

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ FİGÜRLÜ VE GEOMETRİK DESENLİ TABAN MOZAİKLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazal ÇITAKOĞLU

BURSA – 2015

U.Ü. S.B.E.
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ FİGÜRLÜ VE GEOMETRİK DESENLİ
TABAN MOZAİKLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazal
ÇITAKOĞLU

BURSA
2015

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ FİĞÜRLÜ VE GEOMETRİK DESENLİ TABAN MOZAIKLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazal ÇITAKOĞLU

Danışman:

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

BURSA – 2015

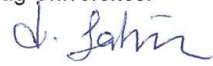
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

ARKEOLOJİ Anabilim/Anasanat Dalı,
ARKEOLOJİ Bilim Dalı'nda 301243.001...
numaralı Hazal ÇITAKOĞLU'nun
hazırladığı "Güney Bithynia Bölgesi Figürlü ve Geometrik Desenli Taban
Mozaiikleri" konulu Yüksek Lisans (Yüksek
Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 02/07/2015
günü 10.00 - 11.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar
sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız)
olduğuna oy birliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Derya ŞAHİN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Yrd. Doç. Dr. Ahmet BİLİR
Düzce Üniversitesi

02/07/2015

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Hazal ÇITAKOĞLU
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Arkeoloji
Bilim Dalı : Arkeoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : viii + 231
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ FİGÜRLÜ VE GEOMETRİK DESENİ TABAN MOZAİKLERİ

Mozaik döşemeler yüzyıllar içerisinde farklı toplumlar ve kültürler tarafından işlenerek çeşitli değişimler geçirmiş ve günümüze kadar ulaşmış en önemli sanat eserlerinden birisi olmuştur. Gerek yapımında kullanılan malzemeler gerekse yapım teknikleri ve oluşturulan kompozisyonlar büyük zaman dilimleri içinde farklılaşmış ancak mozaik eserler insanın yaşadığı mekanları süslemeye devam etmiştir. Çakıl taşı ile başlayıp cam, seramik, kalker gibi ham maddeler ile devam etmiş, zümrüt, inci ve yakut gibi çok değerli taşların kullanımına kadar sürmüştür.

Güney Bithynia bölgesi içinde yer alan Bursa ili ve ilçeleri, Anadolu'nun arkeolojik potansiyele sahip önemli yerleşim alanlarından biridir. Bu çalışmada bölgede bulunan geometrik desenli ve figürlü taban mozaikleri ayrıntılı bir biçimde ele alınıp, bezeme tanımlamaları ve sınıflandırılması yapılmış, şimdiye kadar yapılan mozaik çalışmaları ve arkeolojik bulgular çerçevesi içinde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bölge içerisinde yer alan tüm mozaiklerin bir arada ele alındığı, kapsamlı bir çalışmanın şimdiye kadar yapılmamış olduğu bilinmektedir. Bu çalışma ile bu konudaki eksikliğin ortadan kalkmasına katkı sağlanması ve yapılacak çalışmalara bir ön adım olabilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Bithynia, Prusia a.O., Nikaia, Derecik, mozaik, opus tessellatum, opus sectile

ABSTRACT

Name and Surname : Hazal ÇITAKOĞLU
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Archaeology
Branch : Archaeology
Degree Awarded : Master
Page Number : viii + 231
Degree Date : / / 20.....
Supervisor : Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

FLOOR MOSAICS WITH FIGURED AND GEOMETRIC PATTERNED IN SOUTH BITHYNIA

Mosaic pavements have been worked on by different societies and cultures throughout the centuries and have evolved and reached to our present day. They have been one of the most outstanding work of art. Both the materials used in their production, the techniques of production and the composition performed had varied in time. However the mosaic works have continued to decorate the habitat that humanbeing lived in. The art of mosaic have started with the use of pebbles and continued to evolve into the precious stone such as emerald, pearl and ruby.

The city of Bursa and its surroundings in Southern Bithynia are among Anatolian's archaeological regions with highly important potentials. In this study, floor mosaics with geometrical and figurative patterns found in this region have been studied in details. The definitions of the decoration and the classification have been made and tried to be interpreted in the light of archaeological findings and mosaic studies that have been made so far. It is known that a comprehensive study which combines of all mosaics together in this region have not been made until now. With this study, it is aimed to contribute to put an end to the gap of the missing link in this subject and provide a first step for the further studies.

Keywords:

Bithynia, Prusia a.O., Nikaia, Derecik, mosaic, opus tessellatum, opus sectile

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, kendine has tasarımları ve işçilikleri nedeniyle Bursa kültür tarihi içerisinde ayrıcalıklı potansiyele sahip olmasına karşın şimdiye kadar üzerinde kapsamlı bir araştırma yapılmamış olan Güney Bithynia Bölgesi taban mozaikleri ele alınmıştır.

Araştırma konusunun seçiminde bana yol gösteren, özverili yardımları ile çalışmamı şekillendiren ve zamanlama konusunda gösterdiği hoşgörölü yaklaşımından dolayı danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Şahin'e, çalışma süresince bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendirilen sayın hocam Doç. Dr. Derya Şahin'e en içten şükranlarımı sunarım. Ayrıca, kendi çalışmalarından fedakarlık göstererek mozaiklerin çizimleri konusunda büyük destek sağlayan sevgili meslektaşım M. Uğur Ekmekçi'ye minnettarım.

Son olarak çalışma süresince her zaman yanımda olan aileme ve dostlarıma güven ve sabırları için ayrıca teşekkür ederim.

Hazal ÇITAKOĞLU

Bursa 2015

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1

I.I. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	1
I.II. Çalışmanın Kapsamı.....	1
I.III. Çalışmanın Yöntemi.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

(GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ VE MOZAIK SANATI)

1.1. Mozaik Sanatı ve Tarihsel Gelişimi	4
1.2. Güney Bithynia Mozaiklerinin Bölgedeki Dağılımları ve Genel Özellikleri	6

İKİNCİ BÖLÜM

(PRUSİA AD OLYMPUM - BURSA MOZAIKLERİ)

2.1. Prusia ad Olympum Mozaikleri	8
2.1.1. Yerkapı Mozaikleri	9
2.1.1.1. Yerkapı Mozaiklerinin Teknik ve İkonografik Özellikleri	9
2.1.1.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı	12
2.1.1.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme	18
2.1.2. Zodyak Kuşaklı Mozaik	21
2.1.2.1. Zodyak Kuşaklı Mozağin Teknik ve İkonografik Özellikleri	21
2.1.2.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı	23
2.1.2.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme	25
2.1.3. Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile Döşeme	26
2.1.3.1. Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile Döşemenin Teknik Özellikleri	27
2.1.3.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı	30
2.1.3.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme	35
2.1.4. Diğer Mozaikler	37
2.1.4.1. Bursa Arkeoloji Müzesi ve Muradiye Külliyesi Bahçesinden Mozaik Panolar	37
2.1.4.1.1. Panoların Teknik ve İkonografik Özellikleri	38
2.1.4.1.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı	40
2.1.4.1.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(NİKAİA – İZNİK MOZAIKLERİ)

3.1.	Nikaia - İznik Mozaikleri	45
3.1.1.	Ayasofya Camii	46
3.1.1.1.	Ayasofya Camii'ndeki Opus Sectile Döşemenin Teknik Özellikleri	47
3.1.1.2.	Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı	48
3.1.1.3.	Genel Değerlendirme ve Tarihleme	55
3.1.2.	Koimesis Kilisesi	56
3.1.2.1.	Koimesis Kilisesi'ndeki Opus Sectile Döşemenin Teknik Özellikleri	57
3.1.2.2.	Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı	58
3.1.2.3.	Genel Değerlendirme ve Tarihleme	60
3.1.3.	Beyler Mahallesi'nde Bulunan Mozaik Döşeme	61
3.1.3.1.	Beyler Mahallesi'nde Bulunan Mozağin Teknik ve İkonografik Özellikleri	62
3.1.3.2.	Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Motifler	62
3.1.3.3.	Genel Değerlendirme	63
3.1.4.	Diğer Mozaikler	64
3.1.4.1.	Panonun Teknik Özellikleri	64
3.1.4.2.	Geometrik Motifler	64
3.1.4.3.	Genel Değerlendirme	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(OLYMPUS MOZAIKLERİ)

4.1.	Derecik Bazilikası	67
4.1.1.	Derecik Bazilikası Mozaikleri	68
4.1.1.1.	Derecik Bazilikası Mozaiklerinin Teknik ve İkonografik Özellikleri	68
4.1.1.2.	Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Motifler	70
4.1.1.3.	Genel Değerlendirme ve Tarihleme	79

BEŞİNCİ BÖLÜM

(GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ MOZAIKLERİ BEZEME REPERTUARİ)

5.1.	Bezeme Repertuarı	81
5.1.1.	Basit Bant	81
5.1.2.	Örgü Bandı (Giyoş)	82
5.1.3.	Süleyman Düğümü	82
5.1.4.	Hasır Örgüsü (Köşeli Çift Giyoş)	83
5.1.5.	Meander Motifi	83
5.1.6.	Dalga Motifi	83
5.1.7.	Dama Tahtası	84
5.1.8.	Sekiz Kollu Yıldız	84
5.1.9.	Kesişen Daireler	84
5.1.10.	Testere Dişi	85

5.1.11. Balık Pulu Motifi	85
5.1.12. Sarmaşık Yaprak Motifi	85
5.1.13. Dört ve Altı Yapraklı Yonca Motifleri	85
5.1.14. Çiçek Rozetler	86
5.1.15. Pelta	86
5.1.16. Tavus Kuşu	87
5.2. Yeni Tanımlanan Geometrik Bezemeler	87
5.2.1. İçbükey Kare ve Üçgenler ile Birbirine Bağlı Düğüm Desen	88
5.2.2. Birbirine Haçlar ile Bağlı Düğüm Desenli Pano	88
5.2.3. Süslemeli Dalga Bant	88
5.2.4. Eşkenar Üçgenlerden Oluşan Süslemeli Bant	89
5.2.5. Merkezinde Tavus Kuşu Bulunan Düğüm Desenli Pano	89

ALTINCI BÖLÜM

(GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ MOZAIKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE TARİHLENDİRME)

6.1. Bölge Mozaikleri Üzerine Genel Değerlendirme ve Tarihlendirme	91
SONUÇ	93
KATALOG	95
KAYNAKLAR	134
HARİTA VE PLANLARIN LİSTESİ	141
LEVHALARIN LİSTESİ	142
HARİTA VE PLANLAR	148
LEVHALAR	151
ÖZGEÇMİŞ	230

I. GİRİŞ

I.I. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın hazırlanmasındaki temel amaç, Güney Bithynia bölgesinde bulunan geometrik desenli ve figürlü taban mozaiklerinin ayrıntılı bir biçimde ele alınıp, detaylı motif tanımlamalarının yapılması ve benzer olanların birbirleri ile karşılaştırılarak tarihlendirilmesidir. Bu güne kadar bölge mozaiklerinin bir bütün halinde bir arada değerlendirildiği bir araştırma yapılmadığı bilinmektedir. Bu çalışmanın hazırlanmasıyla bu konudaki eksikliğin ortadan kalkmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu çalışma ile henüz yeterli derecede araştırılmamış olan bu mozaiklerin;

- Ayrıntılı biçimde anlatılması,
- Ortaya çıkarılan bulgular ışığında mozaik tabanların tarihlendirilmesi,
- Yapılan repertuar çalışması ile bezeme yoğunluğu ve çeşitliliğinin saptanması sağlanmış olacaktır. Bunların yanı sıra, bundan sonra Bithynia bölgesi ile ilgili yapılan mozaik çalışmalarına da bir ön adım olacağı düşünülmektedir.

I.II. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada, Güney Bithynia bölgesi sınırları içerisinde yer alan Prusia ad Olympum (Bursa) kenti, Nikaia (İznik) kenti ve Olympos (Uludağ) bölgesinde bulunan mozaik döşemeler incelenecektir.

Bunlardan ilk grup antik Prusia ad Olympum kenti sınırları içerisinde yer alan Yerkapı Mozaikleri, Osmanlı Padişahlarından Orhangazi'ye ait türbenin zemininde yer alan opus sectile döşeme, Molla Gürani Mahallesinde kurtarma kazısı sırasında açığa çıkan Zodyak kuşaklı mozaik ve günümüzde Bursa Arkeoloji Müzesi'nde korunan mozaik panolardır.

İkinci grubu, Nikaia (İznik) kentinde, Ayasofya Camii zeminine ve Koimesis Kilisesi zeminine döşenmiş opus sectileler, 2014 yılı içerisinde Beyler Mahallesi'ndeki kanalizasyon kazısı sırasında bulunan mozaik ve İznik Arkeoloji Müzesi bahçesinde korunan bir pano oluşturmaktadır.

Son grup ise Olympos (Uludağ) bölgesinde Büyükorhan ilçesinin Derecik köyünde yapılan kurtarma kazıları sırasında açığa çıkmış olan taban mozaikleridir.

I.III. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma literatür ve dokümantasyon taramasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşama olarak konu edilen bu bölgelerdeki mozaik örneklerini toplamak için uzun süreli bir kaynak tarama çalışması yapılmıştır. Bu çalışma için yapılan kütüphane araştırmasında, ulusal ve uluslararası yayınlardan tez konusunu oluşturan mozaikler ve benzerlerinin tespiti sağlanarak katalog oluşturulmuştur. Bu kütüphane araştırmaları sırasında Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Arkeoloji Bölümü İhtisas Kütüphanesi, Münih Eskiçağ ve Epigrafi Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesi ve Münih Ludwig-Maximilians Üniversitesi kütüphanelerinden faydalanılmıştır.

Literatür ve dokümantasyon çalışması sırasında toplanan tüm veriler, bu çalışma için özel olarak oluşturulan bir veri tabanına aktarılmıştır (Levha 1a-b). Bu veritabanı Uluslararası Mozaik Tanımlama Formu'ndaki başlıklar baz alınarak hazırlanmış olup, tezin yazım aşaması sırasında mozaikler ile ilgili bilgilere ulaşmak açısından büyük kolaylık sağlamıştır.

İn situ durumda olan veya kazılarla ortaya çıkartılıp müzeye kaldırılan zemin mozaiklerinin birçoğunda geçen yüzyılların oluşturduğu bozulma ve tahriplerin söz konusu olduğu ve ancak bazı parçaların günümüze ulaştığı görülmüştür. Bunun sonucunda bazı döşemeler üzerinde kompozisyonu oluşturan figürlerin kurguları tümüyle algılanamamaktadır. Bunun yanı sıra bazı mozaiklere ilişkin bilgilere eski yayınlar üzerinden ulaşılmış olması, mevcut malzemenin üzerinden değerlendirme yapılabilmesine olanak sağlamıştır.

Ayrıca yabancı dildeki eserler dilimize çevrilirken mozaik terminolojisinde oluşan farklılıklar sonucu mozaik terimleri ile ilgili kabul görmüş genel bir sözlük bulunmaması nedeniyle her çevirmen kendine uygun sözcük ya da terimi kullanmıştır. Bu yüzden aynı anlamı taşıyan birçok farklı terim ve sözcük ortaya çıkmıştır. Bu çalışma hazırlanırken mecbur kalınmadığı müddetçe mozaik ile ilgili terimlerin Türkçe biçimlerinin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Tezin konusunu oluşturan mozaik döşemelerin hepsi Milattan sonraki dönemlere tarihlendirildiği için M.S. kısaltması kullanılmamıştır, sadece Millattan önceye giden tarihlerde M.Ö. kısaltmasına yer verilmiştir.

Tez metni, altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mozaik sanatının tarihsel gelişiminden ve Güney Bithynia mozaiklerinin bölgedeki dağılımları ve genel özelliklerinden özlüce bahsedilmiştir. Yunan ve Roma mozaik sanatının tarihsel gelişimi ve kullandığı teknikler açısından Katherine Dunbabin'in (Dunbabin 1999), J. Mellentin Haswell'in (Haswell 1973) ve Asher Ovadiah'ın (Ovadiah 1980) adlı kitapları başlıca yararlanılan kaynaklar olmuştur.

Tezin ikinci bölümünde, Prusia ad Olympon – Bursa Mozaikleri, üçüncü bölümünde Nikaia – İznik Mozaikleri, dördüncü bölümünde ise Olympos Mozaikleri anlatılmıştır. Mozaikler üzerinde ayrıntılı desen tanımlamaları yapılmış ve her biri için, Catherine Balmelle'in editörlüğünde yayınlanan *Le décor géométrique de la Mosaïque Romaine I – II* (Paris 1985) isimli iki ciltlik eserdeki bezeme repertuarı ile karşılaştırılarak desen tespitleri yapılmıştır. Her bölüm sonunda ise mozaikler, desen, üslup ve teknik özelliklerine göre değerlendirildikten sonra mümkün olduğu kadarı ile tarihlemeleri yapılmıştır.

Tezin beşinci bölümünü, Güney Bithynia bölgesi bezeme repertuarı oluşturmaktadır. Daha önceki bölümlerde, kendi içlerinde desen tanımlamaları yapılan mozaikler burada bir arada değerlendirilerek, yoğun kullanım gören temel geometrik desenler ve figürler tespit edilmiş ve bu motiflerin kökenlerine özlüce değinilmiştir. Ayrıca, çalışmanın konusunu oluşturan mozaikler üzerinde *Le décor géométrique de la Mosaïque Romaine I – II* kitaplarında rastlanamayan özellikli bezemeler tespit edilmiş ve Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içinde özgün tasarımlar olarak ele alınmıştır.

Tezin son bölümü ise, Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinin topluca değerlendirilmesi ve tarihlendirme kısmına ayrılmıştır. Daha önceki bölümlerde kendi içlerinde ayrı ayrı olarak değerlendirilen mozaikler burada toplu olarak ele alınmıştır. Yapısal veya desen özelliklerine göre kesin tarihi belli olan mozaikler öncelikli olarak sıralandıktan sonra net bir tarih vermeyen mozaikler bunlara göre kronolojik bir sıraya yerleştirilmiştir.

Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular ise, “Sonuç” başlığı altında değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ VE MOZAİK SANATI

1.1. Mozaik Sanatı ve Tarihsel Gelişimi

Mozaik, çeşitli renklerde ve boyutlarda doğal ya da işlenmiş taş, metal, cam, çini, deniz kabukları veya pişmiş toprak gibi malzemelerden elde edilen parçacıkların harç ya da sıva üzerine yapıştırılarak duvar, tonoz, kubbe veya zeminleri süsleme sanatıdır (Ödekan 1998: 1300).

Mozaik yapımı ile ilgili yazılı ilk teknik bilgileri, Vitruvius'dan öğreniyoruz. Vitruvius, "Mimarlık Üzerine On Kitap" isimli eserinin döşemeler bölümünde irice kesilmiş parçalar için *sectile* ve küçük kübik parçalar için *tessera* sözcüklerini kullanmıştır (Vitr. VII, 1,3). Diğer bir antik yazar Plinius ise mozaik kullanımının Sulla döneminde (M.Ö. 82-79) başladığından ve ilk uygulamanın Palestrina'daki Fortuna Tapınağı'nda yapıldığından bahseder ve *mozaik* kelimesi için *lithostrata* (başak sırası) sözcüğünü kullanır (Plin.nat. XXXVI, 149).

Romalılar, mozaik yapımında kullanılan küçük küp taşlara "tessera" veya "tessela" adını vermişler ve bu küçük kübik taşlardan yaptıkları yer döşemelerine *pavimentum tessellis structum* ismini vermişlerdir. Latince *musiuim opus*, Grekçe *mousa* ve Fransızca *mosaïque* sözcükleri, kavrama bugünkü adını kazandırmıştır (Ling 1998: 6).

Mozaik yapımında tarih boyunca farklı teknikler kullanılmıştır. Mozaik sanatçıları bu tekniklerin bazılarını zaman içinde geliştirerek kullanmaya devam etmiş ya da bir süre sonra kullanmaktan vazgeçmiştir. Antik mozaikler, kullanıldıkları malzemeye göre iki gruba ayrılmıştır. Bunlar, doğal malzeme kullanan çakıl taşı mozaikler ile işlenmiş malzeme kullanılan *opus tessellatum* tekniğindeki mozaiklerdir (Dunbabin 1979: 265). İlk gruba giren mozaikler genellikle dere ya da deniz kıyılarından toplanan küçük boyutlu ve doğal renkli, yuvarlak çakıl taşları ile yapılıyordu. Bu yüzden erken tarihli çakıl taşı mozaiklerde figürler pek ayrıntılı değildir. Çakıl taşı mozaikler, işçilik gerektirmeyen ve doğadan kolaylıkla temin edilen malzemesi sayesinde *opus tessellatum* tekniği yaygınlaşana dek kullanılmıştır (Aygüneş 2006: 4).

Tesselatum tekniği, ilk kez M.Ö. III. yüzyılda Sicilya'nın Morgantina kentinde kullanılmıştır (Dunbabin 1995: 29). Taşların düzenli olarak kesildiği bu teknikte figürler, çakıl taşı mozaiklere göre daha detaylı verilmiştir. Ancak zaman içinde kurtçuk anlamına

gelen vermus kelimesinden türetilen vermiculatum tekniği geliştirilmiş ve çok daha küçük mozaik taşları ile ayrıntılı betimlemelerin işlenmesine olanak sağlanmıştır. Bu teknik ile birlikte figürler tessellatum tekniğine göre daha detaylı ve gerçekçi işlenmiştir (Aygüneş 2006: 5).

Yamalardan yapılmış olarak tanımlayabileceğimiz bir diğer mozaik türü ise, taş veya camın, boyutları yaklaşık 5 santimetreden daha büyük parçalar halinde kesilip döşenmesiyle yapılan, Latince “kesmek” fiilinden türemiş “*opus sectile*” tekniğidir (Ling 1998: 6). Opus sectile parçaları dörtgen, üçgen, çokgen gibi geometrik kesimlerden oluşur. Ancak opus sectile tekniği, her zaman daha fazla ayrıntı ve dolayısıyla etki yaratabilen tessera tekniğinin gölgesinde kalmıştır (Demirer 2004: 32).

Ayrıca bahsedilen bu tekniklerin dışında nadir kullanım alanına sahip Opus Signinum ve Opus Alexandrinum gibi teknikler de mevcuttur.

Mozaik sanatının tarihsel kökenine bakıldığında ise ilk olarak karşımıza Sümerlerin Uruk kentindeki, M.Ö. 4000 ile 3000 arasına tarihlendirilen Eanna Tapınağı’ndaki örnekler çıkmaktadır. Bu tapınağın duvarları pişmiş topraktan yapılmış kırmızı, siyah ve beyaz renklerle oluşturulmuş konik biçimli çivilerle süslenmiştir (Müller 1939: 247-250; Fisher 1971: 33; Dunbabin 1999: 5). Taban mozaikleri ile ilgili ise çok sayıda erken örnek, Anadolu’da ve Kıta Yunanistan’da ele geçmiştir. M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen Tiryns yerleşiminde ortaya çıkartılan, çakıl taşları kullanılarak bezemesiz ve kaba şekilde yapılmış mozaik kalıntılarını, erken dönem mozaiklere örnek göstermek mümkündür (Salzmann 1982: 5).

Anadolu’da ise bilinen en erken çakıl taşı mozaik döşeme, Gordion kentinde bulunmuştur. M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen bu örnek, siyah – beyaz renkli çakıl taşlarından yapılmıştır ve geometrik bezemelidir (Haswell 1973: 184). M.Ö. 5. yüzyıla gelindiğinde Gordion örneğindeki bezemelerin motif oranları büyümüş ve geometrik şekiller yanında canlı figürler de yavaş yavaş kompozisyonlarda yer almaya başlamıştır (Demirer 2004: 34). Pella ve Olynthus mozaikleri bu dönemdeki gelişime örnek olarak gösterilebilirler (Ling 1998: 9 vd.). Olynthos mozaikleri küçük boyutlu çakıl taşları ile yapılmıştır ve üzerinde mitolojik konular işlenmiştir. Olynthos mozaikleri ile yakın zaman dilimine tarihlenen Pella mozaiklerinde ise ışık ve gölge etkisi daha belirgindir. Pella’lı sanatçılar daha küçük çakıl taşları kullanarak figürleri daha gerçekçi bir üslupla betimlemişlerdir (Haswell 1973: 185).

M. Ö. 3. yüzyılda Sicilya’nın Morgantina kentinde uygulamaya giren tessellatum tekniği kısa bir zaman içinde tüm Hellenistik dünyaya yayılmıştır (Philips 1960: 243-262). M.Ö. 2. ve 1 yüzyıllara gelindiğinde tesseralı mozaik sanatı oldukça yaygınlaşmıştır.

Tessera kullanımının başlamasıyla repertuar genişlemiş olsa da süslemelerde çok farklı motifler yoktur. Merkezi bir öge ve etrafına işlenen bordür, temel kompozisyonu oluşturmuştur (Dunbabin 1979: 265-277).

İmparatorluk Çağı'nın başlarından itibaren İtalya'da yapımı ucuz ve basit olan, siyah-beyaz renkli tesseralar kullanılarak oluşturulan geometrik bezemeli mozaiklerde meydana gelen gelişmeler ürünlerin artışına sebep olmuştur. 1. yüzyılda her yerde kullanılabilir hale gelen desenler oldukça benimsenmiş olup bu dönemden itibaren duvar ve tavan süslemelerinde kullanılan bezemeler daha çok kullanılmıştır (Dunbabin 1999: 293).

2. ve 3. yüzyıllara gelindiğinde Roma'lı ustalar zemin mozaığında en gösterişli ve en yetkin eserleri vermişlerdir. Yerli atölyelerde daima çok renkli mozaik tabanlar, daha gösterişli ve daha iyi bir işçilikle yapılmıştır. Bu durum Roma İmparatorluk Çağı'nın sonuna kadar bu şekilde devam etmiştir. Zemine döşenen mozaik geleneği Erken Hristiyanlık Dönemi'nde de azalmadan devam etmiştir. Mozaik sanatçıları, bu dönemde Helenistik ve Roma döneminin üslup ve zevkini Bizans saray ve kiliselerine aktarmayı ve bunu yaparken de kendine özgü yeni bir stil geliştirmeyi başarmıştır. Ürdün ve Suriye'de oldukça gösterişli örnekler geç tarihlerde bile varlığını devam ettirmiştir (Ling 1998: 98).

1.3. Güney Bithynia Mozaiklerinin Bölgedeki Dağılımları ve Genel Özellikleri

Güney Bithynia bölgesi içinde yer alan Bursa ili ve ilçeleri, Anadolu'nun arkeolojik potansiyele sahip önemli yerleşim alanlarından (Harita 1-2). Yörede; bir kısmı Neolitik Çağa ait olmak üzere 40 civarında höyük, 9 adet antik kent, 15 civarında antik yerleşim alanı, sur, kale, nekropol, tümülüs, manastır-kilise, mozaik v.b. kültür varlıklarının var olduğu bilinmektedir (Okçu 2009: 31).

Bölgenin tarihine ışık tutan arkeolojik kalıntılara günümüzde belirli alanlarda rastlanmaktadır. Bu kalıntılar arasında; bu çalışmanın konusunu oluşturan mozaikler de bulunmaktadır.

Mozaikler yer aldıkları bölgeler kıstas alınarak üç bölüme ayrılmıştır. Bunlardan ilki Bursa'nın çekirdeğini oluşturan Prusia a.O kenti sınırları içinde ele geçmiş mozaiklerdir. Bu kent, Marmara Denizi'ne yaklaşık 20 km. mesafede, Uludağ'ın kuzeybatı eteklerinde, doğal bir set üzerinde kurulmuştur. Antik kentin bulunduğu mevki, önemli ölçüde ayakta duran surları nedeniyle halk arasında "Hisariçi" olarak adlandırılmaktadır (Okçu 2009: 31). Hisar içerisinde rastlanan ve günümüze ulaşan mozaikler Kavaklı, Osmangazi ve Molla Gürani Mahallelerinde bulunmaktadır (Harita 3).

Kavaklı mahallesinde, Prusia a.O. kentinin doğudaki iki giriş kapısından biri olan Yerkapı yakınlarındaki bir apartmanın bodrum katında bulunan Yerkapı Mozaikleri, Osmangazi mahallesinde, Orhagazi Türbesi'nin zeminini oluşturan opus sectile ve Molla Gürani mahallesinde, kurtarma kazıları sırasında bulunmuş daha sonra Arkeoloji Müzesi'ne kaldırılmış Zodyak kuşaklı mozaik döşemeler yer almaktadır. Tüm bu döşemeler, Prusia a.O. kentinin sınırları içerisinde in situ durumda ele geçen mozaiklerdir. Ayrıca bu in situ mozaiklerin dışında Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve envanter kayıtları bulunmayan panolarda Prusia a.O. kenti mozaikleri içerisinde değerlendirilecektir.

Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içinde değerlendirilen ikinci bölge Bursa'nın İznik ilçesidir. Antik adı Nikaia olan bu kent, M.Ö. 2500'li yıllardan Osmanlı Dönemi'ne kadar yerleşim görmüş olup arkeolojik kalıntılar açısından çok zengin bir potansiyele sahiptir (Plan 1). Bu kalıntılar arasında kent içindeki farklı yapılara ait mozaik döşemeler de yer almaktadır. Bunlar, Ayasofya Camii ve Koimesis Kilisesi zeminlerine döşenmiş opus sectileler, Beyler mahallesinde 2014 yılında kanalizasyon çalışmaları sırasında rastlanan mozaik döşeme ve İznik Arkeoloji Müzesi bahçesinde korunan bir panodur.

Çalışmanın konusunu oluşturan Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içerisine dahil edilen son bölge ise Olympos (Uludağ) olmuştur (Harita 4). Bursa ili ve çevresi 4. yüzyıldan itibaren Hristiyanlar için çok önemli bir bölge olmuştur. Bu dönemde Hristiyan cemaatlere serbestlik tanınması sonucu bazı gruplar bugünkü Uludağ (Olympos)' in değişik bölgelerinde hermit bir yaşam sürdürmüşler ve 5. yüzyılın sonlarında Uludağ ve çevresinde manastırlar kurmuşlardır (Şahin-Okçu 2008: 79). Kaynaklarda varlığı bilinen bu manastırların pek çoğunun bulunduğu yerler günümüzde henüz bilinmemektedir. Ancak bu bölgenin ilçelerinden biri olan Büyükorhan'ın Derecik köyünde keşfedilen bazilikanın kurtarma kazıları sırasında Kuzeybatı Anadolu'da bilinen en erken tarihli ve en iyi korunmuş mozaik döşeme ele geçmiştir (Harita 5). Diğer dağ ilçelerinden biri olan Hadrianoi (Orhaneli)'de arkeolojik açıdan çok önemli potansiyele sahip olmasına rağmen şimdiye kadar yapılan çalışmalarda henüz herhangi bir mozaik döşemeye rastlanmamıştır.

Sonuç olarak Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinin dağılım alanlarına bakıldığında üç ana bölge ile karşılaşılacaktır. Bunlar, Bursa'nın merkezinde konumlanan Prusia a.O. kenti, Nikaia (İznik) kenti ve Olympos (Uludağ) bölgesidir (Harita 2-4).

Bahsi geçen bu mozaikler üzerinde opus tessalatum ve opus sectile olmak üzere iki farklı teknik kullanılmıştır. Genel itibari ile bakıldığında tüm mozaikler üzerinde geometrik desenlerin hakim olduğu tasarımlar göze çarpmaktadır. Geometrik desenlerin dışında kullanılan figürler arasında ise, kuş, kantharos, tavus kuşu, insan yüzü, zodyak kuşak ve mevsim personifikasyonları bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

PRUSİA AD OLYMPUM - BURSA MOZAİKLERİ

Bursa bölgesi, M.Ö. 4. Yüzyılda Bthynia devleti kurulana dek, çeşitli kolonilerin ve ülkelerin egemenliğinde yaşamıştı. Kroisos (M.Ö. 561-546) döneminde Lidyalıların egemenliğine sokulan bölge, daha sonra Pers/İran egemenliğine girmiştir. Dedalses, İranlara karşı savaşıarak bölgede bağımsız bir Bithynia Devleti kurmuştur. Dedalses'in oğlu Botiras ve onun oğlu Bas Byas (M.Ö. 378-328) Bithynia krallığının ilk kralı sayılmaktadır (Cengiz 2008: 26-27).

Bursa'nın kent statüsüne yükselip çevresinin surlar ile çevrilmesi, Bithynia kralı I. Prusias (M.Ö. 243-182) zamanında gerçekleşmiştir. Kartaca kralı Hannibal, Roma imparatoru ile yaptığı savaşı kaybedince askerleriyle birlikte I. Prusias'a sığınmıştı. Hannibal da onun onuruna Bursa kentini kurmuş ve kente bu nedenle Prusia adını vermiştir. I. Prusias, ayrıca, hem şehir sikkelerinde, hem de yazıtlarda kentin kurucusu olarak saygı görmektedir (Cengiz 2008: 27).

Bursa'nın Hellenistik dönem yerleşimine ait bilgilerimiz yok denecek kadar azdır. Bursa, Bithynia Krallığı'nın İ.Ö. 74 yılında Pompeius tarafından yıkılmasından sonra Roma Cumhuriyetimin yönetimine geçmiş ve Bithynia-Pontus eyaletine bağlı bir kent olmuştur. Şehir, diğer Bithynia kentleri gibi, İ.S. 3. yüzyılın ortalarında Kuzey Avrupa'dan gelen Gotlar'ın saldırısı ile büyük bir tahribata uğramış ve bunun üzerine günümüzde şehri kuşatan sur duvarları inşa edilmiştir.

Özetle, Prusa a.O. ismi, 1326 yılında Türk egemenliği ile birlikte Brussa veya Brousse olarak kullanılmaya devam etmiş, Cumhuriyet Dönemi'nde Latin harflerinin kullanılması ile birlikte biraz daha sadeleştirilerek Bursa şekline dönüşmüştür.

Günümüzde, Prusia a.O. kentine ait arkeolojik kalıntılara belirli bölgelerde halen rastlanılmaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan mozaik döşemeler ise bu kalıntılardan bazılarıdır. "Hisar" olarak da söylenen ve Prusia a.O. antik kentinin çekirdeğini oluşturan bu alanda rastlanan ve günümüze ulaşan mozaikler; Molla Gürani, Osmangazi ve Kavaklı Mahallelerinde bulunmaktadır (Harita 3). Bu bölümde bu bahsi geçen mahallelerde in situ durumda korunan mozaiklerin dışında, Bursa Arkeoloji Müze Müdürlüğü tarafından koruma amaçlı müzeye kaldırılan mozaik panolara da yer verilecektir.

2.1.1. Yerkapı Mozaikleri

Prusia a.O. kentinin doğusundaki iki giriş kapısından biri olan Yerkapı yakınlarında, bugün Üftade Camii Kuran kursuna bağışlanmış bir evin bodrum katında bulunmaktadır (Okçu 2009: 32) (Levha 2a). Bu bodrum katın beden duvar uzunlukları değişkenlik göstermekte olup, batı yönündeki duvar 840 cm, doğu yönündeki duvar 820 cm, kuzey duvarı 535 cm ve güney yönündeki duvar düz bir hat izlemeyip güneye doğru daralmakta ve 325 cm uzunluğunda sonlanmaktadır. Mozaik döşemenin yer aldığı bu bodrum katına bir merdiven ile inilmektedir. Merdivenin hemen batısında kuzey-güney doğrultuda sonradan örülmüş bir duvar ile bodrum üç bölüme ayrılmıştır (Levha 2b). Bu duvar ile birlikte bodrumun girişi koridorlu bir alan haline gelmiş ve zemindeki mozaik döşemeler üç pano olarak birbirinden ayrılmıştır. Prusia a.O. mozaikleri üzerine en güncel çalışmayı yapan arkeolog Recep Okçu, yayınında döşemenin anlatımını kolaylaştırmak için, bu suni bölünmeye dayalı olarak üçü de “K” harfi ile başlayan “Koridorlu, Kantharoslu ve Kuşlu” alan tabirlerinin kullanılmasını tercih etmiştir (Okçu 2009: 33). Bu çalışmada da bu alanlar anlatılırken Okçu’nun kullandığı bu terimler kullanılacaktır.

Bodrum katın kuzey bölümünde, koridorlu (Levha 2b, 7b) ve kantharoslu panolar (Levha 3a-b, 4a-b), güney bölümünde ise kuşlu pano (Levha 5a-b, 6b) yer almaktadır. Kuzeydeki koridorlu alan ve kantharoslu alan ile güneydeki kuşlu alanı doğu-batı doğrultuda 185,5 cm genişliğinde bir bölüm birbirinden ayırmaktadır. Bu bölüm, 38 cm genişliğinde giyoş deseninin işlendiği bir bordür ile başlayıp, 105 cm genişliğinde iç içe kesişen dairelerden oluşan bir bezeme devam etmekte ve 38,5 cm genişliğinde meander desenli bir bordür ile sonlanmaktadır (Levha 6a). Aynı zamanda bu meander desenli bordür kuşlu alanın güney bordürüdür.

Buradaki mozaik döşemelere dikkatle bakıldığında, desenlerin bina duvarlarının oturduğu yerlerde son bulmadığı, bu duvarlardan sonra da devam etmesi gerektiği gözlemlenmektedir (Levha 6b). Yani mozaik döşemenin binanın dışına taştağını tahmin etmek güç değildir. Bu da, döşeminin yalnızca burada sözü edilecek bölümlerden ibaret olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla Yerkapı mozaiklerinin sınırları, desenlerinin tamamı ve hangi yapıya ait olabileceği, önümüzdeki yıllarda bu alanda kazı çalışmaları yapılırsa daha da netleşecektir.

2.1.1.1. Yerkapı Mozaiklerinin Teknik ve İkonografik Özellikleri

Yerkapı mozaikleri neredeyse eşit kesilmiş tesseralarla Opus Tesellatum tekniğinin kullanılması ile oluşturulmuştur. Siyah, beyaz, sarı, kırmızı ve zeytin yeşili renklerinde ve 0.5–1.5 cm boyutlarında, küp biçimli tesseralar kullanılmış ve geometrik desenlere ilave

olarak kantharos, giyoş, antrolac, dalga, ağaç dalı, yaprak gibi bitkisel motifler, meander ve kuş figürleri bir arada kullanılarak son derece görsel ve sanatsal bir durum ortaya konmuştur (Okçu 2009: 39).

Koridorlu Alan (Kat. No. 1) (Levha 2b); mozaik döşemenin yer aldığı bodrum katına inen merdivenlerin ön tarafında başlayan bu alanın neredeyse yarıya yakını tahrip olmuş durumdadır. Bu alanın ölçüleri 258 santimetredir ve doğu sınırı, binanın beden duvarları altında kaldığı için anlaşılamamakta ancak batı, kuzey ve güney sınırları izlenebilmektedir. Alanın batı tarafı, sonradan örülmüş olan ve koridoru meydana getiren duvar tarafından kesilmekte fakat hemen bu duvarın arka tarafından yani kantharoslu alanın bulunduğu yerden izlenebilmektedir.

Kuzey-güney doğrultuda uzanan döşeme, ortaları bükülü ve delikli, çok renkli, çift sarmallı örgü bandı olarak da tanımlanan iki giyoş bordür ile sınırlanmaktadır. Bu bordürler arasında ise, 9x20 cm boyutlarında ve bir kırmızı bir yeşil renkli olarak yerleştirilmiş paralelkenar dörtgenlerden oluşan sekiz kollu yıldız desenleri yer almaktadır (Levha 7b). Merkezi motif olarak tanımlanabilecek bu yıldız motifi, yatay halde üç kez, dikey halde ise dört kez tekrarlanmıştır. Her bir sekiz kollu yıldız motifinin kolları arasına ise panoyu zenginleştiren bazı motifler ilave edilmiştir. Bunlar; dört adet 25x25 cm boyutlarında iç içe duran kareler ve yine dört adet 32x32 cm boyutlarında kare çerçevelerdir.

Kuşlu Alan (Kat. No. 2) (Levha 5a-b, 6b); merkezi noktalarında bulunan kuş figürleri nedeniyle Kuşlu alan olarak isimlendirilen bu pano, doğu, batı ve güneyden binanın duvarları ile kuşatılmış ve olasılıkla da beden duvarlarının dışına taşmaktadır (Okçu 2009: 35). Bu alanın kuzeyi, aralara kareler yerleştirilen geriye dönüşlü gamalı haçların sıralanmasıyla oluşan ve meander bir bordürle kuşatılmıştır. Bu bordürün uzunluğu 430 cm olarak ölçülmüştür. Meander bordür ile mozaik döşemenin sonlandığı alan olan binanın güney duvarı arası ise 385 santimetredir.

Ana panonun merkezinde ortasında kuş figürünün yer aldığı bir daire bulunmaktadır. Bu dairenin dış çapı 62 cm, iç çapı 37 santimetredir. Daire, en dışta siyah, içe doğru beyaz, tekrar siyah, kırmızı ve sarı konturludur. Ortasında ise beyaz zeminde, yeşil renkli bir ağaç dalının üzerinde duran ve bu dalı gagalayan bir kuş figürü yer almaktadır. Kuşun dış konturları siyah, ayakları ve gagası kırmızı, gövdesi ise yeşil renkli tesseralarla işlenmiştir (Levha 7a). Bu merkezi dairenin etrafı uçları dairenin çevresi ile uyumlu, siyah zemin üzerinde asimetrik gölgeli basit örgü bandı (giyoş) bordürle kuşatılmış 170x180 cm boyutlarında kalkan biçimli dört adet haç motifinden oluşmaktadır (Okçu 2009: 35) (Levha 6b). Haç kollarının uçları içbükey biçimlidir ve iki kenarı merkezi daireye, iki kenarı da iç içe yarım dairelerden oluşan doldurma motiflerine teğettir. Haç

kollarının kesişme noktalarında ortasında kuş figürü bulunan 80x82 cm ölçülerinde sekizgen madalyonlar bulunmaktadır (Levha 12a). Buradaki kuş figürleri aynı merkezi dairede de olduğu gibi bir ağaç dalının üstüne durur vaziyette işlenmişlerdir. Renkler de hemen hemen merkezi daire ile aynıdır. Ancak burada farklı olarak sekizgenlerin içerisine, kırmızı ve sarı renk arasına siyah konturlu yeşil bir bant daha eklenmiş ayrıca bu bantın dışına kırmızı – beyaz renkli basamaklı testere dişi motifleri işlenmiştir. Bu motifler güneş ışınlarını simgelemektedir (Okçu 2009: 36). Bu sekizgenlerin dört tarafında yükseklikleri 39-41 cm, dar kenarları 27-30 cm, geniş kenarları içe doğru kırık 52-54 cm arasında değişen ölçülerde içbükey trapez desenler bulunmaktadır (Levha 14a-b-c). Kalkan biçimli haç desenlerinin aralarında 63x123 cm boyutlarında beyaz konturlu eşkenar dörtgenler vardır (Levha 15a).

Kuşlu alan üzerinde bu ana motiflerin dışında doldurma motifi olarak nitelenebilecek bazı desenler de göze çarpmaktadır. Meander desenli bordür ile ana pano arasında, bordürün hemen kuzey sınırına paralel biri siyah biri beyaz renkli üçlü sicim ismi verilen iki bant çekilmiştir. Beyaz banda bağlantılı ve dışları beyaz konturlu, bir üçgen alınlık, bir yarım daire şeklinde sıralanan desenler işlenmiştir (Levha 17a – 18a). Bu üçgen ve yarım daire şekillerin taban uzunlukları 125 cm, yükseklikleri ise 32 santimetredir. Bu desenler üç kez tekrarlanmaktadır.

Bu alanın doğu kesiminde görülen ikinci bir kuş figürlü merkezi dairevi motif ve bazı *giyoşlu* bordür parçaları panonun sadece dört adet kalkanlı haç desenden ibaret olmadığını, *meander* motifli bordürle sınırlanan kuzey yön hariç, aynı motiflerin her yöne doğru tekrarlanarak devam ettiğini göstermektedir (Okçu 2009: 35).

Kantharoslu Alan (Kat. No. 3) (Levha 3a-b, 4a-b); mozaik döşemenin bulunduğu binanın kuzeybatısında 265x270 cm ölçülerindedir. Bu pano dört tarafından, ortaları bükülü ve delikli, çok renkli, çift sarmallı *giyoş* ile kuşatılmıştır (Levha 8a). Merkezi motif olarak, 150x152 cm ölçülerinde sekizgen bir göbek içerisindeki iç içe dairelerin ortasında kantharos (Levha 13a) ve bu sekizgen formun her bir kenarında ise düğüm (antrolac) desenli kare çerçeveler yer almaktadır (Levha 10a, 11a-b-c).

Kantharos, sekizgenin tam merkezine, 78 cm çapındaki iki sıra siyah, iki sıra sarı çemberle, beyaz renkli zemin üzerine, kuzey-güney doğrultuda yerleştirilmiştir. 64 cm yüksekliğindedir. Kabın ağız çapı 26 cm, kaide çapı 12 cm, ayak yüksekliği 11 cm ve gövde genişliği 45 santimetredir. Konik formu bir kaideye sahip olup volüt kulplu ve keskin profilidir. Kabın dış konturları siyah renkli tesseralarla işlenmiştir. Karın üzeri beş yaprak desenle dizayn edilmiştir. Bu yapraklardan ortada olanında kırmızı içi beyaz, iki yanındakilerde beyaz, sarı ve yeşil, kenardakilerde ise beyaz, sarı ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Boyun kısmında ise koyu renkten açığa doğru giden (kenarlarda kırmızı,

daha sonra sarı ve ortaya beyaz) tesseralar kullanılarak gölge etkisi verilmiştir (Levha 13a).

Kantharosu kuşatan siyah konturlu çemberin dış tarafına dalga motifi işlenmiş ve bu dalga motifi siyah konturlu beyaz renkli bir bant ile çevrelenmiştir. Bant ile sekizgen arasında kalan kısım ise yeşil renkli tesseralarla kaplanmış ve sekizgenin köşe noktalarına denk gelen yerlere beyaz nokta şeklinde desenler işlenmiştir. Sekizgenin her bir kenarına göre konumlandırılan boyutları 60x62 cm olan, dışta siyah konturlu, beyaz bantlı ve siyah zeminli kare çerçeveler yer almaktadır. Bu karelerin içlerine çeşitli düğüm (antrolac) desenler işlenmiştir. Bu desenlerin beşi birbiriyle benzer, üç adedi ise dizayn açısından farklılık göstermektedir.

Sekizgen göbeğin her bir kenarına yerleştirilen kare çerçeveler ile tüm panoyu dıştan kuşatan beyaz renkli kare çerçevenin köşelerine 37x105 cm boyutlarında eşkenar dörtgenler yerleştirilmiştir. Ayrıca her bir kenarın ortasına, iki düğüm desenli kare çerçeve arasına gelecek şekilde birer ikizkenar üçgen, kenarlara ise ikişer adet alınlık benzeri iç içe geçmiş üçgen desenler doldurma motifi olarak kullanılarak panonun görselliği artırılmıştır (Levha 17b-c).

Ayrıca bahsedilen bu Koridorlu ve Kantharoslu alanları, güneydeki Kuşlu alandan ayıran bir geçiş döşemesi yer almaktadır. Doğu-batı doğrultuda yer alan ve 105 cm genişliğinde olan bu döşeme, 29 cm çaplarındaki dairelerin birbiri ile kesişmesi ile oluşmuş bir döşemedir (Levha 6a).

2.1.1.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı

Yerkapı mozaikleri, gerek bordür kompozisyonları, gerek kendi içerisinde tekrara düşmeyen geometrik desenleri, gerekse bu geometrik desenlere ilave kantharos, kuş, ağaç dalı, yaprak gibi figürleriyle bulunduğu bölge civarında kendine has bezeme repertuarına sahip mozaik döşemelerdendir. Bir önceki bölümde teknik özellikleri genel hatlarıyla anlatılan bu mozaiklerin bordür kompozisyonları ve geometrik bezeme repertuarı bu bölümde anlatılacaktır.

Yerkapı mozaiklerinde, bordür bezemesi olarak basit ve çift örgüler (giyoş) ve meanderler, süsleme motifleri olarak da Süleyman düğümü, trapezler, sekizgenler, eşkenar dörtgenler, dalga motifleri gibi birçok geometrik bezemeler sanatçılar tarafından tercih edilmiştir. Kullanılan bu bordür motifleri ve geometrik bezemeler ile yer aldıkları alanlar şöyledir:

- a) *Örgü Bandı (Giyoş)*: Yerkapı Mozaiklerinin bordürlerinde kullanılan örgüler, basit örgü ve çift sarmallı örgü motifleridir. Bodrum katın kuzey bölümünde yer

alan Koridorlu Alan ve Kantharoslu Alan'da, ortaları bükülü ve delikli olan, çok renkli, çift sarmallı örgü bandı (le Décor I: pl. 75a) olarak da tanımlanan ve örgü bandı deseninin bir varyasyonu olan bir desen, bordür düzenlemesi olarak kullanılmıştır (Levha 5a-8a). Kantharoslu Alanın dört bir tarafını kuşatmış olan bordürde, ilmeklerde üç farklı renk kullanılmıştır. Her bir ilmeğin iç kısımlarında beyaz tesseralar kullanılarak gölge etkisi verilmiş, dış kısımlarında ise sırası ile kırmızı, sarı ve yeşil renkleri kullanılmıştır.

Örgü bandı (giyoş) motifi yukarıda bahsedilenden farklı olarak ayrıca bodrum katın güney yarısında yer alan Kuşlu Alan'da da bordür düzenlemesi olarak kullanılmıştır. Bu alanın ana motifi olan kalkan biçimli haç kolları, siyah zemin üzerinde asimetrik gölgeli basit örgü bandının (giyoş) (le Décor I: pl. 70j) bordür olarak kullanılmasıyla oluşturulmuştur (Levha 5a). Bu bordürler birbirine alltan üstten geçmiş bir düzende ve siyah konturlu olarak gösterilmiştir. Yatay kollardaki giyoşlar beyaz gölgeli yeşil renk ile dikey kollardakiler ise yine beyaz gölgeli fakat kırmızı renk ile işlenmişlerdir.

- b) *Meander Motifi* (le Décor I: pl. 38c): Kuşlu Alan'daki mozaik döşeme, kuzey yönden, aralara kareler yerleştirilen basit geriye dönüşlü gamalı haç meanderi ile oluşturulmuş bir bordür ile sınırlandırılmıştır (Levha 8b). Beyaz zemin üzerine işlenen bu bordürde, aralara yerleştirilen kareler, siyah çerçevelidir ve içi yeşil ile doldurulup ortasına sarı renkli bir dikdörtgen yerleştirilerek süslenmiştir. Gamalı haçları oluşturan kısım ise kırmızı renkli tesseralarla işlenmiştir.
- c) *Paralelkenar Dörtgenler* (le Décor II: 36): Koridorlu Alan olarak adlandırdığımız bu alanda merkezi motif olarak kırmızı ve yeşil renklerdeki paralelkenar dörtgenlerin dizilimiyle oluşturulan sekiz kollu yıldız desenleri işlenmiştir (Levha 9a).
- d) *İç İçe Duran Kareler* (le Décor II: 39): Koridorlu alanın ana motifi olan sekiz kollu yıldız desenlerinin kolları arasında (her bir yıldız kolları arasında dört adet olacak şekilde) iç içe duran kare motifler bulunmaktadır (Levha 9a). Bu karelerin hepsi aynı renkte olup, dışta siyah konturlu, içe doğru sarı, beyaz ve kırmızı renkli tesseralarla yapılmışlardır. On iki tanesi tespit edilebilmiştir.
- e) *Süleyman Düğümü* (le Décor II: 42): Bu motif, Yerkapı mozaiklerinde birkaç panoda kullanılan motiflerden bir tanesidir. İlk olarak, Koridorlu alanda sekiz

kollu yıldızların arasına işlenen kare çerçeveler içerisinde karşımıza çıkmaktadır (Levha 9a). Düğümlerin bir tarafı kırmızı, bir tarafı sarı renklidir. Bu çerçevelerden günümüze beş tanesi ulaşabilmiştir.

Süleyman Düğümünün varyasyonlarından birinin kullanıldığı diğer alan ise, Kantharoslu alandır. Merkezi motif olan sekizgen göbeğin her bir kenarına işlenen kare çerçevelerden beş tanesinin içerisinde, kare formlu, köşeleri oval ilmeklerin birbiriyle geçirilmesi ile oluşturulan düğümler (le Décor II: 43) yer almaktadır (Levha 10a). Bu ilmekler kırmızı, yeşil, sarı ve beyaz tesseralar ile meydana getirilmişlerdir.

- f) *Farklı Formlu Düğüm Desenler:* Bu desenlerin çeşitli varyasyonları Kantharoslu alanın merkezindeki sekizgenin her bir kenarına göre konumlandırılan dışta siyah konturlu, beyaz bantlı ve siyah zeminli kare çerçeveler içerisinde yer almaktadır. Bu desenlerden güney yönde olanı köşeli çift giyoş - hasır örgüsü (le Décor II: 43) dizaynına sahiptir (Levha 11a). Dört sıra şeklinde birbirine alttan ve üstten geçerek bir örgü görüntüsü oluşan bu desende, ilmeklerde yeşil, kırmızı ve sarı renkler beyaz ile birlikte kullanılarak gölge etkisi verilmiştir. Batı yönde yer alan kare çerçevenin içindeki düğüm desen (le Décor II: pl. 291a), sarı renkli bir daireye alttan ve üstten geçirilmiş, kırmızı ve beyaz renkli içbükey şeritlerden meydana gelmektedir (Levha 11b). Bu şeritlerin ortasında sarı renkli içbükey bir kare şekli oluşmuştur.

Son farklı düğüm desen ise kuzey yönde yer almaktadır. Buradaki düğüm, sarı renkli, çapraz şekilde birbirine dolanmış oval köşeli iki üçgenin, kırmızı renkli köşeleri düğümlü içbükey dörtgen şekle alttan ve üstten geçirilmesiyle oluşturulmuştur (Levha 11c). Bu desene, le *décor géométrique de la Mosaïque Romaine* kitabında rastlanmamış olunması bunun Yerkapı mozaiklerine özgü bir desen olabileceğini akla getirmekte ve bu açıdan önem arz etmektedir.

- g) *Yatay Çizgi Motifler* (le Décor I: pl. 7a): Bu motif koridorlu alanda sekiz kollu yıldızların arasına işlenen kare çerçeveler içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Siyah konturlu kare çerçevenin içerisinde siyah, beyaz, sarı, yeşil ve kırmızı renkli tesseralar kullanılarak yatay çizgi desenler oluşturulmuştur. Bu dizayndan günümüze yalnızca bir adet ulaşabilmiştir.

Ayrıca, Kuşlu alanda, haç deseni oluşturan kalkanların dar kenarlarına işlenmiş içbükey trapez şekillerden bir tanesinin içinin yatay çizgi desenlerle bezendiğini görmekteyiz. Burada da koridorlu alanda olduğu gibi siyah, beyaz, sarı, yeşil ve kırmızı renkler kullanılmıştır (Levha 14b).

h) *Sekizgen* (le Décor II: 37): Bu desen Yerkapı Mozaiklerinde iki alanda kullanılmıştır. Kuşlu alanda merkezi motif olan haç kollarının kesişme noktalarına yerleştirilen sekizgen madalyonların içerisine kuş figürleri işlenmiştir (Levha 12a). Sekizgenler, dıştan içeriye doğru küçülen üç bant ile bölünmüştür. Bunların her biri siyah konturlarla belli edilmiştir. Sekizgenin en dışta kalan alanının zemini beyaz renkli, ortası kırmızı ve beyaz renklerden oluşan basamaklı testere dişi (le Décor I: pl. 10g) motifli, iç kısmı ise yeşil ve sarı birer banttıktan sonra beyaz zeminlidir.

Sekizgen motifin diğer bir kullanıldığı döşeme ise Kantharoslu alandır. Bu alana ismini veren kantharos formu kap, iç içe daireler ile birlikte sekizgen bir göbeğin tam merkezine yerleştirilmiştir (Levha 13a). Bu daire bandın en dış kısmı ile sekizgen arasında kalan alan yeşil renkli tesseralarla doldurulmuş ve sekizgenin köşelerine beyaz renkli nokta şeklinde doldurma motifleri işlenmiştir. Ayrıca sekizgenin her bir kenarına içinde düğüm desenler bulunan kare panolar yerleştirilerek döşemeye zenginlik kazandırılmıştır.

i) *Dalga Motifi* (le Décor I: pl.101b): Kantharoslu alanın merkezi motif olan sekizgen göbeğin içerisindeki kantharosu kuşatan siyah konturlu çemberin dış tarafına kırmızı ve beyaz renklerde dalga motifleri işlenmiş ve bu dalga motifleri siyah konturlu beyaz renkli bir bant ile çevrelenmiştir (Levha 13a).

j) *İçbükey Trapezler* (le Décor II: 36): Kuşlu alanda, haç deseni oluşturan kalkan desenlerinin dar kenarlarında içbükey trapez şekillere rastlanmaktadır. Bu trapezlerin geniş kenarları içe doğru V şeklindedir (Levha 14a). Sarı, kırmızı, beyaz, siyah ve yeşil renklerden oluşan (bu renklerin sıraları her bir desende değişmekte) bu trapezler iç içe küçülen formdadır. Görebildiğimiz trapezlerin çoğunda, dışta beyaz renkli bir bant ve içlerinde siyah konturlu küçülerek devam eden trapezler vardır. Bunların renkleri farklılık göstermektedir. Ancak pano üzerindeki sağlam kalan bu trapezlerden iki tanesi diğerlerine göre farklı desenlerde işlenmişlerdir. Birinin içi yatay çizgi desenlerle (le Décor I: pl. 7a) (Levha 14b), diğerinin ise dama motifleri (Levha 14c) ile doldurulmuştur. Bu desenler de oluşturulurken yine sarı, kırmızı, beyaz, siyah ve yeşil renkler kullanılmıştır. Olasılıkla duvarların altında kalan ve bizim görme şansına sahip olmadığımız trapezler de bunlara benzemektedir (Okçu 2009: 36).

k) *Eşkenar Dörtgenler* (le Décor II: 36): Bu motiflere ilk olarak kuşlu alanda rastlıyoruz. Burada kalkan formlu haç kollarının arasına hepsi aynı boyutlarda olan eşkenar dörtgenler işlenmiştir. Bu dörtgenlerin hepsi aynı dizayndadır. Siyah konturlu beyaz bir bant ile çevrelenen motiflerin hepsinin içi, siyah, kırmızı, sarı ve beyaz renklerden oluşan dama motifleri ile doldurulmuştur (Levha 15a).

Eşkenar dörtgenlerin kullanıldığı bir diğer alan ise kantharoslu alandır. Ana panonun dört bir köşesine yerleştirilmişlerdir. Ana panonun köşelerinden başlayıp ortadaki sekizgen göbeğin köşegenlerinde son bulan bu eşkenar dörtgenlerin her birinin içine birbirine benzeyen ama detayda farklılık gösteren motifler doldurulmuştur. Bu motifler siyah çerçevelidir ve kırmızı zemin üzerine işlenmişlerdir. Genel hatlarıyla bu desenlere bakılacak olursa, ortada beyaz renkli merkezi bir dairenin her iki tarafına da bağlantılı olacak şekilde art arda eklenen yarım daire şekiller vardır. Bu yarım dairelerin sayısı her dörtgende farklılık göstermektedir. Daireler beyaz konturlu ve siyah zeminlidir.

Kuzeybatı köşedeki motifte ortadaki daireye her iki taraftan bağlantılı ikişer yarım daire bulunmaktadır ve bunları uçlarında oval formlu şekiller bulunmaktadır. Merkezdeki dairenin içi ise beyaz - kırmızı renkli eşkenar dörtgen ile süslenmiştir (Levha 15b). Kuzeydoğu köşedeki eşkenar dörtgende yine merkezdeki bir daireye bağlantılı yarım daireler bulunmaktadır. Buradaki yarım dairelerin sayısı her iki tarafta dörder tane olacak şekilde dizayn edilmiştir. Uçları ise, oval yerine daha yuvarlak bir formdadır. Merkezdeki dairenin içine beyaz konturlu sarı renkli bir eşkenar dörtgen işlenmiştir (Levha 16a). Güneybatı köşedeki motifte diğerlerinden farklı olarak merkezi dairevi şeklin ortasında siyah zemin üzerine sarı renkli bir kum saati (le Décor II: 39) deseni bulunmaktadır. Daire, her iki tarafından üçer yarım daire bağlantılıdır ve uçları yuvarlak formudur (Levha 16b). Son olarak güneydoğu köşede ise, merkezdeki daireye her iki taraftan bağlantılı üçer yarım daire bulunmakta ve beyaz konturlu sarı renkli bir eşkenar dörtgen merkezi dairenin içini süslemektedir (Levha 16c). Bu son desen, diğerlerine göre korunma durumu açısından kötü durumdadır.

l) *İkizkenar Üçgenler* (le Décor II: 35): Kuşlu alanda, meanderli bordür ile kuş motiflerinin işlendiği ana pano arasına doldurma motifleri işlenmiştir. Bu motiflerden birisi ikizkenar üçgenlerdir. Meanderli bordürün kuzeyine paralel olarak işlenen bu motifler dıştan içe doğru küçülen ve sırasıyla beyaz, siyah, sarı ve tekrar siyah renkli üçgenlerden oluşmaktadır. Ortalarında ise, yine iç içe

küçülen formda beyaz konturlu kırmızı yarım daireler yer almaktadır (Levha 17a).

İkizkenar üçgenlerin işlendiği diğer alan Kantharoslu alandır. Bu alanda ilk olarak, döşemenin ortasındaki sekizgenin her bir kenarına yerleştirilen kare formlu düğüm desenlerin aralarına yerleştirilmiş bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Ana panonun ise dört bir yüzeyinin tam ortasına gelecek şekilde konumlanmışlardır. Üçgenler siyah konturlu ve kırmızı zeminlidir. İçlerine ise, tabandan uç kısma doğru boyutları küçülen yarım dairelerin birbirine eklenmesiyle bir motif oluşturulmuştur. Bu yarım daireler dıştan içe doğru beyaz, siyah, sarı ve yeşil renkli tesseralar kullanılarak oluşturulmuşlardır (Levha 17b). Bu üçgenlerden batı yönde olanı duvar altında kaldığından görülememektedir.

Ayrıca, Kantharoslu alanda ana panonun her köşesine ikişer tane yerleştirilmek suretiyle toplamda sekiz adet alınlığı andıran üçgen şekiller yer almaktadır. En dışta siyah konturla başlayan ve içe doğru küçülerek devam eden üçgenlerde sarı, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır. Üçgen formun ortasına ise kırmızı renkli bir yarım daire şekli işlenmiştir (Levha 17c). Yine bu üçgenlerin de batı yönde olanlarından bir tanesi duvar altında kaldığından görülememektedir. Güneydoğu köşedeki desen ise tesseralarının birçoğunun tahrip olması nedeniyle tam olarak izlenememektedir.

m) *Yarım Daireler* (le Décor II: 34): Bu desenin hem Kuşlu alanda hem de Kantharoslu alanda sık kullanıldığını görmekteyiz. İlk olarak, Kuşlu alanda meanderli bordür ile ana pano arasına işlenen doldurma motiflerinde yukarıda bahsedilen üçgenlerin yanında yarım daire şekilleri yer almaktadır ve bu yarım daireler aynı zamanda haç kollarının içbükey olan uç noktalarına denk gelmektedir. Bu desenler, beyaz çerçeveli, iç içe küçülen kırmızı, siyah konturlu yeşil ve sarı renkli yarım dairelerden oluşmaktadır. Ortadaki siyah konturlu yarım dairenin dışına kırmızı zemin üzerine beyaz renklerden oluşan basamaklı testere dişi (le Décor I: pl.10g) motifi işlenmiştir (Levha 18a) . Bu motifi aynısının, içinde kuş figürünün olduğu sekizgenlerin dış taraflarına da işlendiğinden daha önce bahsetmiştik.

Yarım daireler, ikizkenar üçgen deseninin anlatıldığı bölümde de detaylı olarak bahsedildiği gibi, üçgenlerin içinde süsleme motifi olarak da sıklıkla kullanılan bir desen olmuştur.

n) *Üçlü Sicim Bant* (le Décor I: pl. 1t): Kuşlu alanda meander desenli bordür ile ana pano arasında, bordürün hemen kuzey sınırına paralel biri siyah biri beyaz renkli üçlü sicim ismi verilen iki bant çekilmiştir.

o) *Kesişen Daireler* (Kat. No. 4) (le Décor II: pl. 239c): Yerkapı mozaiklerinin bulunduğu bodrumun kuzeyindeki koridorlu ve kantharoslu panolar ile güneyinde kuşlu alanı birbirinden ayıran bir geçiş döşemesi yer almaktadır. Burada, dört yapraklı çiçek deseni de oluşturan siyah konturlu, beyaz zeminli birbirini kesen dairelerden ve bu dairelerin merkezine yerleştirilen bir sıra kırmızı bir sıra yeşil zeminli içbükey karelerden oluşan bir düzenleme söz konusudur. Bu iç bükey karelerin ortasına tümü sarı renkli tesseralardan kare şekiller yerleştirilmiştir. Dört yapraklı çiçek deseni de veren dairelerin birleşim noktaları ise beyaz renkli, kare şekli oluşturan dört tessera ile bağlanmıştır (Levha 18b).

2.1.1.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme

Yerkapı Mozaiklerine ilk defa 1949 yılında bir bina inşaatı sırasında rastlanmıştır. Bu mozaikleri ilk gören kişilerden olan yerel tarihçi Kazım Baykal, “Bursa ve Anıtları” kitabında söz konusu bu mozaikler hakkında ilk bilgileri vermiştir. Baykal bu eserinde, Yerkapı camii karşısında Lütfullah Çelebiye ait hadis okulu binasının yerine yapılan Kireççi Emin apartmanının temel kazısı sırasında büyük Bizans mozaiklerinin çıktığını söylemiş ve çok genel olarak üstündeki motiflerden bahsetmiş olup ayrıca burada evvelce bir kilise olduğu rivayetinden de söz etmiştir (Baykal 1950: 58-59). Sonraki yıllarda, yayınlarında yine bu mozaiklerin üstünde durmuş ancak dönemi hakkında değişik savlar ortaya atmıştır. İlk olarak Bizans dönemine tarihlendirdiği bu mozaik için, “1958 yılı Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu Çalışmaları” yayınında çıkan makalesinde Bursa Müze Müdürlüğü ile alınan karar doğrultusunda mozağin koruma altına alındığını ve bu mozağin bir kiliseye ait olmadığını söylemiştir (Baykal 1959: 31-33). Baykal, Yerkapı Mozaikleri ile ilgili görüşlerini sunmaya 1964 yılındaki yayınında da devam etmiştir. Bu kez döşemenin Bizans dönemi olmadığını ve Roma Valisi Genç Plinus’un sarayına ait “saray mozaikleri” olduğunu yazmış ve mozağin Roma Dönemine ait olduğunu belirtmiştir (Baykal 1964: 18-21).

Kazım Baykal’dan sonra 1970’li yıllarda Bursa Müzesi tarafından irdelenen ancak hakkında herhangi yayın yapılmayan mozaikler, 2001 yılında Bursa Arkeoloji Müzesi tarafından yürütülen Büyükorhan’daki Derecik Bazilikası kazısı sonrasında, desen benzerlikleri nedeniyle incelenip fotoğrafları çekilmiştir (Okçu 2009: 40). Ancak yapılan bu

Çalışmalarda bu mozaikler hakkında ilave bir yorum yapılmamış, dönemi ve niteliğı ile ilgili herhangi bir görüş sunulmamıştır.

2009 yılında ise arkeolog Recep Okçu, bu mozaikler üzerine eğilmiş, ayrıntılı desen tanımlamalarını yapmış ve dönemi ile ilgili yeni görüşler ortaya atmıştır. Bu görüşlerden ilki, Baykal'ın söylediğinin aksine Yerkapı mozaiklerinin Roma döneminde yapılmış Plinius'un sarayına ait mozaikler olmadığıdır. Bu görüşüne dayanak olarak ise, döşeme üzerinde, Hristiyanlık inanç sisteminin simgesi olan ve Bizans döneminin ilk evrelerine ait kiliselerde görülen "haç" desenlerin yer almasını göstermiştir (Okçu 2009: 40). Plinius döneminin pagan bir dönem olduğunu ve o tarihlerde haçın kutsal bir simge olarak kullanılmadığını söyleyen Okçu'nun bu haklı görüşü ile bizde mozaiklerin Hristiyanlık inancının kabulünden sonraki bir dönemde yapıldığını ilk aşama olarak söyleyebiliriz.

Yerkapı mozaiklerinin bir apartmanın bodrum katında bulunması, arkeolojik bir kazı yapılamamış olması ve etrafında nasıl bir yapıya ait olabileceğini gösterebilecek herhangi bir konteks buluntunun olmaması nedeniyle tarihleme ve yapı hakkındaki tahminleri yalnızca mozağin üzerine işlenmiş motifleri çözümleyerek yapabilmekteyiz.

Yerkapı Mozaiklerinin Teknik ve İkonografik Özellikleri bölümünde detaylı olarak anlatılan Kuşlu alanın ana motifi olan büyük boyutlarda işlenmiş kalkan biçimli haç motifleri ve bu haç kollarının ortalarına yerleştirilen daire ve sekizgen madalyonların içindeki kuş figürleri buranın dini bir yapı olabileceğini gösteren unsurların en başında gelmektedir. Ayrıca ağaç dalı üzerine tünemiş bir şekilde gösterilen kuş figürlerinin benzerlerinin Derecik Bazilikası zemin mozaiklerinde de işlenmiş olması, aynı bölgede, aynı dönemlerdeki dinsel yapılarda kuş figürlü düzenlemelerin kullanıldığını göstermektedir (Okçu 2009: 40).

Anadolu'da Erken Bizans Dönemi dini yapılarında kullanılan figürlü mozaikler üzerindeki konular genellikle geometrik desenler, hayvan figürleri ve kutsal simgelerdir. Erken Bizans dönemi kiliseleri genelde doğu-batı doğrultulu, doğu ucunda dışarı taşan apsisi olan ve apsisin iki yanında pastaforium hücreleri bulunan batı ucunda ise narteks ve atrium bulunan yapılardır. Mozaikler kilise dekorasyonunun vazgeçilmez bir unsuru olarak yapının her bölümünün zemininde bulunabilmektedir. Kiliselerde kullanılan mozaik repertuarı, sivil yapılar ve dönemin diğer dini yapıları olan sinagoglarla benzerdir. 4. – 5 yüzyıl ikinci yarısına kadar olan dönemde dini yapılarda geometrik bezemeli mozaikler daha yaygındır. Figürlü mozaikler 5. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar (Daloğlu 2011: 12).

Yerkapı mozaiklerinin ait olabileceği yapıya dair herhangi bir mimari eleman bulunmamasına rağmen, döşeme üzerinde merkezi motif olarak yer alan haç motifi ve kuş

figürleri buranın bir kiliseye ait olabileceğini göstermektedir. Ancak panolardaki motiflerin duruş yönlerine bakıldığında bu yapının doğu-batı yönünde olmayıp, kuzey-güney doğrultudaki kiliselerden olduğu dikkat çekmektedir. Bunun nedeni, doğu tarafta yapı için yeterli alanın olmaması ve hemen birkaç metre mesafede şehir surunun bulunmasıdır. Bazilikal planlı olduğu düşünülen bu yapının, sekiz kollu yıldız tasarımından oluşan geçiş panosu ile kantharoslu alanın olduğu kuzey bölümü narteks, kalkan biçimli ve kuş figürlü güney bölümü ise naos olmalıdır. Buradaki mozaiklerin Derecik Bazilikası'nın plan ve mozaikleri ile benzerliği düşünüldüğünde, günümüzde iki panosu var olan narteksin, aslında üç panodan oluşması gerektiği, sekiz kollu yıldız desenli panonun doğuda, kantharoslu panonun ortada, batı tarafta da şu anda görülemeyen başka bir panonun var olduğu akla gelmektedir. Derecik Bazilikası'nın da narteks bölümünde, ortada kantharoslu pano olmak üzere üç pano görülmüş ve kesişen daireler narteks ile naos arasında geçiş döşemesi olarak dikkat çekmiştir. Burada da kesişen iç içe daireler, olasılıkla mekanları birbirinden ayıran narteks ve naos arasındaki geçiş döşemesidir (Okçu 2009: 40-41).

Yerkapı mozaiklerin tarihlendirilmesinde; Hristiyanlık inanç sisteminin simgesi olan ve Bizans döneminin ilk evrelerine ait kiliselerin tabanlarında görülen "haç" motifleri, sekizgen pano, bu panonun ortasında yer alan kantharos, meander ve giyoş bordürler ile kuş figürleri kriter alınmıştır. Buradaki kalkan şekilli haç motiflerinin benzer örneğine Antakya Mozaiklerinde, 5 numaralı odanın güney koridorunda (Campbell 1988: 43-44, pl.129) rastlanmıştır. Ancak burada Yerkapı'dan farklı olarak haç kolları arasında oluşan madalyonlar içine kuş figürleri yerine geometrik şekiller işlenmiştir. Bu tasarıma benzer bir diğer örnek Suriye'de, Deir el Adas'ta, Saint Georges Kilisesinde bulunmakta ve bu kilise 7 yy. sonu 8 yy'ın başlarına tarihlenmektedir (Okçu 2009: 41). Kalkan formlu haç kollarının arasında kalan madalyonların içindeki kuş figürleri ise 5. yüzyılın ikinci çeyreği ile 6. yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlenen Anamur Merkez Kilisesi'nin naosuna işlenmiş kuş figürleri ile benzerlik göstermektedir (Tülek 2004: 208-215).

Kantharoslu alandaki sekizgen pano; genel hatlarıyla Derecik Bazilikası'nın naosundaki çarkıfelek desenli panoya, Kos'ta 5. yy'ın ilk yarısına tarihlenen evin Tyche madalyonlu üçüncü paneline (Brouscari 1997: 65-77), 6. yüzyıl başına tarihlenen Kelenderis Agora Bazilikası'nın, naos batı panelindeki güneybatı ve güneydoğu madalyonlarına büyük benzerlik göstermektedir (Zoroğlu 2008: 29-34; Zoroğlu 2009: 28-31). Sekizgen madalyonun merkezinde yer alan kantharos ise, Kos'daki evin ikinci panelinde yer alan volüt kulplu kantharoslu mozaiklere (Brouscari 1997: 65-77), Derecik Bazilikası'nda narteksin orta bölümündeki kantharosa ve Kuzey Suriye'de 5- 6. Yüzyıla tarihlenen Hır Esh-Sheikh Bazilikasında amphora olarak tanımlanan metal görünümlü kaplara oldukça yakın benzerlikler göstermektedir. Ayrıca, Hır Esh-Sheikh Bazilikasında da görülen giyoşlu bordür, gamalı haç merkezli ve yanında dikdörtgen şekilden ibaret

meanderli bordür ile oktagonel panoya ilişik kuş figürlerinin Yerkapı mozaikleri ile olan yakın benzerliği de dikkat çekicidir (Okçu 2009: 41).

Tüm bu karşılaştırmalardan sonra; Yerkapı mozaiklerinin; Kos'taki ev, Anamur Merkez Kilisesi, Derecik, Kelenderis Agora ve Hır Esh-Sheikh Bazilikaları (5.-6. yüzyıllar) ile olan motif benzerlikleri dikkate alındığında bu mozaikleri, 5-6. yüzyıllar arasına tarihlemek olanaklıdır.

2.1.2. Zodyak Kuşaklı Mozaik - (Kat. No. 5)

Prusia a.O. antik kentinin güney kesiminde, Molla Gürani mahallesi, Muradiye Koruma Amaçlı İmar Planı Kapsamında ve 1. derece sit alanında yer alan, özel mülkiyetteki 230 pafta, 846 ada, 13 D parselde Bursa Müze Müdürlüğü tarafından 2003-2004 yıllarında yapılan sondaj kazılarında zodyak kuşaklı bir mozaik taban açığa çıkartılmıştır. 2006 yılında mozaik panonun merkezi motifi olan Sol Invictus betimi kimliği belirsiz kişiler tarafından kaçak kazı sonucu çalınmıştır. Söz konusu betimin içinde bulunduğu daire 90 cm çapında olup, bu bölümün 75 x 120 cm ölçülerinde ve 45 cm derinliğinde kazılarak, parçanın yerinden sökülüp çalınması üzerine¹, kalan parçalar 2007 yılında İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü ile ortak gerçekleştirilen çalışmalar sonucu Bursa Arkeoloji Müzesi'ne nakledilmiştir (Özkan-Ünal 2009: 54).

Mozaik döşemenin ana panosunu, dairevi bir şeklin içerisinde on iki burcun simgelendiği zodyak kuşak, bu kuşağın ortasında güneş tanrısı Sol Invictus ve panonun dört bir köşesine kadın olarak personifize edilen mevsimler oluşturmaktadır. Döşeme kuzey – güney doğrultuda uzanmaktadır (Levha 19a-b).

2.1.2.1. Zodyak Kuşaklı Mozaik'in Teknik ve İkonografik Özellikleri

Mozaik panoların kapladığı alan 650x450 cm boyutlarındadır ve aralarda yer yer tahribattan dolayı oluşmuş eksik bölümler bulunmaktadır. Opus tessellatum tekniğinde, sarı, kırmızı, yeşil, lacivert, siyah ve beyaz renkli tesseralar kullanılarak yapılmıştır. Kare bir çerçeve içerisinde beyaz zemin üzerine işlenen ana pano, en dışta, siyah renkli bir bant ile sınırlanmıştır. Bu banttan sonra merkezde yine siyah bir bant ile çevrili kare çerçevenin içine bordür düzenlemesi olarak sarmaşık yapraklarından oluşan bir motif, bu motiften sonra ise zodyaklı panoyu kuşatan meander şeklinde bir bordür düzenlemesi

¹<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44509/bursa-ili-osmangazi-ilcesinden-calinan-mithars-portresi.html>
(Nisan-2015)

işlenmiştir (Levha 20a). Ana panoyu oluşturan zodyak kuşak ise sarı ve kırmızı renkte birbirine bitişik kare bir çerçeve içerisinde gösterilmiştir. Zodyak kuşağın merkezine yerleştirildiği bu kare çerçevenin doğu ve batı kenarlarına ise etrafı dört sicimli örgü bant (giyoş) bordür ile çevrili uzun dikdörtgen panolar yerleştirilmiştir. Beyaz zeminli olan bu panoların içi kırmızı renkli tesseralardan yapılmış bir bant ile çevrildikten sonra tavus kuşu, horoz, keklik gibi hayvan figürleri sıralanmıştır (Levha 20b).

Merkezdeki Sol Invictus betimi ve onu çevreleyen zodyak radyal bir desene sahiptir ve kare bir çerçeve içerisine alınmıştır (Kat. No. 6). Zodyak kuşağın çapı 213 cm, Sol Invictus figürünün yer aldığı dairenin çapı ise 90 santimetredir. Ortada beyaz konturlu kırmızı bantlı bir dairenin içinde Sol Invictus ve bu daireyi sınırlayan, çapı 90 cm olan bir dalga motifi (le Décor I: pl.60e) yer almaktadır. Dalga motifli bandın çevresini ise on iki adet ikizkenar trapezlere (le Décor II: 36) bölünen bir kuşak çevirmiş ve bu trapezlerin içerisine burçlar işlenmiştir (Levha 19b). Ayrıca merkezi panoyu çevreleyen kare çerçevenin dört bir köşesinde, kadın şeklinde ve yanlarında belirteçleri ile işlenmiş dört mevsim figürlerinin yer aldığını görmekteyiz (Kat. No. 7).

Sol Invictus figürü, yeşil renkli bir zemin üzerine işlenmiştir. Başı hafif sağa dönük olarak cepheden gösterilen büst şeklindeki figürün başının arkasında lacivert renkli ve etrafı beyaz tesseralarla gölgelendirilmiş bir hale bulunmaktadır. Başında şua taçı bulunmakta ve saçları, bukleler halinde omuzlarına uzanmaktadır. Oval bir yüz yapısına, badem gözlere ve uzun bir buruna sahiptir. Üzerinde, omuzlarından tutturulmuş ve sol omzunu açıkta bırakan bir giysi vardır.

Merkezdeki Sol Invictus figürünü çevreleyen trapezlere bölünmüş kuşağa işlenen on iki burçtan sağlam durumda olanlardan anlaşıldığı üzere, bu burçlar günümüzde de kullanıldığı gibi boğa, yengeç, oğlak, koç gibi hayvan figürleri ile simgelenmişlerdir. Her bir burç, dıştan içe doğru beyaz ve siyah konturlu yeşil renkli bir zemin üzerinde gösterilmiştir. Hemen hemen hepsi dışta siyah konturludur ve kırmızı, sarı ve beyaz renklerin gölgeli bir şekilde işlenmesiyle oluşturulmuşlardır. Ancak bu burçlardan hepsi maalesef tam olarak ele geçmemiş, bazılarında tahrip söz konusudur. Net olarak anlaşılabilen burçlar, boğa, ikizler, yengeç, başak, terazi, akrep, yay ve oğlak burçlarıdır (Levha 21a-b, 22a-b). Ancak burçların günümüzde de geçerli olan sıralaması dikkate alındığında eksik olanları tahmin edebilir ve döşeme üzerinde de bu sıralamanın uygulandığını rahat bir şekilde görebiliriz. Buna göre mozaik pano üzerindeki burçları sıralayacak olursak, ortadaki Sol Invictus betiminin başının hemen üstünde boğadan başlayarak sola doğru, ikizler, yengeç, aslan, başak, terazi, akrep, yay, oğlak, kova, balık ve koç burçlarının yer aldığını eksik olan kısımlara rağmen rahatlıkla söyleyebiliriz. Sağlam durumdaki burçlardan hayvanları temsil edenlerde (koç, boğa, akrep ve oğlak) bu hayvan figürleri kullanılmış diğerlerinde ise (ikizler, başak, terazi, yay) personifikasyon tercih edilmiştir.

Başak burcu, *Demeter (Ceres)* personifikasyonu ile ikizler burcu *Herakles* ve *Musa Kalliope* ile terazi burcu *Apollon* ile, yay burcu ise elinde yay tutan kenthaur ile ifade edilmiştir (Okçu 2009: 49) (Levha 22b).

Tanrıça *Demeter/Ceres'in* toprak ve bereket tanrıçası olduğu ve ekinleri simgelediği düşünüldüğünde, başak burcunun gösteriminde onun kullanıldığını söylemek doğru olacaktır (Erhat 2007: 85). *Demeter* burada, ayakta durur vaziyette, *khiton* ve *himation* giyimli, sağ elinde başak burcunu da temsilen buğday başağı demeti ve sol elinde atribütlerinden birisi olan meşela benzeri bir nesne tutmaktadır (Levha 22b).

İkizler burcunu temsilen tanrı *Herakles/Hercules* ve *Musa Kalliope* ayakta, birbirlerine sarılır bir vaziyette gösterilmiştir. *Herakles*, çıplaktır ve sağ elinde gürzünü tutmaktadır. Müzik, şiir ve dansın esin perisi sayılan *Kalliope* ise, *khiton* ve *himation* giyimli olup elinde lir tutmaktadır (Levha 21b).

Terazi burcu; ayakta yarı çıplak, omzundan pelerin sarkan, sağ elinde terazi tutan *Apollon* olarak gösterilmiştir. Tanrı, sol eli ile sarkan pelerinin tomarını tutmakta, sağ elinde tuttuğu terazi ile ölçüyü ve ölçülü davranışı simgelemektedir (Okçu 2009: 49) (Levha 22b).

Bu zodyak kuşağın kuzeybatı köşesinde yaz mevsimi, güneydoğu köşesinde ise kış mevsimi simgelenmiş olup, diğer köşelerdeki ilkbahar ve sonbahar tasvirleri tahrip olmuştur. Yaz mevsimi genç bir kız büstü şeklinde kişileştirilmiştir. Kabarık sarı saçları arkaya doğru toplanmış bir biçimdedir. Genç kızın bir tarafında orak, diğer tarafında ise buğday başağı yer almaktadır (Levha 23a). Bu nesnelerin kullanılması ile ekinlerin biçilme zamanı olan yaz aylarının kastedildiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Güneydoğu köşedeki kış mevsimi de yine bir kadın şeklinde tasvir edilmiştir. Başını örten bir kıyafet giden bu kadının hemen yanında bir meşale işlenmiştir. Örtüsünün altında saçının bir bölümü gözükmekte ve alnının ortasından ikiye doğru ayrılmış vaziyettedir (Levha 23b).

Zodyak kuşağın doğusunda, 140 santimetrelik tahrip olmuş aradan sonra, kırmızı ve yeşil renklerden oluşan dört sicimli örgü bant (giyoş) bir bordür ile çevrelenmiş pano içerisine, beyaz zemin üzerinde bir kısmı tahrip olmuş tavus kuşu, ağzında yılan tutan horoz ve iki adet keklik figürü işlenmiştir (Levha 24a). Batı yönde ise, yine beyaz zemin üzerinde nar didikleyen horoz figürü ve bir keklik ile zeytin dalından oluşan bir tasarım söz konusudur (Levha 24b). Bu iki yöndeki panoları kompozisyonu 0,4 cm genişliğinde kırmızı renkli birer bant çevrelemektedir. Panoları kuşatan üçlü örgü bantlar 24 cm genişliğinde, örgü bantları sınırlayan beyaz bordürler ise 10 cm genişliğindedir. En dışta ise tüm panoyu kuşatan 10 cm genişliğinde siyah bordür ve onunda dışında 32 cm genişliğinde beyaz bordür yer almaktadır (Levha 20b).

2.1.2.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı

Zodyak kuşaklı mozaik döşemesi üzerinde, ana panoyu kuşatan bordür bezemesi olarak meander bant ve sarmaşık yaprak motifi kullanılmıştır. Merkezi motif olan Sol Invictus betimi ve Zodyaklı kuşak ise 12 bölüme ayrılmış radyal bir geometrik desenin içerisine yerleştirilmiştir. Sol Invictus figürünün sınırlayan dairenin etrafında da dalga motifli bir bant kullanılmıştır (Levha 19a-b).

- a) *Örgü Bant (Giyoş)* (le Décor I: pl.73e): Zodyak kuşaklı mozaik panonun doğu ve batı yönlerinde yer alan hayvan figürleri işlenmiş panoları, koyu renkli zemin üzerinde yer alan ve dört sicimle oluşturulmuş çok renkli örgü bandı kuşatmaktadır. Bandın sicimleri kırmızı, sarı ve yeşil renkli tesseralar ile gölgeli bir biçimde işlenmiştir (Levha 20b).
- b) *Meander Bordür* (le Décor I: pl.38c): Zodyak kompozisyonunu çevreleyen kare çerçevenin etrafına, aralara kareler yerleştirilmiş basit geriye dönüşlü gamalı haç meanderi bordür süslemesi olarak işlenmiştir. Meander bordürün dizaynında kırmızı, yeşil, sarı ve beyaz renkli tesseralar kullanılmıştır. Bu tesseralar ve renkler üç boyutlu bir görünüm yaratacak şekilde zemin üzerine yerleştirilmiştir (Levha 20a).
- c) *Sarmaşık Yaprak Motifi* (le Décor I: pl.64d): Meanderli bordürün çevresini ise sarmaşık yaprak motifli bir kuşak sarmaktadır. Bu sarmaşıkların yaprakları kalp şekline benzemekte ve her biri farklı renktedir. Beyaz zemin üzerine işlenen bu bordür bezemesinde lacivert, kırmızı, yeşil ve sarı renkli tesseralar kullanılmıştır. Yaprakların her biri iki renkli işlenmiş olup bir yaprak sarı-kırmızı, bir yaprak lacivert-yeşil şeklinde devam ederek ana panoyu kuşatmaktadır (Levha 20a).
- d) *Dalga Motifi* (le Décor I: pl. 60e): Mozaik döşemenin tam merkezindeki Sol Invictus betiminin içinde bulunduğu dairenin etrafına, dalga motifinin varyasyonlarından birisi işlenmiştir. Zodyak kompozisyona da uygun olacak şekilde 12 parçalı dalga motifinden oluşan bu desende kırmızı, sarı, beyaz ve yeşil renkler kullanılmış ve dalga motiflerinin her bir parçası yatay gölgeli olarak işlenmişlerdir (Levha 19b).
- e) *Radyal Desen* (le Décor II: pl.348c): Merkezde, Sol Invictus figürünün ve zodyak kuşağın içerisine yerleştirildiği dairevi bir geometrik desen yer

almaktadır. Bu desen, büyük bir daire şeklin içine daha küçük boyutlu bir daire daha yerleştirilip, arasının ikizkenar trapezlere bölünmesiyle oluşturulmuştur. Toplamda on iki adet olan bu trapezlerin içine ise burçları simgeleyen figürler işlenmiştir (Levha 19b).

2.1.2.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme

2003-2004 yıllarında Bursa Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilen kazılar sonucu ortaya çıkartılan zodyak kuşaklı mozaik döşeme Prusia a.O. mozaikleri içinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Zodyak, gezegenlerin izledikleri yola verilen isimdir. Zodyak çaprazı insanlığın en eski işaretlerinden biridir. Güneşin bir yıllık süreç içerisinde 12 büyük takım yıldızı içinden geçişini temsil eder. Ayrıca 12 ayı, 4 mevsimi, gün dönümlerini ve ekinokslarını da belirtir. Zodyak çaprazında her hayvan doğa figürleriyle kişiselleştirilmiştir. Yani antik toplumlar güneşi ve yıldızları izlemekle kalmamış, onların hareketleri sonucu meydana gelen olayları özenle kişiselleştirmişlerdir.

Bu bölümün konusunu oluşturan zodyak kuşaklı mozaik üzerinde, tanrı ve tanrıça figürleri ile kentaur ve Musa figürleri gibi mitolojik ve pagan unsurlar yer almaktadır. Bu durum, mozaiklerin yapım tarihini Hristiyanlık öncesi bir döneme taşımaktadır. Güneş Tanrısı Sol Invictus ise, nümizmatik bilimine 3. yüzyılda ortaya çıkan bir betimdir; ancak mozaikler üzerinde daha önceki dönemlerde de görülebilmektedir (Okçu 2009: 50). Ayrıca mevsimlerin kişileştirilerek işlenmesi zodyak döşemli mozaiklerde karşılaşılan tasvirlerdendir. İsrail'deki 4. yüzyıla tarihlenen Beth Alpha sinagogunun zodyak mozağinde (Suknik 1932: 35-40) ve 6. yüzyılın sonuna tarihlenen Hammath Tiberius sinagogunun zodyak mozağinde (Ovadia-Ovadia 1987: 63) de buradaki kompozisyona çok benzer bir kompozisyonların kullanıldığını görmekteyiz.

Gerek bu sayılan özellikler gerekse mevsimlerde gösterilen kadın büstlü personifikasyonlarındaki kabarık ve alın ortasından ikiye ayrılarak arkaya doğru toplanan ve alnı üçgen gösteren saç stili, 2. yüzyıl sonu ve 3. yüzyıl başına ait özelliklerdir (Okçu 2009: 50).

Mozaiğin üzerinde pagan unsurlar olan Sol Invictus, Hercules gibi betimlerin işlenmiş olması döşemenin Hristiyanlık öncesi bir zaman dilimine ait olduğunu işaret etmektedir. Desen kompozisyonları ve teknik özellikleri incelendiğinde ise yüksek kaliteli ince bir işçiliğe sahip olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Tüm bu bahsedilen nedenler göz önüne alındığında zodyak kuşaklı mozaik döşemenin 3.-4. yüzyıllar civarına tarihlenebileceği düşünülmektedir.

Bu bölümün konusun oluşturan mozağin çıktığı alan olan Hisar bölgesinde 2015 yılı itibari ile Bursa Arkeoloji Müzesi başkanlığında ve Uludağ Üniversitesi Arkeoloji bölümü danışmanlığında arkeolojik kazılara yeniden başlanmıştır. Böylelikle mozağin çıktığı alan ve etrafında daha kapsamlı araştırmalar yapılmaktadır. Çalışmaların ilerleyen aşamalarında ortaya çıkacak olan yeni mozaikler veya farklı bulgular ile kesin sonuçlara ulaşmak ve daha net çıkarımlar yapabilmek mümkün olacaktır.

2.1.3. Orhan Gazi Türbesi'ndeki Opus Sectile Döşeme

Prusia a.O. antik kent surlarının kuzeybatısında, Tophane Parkı girişinin sağında, Osman Gazi Türbesi'nin karşısında Orhan Gazi Türbesi yer almaktadır (Levha 25a). Kare planlı, üstü kubbeli bir yapıdır. Bugünkü bina, 1855 depreminde buradaki Bizans dönemi yapısının yıkılmasından sonra 1868'de Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır. Orijinal yapıdan sadece döşemesinin bir kısmı kalmıştır. Döşeme kalıntıları plan üzerinde tamamlanarak yerleştirildiğinde, bugünkü yapıya az çok uyan bir ana kompozisyonla karşılaşılmaması, eski temellerden faydalandığını kanıtlar (Demiriz 2002: 15).

Kaynaklara göre, günümüzde Orhan Gazi Türbesi olan eski Bizans yapısı, dışarı taşkın apsisli, içinde dört sütunu bulunan, kubbeli bir kilise idi. Yapının rölövesi yayınlanmış olmadığından ve gezginlerin ifadeleri daha kesin sonuçlara varmaya yetmediğinden, mimarisini kesin şekilde anlaşılmaz (Demiriz 2002: 15-16). Bu yapının orijinin gösteren tek öge, tabanında işlenmiş opus sectile tekniğindeki döşemedir.

Bu yapıdan ilk olarak, değişik tarihlerde Bursa'yı ziyaret eden Arap seyyah İbni Batuta (1325-1349), İstanbul elçiliği papazı Stephan Gerlach (1573-1578), seyyahlar Jacop Spon-George Wheler (1674-1675), İtalyan rahip Dominique Sestini (1779), tarihçi Joseph von Hammer (1804), William John Hamilton (1835), Charles Texier (1834-1837), tarihçi Albert Gabriel ve katolik papaz Bernardin Menthon gibi tarihçi, seyyah ve din adamları söz etmiş ve türbeye dönüştürülen yapının kiliseye ait izler taşıdığını belirtmişlerdir (Eyice 1962: 131-148).

İtalyan rahip Domenico Sestini 19 Mayıs 1779'da Bursa'ya geldiğinde gördüğü türbeden "Orada Orhan Camii'ni de gördük: Bu, döşemesi harikulade bir mozaik ile bezenmiş üç nefli eski bir Rum kilisesi idi" şeklinde bahseder (Sestini 1789: 101-105). Hamilton, döşemenin Bizans mozaikleri ile kaplı olduğu konusunda bilgi verir (Hamilton 1842: 72). 1836'da Miss Pardoe da döşemeden dolayı olarak bahsederek, "Bu döşemenin o kısmındaki zarif mozaikler, zeminden bir ayak yüksekliğinde olan ve

sandukaları taşıyan masif set tarafından kapatılmıştır." der (Pardoe 1887: 22-27). Charles Texier de burada eski bir yapıya ait kalıntılar bulunduğundan bahsetmiş ve Türklerin Davut Manastırı dedikleri türbenin, Saint Elie (Aziz İlyas) adına yapılmış yuvarlak şekilli eski bir Rum kilisesi olduğunu söylemiştir (Texier 1997: 188). Türbe 1855 depreminde yıkıldıktan sonra, 1864'de burasını gören Alexander von Warsberg "Burada toprağın sathı o derece karmakarışık porfir, verde antico, çeşitli renklerde mermer ve hatta mozaik parçaları ile kaplıdır ki, insan adeta kendisinin bir taş ocağı karmaşası içinde olduğunu zanneder" demiştir (Warsberg 1869: 118).

Tüm bu bilgilerden ve türbenin zeminde yer alan in situ durumdaki döşemeden yola çıkarak burada Bizans Dönemi'ne ait bir kilise yapısının bulunduğu tartışma götürmez bir gerçektir.

2.1.3.1. Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile Döşemenin Teknik Özellikleri

Orhan Gazi türbesinde Bizans dönemindeki kiliseye ait orijinal döşemeden kalan kısımlar, beş mozaik panonun kalıntıları ile bunların arasında yer alan bazı büyük mermer ve renkli taş levhalardan ibarettir. Mozaik panoların hepsi ve öbür levhaların çoğu binanın batı yansında yer almaktadır. Doğusunda ise orijinal döşeme kısmen yok olmuş, kısmen sandukaların altında kalmıştır (Demiriz 2002: 15). Orhan Gazi ve Osmanlı Hanedanına ait mezarları düğüm desen formlu tasarım batı ve kuzey yönden çevrelemektedir (Levha 25b).

Kare şeklindeki iki panonun biri kuzeyde, diğeri batıda, ikişer sütunun arasında yer almaktadır. Girişte hemen soldaki bordür, güneyde aynı konumdaki bir panonun parçasıdır. Böyle bir panonun doğu kısımda da yer alması gerekir. Büyük panolar ile sütunların arasında küçük panolar bulunmaktadır. Büyük mermer levhalar da bugünkü yapının planına uygun olarak simetrik düzende yerleştirilmiştir (Demiriz 2002: 15-16).

Zeminin farklı yerlerinde çapı 35 cm olan üç adet aynı sütundan kesilerek elde edilen sütun gövdesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra çok sayıda dikdörtgen formlu daha erken bir yapıya ait olduğu aşikâr devşirme mimari malzeme de döşeme içinde bulunmaktadır (Şener-Şahin 2013: 46).

Döşemede kullanılan malzeme; sarı-pembe ve kırmızı-pembe oalitli kalker, terracotta, yeşil serpantin taşı, kırmızı beyaz benekli porfir, kırmızı-beyaz-siyah kireçtaşı, beyaz mermer, siyah mermer, kırmızı pembe breş, gri damarlı beyaz mermer, soğan türü şistikten oluşmaktadır. Kullanılan tesseraların büyüklükleri yer yer 0.50 cm ile 3 cm arasında değişmektedir. Bu döşemede örgü şeritlerinde kullanılan malzeme sarımsaklı mermerdir. Büyük levhalarda serpantin breşi, turuncu traverten, kırmızı ve yeşil porfir,

siyah ve kırmızı kalker kullanılmıştır. Büyük panolarda şeritler yan yana yerleştirilen taşlardandır. Küçük panolarda ise zemin, şeritler yüksek kalacak şekilde oyulmuş, aralara küçük taşlar yerleştirilmiştir (Şener-Şahin 2013: 47).

Opus sectile döşemenin güneybatı, batı ve kuzey kısımlarındaki bazı bölümleri korunabilmiştir. Türbenin girişinde, güneybatıda, ortası beyaz renkli kare mermerlerden oluşan 10 cm genişliğinde kuzey-güney doğrultuda 134 cm uzunluğa sahip, ters L şeklinde köşe yapan bir bordür yer almaktadır (Levha 26a). Bordür köşe yaptıktan sonra batıya doğru 130 cm daha devam etmektedir. Bordürün sağ kenarına yerleştirilen siyah renkli mermer bir şerit ise, Nilüfer Hatun mezarının başucundan başlayarak doğu yönde devam eden deforme olmuş durumdaki bir panonun varlığına işaret etmektedir (Levha 26b). Bu durum, türbe içerisinde mezarların bulunduğu doğu kesimde mozaik bezemenin var olduğunu ancak günümüze ulaşmadığını göstermektedir (Okçu 2002: 43).

Ters L şeklindeki bordürün doğu-batı doğrultusundaki bölümünün kuzey bitişiğinde 120 x 120 cm ölçülerinde olan ve 12 cm genişlikte bir bordürle çevrelenmiş düğüm desenli bir çerçeve yer almaktadır. Bu çerçeve, 19 cm çapındaki toplam dokuz adet yuvarlak plakanın düğüm şeklinde birbirine bağlanmasıyla oluşturulmuş bir desenden meydana gelmektedir (le Décor I: pl. 233d) (Levha 27a, 34b).

Etrafı mermer şeritler ile kuşatılmış bu düğüm desenli çerçeveden 70 cm kuzeyde, doğu-batı doğrultuda, 32 cm genişliğinde bir sıra mermer, bir sıra eşkenar dörtgen şeklinde tasarlanmış toplam dört şeritten oluşan küçük bir bordür parçası mevcuttur (Levha 27b). Bu bordürün batı yönde kalan bölümü günümüze ulaşmamıştır. Kuzey bitişiği ise 16 cm genişliğinde üç sıra eşkenar dörtgen desenli bordür parçası ile sınırlanmıştır. Bu bordür de önemli ölçüde tahrip olmuştur. Bu bordür parçaları, türbe içerisinde koruna gelmiş mermer şeritli en büyük düğüm desenli ana panoyu kuşatmaktadır.

Büyük pano olarak adlandırılacak bu merkezi motif, bugün doğu-batı doğrultuda dar bir alanda izlenebilmektedir. Panonun bir bölümü Orhan Gazi'nin mezarının altında kalmış olmasına rağmen görünen bordür çizgileri ve düğüm deseni oluşturan yuvarlak formlu taşlar takip edildiğinde kare veya kareye yakın bir formda olduğunu söylemek mümkündür. Büyük panoyu doğudan ve batıdan kuşatan bordürlerin arasındaki ölçülebilen mesafe 375 santimetredir. Bu panoyu oluşturan iki plakadan biri olan ve Orhangazi'ye ait mezarın başucunun alt kısmında kalan 65 cm çapındaki plaka ile bunun batısında yer alan 98 cm çapındaki yuvarlak şekilli koyu yeşil renkli mermer plakanın 85 cm kuzeyinde aynı nitelikte 68 cm çapında üçüncü bir plaka yer almaktadır. Ancak bu üçüncü plakanın çevresini kuşatması ve kompozisyonu tamamlaması gereken desenler maalesef günümüze ulaşmamıştır.

Büyük Pano, düğüm desenli bir tasarımdan oluşmaktadır ve bu desenin merkezinde üç düğümlü, 98 cm çapında, koyu yeşil renkli, yuvarlak formu mermer plaka yer almakta ve batıya doğru 375 cm devam ederek kuzey-güney doğrultuda iki dıştaki yekpare, ortadaki küçük taşlardan üçüz şerit örgülü ölçülebilen uzunluğu 163 cm olan bir bordürle sonlanmaktadır. Örgü sisteminin araları geometrik desenlerle doldurulmuştur (Levha 28a,33b).

Büyük panoyu oluşturan diğer bir desen ise, bir bölümü Orhangazi'ye ait sandukanın baş ucu kısmının altında kalan 65 cm çapındaki siyah ve koyu yeşil damarlı yuvarlak formu plaka ile başlamaktadır. Bu yuvarlak plakanın çevresi de mermer bir bant ve üç sıralı geometrik taşlardan oluşan diğer bir bant ile çevrilmiştir. Ancak bu bant büyük oranda tahrip olmuştur (Levha 28b).

Büyük panonun merkezini oluşturun ve en büyük çaplı yuvarlak (98 cm) plakaya geçişte, bu plakanın yukarıda bahsedilen doğu tarafındaki banta teğet durumda, 29 x 29 cm ebatlarında içbükey bir kare şekil yer almaktadır (Levha 29a, 33b). Bu karenin güneyinde ise iki gri damarlı beyaz mermer şerit arasında üç sıra halinde kare şekilli taşlarla tasarlanmış bir bantla ayrılmış dışbükey biçimli üçgen göze çarpmaktadır (le Décor II: 35). Bu üçgenin merkezinde, içine yerleştirilen taşlarla 36 cm çapında bir daireye dönüşen bir düzenleme yer almaktadır. Üçgenin doğu ve batı köşeleri ile merkezinin bir bölümü oldukça tahrip olmuş durumdadır (Levha 29b, 33b).

Büyük panonun güneybatı ve güneydoğu köşelerinde yuvarlak formu gri damarlı beyaz mermer çerçeveli iki rozet, panonun köşelerinde doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Güneydoğudaki rozetin ise sadece yerleştiği zemin belirgin olarak gözükmemekte olup olasılıkla geçmişte var olan renkli taşları günümüze ulaşmamıştır. Büyük pano bu doldurma motifi ile oldukça zenginleştirilmiştir (Levha 28a).

Bahsi geçen bu büyük panoyu batı yönden bir bordür kuşatmaktadır. Kuzey-güney doğrultuda uzanan ve 50 cm genişliğindeki ortası mermer düğümlü bu bordürün günümüzde ölçülebilen uzunluğu 163 santimetredir (Levha 30a).

Orhangazi'ye ait mezarının 200 cm kuzeyinde, türbenin kubbesini taşıyan kuzeybatıdaki sütun kaidesine 35 cm mesafede, 70 x 75cm boyutlarında beyaz mermer bir çerçeve içerisinde düğüm desenli bir pano yer almaktadır (le Décor II: 38). Bu pano, merkezindeki siyah damarlı yuvarlak formu bir plakanın etrafında oluşturulmuş beyaz mermer çerçeveli dört düğümden oluşmaktadır. Bu düğümlerin içini ise çeşitli formlardaki ufak taşlarla işlenmiş bantlar kuşatmaktadır (Levha 30b, 34a).

Türbenin zeminin oluşturan opus sectile döşemenin son kısmı ise kuzey bölümde, türbenin kuzey duvarına 172 cm mesafede, orta pencerenin karşısında yer almaktadır. 250 cm x 370 cm boyutlarında dikdörtgen bir alanı kapsayan bu pano bir bordürle

kuşatılmıştır. Bordürün genişliği, kuzeyde 18 cm, batıda 15 cm, doğuda ise 15-20 cm arasında değişmektedir. Kırmızı-pembe breş renkli kaplama taşlar, ortaları düğümlü mermer çerçeveler içerisine yerleştirilmiştir. İki mermer şerit arasından tesseralı bant geçirilerek oluşturulan düğümlü mermer çerçevelerin kuzey ve doğu yönlerde olanları günümüze ulaşmış, diğer kısımları ise eksiktir. Mermer çerçevelerin kesişme noktalarındaki köşelere kare şekilli desenler oluşturularak bunların içlerine yuvarlak formlu taşlar yerleştirilmiştir. Bu panonun merkezinde ise olasılıkla düğüm desenli bir dizayn kullanılmıştır. Ancak bu merkezi motif maalesef deforme olduğundan günümüze ulaşamamıştır (Levha 31a).

Opus sectile döşemenin deformasyona uğrayıp günümüze ulaşamayan bazı bölümlerinde kiremit tozu katkılı horasan harç gözükmektedir. Bu da tesseraların horasan harcın üzerine dizildiğini göstermekte ve buradaki mozaiklerin yapım tekniği hakkında bizlere bilgi vermektedir (Okçu 2009: 44).

2.1.3.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı

Orhangazi Türbesinin zeminin oluşturan opus sectile döşemenin düğüm şeklinde birbirine girift renkli taş şeritlerinden meydana gelen ve bu şeritlerin çerçevelediği yuvarlak renkli levhaların aralarındaki küçük mozaiklerden oluşan bir döşeme olduğundan bir önceki bölümde detaylı olarak bahsedilmiştir. Burada ise, yer yer panoları sınırlayan ve düğüm desenlerini çevreleyen bordür tasarımları, çerçeveler içine alınmış düğüm desenler, doldurma motifleri ve tüm bu kompozisyonlarda kullanılan geometrik desenler tek tek ele alınacaktır. Döşeme üzerinde en çok kullanılan geometrik motifler; kare, dikdörtgen, üçgen, daire ve eşkenar dörtgenlerdir (le Décor II: 34-36). Bu motifler hemen hemen her bordürde ve panolarda kullanılarak aşağıda detaylı olarak bahsedilecek dama tahtası, kum saati ve rozet desenleri elde edilmiştir.

- a) *Ters L Formlu Bordür (Kat. No. 8) (Levha 26a-b)*: Bu bordür, türbenin giriş kapısına doğru ters “L” şeklinde köşe yapmaktadır. Bordürün kuzey-güney doğrultudaki kenarının anlatımını kolaylaştırmak açısından dört banttı oluşturduğunu söylemek doğru olacaktır. Batı yöndeki en dış bant, üç sıra halinde, koyu yeşil renkli kare veya dikdörtgen taşlar arasına kırmızı renkli eşkenar dörtgen biçimli taşların yerleştirilmesiyle ortaya çıkan dama tahtası deseninden oluşmaktadır (le Décor I: pl.120c). Bu bandın hemen sağ bitişiğinde beyaz renkli iki sıra mermer şeritler arasında yine koyu yeşil ve kırmızı renkli, iki sıra halinde kare ve eşkenar dörtgen şekilli taşların oluşturduğu bir bant

bulunmaktadır. Ancak bu bant yüksek oranda deformasyona uğradığı için detaylı desen tanımı belirtmek güçleşmiştir. İkinci beyaz mermer şeridin sağ bitişiğine yerleştirilen siyah renkli mermer bant ile bu bordür sonlanmaktadır. Ters L şeklinde köşe yaptıktan sonra doğu-batı doğrultuda devam eden bordürün bu bölümünde de yoğun tahribat izleri net bir şekilde görülebilmektedir. Ancak günümüze ulaşabilen kısımlardan anladığımız kadarıyla burada da üç sıra halinde, koyu yeşil kare veya dikdörtgen taşlar arasına kırmızı eşkenar dörtgen taşlardan oluşan dama tahtası deseninin ve bitişiğinde de beyaz mermer bir şeridin devam ettiğini söyleyebiliriz.

b) *Bordürlü Pano (Kat. No. 9) (Levha 31a-b)*: Türbenin kuzey bölümdeki bu pano, bir bordürle kuşatılmış, kırmızı-pembe breş renkli kaplama taşların düğümlü mermer çerçeveler içerisinde gösterilmesiyle oluşturulmuştur. Panoyu kuşatan bordür, beyaz renkli üç sıra eşkenar dörtgen arasına yerleştirilen iki sıra kare formu tesseralar arasında oluşan siyah renkli üçgenlerden oluşmaktadır. Bu bordürün benzeri, merkezdeki düğümlü çerçevenin içerisindeki trapezde de işlenmiştir. Bu trapez, olasılıkla günümüze ulaşamamış olan düğüm desen düzenlemeli ana panonun doldurma motifidir. Merkezdeki mermer çerçevenin köşelerinde dış hatları belli olan tahribata uğramış haldeki oval biçimli iki mermer şerit, bu alanda bir düğüm desenli düzenlemenin olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca mermer çerçeve içerisinde kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerde günümüze ulaşabilmiş olan üçgen şekilli doldurma motifleri dikkat çekmektedir. İkisinde de dama tahtası motifinin farklı varyasyonları kullanılmıştır. Kuzeybatı köşedeki içbükey üçgenin iç kısmında kırmızı ve yeşil renkli taşlar ile dama motifi (le Décor I: pl.14f) işlenmiş, kuzeydoğudaki içbükey üçgenin içi ise aynı renklerdeki kareler arasına eşkenar dörtgenlerle oluşturulan dama motifi işlenmiştir (le Décor I: pl.120c). Ana panoyu çevreleyen mermer çerçevelerin arasındaki bantlardan dışta kalanı, bir sıra sarı-beyaz renkli yatay halde eşkenar dörtgenlerin dizilimi ve bunların aralarında oluşan kum saati desenleri ve siyah - beyaz renkli üçgen biçimli taşlardan meydana gelen bir banttandır oluşmuştur (le Décor I: pl.15c). Diğer bantlarda ise, iki sıralı, kırmızı, sarı, koyu yeşil, siyah ve beyaz renkli kareler (renk sıraları belirli bir düzen izlememekte) ile bunların arasında oluşan kum saati motifleri yan yana tekrarlanarak devam etmiştir (le Décor II: 39) (Levha 32a-b).

c) *Büyük Pano - Güney Bordür (Kat. No. 10) (Levha 27b)*: Büyük pano olarak adlandırdığımız merkezi motifin güney köşesinde, doğu-batı doğrultuda uzanan

toplam dört şeritten oluşan küçük bir bordür parçası günümüze koruna gelmiştir. Bir sıra mermer, bir sıra eşkenar dörtgen biçimli tesseralar ile dizayn edilmiş dört şeritten oluşan bu küçük bir bordür parçasının batı bölümü tamamen tahrip olmuş, kuzey kenarı ise üç sıra eşkenar dörtgen desenli bordür parçası ile sınırlanmıştır.

- d) *Büyük Pano – Batı Bordür (Kat. No. 10) (Levha 30a)*: Büyük panoyu batı yönden kuşatan bu bordür, mermer düğümlü ve üç sıra tesseralı bant takviyelidir. Bordürün merkezinde ortadaki bantı yarıya bölen yuvarlak formulu bir desen bulunmaktadır. Bu beyaz mermerden yapılmış yuvarlak şeklin merkezinde bulunan kırmızı renkli yuvarlak taşın çevresi siyah ve beyaz renkli ters ve düz üçgenlerden oluşan testere dişi motifli bir bant ile çevrilerek rozet şekline dönüşmüştür (le Décor I: pl.10a). Rozet motifinin her iki tarafındaki bant birbirinden farklı desenlerde işlenmiştir. Güneydeki bant, düzensiz bir sırayla dizilmiş kırmızı ve siyah renkli eşkenar dörtgen biçimli taşların oluşturduğu dama tahtası motifi (le Décor I: pl.14e) ile dizayn edilmiş, kenarlarda ise sarı ve beyaz renkli üçgenlerle doldurulmuştur. Kuzeyindeki bantta ise, aynı renkler kullanılmış, farklılık olarak bir sıra daha fazla eşkenar dörtgen ilave edilerek aynı tarzda yapılmıştır.

Bordürün ana panoyu sınırlayan bandı, kırmızı ve koyu yeşil renkli üç sıra eşkenar dörtgenlerin aralarına siyah, koyu yeşil, kırmızı ve turuncu renkli karelerin yerleştirilmesinden oluşan dama tahtası desenindedir (le Décor I: pl.120c).

Bordürün dış taraftaki bandının ise, yarısı farklı dizaynda diğer yarısı farklı dizaynda işlenmiştir. Kuzey tarafı, bir sıra kırmızı bir sıra beyaz renkli eşkenar dörtgenlerin yan yana dizilmesi ile oluşan dama tahtası desenindedir (le Décor I: pl.14e). Güney bölümü ise, bir sıra büyük boyutlu koyu yeşil renkte eşkenar dörtgen dizisi ve aralarda yerleştirilen renkli üçgen taşlardan oluşmaktadır (le Décor I: pl.15a).

- e) *Büyük Pano (Kat. No. 11) (Levha 28a-b, 33b)*: Günümüze, doğu-batı doğrultudaki düzenlemesi kalmış büyük pano düğüm desenli bir tasarıma sahiptir. Panonun merkezindeki düzenleme, ortadaki koyu yeşil renkli yuvarlak plakaya iki gri damarlı beyaz mermer şerit arasında tesseralı bir bantla bağlantılı üç düğümlü bir desenden oluşmaktadır. Batı yöndeki düğüm net

gözükmekte, güneydeki deformasyona uğramış, kuzeydeki ise tamamen yok olmuş durumdadır. Düğümleri saran tesseractlı bantların güneydeki bölümü, üç sıra halinde eşkenar dörtgenlerden (le Décor I: pl.14g) oluşmakta ve bu dörtgenlerin yan yana dizilmesi ile diyagonal dama tahtası deseni ortaya çıkmaktadır. Bu eşkenar dörtgenlerin renkleri bir sırada iki yeşil arasında bir kırmızı, bir sırada ise iki kırmızı arasında bir yeşil olarak devam etmektedir. Diğer yönlerdeki düğümlerin bantları ise daha farklı bir dizayndadır. Yine üç sıra şeklinde düzenlenen bantta bu sefer bir kare bir eşkenar dörtgen olmak üzere sıralanan şekillerin oluşturduğu dama tahtası deseni seçilmiştir (le Décor I: pl.120c). Bandın orta sırasında kullanılan kare şekilli taşlar bir kırmızı bir sarı olarak değişkenlik göstermekte, dış sıralardaki koyu renkli karelerin arasında ise siyah veya kırmızı eşkenar dörtgen biçimli taşların kullanıldığı gözlenmektedir.

Büyük panoyu oluşturan diğer bir desen ise, bir bölümü Orhangazi'ye ait mezarın altında kalan siyah ve koyu yeşil damarlı yuvarlak formlu plaka ile başlamaktadır. Bu yuvarlak plakanın çevresi gri damarlı beyaz mermer bir kuşakla çevrilmiş, bu çerçeve ise üç sıradan oluşan ve üçgen formlu bir yeşil bir kırmızı renkli testere dişi motifini oluşturan bir bant ile çevrilmiştir (le Décor I: pl.10a). Ancak bu bant büyük oranda tahrip olmuştur. Bu bezemenin güneyinde, volüt biçimli şerit ile sarılmış düğüm desenli bir düzenleme yer almaktadır. Düğüm kısmının ortasına koyu yeşil renkli yuvarlak bir taş yerleştirilmiş, taşın çevresi ise küçük üçgen taşlarla doldurulmuş, bunu kuşatan gri damarlı beyaz mermer şeridin kenarları ise koyu yeşil ortası kırmızı renkli eşkenar dörtgenlerden oluşan bir bant ile dizayn edilmiştir (le Décor I: pl.14g).

f) *İçbükey Kare (Levha 29a, 33b)*: Büyük panonun merkezini oluşturan ve en büyük çaplı yuvarlak plakaya geçişte, bu plakanın yukarıda bahsedilen doğu tarafındaki banta teğet durumda, içbükey bir kare (le Décor II: 35) şekil yer almaktadır. Bu içbükey formun içerisine ise bir sıra koyu yeşil, bir sıra kırmızı renkli kare ve eşkenar dörtgen şekilli taşlardan oluşan bir dama tahtası deseni yerleştirilmiştir (le Décor I: pl.120c).

g) *Dışbükey Üçgen (Levha 29b, 33b)*: İçi dama motifi ile doldurulmuş içbükey kare bezemenin güneyinde ise iki gri damarlı beyaz mermer şerit arasında yine diğer yukarıda bahsedilen bantlarda olduğu gibi üç sıra halinde (dış sıralar yeşil, orta sıra kırmızı renkli) kare şekilli taşlarla tasarlanmış bantla ayrılmış dışbükey biçimli üçgen göze çarpmaktadır (le Décor II: 35). Dışbükey üçgenin

merkezine yuvarlak formlu kırmızı renkli bir taş yerleştirilmiştir. Bu taşın etrafı kırmızı, koyu yeşil, sarı ve beyaz üçgen kesimli taşlarla merkezden dışarıya doğru genişleyip 36 cm çapında bir daireye dönüşen bir düzenlemeye sahiptir. Bu üçgen formlu taşların boyutları merkezden kenarlara doğru gittikçe büyümüştür.

h) *Doldurma Motifi Rozetler*: Büyük panonun güneybatı ve güneydoğu köşelerinde yuvarlak formlu gri damarlı beyaz mermer çerçeveli iki rozet, panonun köşelerinde doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Bu rozetlerden güneybatı köşedekinin merkezinde 10 cm çapında koyu yeşil renkli bir taş bulunmaktadır. Bu taşın etrafına ise sarı, beyaz, koyu yeşil, siyah üçgen taşların yerleştirilmesi ile oluşan radyal biçimli bir desen ortaya çıkmıştır. Ancak bu rozetin neredeyse yarıdan fazla bir bölümü tahrip olmuş durumdadır (Levha 33a).

i) *Düğüm Desenli Büyük Çerçeve (Kat. No. 12) (Levha 27a, 34b)*: Ters L formlu bordürün doğu-batı doğrultudaki parçasının kuzey bitişinde yer alan ve etrafı beyaz renkli mermerler ile sınırlanmış bu çerçeve kare formdadır (le Décor I: pl.233d). Kare çerçevenin içerisine üçerli sıra halinde toplam dokuz adet yuvarlak plakalar yerleştirilmiştir. Bu yuvarlak plakaların etrafına, beyaz renkli iki mermer şerit arasında çeşitli geometrik desenli tesseralardan oluşan bir bant ile ilmek şeklinde birbirine sarılan bir düğüm desen oluşturulmuştur. Yuvarlak plakaları saran geometrik desenli bantta kırmızı renkli (küçük bir bölümde sarı renkli) eşkenar dörtgenlerin aralarına daha küçük boyutlarda koyu yeşil-siyah renklerde üçgen ve kare şekiller yerleştirilmiştir. Bu küçük üçgenlerin üst üste yerleştirilmesi ile kum saati desenleri oluşmuştur (le Décor II: 39). Düğüm deseninin kuşatan mermer şeritlerden oluşan çerçevenin köşelerine ve düğüm desenin kesişme noktaların kalan boşluklara doldurma motifleri işlenmiştir. Ortada kırmızı veya yeşil renkli büyük boyutlu üçgen şekillerin kenarlarına daha küçük boyutlu koyu renk üçgenlerin yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Ancak bunların hepsi günümüzde seçilebilir durumda değildir.

j) *Düğüm Desenli Küçük Çerçeve (Kat. No. 13) (Levha 30b, 34a)*: Merkezindeki koyu yeşil renkli, siyah damarlı, yuvarlak formlu bir plakanın etrafında ilmek şeklinde örülmüş dört düğüm deseni bulunan bu pano, beyaz renkli mermer bir çerçeve içerisindedir (le Décor II: 38). Bu düğüm desenin dış hattı beyaz renkli mermer ile çevrelenmiştir. Merkezi yuvarlak plakanın etrafı bir sıra yeşil ve

beyaz renkli (az bir kısmında siyah, kırmızı da var) ters ve düz üçgen formlu tesseralarla çevrenmiştir. Benzer tasarım düğümlerin merkezlerinde bulunan kırmızı renkli yuvarlak taşların çevresinde de görülmektedir. Düğüm deseni çevreleyen beyaz renkli mermer şeritlerin ortalarında volüt şeklini oluşturan tesseralı bantlar yer almaktadır. Bunlardan birbirlerine çapraz duran düğümlerdeki desenler birbirine benzemektedir. Bu desenlerden ilki, bir sıra koyu yeşil renkte (aralarda kırmızı da var) eşkenar dörtgen dizisi (le Décor I: pl.15a) ve bu dizinin aralarında oluşan beyaz renkli kum saatleri (le Décor II: 39) ile siyah üçgen kesimli taşlardan meydana gelmektedir. Diğer desen ise, iki sıralı, bir kare bir eşkenar dörtgen biçimli taşların dizilimi ile oluşan dama tahtası desenindedir (le Décor I: pl.120c).

Düğüm desen ile bu deseni kuşatan kare çerçeve arasında doldurma motifleri kullanılmıştır. Kare çerçevenin dört köşesinde oluşan üçgenlerin içi, yeşil, beyaz, sarı ve kırmızı renkli küçük boyutlu üçgen formlu tesseralar ile doldurulmuştur. Burada da çapraz konumda olan üçgenlerde aynı renk ve desenlerin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Çerçevenin orta bölümlerinde kalan boşluklar ise içbükey trapez (le Décor II: 36) ve konik üçgen (le Décor II: 35) desenler ile doldurulmuştur. İçbükey trapezlerin merkezine şeklin formunu almış mermer bir plaka yerleştirilmiş, plakanın etrafı açık ve koyu renkli ters ve düz üçgenlerden oluşan bir bant ile bezenmiştir. Üst köşesi kesik konik üçgenler ise, merkeze konulan büyük üçgen formlu sarı renkli tek bir taş ile dört küçük üçgene bölünmüştür. Bu üçgenlerin ortalarına da kırmızı ve sarı renkli yine tek bir üçgen konmuş, kenarlara ise ters ve düz daha küçük siyah-beyaz, siyah-sarı renklerinde üçgenler yerleştirilmiştir.

2.1.3.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme

Bugün, kare zemin planı ve dört sütun tarafından desteklenen kubbesi ile ayakta olan türbe zeminindeki opus sectile döşemenin ait olduğu yapı hakkında şimdiye kadar birçok görüş ortaya atılmıştır. Orhan Gazi'nin kendi adına camiye çevirttiği bu yapıda gömülü olduğu yolunda kayıtlar vardır. Ancak, bir caminin aynı zamanda türbe olarak kullanılmış olması mümkün değildir. Şu halde türbe, camiye bitişik olarak, onun bir bölümünü teşkil etmiş olmalıdır (Demiriz 2002: 16). Bu yapı ve döşemeler hakkında en kapsamlı çalışmaları yapan kişilerden olan Semavi Eyice eski yapı hakkında üç alternatif varsayım öne sürmüştür. Bunlardan ilki yapının bir duvar ile uzunlamasına bölünmüş bir bazilika olabileceğidir. Böylelikle daha sonra, bir yarısı camiye dönüşürken diğer yarısı ise

türbe haline gelmiştir. İkinci varsayım; kilisenin bitişiğinde bir *parekklesion* yapısının olabileceğidir. Yine daha sonra bu iki yapıdan birinin cami diğerrinin türbe olarak kullanılmış olabileceğini söylemektedir. Eyice'ye göre yapı hakkındaki son varsayım ise, Geç Bizans döneminde Yunanistan'da ve Athos Dağı'nda da görüldüğü gibi kilisede, bir Liti yani, derin bir narteksin var olmuş olabileceğidir. Yapının iki bölümünü birbirine bağlayan giriş kapısı kapatılmış böylelikle iki bölüm birbirinden biri cami diğeri ise türbe olarak ayrılmış olabilir (Eyice 1963: 376). Ayrıca Eyice zeminde bulunan opus sectile döşeme ile ilgili de *antrolac* şeklinde birbirine girift renkli taş şeritlerinden meydana geldiğini, bu şeritlerin çerçevelediği yuvarlak renkli levhaların aralarda küçük mozaiklerden oluşan bir tasarım olduğunu, zeminin Bizans sanatına özgü dikdörtgen şeklinde mermer levhalar ile kaplandığını belirtmiş ve benzer örneklerinin İznik'te Koimesis Kilisesi ile Ayasofya Camisinde, Trabzon'da Ayasofya Kilisesinde, İstanbul'da Ayasofya, İmrahor, Zeyrek, Fenari İsa camileri gibi eski kiliselerde de görüldüğüne dikkat çekmiştir (Eyice 1962: 144).

Aslı 5 - 6. yüzyıllara ait olan bu yapının dört sütun veya dört payeli doğu kısmında apsisi olan ve Yunan haçı şeklinde olması mümkün dört sütunlu, kubbeli bir vaftiz veya martyrion binasının Orhan Gazi türbesi haline getirildiğini, şimdiki binanın bu yapının temelleri üzerinde olduğunu da şekli ve döşeme mozaiklerinin ispat ettiğini söylemektedir. Bizans mimarisinde birçok örneği bulunan bir *parekklesion* şeklinde kendi başına mimarisi olmakla beraber bir ana binaya bitişik olan bu yapının apsis, natheks gibi kısımlarının 1868'de kaldırıldığını da ilave etmiştir (Eyice 1962: 147).

Eyice'den sonra, buradaki döşemeden "Örgülü Bizans Döşeme Mozaikleri" adlı kitabında bahseden Yıldız Demiriz ise, eğer yapı, yunan haçı planlı ise veya bir *liti* söz konusu ise orta Bizans döneminden öncesine ait olamacağını veya daha eski bir *martyrion* ya da vaftiz binası olarak kabul edilse bile döşemenin, benzerleri dikkate alınarak ancak orta Bizans dönemi içlerinde, yani 9. yüzyılın ikinci yansından Latin istilasına kadar geçen sürede yapılmış olması gerektiğini ifade etmiştir (Demiriz 2002: 19-20). Sonuç olarak Demiriz, buradaki döşemeyi benzer örnekleri ve çok gelişmiş örgülü kompozisyonu nedeni ile orta Bizans dönemine, yani 9. yüzyılın ikici yarısı ile 11. yüzyıl arasına tarihlemiştir.

Daha sonraki yıllarda buradaki döşemelere makalelerinde yer veren Recep Okçu (Okçu 2009: 48) ve Derya Şahin (Şener-Şahin 2013: 47-48) hemen hemen aynı görüşleri bildirmişler ve eski kilise yapısına ait mozaikleri tam olarak tarihlemenin olanaksız olduğunu ancak Eyice'nin vurguladığı gibi, benzerlerinin Trabzon, İznik ve İstanbul Ayasofya Kiliselerinin zeminlerinde görüldüğü *antrolac* desenler incelendiğinde Orhangazi Türbesindeki mozaiklerin onlarla aynı dönemden olduğunu söylemenin mümkün olacağını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak bu döşemenin zeminini süslediği yapı günümüze gelmediği ve hakkında daha önce yapılmış herhangi bir yayın ve rölövesi bulunmadığından yapı ve döşemesi hakkında net bir tarih ortaya koyabilmek mümkün değildir. Yapılan tüm bu çalışmalar ve yorumlar ışığında yaklaşık dörtte biri günümüze kadar gelebilmiş opus sectile döşemede kullanılan ve teknik olarak antrolac adı verilen düğüm motifleri özellikle 11-12. yüzyıl kilise zeminlerinde son derece sık kullanılan bir tasarımdır. Bu döşemenin benzerinin yakın bölgede bulunan İznik'teki Ayasofya kilisesinde kullanılması tarihleme açısından en yakın örnek olacaktır. Ayrıca bu zemin döşemesinin, İznik dışında Trabzon'daki Ayasofya kilisesinde, İstanbul'da Ayasofya, İmrahor, Zeyrek Fenari İsa gibi kilise orijinli camilerde kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda Orhan Gazi Türbesinde bulunan bu zemin döşemesinin yaklaşık olarak 11-12. yüzyıllar içerisindeki bir zaman dilimine tarihlenmesi mümkündür.

2.1.4. Diğer Mozaikler

2.1.4.1. Bursa Arkeoloji Müzesi ve Muradiye Külliyesi Bahçesinde Mozaik Panolar

Prusia a.O. mozaiklerinin anlatıldığı bu bölümde son olarak, nereye ait oldukları belirsiz olan ve envanter kayıtları bulunmayan döşemeler ele alınacaktır. Bu döşemelerden bir grubu şu anda Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenirken diğer pano ise Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunmaktadır. Günümüzde farklı alanlarda korunan bu panoların beraber ele alınmasındaki sebep müze içerisinde sergilenen panolardan bir tanesi ile külliyenin bahçesinde korunan panonun birebir aynı desen kompozisyonuna sahip olması ve desen şeması takip edildiğinde çok yüksek ihtimalle iki panonun da aynı döşemeye ait olduğu fikrini akla getirmesidir.

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan mozaik panolar Üç Pınar Tümölüsü – 2500 Yıllık Anadolu Araba Buluntusu Salonu'nun girişindeki koridora karşılıklı duracak şekilde yerleştirilmişlerdir (Levha 35a). Birbirinden farklı desen tasarımlarına ve büyüklüklere sahip toplamda 6 adet pano bulunmaktadır ve panoların hepsi beton parçalar üzerine alınmıştır. 1 numaralı pano, koridorun sol tarafındaki ilk panodur. Ufak bir bölümü korunmuş olan bu mozaığın üzerinde geometrik desenli bir tasarım kullanılmıştır (Levha 36a). 2 numaralı pano, yine sol tarafta, 1 numaralı panonun hemen yanında sergilenmektedir. Geometrik desenden oluşan bir dizayn bu panoda da göze çarpmaktadır (Levha 37a). Koridorun sağ tarafına ise geri kalan 4 mozaik pano yan yana sıralanmıştır. 3 numaralı pano sağ koridorun başında yer almaktadır. Kare ereve içerisinde bir oğlak

figürü vardır (Levha 38a). Hemen yanında 4 numaralı pano, uzun dikdörtgen formludur. Üzerinde geometrik ve floral desenlerden oluşan bir mozaik tasarımı söz konusudur (Levha 39a). Bu döşemenin hemen yanında ise 5 numaralı pano bulunmaktadır. Burada da tıpkı 3 numaralı panoda olduğu gibi kare çerçeve içerisinde bir ceylan figürü görülmektedir (Levha 40a). Bu iki pano aynı mozaik döşemeye ait olmalıdır. Son olarak ise müzede sergilenen panolar içerisinde en büyük boyutlu ve en zengin tasarımına sahip olanı 6 numaralı panodur. Birbirine bağlı düğüm desenlerden oluşan girift bir tasarıma sahiptir (Levha 41a).

Envanter kaydı bulunmayan diğer mozaik pano ise günümüzde Muradiye Külliyesi bahçesinde koruma altına alınmıştır. Bu pano da yine diğer örneklerde olduğu gibi bir beton parçası üzerine alınmıştır (Levha 42a-b). Geometrik bir tasarıma sahip olan bu panonun, Bursa Arkeoloji Müzesi'ndeki 2 numaralı pano ile aynı teknik özelliklere ve desen tasarımına sahip olduğu ilk bakışta fark edilebilmektedir. Radyal desene sahip olan bu mozaik döşemeden, külliyenin bahçesinde bulunan parça panonun bir yarısını oluştururken müzedeki parça ise diğer yarısını oluşturmaktadır.

2.1.4.1.1. Panoların Teknik ve İkonografik Özellikleri

Bu bölümün konusun oluşturan ve yukarıda bahsi geçen tüm mozaik panolar opus tessellatum tekniği ile yapılmıştır. Sarı, kırmızı, beyaz, siyah, pembe, kahverengi, bej, yeşil ve lacivert renkli mermer, taş ve pişmiş toprak malzemelerden yapılmış tesseralar kullanılmıştır. Tessera boyutları yaklaşık 1,- 1,5 cm arasında değişmektedir.

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 1 numaralı panonun çok küçük bir kısmı korunmuş olsa da burada dairevi bir tasarımın işlendiği anlaşılmaktadır. Kırmızı ve bej renkli üçgenlerin yan yana sıralanması ile oluşan testere dişi motifli bir bordür ile kuşatılan dairevi şeklin içine dama tahtası motifi işlenmiştir. Dama tahtası desenini oluşturan karelerde pembe, kırmızı, siyah ve bej renkli tesseralar kullanılmıştır. Testere dişi motifli bordürün dışında ise siyah konturlu sarı zeminli bir dairevi bir bant daha yer almaktadır. Ancak panonun çok küçük bir kısmının korunması nedeniyle diğer motifler hakkında tespit yapabilmek mümkün değildir (Kat. No. 14) (Levha 36a).

2 numaralı pano üzerinde, yan yana sıralanmış eşkenar trapez şekillerden oluşan radyal bir tasarım söz konusudur. Bu trapezlerden üç tanesi seçilebilmektedir. Bunlardan ortada olanı diğerlerine göre daha iyi korunmuş durumdadır, kenardakilerin ise çok küçük kısımları mevcuttur ancak yine de bu trapezlerin içlerine doldurulan motifler belirgindir. Ortada yer alan trapez şeklin içi gölgeli işlenmiş balık pulu yüzey motifi ile doldurulmuştur.

Dış konturları kırmızı ile verilmiş olan pulların içi ağırlıklı olarak bej ve beyaz ile doldurulurken bazı bölümlerde ortalarının kırmızı ile doldurulduğu pullar da görülmektedir. Sol tarafta yer alan trapezin içi gökkuşağı renklerinde zikzak çizgilerin açılar oluşturmasıyla meydana gelen, dişli sicimlerden oluşturulmuş yüzey motifi ile doldurulmuştur. Sağ taraftaki trapez ise basit sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur. Tüm bu trapezlerin dış hattı siyah çerçeveli beyaz bant ile çevrilmiştir. Bu bantların çevresi de kırmızı ve sarı renkli tesseralar ile gölgelendirilmiştir (Kat. No. 15) (Levha 37a).

3 numaralı pano üzerinde siyah konturlu kare bir çerçeve içerisinde beyaz renkli zemin üzerine oğlak figürü betimlenmiştir. Boynu aşağı doğru eğik duran bu oğlak yerden otlanır pozisyonudur. Siyah konturlu işlenen figürde sarı renkli tesseralar kullanılmıştır (Kat. No. 16) (Levha 38a).

4 numaralı pano üzerinde geometrik ve floral desenler işlenmiştir. Bir köşelerinden birbirlerine bağlanmış büyük iki karenin arasında oluşan üçgen şekil temel tasarımı oluşturmaktadır. Bu üçgen ve karelerin içleri ise çeşitli desenler ile doldurulmuştur. Sağ taraftaki kare içine yan yana dizili gölgeli balık pulu motifi işlenmiştir. Balık pulları beyaz zeminli olup kırmızı, pembe ve sarı gölgelidir. Soldaki karenin içi ise basit sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur. Bu kareler siyah konturlu beyaz bant ile çevrelenmiştir. Ortada oluşan üçgen şeklin içine ise dört yapraklı yonca (le Décor II: 42) ve iç şekilli yaprak (le Décor II: 47) motifleri işlenmiştir. Bu motiflerin yerleştirildiği zemin pembe renkli olup floral desenler siyah konturlu beyaz ve pembe renklidir. Panonun üst iki köşesinde ise kırmızı zemin üzerine beyaz renkli, kenarları volütlü, damla formu yapraklı floral desenler işlenmiştir (le Décor II: 46) (Kat. No. 17) (Levha 39a).

5 numaralı pano üzerinde dışta kahverengi bordürlü, siyah konturlu kare bir çerçeve içerisinde beyaz renkli zemin üzerine koşar pozisyonda olan bir ceylan figürü betimlenmiştir. Siyah konturlu işlenen ceylan figürü kahverengi tesseralar ile beyaz gölgeli işlenmiştir (Kat. No. 18) (Levha 40a).

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 6 numaralı son pano üzerinde ise diğerlerine göre daha karmaşık ve zengin bir tasarım söz konusudur. Etrafı basit örgü bant bordür ile kuşatılmış kare çerçevenin içinde birbirine bağlı düğüm desenlerden oluşan bir tasarım yer almaktadır. Kare şeklin her bir kenarında iki yerde kavis yaparak yarım daire oluşturan düğüm desenlerin kolları içeriye doğru devam ederek birbiri ile bağlantı dört tam daire şekli desenler oluşturmaktadır. Bu daireler örgü bant motifi ile sarmalanmıştır ve haç formu şekiller oluşturarak birbirine bağlanmaktadır. Bu haç motiflerinin her bir kollarının

arasında ise içbükey kenarlı altıgen formlu desenler oluşmuştur. Panonun temel tasarımını oluşturan örgü bant motifi kırmızı, sarı, mavi renkli beyaz gölgelidir. İçbükey kenarlı altıgen şekiller ise beyaz bant ile çevrilidir. Ayrıca ince bir siyah konturu olan bu şekillerin zemini sarı renkli olup içlerine, ortadaki kırmızı kareye bitişik mavi üçgenlerden oluşan bir desen işlenmiştir (Kat. No. 19) (Levha 41a).

Son olarak, Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunan mozaik pano üzerinde tıpkı Bursa Arkeoloji Müzesi'ndeki 2 numaralı panoda görüldüğü gibi yan yana sıralanmış eşkenar trapez şekillerden oluşan radyal bir tasarım söz konusudur. Bu trapezlerden bu panoda dört tanesi seçilebilmektedir. Burada korunan pano müzedekine göre daha büyük boyutludur ve desen tasarımı daha net anlaşılabilmektedir. Panonun merkezinde iç içe geçmiş dairelerden oluşan bir motif yer almaktadır (burada yarım daire şeklinde korunmuş). Bu yarım dairenin içinde ise üç tanesi seçilebilen, yan yana duran, yeşil gövdeli ve yapraklı, kırmızı tomurcuklu gül motifleri işlenmiştir. En solda yer alan trapezin içi basit sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur. Hemen yanındaki trapezde, gölgeli işlenmiş balık pulu yüzey motifi yer almaktadır. Dış konturları kırmızı ile verilmiş olan pulların içi ağırlıklı olarak bej ve beyaz ile doldurulurken bazı bölümlerde ortalarının kırmızı ile doldurulduğu pullar da görülmektedir. Sıradaki trapezin içine gökkuşağı renklerinde zikzak çizgilerin açılar oluşturmasıyla meydana gelen, dişli sicimlerden oluşturulmuş yüzey motifi işlenmiştir. Son olarak en sağdaki trapezin içi ise birbirini kesen dairelerden, daire merkezlerinde yer alan içbükey kare motifinden ve böylece meydana gelen dört yapraklılardan oluşan zıt renkli dikey yüzey motifi ile doldurulmuştur. İçbükey karelerin içine sırasıyla büyük ve küçük, zıt renkte, çerçevelenmiş dik duran kare motifi yerleştirilmiştir. Tüm bu trapezlerin dış hattı siyah çerçeveli beyaz bant ile çevrilmiştir. Bu bantların çevresi de kırmızı ve sarı renkli tesseralar ile gölgelendirilmiştir. Pano üzerinde belirli bölgelerde eksiklikler bulunmakla beraber tesseraların büyük bir kısmı eksiktir (Levha 42a).

2.1.4.1.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı

- a) *Testere Dişi* (Levha 36a): Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen grup içerisindeki 1 numaralı pano üzerinde görülmektedir. Zıt renkli üçgenlerin yan yana sıralanması ile oluşan testere dişi motifli bir bordür ile dairevi formlu ana desen çevrelenmiştir (le Décor I: pl.10a).

- b) *Dama Tahtası (Levha 36a)*: 1 numaralı pano üzerinde testere dişi motifli bir bordür ile kuşatılan dairevi şeklin içine birbirine dokunan, dik duran ve tek renkli kareler hattı oluşturan dama tahtası motifi işlenmiştir (le Décor I: pl.114e).
- c) *Eşkenar Trapez Şekiller*: 2 numaralı panonun ana motifi, yan yana sıralanmış eşkenar trapez şekillerin oluşturduğu radyal bir tasarımdır (le Décor II: 36). Sergilenen pano üzerinde bu trapezlerden üç tanesi seçilebilmektedir ve bunların her birinin içi farklı geometrik desenler ile doldurulmuştur (Levha 37a). Eşkenar trapezlerin bezeme motifi olarak kullanıldığı bir diğer pano ise Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunan panodur. Burada da tıpkı Bursa Arkeoloji Müzesi'ndeki 2 numaralı panoda görüldüğü gibi yan yana sıralanmış eşkenar trapez şekillerden oluşan radyal bir tasarım söz konusudur. Buradaki pano üzerinde eşkenar trapezlerden dört tanesi seçilebilmektedir ve bunların da içleri de çeşitli geometrik desenler ile doldurulmuştur (Levha 42a).
- d) *Balık Pulu Motifi*: 2 numaralı pano üzerinde yer alan eşkenar trapez şekillerden ortada yer alanının içi yan yana dizili, gölgeli işlenmiş balık pulu yüzey motifi ile doldurulmuştur (le Décor I: pl.219a). Dış konturları kırmızı ile verilmiş olan pulların içi ağırlıklı olarak bej ve beyaz ile doldurulurken bazı bölümlerde ortalarının kırmızı ile doldurulduğu pullar da görülmektedir (Levha 37a). Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen mozaiklerde balık pulu motifinin kullanıldığı bir diğer pano ise 4 numaralı panodur. Burada, yan yana dizili, gölgeli balık pulu motifleri, 2 numaralı panodan farklı olarak kare şekillerin içine işlenmiştir (Levha 39a). Balık pulu motifi bu panoların dışında, Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunan mozaik pano üzerinde de kullanılan bir desen olmuştur. Eşkenar trapezlerden birisinin içinde gölgeli işlenmiş balık pulu yüzey motifi yer almaktadır (Levha 42a).
- e) *Basit Sicim Motifi*: 2 numaralı pano üzerinde yer alan eşkenar trapez şekillerden sağ taraftakinin içi basit sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur (le Décor I: pl.110a) (Levha 37a). Basit sicim motifine 4 numaralı pano üzerinde de rastlanmaktadır. Buradaki karelerden birinin içi çapraz yerleştirilmiş, basit sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur (Levha 39a). Bu motifin görüldüğü son alan Muradiye Külliyesi bahçesinde korunan mozaik panodur. Buradaki eşkenar trapezlerden en solda yer alanının içi basit

sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur (Levha 42a).

- f) *Dişli Sicim Motifi*: 2 numaralı pano üzerinde yer alan eşkenar trapez şekillerden sol tarafta yer alanının içi ise gökkuşağı renklerinde zikzak çizgilerin açılar oluşturmasıyla meydana gelen, dişli sicimlerden oluşturulmuş yüzey motifi ile doldurulmuştur (le Décor I: pl.199c) (Levha 37a).

Dişli sicim motifi, Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunan pano üzerinde de kullanılmıştır. Eşkenar trapezlerden birinin içine gökkuşağı renklerinde zikzak çizgilerin açılar oluşturmasıyla meydana gelen, dişli sicimlerden oluşturulmuş yüzey motifi işlenmiştir (Levha 42a).

- g) *Örgü Bandı (Giyos)*: Bu desen, Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 6 numaralı pano üzerinde hem bordür bezemesi hem de merkezi motif bezemesi olarak kullanılmıştır. Etrafı gölgeli, basit örgü bant bordür ile kuşatılmış kare çerçevenin içinde birbirine bağlı düğüm desenlerden oluşan bir tasarım işlenmiştir (le Décor I: pl.70j). Kare şeklin her bir kenarında iki yerde kavis yaparak yarım daire oluşturan düğüm desenlerin kolları içeriye doğru devam ederek birbiri ile bağlantı dört tam daire şekli desenler oluşturmaktadır. Bu daireler örgü bant motifi ile sarmalanmıştır ve artı şekli oluşturarak birbirine bağlanmaktadır (Levha 41a).

- h) *İçbükey Kenarlı Altıgen*: 6 numaralı panonun merkezi motifini oluşturan düğüm desenli tasarımda düğümleri birbirine bağlan artı şekillerin her bir kollarının arasında içbükey kenarlı altıgen formu desenler oluşmuştur (le Décor II: 37). Bu desenlerin içlerine ise, ortadaki kareye iki kenardan bitişik üçgenlerden oluşan bir desen işlenmiştir (Levha 41a).

- i) *İçbükey Karelerden Oluşan Motifi*: Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunan mozaik pano üzerindeki eşkenar trapezlerden en sağda olanının içi birbirini kesen dairelerden, daire merkezlerinde yer alan içbükey kare motifinden ve böylece meydana gelen dört yapraklılardan oluşan zıt renkli dikey yüzey motifi ile doldurulmuştur (le Décor I: pl.237g). İçbükey karelerin içine sırasıyla büyük ve küçük, zıt renkte, çerçevelenmiş dik duran kare motifi yerleştirilmiştir (Levha 42a).

2.1.4.1.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme

Uzun yıllardır Bursa Arkeoloji Müzesi içinde ve Muradiye Külliyesi bahçesinde korunan ve envanter kayıtları olmayan bu mozaik panoların ait olabileceği yapı veya yapılara ait fikir yürütebilmek çok zordur. Müze içerisinde parça parça sergilenen mozaik panolar incelendiğinde birbirleri arasında herhangi bir desen bütünlüğü olmadığı görülebilmektedir. Hayvan figürlerinin işlendiği 3 ve 5 numaralı panoların figür özellikleri ve kullanılan tesseraların renk ve materyal özellikleri dikkate alındığında bu iki panonun aynı mozaik döşemeye ait olduğunu söylemek mümkündür. Bu hayvan figürlü panoların benzerlerine 6. yüzyıla tarihlenen Erzincan Altıntepe Kilisesi'nde rastlanmıştır (Can 2009: 9). Otlayan karaca ve geyik tasvirleri teknik, kullanılan renkler ve kompozisyon açısından Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bu iki panoya çok yakın özellik göstermektedir.

Müze içerisindeki, geometrik desenli diğer panolar karşılaştırıldığında, birbirini tamamlayıcı desenlerin olmadığı görülmektedir. Özellikle 6 numaralı büyük pano, renk ve tasarım açısından diğer panolardan net bir şekilde ayrılmaktadır. Ayrıca 6 numaralı pano üzerinde düğüm desenlerin haç motifleri ile birbirlerine bağlanmış olması bu mozaığın kutsal bir yapıya ait olabileceğini akla getirmektedir. Diğer panolar ise tessera renkleri açısından birbirlerine yakın olsalar da sahip oldukları tasarımlar görülebildiği kadarı ile birbirinden çok farklıdır. Panoların aynı mozaik döşemeye ait olma ihtimalleri varsayıldığında bile birbirlerinin devamı olarak değil döşemenin farklı alanlarına ait oldukları kesindir.

Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde, bahçe duvarına dayalı bir şekilde üzeri naylon bir örtü ile kapatılarak koruma altına alınmış pano ise, Bursa Arkeoloji Müzesi'ndeki 2 numaralı pano ile birebir desen tasarımına ve teknik özelliklere sahiptir. Buradaki pano, müzede sergilenen panoya göre daha büyük ebatlardadır ve desen tasarımları daha net gözükmemektedir. Var olan parçalardan anlaşıldığı üzere daire formlu desenin yarıçaptan bölünmüş bir parçası külliye bahçesinde diğer yarısına ait bir parçası ise Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu iki panoya bir bütün olarak bakıldığında, merkezdeki daire motifinin içini dolduran eşkenar trapezlerden toplamda sekiz adet olması gerektiği ve birbirine karşılıklı duran trapezlerin içlerinin aynı desenler ile doldurulduğu tespit edilmektedir (Levha 43a). Günümüzde bu trapez şekillerden beş tanesi belirgin olmakla beraber iki tanesinin çok küçük parçaları vardır ancak yine de desenleri hakkında bilgi verebilmektedir. Bir trapez parçasına ait ise hiçbir iz kalmamıştır ancak karşı çaprazında yer alan trapezden, var olmayan bu şekil içerisinde hangi desenin işlendiğini tahmin etmek mümkündür. Burada, yukarıda bahsedilen iç bükey karelerden oluşan motif kullanılmıştır. Bahsedilen tüm bu durumlar sonucunda Bursa Arkeoloji Müzesi'nde

sergilenen 2 numaralı pano ile Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunan panonun kesinlikle aynı döşemeye ait olduğu söylemek doğru olacaktır. Ancak müzedeki diğer panolar için bu kadar net çıkarımlar yapabilmek şu an için mümkün değildir. İleride yapılacak kazılarda bu mozaiklere ait olabilecek parçaların çıkma ihtimali söz konusu olduğundan şu an için sadece olasılıklar üzerinde durulmaktadır.

Bu bölümün konusunu oluşturan Prusia a.O. mozaiklerinin hepsi Hisar bölgesi olarak adlandırılan ve antik kentin çekirdeğini oluşturan bir alandan günümüze ulaşmışlardır. Muradiye Külliyesi'nin de bu bölge içinde yer alması, bahçesinde korunan mozaığın yakın bölge civarından ele geçmiş olabileceği fikrini akla getirmektedir. Bursa Arkeoloji Müzesi'ne kaldırılan panolardan birisinin de külliyenin bahçesindeki panonun devamı olması buradaki mozaiklerinde bu bölgeden ele geçip müzeye kaldırılmış olabileceğini işaret eder.

Mozaikler üzerinde kullanılan geometrik ve bitkisel kompozisyonlar ve teknik özellikler bu bölgeden ele geçmiş diğer mozaikler ile karşılaştırıldığında birbirlerine benzer niteliklerde oldukları görülmektedir. Ayrıca, Erken Bizans Dönemi dini yapılarına ait figürlü mozaikler üzerinde kullanılan konuların genellikle geometrik desenler, hayvan figürleri ve kutsal simgeler olduğu dikkate alındığında tüm bu mozaik panoların bu döneme ait olabileceği fikrini akla getirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİKAİA - İZNIK MOZAIKLERİ

İznik kenti, Bursa'nın 86 kilometre kuzeydoğusunda, İznik Gölü'nün (Askania Limne) doğu kıyısında, çevresi Derbent Dağı, Ayvaş Dağları ve uzantılarıyla sınırlandırılmış son derece verimli bir ovada kurulmuştur (Yalman: 28) (Harita 1-2). Bugün İznik'in bulunduğu konuma rastlayan antik yerleşmenin Hellenistik Dönem başında yeniden kuruluşu ve tarihsel gelişimi konusunda bazı kesin bilgiler edinilebilmektedir. Yazılı kaynaklar M.Ö. 316 yılında Bithynia bölgesindeki Askania Limne'nin (İznik Gölü) doğu kıyısında, Büyük İskender'in ardıllarından Antigonos Monophthalmos tarafından "Antigoneia" adlı bir kent kurulduğundan bahseder. Kent M.Ö. 301 yılında Lysimakhos'un eline geçmiştir. Lysimakhos'un, kente ilk eşi onuruna verdiği Nikaia ismi, Roma ve Bizans dönemlerinde değiştirilmeksizin korunmuş ve "İznik" şeklinde günümüze dek yaşamıştır. Öte yandan Nikaia'nın M.Ö. 282/281 tarihinde Bithynia Krallığı'na, M.Ö. 74 yılında ise IV. Nikomedes'in vasiyeti ile Roma devletine dahil olması yine yazılı kaynaklardan edindiğimiz bilgilerdir (Abbasoğlu – Delemen 2004: 189).

Nikaia'nın Hellenistik Dönem'de yaygınlaşan ızgara planında düzenlendiği bilinmektedir. Söz konusu döneme ait cadde ve yapılar günümüze ulaşmamasına karşın, modern İznik iskan planında da dik açılı parseller dikkati çeker. Üstelik Ayasofya Camii'nin güneyindeki kesim, İznik'teki son yapılaşmalara kadar antik dönemdekine benzer bir görüş alanı sunmuş, buradan Roma İmparatorluk Dönemi'nin farklı evrelerinde inşa edilmiş dört kent kapısı birden görülebilmektedir. Ayrıca, surların zaman içinde daha geniş bir alanı kaplayacak şekilde yenilenmesine karşın, kapıların ve ana caddelerin yönlerinde bir değişikliğe gidilmediğini işaret eder (Abbasoğlu – Delemen 2004: 189).

Hellenistik Dönem'den farklı olarak, Nikaia'da Roma İmparatorluk Dönemi'ni temsil eden bazı mimari kalıntılar görülebilmektedir. Bunların başında surlar ve tiyatro gelir. Mimari kalıntıların dışında, İznik ve yakın çevresinde bulunmuş mezar anıtları, lahitler, plastik portreler, kabartmalar da önemli buluntular arasında yer almaktadır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış İznik'te günümüze kadar ulaşmış bu kalıntılar arasında çeşitli yapıları süsleyen mozaik döşemler önemli bir paya sahiptir. Bu bölümde anlatılacak döşemeler Ayasofya Camii zeminindeki opus sectile, Koimesis Kilisesi zemine döşenmiş ancak maalesef günümüze ulaşamayan opus sectile, Beyler mahallesinde 2014 yılında kanalizasyon çalışmaları sırasında rastlanan mozaik döşeme ve İznik Arkeoloji Müzesi bahçesinde korunan bir pano olacaktır (Plan 1).

3.1.1. Ayasofya Camii

İznik içerisinde kalıntıları günümüze kadar korunmuş en eski kilise olan Ayasofya, kentin en göze çarpan noktasında konumlandırılmıştır. İznik'in tam ortasında, surlarla çevrili kentin dört kapısından gelen yolların kesiştiği yerde inşa edilmiştir (Levha 44a). Yapının bu konumu günümüzde dahi değişmemiştir, çünkü kenti oluşturan yollar bu eski kilisenin 4 m. yüksekğinde yer alsa da, kentin ana yolları hala aynıdır (Peschow 2004: 202).

İznik Ayasofyası, bugün üç nefli ve payeli bir bazilika planındadır (Levha 44b). Ancak orijinal haliyle günümüze ulaşamamış, sonraki dönemlerde büyük ölçüde değişikliklere uğramıştır. Yaklaşık 370x200 cm ölçülerindeki dikdörtgen formlu ilk kilisenin 5-6. yüzyıllarda düzgün kesme taştan yapıldığı tahmin edilmektedir. 1936 yılında İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü adına yaptığı araştırmalarda Alfons Maria Schneider, bu ilk yapının döşemesini Türk dönemi döşemesinin 250 cm kadar altında, ilk kilisenin temellerinden faydalanılarak yapılan payeli bazilikanın döşemesini ise yine Türk dönemi döşemesinin 140 cm kadar altında saptamıştır. Schneider'in duvar tekniğini göz önüne alarak ortaya koyduğu düşüncesine paralel olarak, ikinci yapı, 1065 yılından sonra, orijinalden 140 cm yükseklikteki bir seviyede, payandalı ve kubbeli bir bazilika olarak inşa edilmiştir (Eyice 1963: 373).

İznik'in Osmanlılar tarafından 1331 yılındaki fethinden sonra kentin en büyük kilisesi olan Ayasofya, Orhan Gazi tarafından camiye dönüştürülmüştür. 16. yüzyıldaki geçirdiği bir yangında hasar gören yapının onarımı Mimar Sinan tarafından üstlenilmiş ve zemin 150 cm daha yükseltilmiştir (Eyice 1963: 373). On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru, kentin düşüşü sırasında, bu yapı terk edilmiş ve yüzyılı aşkın bir süre boyunca yapının iç kısımları kalın bir toprak tabakası ve yoğun bitki örtüsü ile kaplı halde kalmıştır. Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2007 yılında başlatılan restorasyon çalışmaları sonrasında 2011 yılında Ayasofya (Orhan) Camii olarak ibadete açılmıştır.

Daha öncesinde ise, 1955 yılında İstanbul'da toplanan X. Bizans Tetkikleri Kongresinin hazırlıkları sırasında binanın zeminini örten moloz tabakası kaldırıldığında, kalitesi ve tasarımı açısından türünün örnekleri arasında özel bir yeri olan ve bu bölümün konusunu oluşturan opus sectile döşeme ortaya çıkmıştır.

3.1.1.1. Ayasofya Camii'ndeki Opus Sectile Döşemenin Teknik Özellikleri

Orta nefte, giriş kapısından yaklaşık 115 cm uzaklıkta bulunan kare biçimindeki *opus sectile* pano, 360 x 360 cm boyutlarındadır ve bazı kısımları eksik olsa da genel kompozisyonu hala bütünüyle anlaşılabilir (Kat. No. 21) (Levha 45a-b).

Kapının önündeki kare pano 1961'den sonra iyi niyetle restore edilmiş fakat böylece belki de daha çabuk bozulmasına sebep olunmuştur. Bozuk ve eksik bölümler çimento harcı ile sıvanmıştır. Ancak betonun güneş altında sıcakta genleşmesinin mozaikinkinden farklı olacağı hesaba katılmamıştır. Genleşen beton, küçük parçalı bordür, zemin dolgusu ve rozetlerin sıkışmasına ve kabarmasına, böylece daha kolay dağılmasına neden olmuştur (Demiriz 2002: 86).

Kare şeklindeki ana panonun örgü motifli merkezi kompozisyonu 250 cm boyutlarında kare bir alanı kaplar (Levha 46a). Bu büyük kare, beyaz mermerden geçmeli düğümler tarafından oluşturulan iki konsantrik daireye bölünmüştür. Tam ortada bulunan ve çapı 55 cm olan daire levhanın çevresinde merkezleri aynı çember üzerinde bulunan sekiz tane daha küçük daire sıralanmıştır (Levha 47a). Bu daha küçük daireler birbirlerine beyaz mermerden geçmeli şeritlerin oluşturduğu düğümler ile bağlıdır. Bu her bir küçük daire ise 25 cm çapındadır ve dairelerin etrafına işlenen desenler değişkenlik göstermektedir. Geçmeli şeritler tarafından oluşturulan her bir düğüm deseninin merkezinde ise koyu renkli plakalar vardır. Merkezine, bu düğüm desenli tasarımın yerleştirildiği kare çerçevenin dört bir köşesinde de daha küçük birer daire levha yer alır. Daireler beyaz mermer şeritli küçük düğümler ile kare çerçeveye bağlanmışlardır. Böylece oluşan yuvarlak madalyonlar, etraflarını çeviren ve aralardaki küçük daire levhacıkların etrafında düğümlenen bir örgü şeridi ile birbirine bağlanmıştır. Ortadaki büyük madalyonun çevresinde oluşan sekiz küçük alanın her birinde yekpare taştan birer zambak motifi (*fleur de lys*) yer alır (le Décor II: 48) (Levha 47b). Bu motifin zeminindeki desenler günümüzde görülememektedir ancak döşemenin daha eski tarihlerde çekilmiş fotoğraflarına bakıldığında her alanın birbirinden farklı geometrik desenlerle süslenmiş olduğunu görmek mümkündür. Düğüm deseni tasarımından oluşan alanın zeminin geri kalan bölümlerinde ise çok çeşitli geometrik ve bitkisel desenler doldurma motifi olarak kullanılmıştır.

Bütün bu pano geometrik küçük parçalardan oluşan bir bordürle kuşatılmıştır. Bordürü oluşturan desenlerin hemen hepsi birbirinden farklıdır. Tüm bu bordür detayları ve desen tanımları bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bu döşemede ana şemayı meydana getiren örgü ve çerçeve şeritleri gri damarlı Marmara mermerindendir. Büyük levhalarda yeşil porfir, siyah granit, serpantin breşi,

pembe tektonik breş kullanılmıştır. Küçük parçalarda ise porfir, kiremit rengi kalker, yeşil porfir, camgöbeği renginde kalker, siyah kalker, açık sarı ile ten rengi arasında değişen damarlı bir taş ve bazen de cam hamurundan siyah, lacivert, veronez yeşili parçalar görülür. Bu çeşitli boy ve biçimdeki parçaların hepsi de ince tuğla kırığı içeren olukça kalın bir harcın içine gömülerek döşeme meydana getirilmiştir (Demiriz 2002: 90).

3.1.1.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı

İznik Ayasofya'sının zemininde yer alan opus sectile pano, birbirine girift renkli taş şeritlerin düğüm desenli bir tasarım meydana getirdiği çok zengin ve ayrıntılı işlenmiş bir döşemedir. Bu bölümde, panoyu sınırlayan ve düğüm desenlerini çevreleyen bordür tasarımları, düğüm desenler, doldurma motifleri ve tüm bu kompozisyonlarda kullanılan geometrik desenler tek tek ele alınacaktır. Döşeme üzerinde en çok kullanılan geometrik motifler; kare, dikdörtgen, üçgen ve dairedir (le Décor II: 34-36). Ayrıca, geometrik desenlerin dışında çiçek rozet, üç/dört yapraklı yonca ve zambak gibi bitkisel motiflere de yer verilmiştir.

- a) *Geniş Bordür (Levha 48a)*: Döşemeyi dıştan kuşatan bu bordürün genişliği yaklaşık 35 santimetredir. Bordür, boyutları ve sıralaması değişen çeşitli dikdörtgen ve yuvarlak plakaların tek sıra halinde yan yana dizilmesiyle oluşturulmuştur. Bu plakaların etrafı ise yine her biri farklı olmak üzere, geometrik formda kesilmiş küçük taşların dizilimi ile oluşturulan çeşitli desenler ile süslenmiştir. Bordürün dört köşesinde ve her kenarın ortasında birer yuvarlak plaka yer almaktadır (Levha 48b). Beyaz mermer çerçeveli ve koyu renkli mermerden kesilmiş bu plakalardan günümüzde beş tanesi sağlam durumdadır. Yalnızca kuzeydoğu ve güneybatı köşelerdeki plakaların ise zeminlerine işlenen motif detayları görülebilmektedir. Burada, koyu renk taşlardan kesilmiş dik açılı üçgenlerin yan yana dizilmesiyle oluşturulan dama tahtası motifi kullanılmıştır (le Décor I: pl.10j). Yan yana üçgenlerin arasında kalan boşluklara daha küçük boyutlu üçgen taşlar yerleştirilerek motif zenginleştirilmiştir.

Köşelere ve orta noktalara yerleştirilen bu yuvarlak plakalı çerçevelerin aralarında kalan kısımların her birinde, boyları birbirine eşit olmayan ikişer dikdörtgen levha bulunur. Bu levhalar da beyaz mermerden şerit ile çerçevelenmiştir. Dikdörtgen levhaların dış hatları çeşitli geometrik desenler ile çevrilmiştir (Levha 49a).

Kuzey kenarda ilk sıradaki desende, pembe breş renkli uzun dikdörtgen plakanın etrafı, sarı renkli eşkenar dörtgenlerin yan yana dizilmesiyle oluşan bant ile sarılmıştır. Eşkenar dörtgenlerin aralarında oluşan boşluklara ise koyu renkte

küçük üçgen taşlar eklenerek kum saati desenleri oluşan bir bant modeli elde edilmiştir (le Décor I: pl. 16a) (Levha 49b). Bu plakanın bitişiğindeki daha küçük boyutlu siyah granit dikdörtgen plakanın etrafında yine aynı desen işlenmiş fakat farklı renkli taşlar kullanılmıştır. Burada, eşkenar dörtgen sırasında siyah renkli taşlar, aralardaki kum saati deseni oluşturan küçük üçgenlerde ise sarı renkli taşlar kullanılmıştır (Levha 49b). Bu plakanın bitişiğindeki orta noktaya konumlandırılan yuvarlak plakadan (günümüze ulaşmamış) sonra ise farklı bir dizaynla çevrilmiş diğer dikdörtgen plaka yer almaktadır. Siyah granit dikdörtgen plakanın etrafı, bir kare bir eşkenar dörtgen şeklinde yerleştirilerek oluşturulan dama tahtası motifi ile çevrelenmiştir (le Décor I: pl.120a). Karelerin bir sırası siyah diğer sırası bordo renkli olup aralardaki eşkenar dörtgenler sarı renklidir. Bu desenin bitişiğindeki kuzey kenarın son plakasında ise, ilk iki plakada kullanılan eşkenar dörtgen dizisi ve aralarında oluşan kum saati desenli bant kullanılmıştır. Fakat renkler diğerlerine göre farklıdır; burada eşkenar dörtgenler bordo, aralardaki küçük üçgenler ise daha koyu renkli taşlarla oluşturulmuştur (Levha 50a).

Bordürün doğu kenarındaki plakalar etrafına işlenen motiflerin hepsi benzer olup sadece kullanılan renkler açısından farklılık göstermektedir. Benzer bu motif, kuzey kenarda da kullanılan, eşkenar dörtgen sırası ve aralarındaki boşluklara yerleştirilen küçük üçgen taşların oluşturduğu kum saati desenli bant modelidir. İlk plaka pembe breş renkli, bitişiğindeki plaka ise siyah renklidir. Çevrelerini saran bantta ise siyah ve bordo renkli eşkenar dörtgenler ve üçgenler kullanılmıştır. Buradaki küçük üçgen taşların birçoğu maalesef yok olmuştur ancak günümüze ulaşabilen birkaç örnekten anlayabildiğimiz kadarıyla aralarda daha açık renkli taşlar da kullanılmıştır (Levha 50b). Doğru kenarın orta noktasında yer alması gereken yuvarlak plaka noksanıdır. Sadece mermer çerçevesi koruna gelmiş durumdadır. Hemen devamındaki uzun dikdörtgen plaka ise siyah renkli olup etrafı bordo eşkenar dörtgen ve koyu renkli küçük üçgenlerden oluşan bant ile süslüdür. Ancak kısa ve uzun kenarlardan birer tanesindeki taşlar tamamı ile yok olmuşlardır. Doğru kenarın son plakası ise diğerlerine oranla daha fazla tahribata uğramıştır. Pembe breş renkli dikdörtgen plakanın yaklaşık dörtte biri, etrafını saran koyu renkli eşkenar dörtgen dizisinin ise yaklaşık dörtte üçlük bir kısmı yok olmuştur. Doğru kenardan güney kenara geçişteki köşede olması gereken yuvarlak plaka ise tamamen kaybolmuştur (Levha 51a).

Güney kenardaki ilk plaka da bitişiğindeki yuvarlak plaka gibi tamamen yok olmuş durumdadır. Sonrasındaki iki plaka ise birbiri ile benzer desende ve renkte işlenmiştir. Siyah renkli dikdörtgen plakaların etrafı bordo renkli eşkenar dörtgen sırası ve aralardaki koyu renkli üçgen formu taşlar ile çevrelenmiştir. Bu iki

dikdörtgen çerçevenin arasında tam orta noktada, bordo renkli yuvarlak plaka yer almaktadır ancak bu plakanın etrafını süsleyen zemin deseninden günümüze maalesef hiç iz kalmamıştır (Levha 51b). Güney kenarın son çerçevesinde ise, ortada pembe breş renginde uzun dikdörtgen plaka yer almaktadır. Plakanın etrafında ise bordo renkli eşkenar dörtgen sırası ve aralarda kum saati deseni oluşturan sarı ve siyah renkli üçgenler vardır (Levha 52a).

Döşemeyi çevreleyen bordürün son kenarı olan batı kenarda ise diğer kenarlarla paralel bir tasarım gözükmemektedir. İlk çerçevede pembe breş renkli dikdörtgen plakanın etrafı siyah renkli eşkenar dörtgen dizisi ile kuşatılmıştır. Bu eşkenar dörtgenlerin arasında ise kum saati desenlerini oluşturan siyah ve sarı (sarı renk çok az bir kısımda korunmuş) renkli üçgenlerle doldurulmuştur (Levha 52b). Bu çerçevenin bitişiğinde ise bu sefer siyah renkli dikdörtgen plakanın etrafı sarı renkli eşkenar dörtgen bant ile sarılmış aralarda ise koyu renkli küçük üçgenler kullanılmıştır. Ancak bu banttı yalnızca güney kısa kenardaki sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Bu iki plakadan sonra kenarın tam orta noktasında alacalı siyah renkli yuvarlak plaka yer almaktadır. Ancak burada da güney kenarda olduğu gibi plakanın etrafını süsleyen zemin desen tamamen yok olmuştur. Son iki çerçeve ise birbiri ile benzer desende fakat zıt renklerde işlenmişlerdir. Birinin dikdörtgen plakası siyah renkli iken diğeri pembe breş renklidir. Bu plakalardan siyah olanın çevresi, koyu renkli eşkenar dörtgen sırası ve aralarında sarı ve koyu renkli üçgen formlu taşlar ile çevrili, pembe breş olanın çevresi ise sarı renkli eşkenar dörtgen sırası ve aralarda beyaz ve koyu renkli üçgenler ile çevrilidir (Levha 53a).

b) *Dar Bordür (Levha 51b)*: Merkezi kompozisyon olan düğüm desenli kare çerçeve ile yukarıda detaylı olarak anlatılan dış bordür arasında kalan alana, tek sıralı, sarı renkli eşkenar dörtgen şekilli taşların yana dizilmesiyle oluşan bir bordür deseni işlenmiştir (le Décor I: pl.16a). Eşkenar dörtgenlerin aralarında oluşan boşluklar ise beyaz ve koyu renkli küçük üçgen taşlar ile doldurulmuş ve sonucunda kum saati meydana getirilmiştir. Aynı desenin geniş bordürde kullanılan dikdörtgen plakaların çevresinde ve çiçek rozetlerin yer aldığı alanlardan birkaçının zemininde de kullanılmış olması dikkate değerdir.

c) *Düğüm Desenler (Levha 47a-b)*: Panonun tam merkezinde bulunan, en büyük boyutlu, siyah renkli yuvarlak plakanın çevresindeki zemini oluşturan döşemeden maalesef günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Merkezdeki bu yuvarlak plakaya, beyaz mermer şeritler ile düğüm şeklinde bağlı sekiz adet yuvarlak plaka daha mevcuttur.

Bu merkezi motif, yine mermer şeritlerden yapılmış kare bir çerçevenin içine yerleştirilmiştir. Çerçevenin dört köşesine, merkezi motife bağlı yuvarlak plakalı düğüm desenler eklenerek pano üzerinde bütünlük sağlanmıştır. Toplamda on iki adet olan bu düğüm desenlerden ne yazık ki hepsi günümüze sağlam olarak ulaşamamıştır. Sağlam durumda olanlar incelendiğinde, birbirlerine karşılıklı konumlanan düğümlerin içlerindeki mozaik bantların benzer desenlerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Böylelikle günümüze ulaşamamış kısımlarda nasıl bir desen kullanılmış olabileceği hakkında tahmin yürütülebilmektedir.

Kuzeydeki düğüm desen, merkezde, alacalı koyu bordo renkli, yuvarlak plaka etrafında bir sıra sarı, bir sıra siyah renkli kare kesimli tesseraların dizilimi ile dama tahtası motifi oluşturan mozaik bir bant ile çevrilidir (le Décor I: pl.114f). Bu bantın yaklaşık olarak yüzde ellisi korunmuş durumdadır (Levha 53b).

Güneydeki düğüm desende, merkezdeki bordo renkli yuvarlak plakanın çevresi sarı ve siyah (renklerin sıralaması düzensiz) karelerin dik dizilmesiyle oluşan dama tahtası motifli bir bant ile çevrilidir (le Décor I: pl.114d) (Levha 54a). Karşılıklı duran kuzey ve güney yöndeki düğümlerin içini süsleyen desenler birbirlerine büyük oranda benzemektedir. Yalnızca güneydeki bantta dama tahtası motifi oluştururken kullanılan kare tesseralar dik yerleştirilmiştir.

Kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde bulunan düğüm desenlerin tasarımları birbirleri ile paralellik göstermektedir. Kuzeybatıdaki desenin yarısında biraz fazlası (Levha 54b) güneydoğudakinin ise neredeyse yüzde beşlik bir kısmı korunabilmiş durumdadır (Levha 55a). İki yöndeki desenin de merkezinde siyah granit, yuvarlak daire plaka yer almaktadır. Bu plakanın etrafına ise iki sıralı ve dik yerleştirilmiş karelerin aralarına daha küçük boyutlu düz duran kare taşların yerleştirilmesinden oluşan bir bant modeli eklenmiştir (le Décor I: pl.120d). Güneydoğu yöndeki banttın çok az bir kısım kalmış olsa da mevcut dik ve düz duran karelerden burada da aynı desenin kullanıldığı anlaşılabilmektedir.

Batıda yer alan düğüm desenin merkezine, sarı alacalı bordo renkli yuvarlak formlu plaka yerleştirilmiştir. Bu plakanın etrafını kuşatan mozaik banttın günümüze çok az bir kısım ulaşmış olmasının rağmen burada nasıl bir desen işlenmiş olduğu konusunda fikir vermektedir. Bir sıra siyah, bir sıra beyaz renkli olmak üzere, birbirini takip eden şevron motiflerinin dizilimi ile oluşturulmuş bir bant işlenmiştir (le Décor I: pl.9g) (Levha 55b).

Doğuda yer alan düğüm desenden ise beyaz mermer şeritten olan çerçevesi dışından hiçbir iz kalmamıştır. Ancak diğer örneklerde görülen, karşılıklı duran düğümlerin benzer motiflerde işlenmesi dikkate alınacak olursa, batı yöndeki düğümde görülen şevron bandının burada da kullanılmış olabileceğini söylemek mümkündür.

Kuzeydoğu ve güneybatı yönlerde konumlanan düğüm desenler de benzer özellik göstermektedirler. Ortada, siyah granit, yuvarlak formu plakanın etrafı diğer düğümlerde de olduğu gibi mozaik bir bant ile kuşatılmıştır. Ancak bu bantlar her iki yöndeki düğümde de büyük oranda tahribata uğramıştır. Ancak mevcut olan parçalardan anlaşılacağı üzere bu alanlarda, dik açılı üçgenlerin yan yana dizilmesi ile oluşturulmuş dama tahtası motifi işlenmiştir (le Décor I: pl.10j). Günümüze ulaşabilmiş bu üçgen taşlar kiremit kırmızısı rengindedir (Levha 56a-b). Düğüm desenli ana motifin çerçevesini oluşturan kare şeklin köşelerine konumlandırılmış düğüm desenlere bakıldığında buradakilerin de yukarıda bahsedilen tasarımlarla benzer olduğunu söylemek mümkündür. Kare çerçevenin dört köşesinde yer alan bu düğüm desenlerden yalnızca iki tanesi sağlam durumdadır. Diğer ikisinin sadece mermer çerçeveleri günümüze ulaşabilmiştir.

Kuzeydoğu köşede yer alan desenin merkezinde yeşil porfirden, yuvarlak formu bir plaka yer almaktadır. Bu plakanın etrafı ise kırmızı ve koyu renkli, dik duran karelerin yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş dama tahtası motifi ile süslenmiştir (le Décor I: pl. 114f) (Levha 57a). Bu düğümün çapraz köşesindeki desen tamamen tahrip olmuş durumdadır. Ancak diğer örneklerde görülen çapraz durumdaki düğümlerin benzer desende işlenmesi durumu göz önüne alındığında burada da kuzeydoğu köşedeki desenle benzer desen işlenme olasılığı yüksektir.

Son olarak kuzeybatı köşedeki düğüm, en sağlam durumda olan düğümlerden bir tanesidir. Merkezinde sarı-siyah alacalı, yuvarlak formu bir plaka ve onun etrafını süsleyen mozaik bir bant yer almaktadır (le Décor I: pl.17i). Bu bant, iki sıralıdır ve bu sıraların dikdörtgen uzun taşlarla karelere bölünüp, bu karelerin merkezlerine de dik duran karelerin eklenmesiyle oluşturulmuştur. Dik duran kareler bir sırada siyah, bir sırada kırmızı renkli olup, orta hattı oluşturan uzun dikdörtgen taşlar kırmızı, kenarları oluşturan uzun dikdörtgen taşlar ise siyah renklidir (Levha 57b). Bu düğümün de çapraz köşesinde yer alan düğüm tamamen tahrip olmuş olduğu için benzer desenin burada da kullanılmış olması olasıdır.

d) *Çiçek Rozetler (Resim 58a-b-c-d)*: Merkezi motifi içine alan kare çerçevenin köşelerindeki köşelerinde ve kenarlarında toplamda yedi tanesi görülebilen çiçek rozetler bulunmaktadır (le Décor II: pl. 262i). Kare çerçevenin köşelerindeki düğüm desenler ile çerçeveyi oluşturan mermer şeritlerin arasında kalan alanlara işlenen bu rozetler sekiz yapraklı çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Güneydoğu köşedeki alan tahribata uğramış olduğu için burada rozet günümüze ulaşamamıştır.

Kuzeydoğu köşede yer alan çiçek rozet, ortada siyah renkli yuvarlak bir göbeğin etrafı bir yaprağı bordo, bir yaprağı beyaz olarak dizayn edilmiştir. Rozetin yerleştirildiği alanın zemini ise, siyah renkli üç yapraklı yonca desenleri (le Décor II: 42) ve bunların arasında kırmızı renkli üçgen ve kare taşlarla süslenmiştir.

Güneybatı ve kuzeybatı köşelerde de kuzeydoğuda ki ile aynı renkli taşların kullanıldığı bir çiçek rozet yer almaktadır. Ancak bu alanlarda rozetlerin işlendiği zemin tahribata uğramış olduğu için desen tanımlı yapılamamaktadır. Kuzeydoğu köşedeki rozet ile buralardaki rozetlerin aynı renklere ve tasarıma sahip olduğu düşünülürse bu zeminlerin de üç yapraklı yonca motifleri ile döşeli olduğunu ve tamamen tahribata uğramış olan güneydoğu köşede de benzer rozet ve motiflerin yer alması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kare çerçevenin köşeleri dışında, kenar hizasındaki belirli noktalara da çiçek rozetlerden yerleştirilmiştir. Ancak günümüzde bunlardan dört tanesi seçilebilmektedir. Rozetlerin yerleştirilmiş olabileceği diğer alanlar eksik olduğu için kesin bir bunlar hakkında kesin bir tanımlama yapmak yanlış olacaktır.

Kuzey kenar hattı üzerinde, kuzeydoğu köşenin yakınında ve hemen çapraz karşısındaki güney kenar hattı üzerinde de yine diğerleri ile aynı renk ve tasarıma sahip bir çiçek rozet yer almaktadır. Ancak buradaki rozetlerin zemini diğerlerinden farklı bir desen ile işlenmiştir. Bu desen, kare çerçeveyi kuşatan *dar bordür* ile birebir aynıdır. Böylece birbirine çapraz durumda kalan alanlarda aynı motiflerin kullanılması burada da karşımıza çıkmıştır.

Çiçek rozet motiflerinin görüldüğü son alan kare çerçevenin batı kenarıdır. Burada her iki köşeye yakın noktalara işlenmiş, diğerleri ile aynı bordo-beyaz yapraklı çiçek rozetler bulunmaktadır. Güney köşeye yakın olan rozetin zemini yoğun tahribata uğramış olmasına rağmen sağlam durumdaki küçük bir alandan burada üç yapraklı yonca desenlerinin işlendiğini anlamaktayız. Ancak diğer rozetin etrafında sağlam hiçbir motif parçası kalmadığı için buradaki desen hakkında tanım yapmak olanaksızdır.

e) *Yuvarlak Rozetler (Levha 46a, 47a-b)*: Döşemenin merkezi kompozisyonunu oluşturan düğüm desen tasarımı, beyaz mermerden geçmeli şeritlerin oluşturduğu

ufak düğümler ile birbirine bağlıdır. Merkezde yer alan, yan yana sıralanmış sekiz düğüm, birbirine ve etrafını çeviren daireye bu ufak düğümler ile bağlıdır. Ayrıca kare çerçevenin köşelerindeki düğümler de ufak rozetli düğümlerle hem kare çerçeveye hem de merkezi daireye bağlanmışlardır. Kare çevrenin her bir kenarının orta noktalarına yerleştirilen ikişer adet rozetli düğümler ile de kompozisyona daha girift bir görünüm kazandırılmıştır. Geçmeli şeritler tarafından oluşturulan bu her bir ufak düğüm deseninin merkezinde ise koyu renkli yuvarlak plakalardan oluşan rozetler yer almaktadır. Bu rozetlerin etrafı ise yan yana sıralanmış üçgenlerden oluşan testere dişi motifli bir bant ile kuşatılmıştır (le Décor I: pl.10a). Bu ufak rozetlerden şu anda otuz yedi tanesi tespit edilebilmektedir. Bunlardan bazılarının ise etrafını saran testere dişi bant motifi eksiktir. Rozetlerde bordo, pembe breş, siyah gibi değişik renkler, testere dişi bantta ise beyaz ve siyah renkli üçgenler kullanılmıştır.

f) *Zambak (fleur de lys)*: Merkezdeki büyük yuvarlak plakanın çevresinde yerleştirilen sekiz düğüm desenin aralarında oluşan küçük alanların her birine yekpare taştan birer zambak motifi işlenmiştir (le Décor II: 48) (Levha 47b). Günümüzde yedi adet zambak seçilebilmekte olup bir tanesi eksiktir. Zambaklar bir siyah, bir kiremit kırmızı renginde olacak şekilde sıralanmışlardır. Bu yüzden eksik olan zambağın da kırmızı renkli olması gerektiğini söylemek doğru olacaktır. Bu zambakların zemininde olması gereken desenler günümüze ulaşamamıştır. Döşemenin 1968 yılında çekilmiş fotoğraflarına bakıldığında her alanın birbirinden farklı geometrik desenlerle süslenmiş olduğunu görmek mümkündür. Ancak bu eski fotoğraflar üzerinden desen tanımlı yapabilmek maalesef mümkün değildir.

g) *Doldurma Motifleri*: Döşeme üzerinde düğüm deseni kompozisyonu dışında boş kalan bölümlere, çok çeşitli geometrik ve bitkisel desenler doldurma motifi olarak işlenmiştir. Ancak bu motiflerden çok az bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir.

İlk olarak, düğüm desenleri içine alan kare çerçevenin kuzey kenarı üzerinde, kare kesimli taşların bir düz bir dik yerleştirilmesiyle elde edilmiş dama tahtası motifi karşımıza çıkmaktadır (le Décor I: pl.120a). Burada düz yerleştirilen karelerde siyah ve bordo gibi koyu renkler, dik yerleştirilen karelerin ise büyük çoğunluğunda sarı, az bir bölümünde de bordo rengi kullanılmıştır (Levha 59a).

Diğer bir doldurma motifi, hemen bu dama tahtası ile işlenmiş alanın bitişiğinde yer alan, kare çerçevenin ortalarına bağlanmış düğüm rozetlerin arasında kalan boşluğa işlenmiştir. Buradaki desen büyük oranda tahribata uğramış olsa da, elde kalan bölümlerinden üç yapraklı yonca deseninin işlendiği anlaşılmaktadır (le

Décor II: 42). Bu yoncaların araları ise var olan taşlardan anlaşıldığı üzere sarı, beyaz ve siyah renkli üçgen ve kareler ile süslenmiştir (Levha 59a). Kare çerçeve ile içteki yuvarlak daire arasında kalan boş alanlara işlenen motiflerden bu bahsedilenler dışında günümüze ulaşabilen desen maalesef yoktur.

Mermer şeritten oluşan yuvarlak daire içteki sekiz adet düğüm desen arasında kalan boşluklara çeşitli bitkisel ve geometrik desenler işlenmiştir.

Kuzey batı ve güney batı yönünde konumlanan düğüm desenler arasındaki boşluk çok zengin bir motif ile doldurulmuştur. Zeminde, siyah renkli, altı yapraklı yoncaların (le Décor II: 42) yan yana işlenmesiyle oluşan zengin bir desen yer almaktadır. Bu zeminin üstüne ise, merkezinde yine altı yapraklı yonca bulunan ve beş köşeli yıldızdan oluşturulan bir çiçek motifi işlenmiştir (le Décor II: 41) (Levha 59b).

Kuzey batı ve kuzey yönlerindeki düğümlerin arasında kalan alana işlenen desenin yaklaşık olarak yarısı günümüze ulaşabilmiştir. Burada, sarı ve siyah renkli dik açılı üçgenlerin yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş dama tahtası motifi kullanılmıştır (le Décor I: pl.10j) (Levha 60a).

Son olarak ise, kuzey ve kuzey doğu yönünde bulunan düğümlerin arasında kalan boşlukta bu döşemede ilk defa karşımıza çıkan bir desen işlenmiştir. Burada beyaz mermer kare çerçeveler içine, siyah renkli kareler ve bu karelerin her bir kenarına kırmızı renkli üçgenlerin bitleştirilmesi ile oluşan dama tahtası etkisi veren bir motif kullanılmıştır (le Décor I: pl.121b). Burada desenin de yaklaşık olarak yarısından az bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir (Levha 60b).

Bu alandaki diğer boşluklara işlenen desenlerin hemen hemen hepsi tahrip olmuş durumda olup belli belirsiz çok az parçaları kalmış olanların ise desen tanımını yapmak çok zordur.

3.1.1.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme

İznik Ayasofyası hakkında ilk kapsamlı araştırmayı 1935 yılında yapan Scheider'a göre kilise 5/6. yüzyılda üç nefli bir bazilika olarak inşa edilmiş, 1065 yılındaki depremden sonra yenilenmiştir. Eğer Schneider'in binayı tarihlendirmesi doğru ise, Türk devri döşemesinin altındaki ilk tabakaya ait olan bu opus sectile döşeme, 1065 depreminden sonraki yıllarda, yani 11. yüzyılın ikinci yarısı içinde yapılmıştır (Scheider 1943: 10-16).

Eyice, bu güzel ve heybetli döşeme hakkında kesin bir sonuca ulaşmak zor olsa da nefin batı kısmında yer alan bu döşemenin, kilisenin bu bölümüne özellikle önem vermek amacıyla bu denli ayrıntılı ve özenli yapılmış olabileceğini söylemektedir. Ayrıca

döşemenin Orta Bizans dönemi (9-13.yy) taban mozaiklerinin karakteristik dekorasyon formlarına örnek teşkil ettiğinden de bahseder (Eyice 1963: 374).

“Örgülü Bizans Döşeme Mozaikleri” adlı kitabında buradaki döşemeden de bahseden Demiriz ise, Scheider’in tarihlemesinden yola çıkarak döşemenin 11. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olduğunu belirtir (Demiriz 2002: 90).

Bu döşemeyi tarihlendirmek için benzer örnekler incelendiğinde, Trabzon Ayasofyası, İstanbul’daki Ayasofya, İmrahor, Zeyrek Fenari İsa gibi kilise orijinli camiler karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Akçaabat’taki Hagios Mikhael Kilisesi’nin zemininde yer alan döşeme, düğüm tasarımı ile İznik Ayasofya Camii döşemesindeki tasarım arasında büyük benzerlik dikkati çekmektedir. Yakın bölgede yer alan ve bir önceki bölümde anlatılan Bursa Orhangazi Türbesi zemindeki opus sectile ile de benzerliği düşünüldüğünde, tüm bu opus sectile döşemelerin hemen hemen yakın tarihlerde yapılmış olmaları mümkün gözükmemektedir. Ayrıca İznik Ayasofya’sında günümüzden aşağıda kalan zemin seviyesi dayanak oluşturmakta ve 11. yüzyılın ortasında gerçekleşen bir deprem de tarihlemede faydalı olmaktadır. Bu duruma göre döşeme 11. yüzyılın ortasında yapılmış olmalıdır.

3.1.2. Koimesis Kilisesi

Yenişehir Kapı’dan kent merkezine uzanan Atatürk Caddesi’nden doğuya yönelen Yakup Çelebi Sokağı üzerinde, Böcek Ayazması’nın yakınında çevresi kırık taş duvar ve demir parmaklıkla çevrilmiş olan çukur alanda kalan bazı temel, ayak, sütun ve sütun başlığı ile duvar kalıntılarından ibarettir (Yalman: 112) (Levha 61a-b). Tam adı, “Hazreti Meryem’in Ölümü veya Göğe Yükselmesi” anlamına gelen “Koimesis tes Theotokos”dur. Yapı, İznik’teki diğer kiliselerin bazilikal planından farklı olarak “Kapalı Yunan Haçı” tasarımında inşa edilmiştir. Kubbe, fil ayağı denen dört paye üzerinde yükselmektedir (Şahin 2014: 103).

Kilisesinin inşası hakkında net bir tarih vermek mümkün değildir. Yapı, son şeklini alıncaya kadar birtakım değişiklikler geçirdiği tahmin edilmektedir. Kilise ile ilgili ilk çalışmayı yapan araştırmacılardan O. Wulff, kilisenin inşa tarihi olarak 8. yüzyıl ortasından 9. yüzyıl ortalarına kadar olan bir zamandan bahseder ve 787 yılı konsilini izleyen yıllarda yapılmış olabileceği görüşündedir (Wulff 1903: 156). Daha sonraki yıllarda kapsamlı bir çalışma yapan T. Schmit ise daha farklı bir görüş öne sürerek yapının daha erken bir tarihte, 6. yüzyıl veya en geç 7. yüzyıl başlarında yapılmış olabileceğini ileri sürer (Schmit 1927: 20).

Kilisede bulunan figürlü mozaikler ikonoklasma döneminde tahribe uğramış, apsisteki İsa'nın yerine bir haç konmuş ve İsa'nın tahtı altına yerleştirilmiş dört büyük göksel güç beyaz badana ile kapatılmıştı. 843 yılında ise bu tahribatlar Naukratios adında biri tarafından düzeltilmiştir (Maffei 2004: 114-115). İlk ikonoklasma hareketinin Bizans İmparatoru III. Leo döneminde 726- 730 yılları arasında yaşandığı dikkate alınacak olursa bu durum kilisenin ikonaklasma döneminden daha önce bir tarihte inşa edilmiş olduğunu açık bir şekilde göstermektedir (Şahin 2014: 103).

1065 yılında meydana gelen ve İznik'de başka binaların da zarar görmesine sebep olan büyük depremden sonra yapıya, X. Konstantin tarafından tamirler ve eklemeler yaptırılmış ve Aziz Nikephoros'a tahsis edilmiştir. Kilisenin narteksinde yer alan mozaik yazıtında; "Ulu ve güçlü hükümdar Konstantinos özen gösterdiği şu manastıra onur verdi ve yetkiyi ünlü patrik Nikephoros'a kesin bir kararla bağışladı" ifadesine yer verilmiştir. Güney nefe açılan kapı alınlığında altın yaldızlı zeminde bel hizasına kadar Hz. Meryem, kucağında Hz. İsa ve her iki yanında X. Konstantinos ve Nikephoros ile birlikte betimlenmiştir. İstanbul'un 1204 yılında Latin istilasına uğraması üzerine İznik/Nikaia'e kaçan Doğu Roma İmparatoru Theodore Lasgaris, burada İznik Bizans imparatorluğunu kurduktan sonra, bu kiliseyi, İznik Doğu Roma İmparatorluğunun merkez kilisesi (metropolitlik) olarak ilan etmiştir. Böylece kilise Hristiyanlar arasında büyük bir önem kazanmış, hatta I. Theodoros Laskaris öldükten sonra buraya defnedilmiştir (Şahin 2014: 104).

Yapı İstiklâl Savaşı yıllarına kadar Rum kilisesi olarak kullanılmış, 18. yüzyılda çökmüş olan kubbesi yenilenmiş, başka bazı onarımlar da görmüştür. 1922 yılında İstiklâl Savaşı sırasında harap olan ve uzun süre yerinde sadece bir tümsek bulunan harabesi, 1955'de temizlenerek meydana çıkarılmıştır (Demiriz 2002: 94). Günümüzde ise tamamen terk edilmiş durumdadır. Yüzeyde kaplı yoğun bitki örtüsü tabakasının fırsat verdiği bazı yerlerde temel kalıntıları, ayak, sütun ve sütun başlığı gözükmektedir. Narteks duvarları bazı alanlarda yaklaşık 1 metre korunmuştur. Ancak bu bölümün konusunu oluşturan opus sectile döşemeden günümüzde hiçbir bulunmamaktadır.

3.1.2.1. Koimesis Kilisesi'ndeki Opus Sectile Döşemenin Teknik Özellikleri

Günümüzde hiçbir izi gözükmeyen bu döşeme ile ilgili bilgilere eski yayınlardan ve rölövelerden ulaşabilmekteyiz (Levha 62a). Bu bölümde, 1900'lü yılların başlarında çekilmiş fotoğraflardan ve döşemenin 1903 yılındaki durumunu gösteren, O. Wulff tarafından yapılmış çizim üzerinden desen tanımlamasını yapmak mümkün olacaktır (Levha 62b).

Opus sectile döşeme, kilisenin kare şeklindeki orta bölümü ile kuzey ve güney yönlerindeki kemerlerin altında kalan dikdörtgen alanları çevrelemekteydi (Levha 63a). Bu çerçeve yalnız doğu kenarının ortasında kesilmiş ve buraya düğüm desenli bir kare pano yerleştirilmişti. Narteks'den girişte bu çerçevenin dışında düğüm desenli bir kare pano daha vardı. Bu kare pano 130 x 136 cm ölçülerindeydi ve köşelerden dört ufak düğümlü desenin ortasında yeşil breşten 87 cm çapında bir yuvarlak plaka yer almaktaydı (Demiriz 2002: 96).

83 cm genişliğindeki geniş örgülü bir bordürün çevrelediği kare alan ise, birbirine simetrik olmayan bölümlere ayrılmış ve bu bölümlerin etrafı her biri birbirinden farklı tasarıma sahip bordürler ile sarılmıştı.

Kare panoyu kuşatan bordür, bir dairevi formlu düğüm desen, bir dikdörtgen şekilli plakaların ardı ardına dizilmesiyle oluşan bir banttandır (Levha 63b, 64a-b). Düğüm desenlerin ortalarına küçük daire plakalar yerleştirilmiş ve bunların etrafı geometrik şeritler ile kuşatılmıştır. Aynı şekilde dikdörtgen formlu plakalarında etrafı geometrik desenli şeritler ile çevrelenmiştir. Düğüm desenler teğet noktalarında dikdörtgen plakalar ile birbirine bağlanmıştır.

Günümüze ulaşamayan ilgi çekici bir diğer parça, apsis tarafındaki kare panodur. Burada, ortada bir ve köşelerde birer olmak üzere beş daire levha, üçüz örgü şeritleri ile birbirine bağlanıyordu. Dış çerçeve ile örgü sistemi arasında kalan boşluklar geometrik desenlerle doldurulmuştu (Demiriz 2002: 97) (Levha 62b).

Schmit, altının hemen önünde dikdörtgen bir pano daha bulunduğundan bahseder ancak bu pano ile ilgili herhangi bir çizim veya fotoğraf vermez. Özenle işlenmiş olmasından dolayı Schmit bunun döşemeye değil, altar masasına ait olduğunu ileri sürer (Schmit 1927: 15-16). Wulff da bu panoyu anlatmış, fakat çizimine veya fotoğrafına yer vermemiştir (Wulff 1903: 164). Yayınlarında anlatıldığı üzere bu pano da örgü tasarımıydı. Büyük bir levha olarak oluşturulmuş ve oyuklara küçük taşlar yerleştirilmişti.

Bu döşemede kullanılan taşlar, siyah, beyaz, sarı, yeşil, kiremit kırmızısı kalkerler ve büyük levhalarda ise pembe tektonik breştir (Demiriz 2002: 98).

3.1.2.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Bezeme Repertuarı

Koimesis Kilisesi'nin zemininde yer alan opus sectile döşeme, geniş bir bordürle çevrelenmiştir ve renkli taş şeritlerin düğüm desenli bir tasarım meydana getirdiği bir döşemedir. Ancak bir önceki bölümde bahsedildiği üzere, bu döşemeden hiçbir kalıntı

olmaması nedeniyle bordür ve desen tanımı eski fotoğraflar ve çizim üzerinden yapılmaya çalışılacaktır.

- a) *Düğüm Tasarımlı Bordür (Kat. No. 22) (Levha 63b, 64a-b)*: Merkezi panoyu kuşatan bu bordür, örgü bandı formunda, birbirine bitişik sıralanmış düz dikdörtgenler ve daireler hattından oluşmaktadır (le Décor I: pl. 81b). Beyaz mermer çerçevelidir. Bu çerçevelerin iç kısımları geometrik şekillerin kullanıldığı bantlar ile doldurulmuştur. Yuvarlak formlu düğüm desenlerin ortalarına küçük daire plakalar yerleştirilmiş ve bunların etrafı üç sıradan oluşan geometrik bantlar ile kuşatılmıştır. Bu üç sıranın her birinde farklı renk ve şekilli taşlar kullanılmıştır. Plakaya bitişik olan sırada, yan yana dizilmiş üçgenlerden oluşan testere dişi motifi kullanılmış olup ikinci ve üçüncü sıralarda aynı tasarım fakat zıt renklerle kullanılmıştır (le Décor I: pl.10a). Burada kullanılan bant deseni ise, zıt renkte kum saati oluşturacak şekilde yan yana dizilen dik karelerin oluşturduğu bant modelidir (le Décor I: pl.15a). Bu üç sıralı banttan sonra iki mermer şerit arasında yine geometrik desenli bir bant işlenmiştir. Bu bant, dik duran ve birbirine uçlarından dokunan, üç sıralı, zıt renkli eşkenar dörtgenler kuşağı deseninden oluşmaktadır (le Décor I: pl.21c).

Aynı şekilde dikdörtgen formlu plakaların etrafı da geometrik desenli şeritler ile çevrelenmiştir. Bu desenler yuvarlak formlu düğümlerde kullanılan desenler ile aynıdır. Kısıtlı olan fotoğraflardan anlaşıldığı üzere her bir plakada farklı desenler kullanılmıştır. Ortadaki dikdörtgen formlu plakanın etrafında kimi yerde, tek sıralı, zıt renkte kum saati oluşturacak şekilde yan yana dizilen dik karelerin oluşturduğu bant modeli kullanılırken, kimi yerde ise yine tek sıralı testere dişi motifli bant kullanılmıştır. Bu bantın dış bitişğinde iki mermer kuşak arasında kalan alanda ise bu sefer iki sıralı, kum saati oluşturan desenli bant kullanılmıştır.

- b) *Diğer Bordürler (Kat. No. 23)*: Bahsi geçen bordürün çevrelediği kare alanın içi, birbirine simetrik olmayan bölümlere ayrılmış ve bu bölümlerin etrafı her biri birbirinden farklı tasarıma sahip bordürler ile sarılmıştır. Ancak maalesef bu alanla ilgili detaylı bir fotoğraf olmadığı için buradaki bordür tanımlamaları Wulff'un çizimi üzerinden yapılacaktır (Levha 62b):

Doğu-batı yönde uzunlamasına bir bordür ile bölünen alan üç kısma ayrılmıştır. Bordür ile bölünen bu alanların iç bölümleri büyük plakalar ile kaplanmıştır. Bordür ise, yan yana bitişik şekilde sıralanan yuvarlak formlu rozetlerden meydana getirilmiştir. Bu rozetlerin merkezindeki yuvarlak plakanın çevresi, ters

ve düz üçgenlerden oluşan testere dişi motifli bir bant ile çevrilmiştir (le Décor I: pl.10a). Bu bandın etrafı ise mermer kuşak ile çevrilidir.

Kuzey-güney yönde ise dikdörtgen bir alan yine bordürle çevrilerek iki parçaya bölünmüştür. Ancak burada kullanılan bordür desenlerinin hepsini çizim üzerinden tanımlayabilmek oldukça güçtür. Kısa kenarları çevreleyen bordürler zıt renkli karelerin yan yana dizilmesinden oluşan dama tahtası desenindedir (le Décor I: pl.14a). Diğer kenarlardaki motifler ise tanımlanamamaktadır.

- c) *Düğüm Desenli Küçük Çerçeveler (Kat. No. 24)*: Bu çerçeveler biri Narteks'den girişte, diğeri ise panonun doğu kenarındaki bordürün üzerinde olmak üzere iki adettir (le Décor II: 38).

Narteks girişinde yer alan çerçeve, köşelerden dört ufak düğümlüdür ve ortasında yeşil breşten yuvarlak bir plaka yer alır. Bu plakanın etrafına mozaik bir bant işlenmiştir (le Décor I: pl.17i). Bu bant, üç sıralıdır ve bu sıraların dikdörtgen uzun taşlarla karelere bölünüp, bu karelerin merkezlerine de dik duran karelerin yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Köşelere konumlandırılan ufak düğümlerin merkezinde yuvarlak formlu plakalar vardır ve bu desen mermer bir kuşak ile çevrelenmiştir (Levha 65a-b).

Panonun doğu kenarındaki bordür üzerinde yer alan düğüm desenli çerçeve ise diğerine göre daha farklı bir tarzda işlenmiştir. Burada köşelerdeki düğümler daha büyük boyutludur ve ortadaki plakaya alttan-üstten ilmekler şeklinde bağlıdır (le Décor II: 38). Dış hattı mermer bir şeritle çevrelenmiştir. Bu şeritlerin ortalarında, bir sıralı mozaik bant yer almaktadır. Bant ise dik duran üçgenlerin yan yana dizilmesi ile oluşturulan bir desenden meydana gelmiştir (le Décor I: pl.15a). Kare çerçeve ile düğüm desen arasında kalan boşluklar ise geometrik şekillerden oluşan tasarımlar ile doldurulmuştur (Levha 62b).

3.1.2.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme

Kilisesinin inşası hakkında net bir tarih vermek mümkün değildir. Yapı, son şeklini alıncaya kadar birtakım değişiklikler geçirdiği tahmin edilmektedir. İlk yapılış tarihi ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Kilisede bulunan figürlü mozaiklerin ikonoklasma döneminde tahribe uğradığını biliyoruz. Bu durumda kilisenin ikonaklasma döneminden daha önce bir tarihte inşa edilmiş olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

1065 depremini izleyen ikinci evresinde yapının narteksinin üzerine ikinci bir kat eklenmiş, ayrıca kuzey ve güneyine de yan mekanlar eklenmiştir (Peschow 1972: 146). 18. yüzyılın ortalarında çöken kubbe, 19. yüzyıl başında onarılmıştır. 19. yüzyılın ortalarındaki onarımda ise kilisenin içi fresklerle bezenmiş, yapıya bir çan kulesi eklenmiş ve etrafı duvarla çevrelenmiştir (Wulff 1903: 12-15; Peschow 1972: 147). 1922 yılında Kurtuluş Savaşı sırasında tahrip olan yapının 1955'te içindeki moloz kaldırılmış ve mevcut kalıntılar ortaya çıkarılmıştır (Peschow 1972:145). Günümüzde ise tamamen terk edilmiş durumda olan kilisenin kesin ne zaman yapılmış olduğu, kilise kalıntılarında yapılacak arkeolojik kazı ve araştırmalar ile daha açık bir şekilde ortaya konacaktır.

Kilisenin zeminine döşenen opus sectilenin ise kilisenin ilk inşası sırasında değil, 11. yüzyıldaki büyük depremden sonra tamir sırasında figürlü mozaiklerle birlikte yapılmış olduğunu tahmin edilmektedir. Ayrıca hem İznik içerisinde yer alan Ayasofya zeminindeki opus sectile, hem de yakın bölge olan Bursa içindeki Orhangazi Türbesi'nin döşemesi ile benzer özellikler taşıması bu tarihi desteklemektedir.

3.1.3. Beyler Mahallesi'nde Bulunan Mozaik Döşeme

2014 yılının Ocak ayı içerisinde İznik Belediyesi tarafından, Beyler Mahallesi Afyon Sultan Sokağı'nda yaptırılan kanalizasyon kazısı sırasında iki metre derinlikte bir mozaik döşemeye rastlanılmıştır. Çalışmayı yapan görevliler, İznik Müze Müdürlüğü yetkililerine haber vermiş ve müze yetkilileri tarafından gerçekleştirilen incelemede burada insan yüzü figürlü taban mozaiği olduğu tespit edilmiştir (Levha 66a).

İznik Müze Müdürlüğü görevlilerince genişletme çalışması yapılmış ve insan yüzü figürlü mozaiğin etrafındaki toprak tabaka yaklaşık 1 metrekare genişliğinde açılarak mozaiğin devam ettiği ve toprakta kalan bölümlerde de yine altıgen çerçeveler içerisinde farklı motiflerin olduğu tespit edilmiştir. Görevlilerin dışında kimsenin yaklaştırılmadığı ve polis korumasında yapılan alan genişletme çalışmasının ardından yetkililer, mozaiğin üzerini koruma amaçlı kumdan bir örtü ile kapatmışlardır.

Bu mozaiğin bulunmasının hemen ardından, Anıtlar Kurulu tarafından yapılan inceleme sonucu alan, birinci derece sit bölgesi ilan edilmiştir. Sit kararının ardından İznik Müze Müdürlüğü, Müzeler Genel Müdürlüğü'nden kurtarma kazısı talebinde bulunarak, mozaiğin yayılma alanı olan parselin de kamulaştırılmasını talep etmiştir. İznik Müze Müdürlüğü'nün kazı ve kamulaştırmaya yönelik dosyaları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından incelendiği ve verilecek karar sonrası kamulaştırmaya başlanacağı bildirilmiştir.

3.1.3.1. Beyler Mahallesi'nde Bulunan Mozağin Teknik ve İkonografik Özellikleri

Beyler Mahallesi'nde kanalizasyon kazısı sırasında ortaya çıkan bu mozaik döşeme ile ilgili kapsamlı bir çalışma henüz yapılmadığı ve müze yetkilileri tarafından acilen koruma altına alınıp üstü kapatıldığı için teknik özelliklerine dair (ölçü vs.) somut bilgilere maalesef bu çalışmada yer verilemeyecektir. Mozaik döşeme üzerinde yer alan motiflerin tanımlamaları ise tespit edildiği esnada çekilen fotoğrafları üzerinden yapılacaktır.

Opus Tessalatum tekniğinde yapılmış olan döşeme üzerinde, siyah, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil renkli tesseraların kullanıldığı görülmektedir. Kazı sırasında ortaya çıkartılan parçadan anlaşıldığı üzere döşemenin ana kompozisyonunu geometrik bir tasarım oluşturmaktadır. Sekizgen ve altıgen şekilli çerçevelerin etrafı örgü bandı (giyoş) bir bordürle kuşatılmış ve çerçevelerin içlerine çeşitli motifler işlenmiştir (Kat. No. 25) (Levha 66b). Ancak sekizgen çerçeve içindeki haricinde bu motiflerin neler olduğu eldeki fotoğraflardan şu an için tespit edilememektedir.

Siyah konturlu beyaz zeminli sekizgen çerçeve içerisinde, cepheden verilmiş bir erkek büstü yer almaktadır. Bu erkek figürünün saçları siyah renkte, kabarık ve dalgalı bir formda olup omuzlarına doğru uzanmaktadır. Alın üzerine dökülen perçemleri, tam ortadan ikiye ayrılmıştır. Ciddi bir yüz ifadesi olan figürün, göz yapısı badem formudur ve kaşları aşağıya doğru inen bir hat izlemektedir. Ufak bir ağız yapısına sahip olan figürün üst dudağı, alt dudağına göre neredeyse yok denecek kadar incedir (Levha 67a).

Döşemenin ortaya çıkan parçasına bakıldığında, insan yüzü bulunan bu sekizgen şeklin, etrafındaki altıgenlerden daha büyük boyutlu olması bu sekizgenin panonun merkezi motiflerinden olabileceğini akla getirmektedir. Bu geometrik şekiller giyoş bir bordürle kuşatılmıştır. Sekizgenin kuzey-güney ve doğu-batı kenarlarının hemen bitişiğine –giyoş bordürden sonra- altıgenler yerleştirilmiştir. Diğer kenarlarda ise giyoş bordürlerin üst üste kesiştiği alanlarda kalan boşluklara, içbükey trapez şekiller işlenmiştir. Devamında ise büyük ihtimalle içinde benzer insan figürleri bulunan sekizgenler yerleştirilmiş olmalıdır. Bu alanlar henüz kazılmadığı için şu an sadece tahmin yapmak mümkündür.

3.1.3.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Motifler

- a) *Örgü Bandı (Giyoş)*: Döşeme üzerinde geometrik motifleri saran siyah zemin üzerinde çok renkli, asimetrik gölgeli basit örgü bandı (giyoş) bordür olarak kullanılmıştır (le Décor I: pl.70j). Bu bordürler birbirine alttan üstten geçmiş bir

düzende ve siyah konturlu olarak gösterilmiştir. Giyoşların bir ilmeğinde kırmızı, bir ilmeğinde sarı ve bir ilmeğinde yeşil renkli tesseralar kullanılmıştır ve her biri beyaz gölgelidir. Orta noktalarında ise beyaz renkli noktalar oluşmuştur (Levha 66b).

b) *Sekizgen ve Altıgen Şekiller*: Panoyu saran örgü bantlarının arasına sekizgen ve altıgen formlu madalyonlar yerleştirilmiştir (le Décor II: 37). Sekizgenlerden birinin içerisine bir önceki bölümde detaylı olarak bahsedilen bir erkek büstü işlenmiştir. Ancak altıgenlerin ve diğer olası sekizgenlerin içerisindeki desenler tespit edilememektedir. Bu iki formdaki geometrik şekiller beyaz zeminli ve en dışta siyah konturludur. Her iki formun da içlerinde yer alan desenleri iki yada üç sıralı kırmızı renkli bir bant çevrelemektedir (Levha 66b).

c) *İçbükey Trapezler*: Örgü bant bordürün üst üste kesiştiği alanlarda kalan boşluklara içbükey trapez şekiller işlenmiştir (le Décor II: 36). Bu trapezlerin geniş kenarları içe doğru V şeklindedir. Beyaz çerçeveli siyah konturlu olan trapezlerin ortası sarı renkli tesseralar ile doldurulmuştur (Levha 66b).

3.1.3.3. Genel Değerlendirme

Beyler Mahallesi'ndeki kanalizasyon kazısı sırasında tesadüfen rastlanan bu döşemenin henüz çok az bir kısmı açığa çıkarılmış olduğu ve üzerinde herhangi bir çalışma yapılmadığı için mozaik hakkında kesin ve net çıkarımlar yapmak güçtür. Mozağin ait olabileceği yapı ile ilgili de şu an için elimizde hiçbir bilgi yoktur. Bu yüzden, döşemenin genel kompozisyonu net olarak belli olmasa da ortaya çıkan insan yüzü betimi ve panoyu saran örgü bant motifleri üzerinden bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır.

Bir önceki bölümde detaylı olarak anlatılan mozaik döşemenin bordür kompozisyonu ve işlenen geometrik motiflerden yola çıkarak, döşemenin sekizgen ve altıgen çerçeveler içerisine işlenen figürler ve bu çerçeveleri saran örgü bant (giyoş) bordürlerden oluşan bir kompozisyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Detaylarda farklılık olsa da genel itibari ile bakıldığında bu kompozisyonun, Yerkapı Mozaiklerinde özellikle Kuşlu Alan'da kullanılan tasarım ile çok benzer olduğunu söylemek mümkündür. İki mozaik döşeme de opus tessellatum tekniği ile yapılmış ve hemen hemen aynı renkte tesseralar kullanılmıştır. İki alanda da sekizgen madalyonlar içerisine figürler işlenmiş (Yerkapı'da kuş figürleri burada ise insan yüzü) ve bu madalyonları tasarım olarak birebir aynı olan ancak renklerde farklılık gösteren giyoş bantlar kuşatmıştır. Bir diğer motif

benzerliği, üst üste gelen giyoş bantların arasında kalan boşluklara içbükey trapez şekillerin yerleştirilmiş olmasıdır. İki alanda da yine tasarım olarak aynı ancak renklerin farklı kullanıldığı içbükey trapez şekiller yer almaktadır.

Tüm bu benzerlikler dikkate alındığında, etraflarında herhangi bir yapı kalıntısına sahip olmayan ve şimdiye dek detaylı bir çalışma yapılmamış olan bu iki mozaik döşemenin birbirine yakın tarihlere ait olabileceğini söylemek mümkündür. Bu iki mozaığın de birbirine çok yakın bölgelerde bulunması ve genel hatlarıyla bakıldığında tasarımlarının benzer özellikler göstermesi bu görüşü destekleyen olgulardır. İlerleyen zamanlarda burada yapılacak kazı çalışmaları ile daha net sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

3.1.4. Diğer Mozaikler

Bu bölümde İznik Arkeoloji Müzesi bahçesinde korunan mozaik pano ele alınacaktır (Kat. No. 26) (Levha 67b). Bu pano ile ilgili bir envanter kaydı bulunmadığı için nereden getirildiğı, hangi yapıya ait olabileceğı belirsizdir. Pano günümüzde, bir beton üzerine alınmıştır ve müze bahçesinde sergilenmektedir.

3.1.4.1. Panonun Teknik Özellikleri

İznik Arkeoloji Müzesi bahçesinde korunan mozaik pano, boyutları 1-2 cm arasında değişen tesseralar kullanılarak opus tessellatum tekniğı ile yapılmıştır. Lacivert, beyaz, kırmızı ve pembe renklerinin kullanıldığı döşeme üzerinde çeşitli geometrik desenlere yer verilmiştir. Panonun korunan uzunluğu 143 cm, genişliğı ise 77 cm olarak ölçülmüştür.

Mozaik üzerinde genel itibari ile geometrik desenlerden oluşan bir tasarım söz konusudur. Korunan bu parçadan anlaşıldığı üzere panoda, göz motifini andıran, iç içe geçmiş iğ şekilleri ve yine iç içe geçmiş dairelerin art arda sıralandığı bantlar arasına kare şekiller işlenmiştir (Levha 68a). Pano üzerinde bu karelerden yalnızca iki tanesi görülebilmektedir ve her ikisinin de içleri farklı desenler ile doldurulmuştur. Kare şekiller 54 cm ölçülerinde, iğ şekiller ise 30 cm genişliğinde, 42 cm yüksekliğindedir. Ortadaki dairenin çapı ise yaklaşık 40 santimetredir.

3.1.4.2. Geometrik Motifler

Günümüzde yalnızca küçük bir kısmı var olan bu pano üzerinde, bordür olarak tanımlanabilecek bir desenin var olduğunu söylemek güçtür. Bu yüzden bu bölümde yalnızca pano üzerine işlenmiş geometrik desenler üzerinde durulacaktır.

- a) *İğ Deseni*: Pano üzerinde, kare çerçeveler arasında, göz motifini de andıran iç içe geçmiş iğ desenleri sıralanmıştır (le Décor II: 34). Bu desen oluşturulurken lacivert, beyaz, kırmızı ve pembe renkli tesseralar kullanılmıştır (Levha 68b).
- b) *Daire*: İğ desenlerinin arasında daire şekilleri yer almaktadır (le Décor II: 34). Pano üzerinde bunlardan yalnızca bir tanesi seçilebilmektedir. Daire, en dışta lacivert renkli tesseralardan tek sıra halinde başlayıp, içeride üç sıralı, beyaz renkli tesseralar ile devam etmektedir. Merkezindeki deseni oluşturan tesseraların büyük çoğunluğunun eksik olması nedeni ile burada var olan desen hakkında tanımlama yapılamamaktadır (Levha 69a).
- c) *Kare Çerçeveler*: İğ deseni ve dairelerin art arda sıralanması ile oluşturulan bantların arasında kalan alanlara kare çerçeveler işlenmiştir (le Décor II: 35). Pano üzerinde bu karelerden iki tanesi bulunmaktadır. Tek sıra halinde, lacivert konturla başlayan kare, üç sıralı beyaz renkli tesseralar ile devam etmekte ve merkezde yine tek sıralı, lacivert renkli bir sıra ile daha küçük boyutlu bir kare şekli oluşmaktadır. Geometrik desenli tasarımlar bu daha küçük boyutlu karelerin içine işlenmiştir (Levha 68a).
- d) *Zikzak Desenler*: Yukarıda bahsi geçen kare çerçevelerden sol taraftakinin içine zikzak çizgilerin açılar oluşturmasıyla meydana gelen, çok renkli yüzey zemini motifini işlenmiştir (le Décor I: pl.199b). Zikzaklarda sırasıyla lacivert, beyaz, kırmızı-pembe renkleri kullanılmıştır (Levha 69b).
- e) *İki Taraftan İçbükey Kenarlı Altıgen*: Kare çerçevelerden sağdakinin içine ise uzun kenarlarından içbükey bir forma sahip altıgen deseni işlenmiştir (le Décor II: 37). Bu altıgen, en dıştan tek sıra halinde lacivert konturludur ve içeriye doğru, iki sıra kırmızı, tek sıra pembe, iki sıra beyaz ve lacivert renklerde olmak üzere küçülmektedir (Levha 69c).

3.1.4.3. Genel Değerlendirme

Uzun yıllardır İznik Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenen ve envanter kaydı olmayan bu mozaik panonun ait olabileceği yapıya ait fikir yürütebilmek çok zordur. Çünkü pano, üzerindeki tasarımın net bir şekilde anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi için yeterli

büyükölğe sahip değildir ve maalesef ki tesseraların da bir kısmı yok olmuştur. Ancak İznik içerisinde yer alan yapılar ve döşemeleri düşünöldüğönde, bu panonun Ayasofya veya Koimesis kiliselerine ait olamayacağı söylenebilir. Öyle ki, bir önceki bölömlerde de detaylı olarak bahsedildiğı üzere bu iki yapıda opus sectile döşemeler tercih edilmiş, opus tessalatum tekniğinin kullanıldığını dair herhangi bir iz ya da bilgiye şimdiye kadar rastlanmamıştır. Bu yüzden müze bahçesinde korunan bu panonun Ayasofya Camii veya Koimesis Kilisesi dışında İznik içerisinden bir yapıya ait olabileceğini söylemek doğru olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(OLYMPUS MOZAİKLERİ)

4.1. Derecik Bazilikası

Bursa ilinin yaklaşık 85 km güneybatısında, dağ yerleşimlerinden birisi olan Büyükorhan İlçesi'nin Derecik Köyü'nde yer almaktadır. Bazilikanın kazı çalışmalarını iki farklı döneme ayırmak mümkündür. İlki Bursa Arkeoloji Müzesi başkanlığında sürdürülen kurtarma kazıları, ikincisi ise yine aynı müzenin başkanlığında ve Prof. Dr. Michel Fuchs ve Prof. Dr. Mustafa Şahin'in bilimsel danışmanlığında sürdürülen arkeolojik kazılardır.

2001 yılında bu köyün yakın çevresindeki bir arazide kaçak kazı sonucunda açığa çıkan küçük bir mozaik parçası köylüler tarafından görülmüş ve Jandarma Komutanlığı durumdan Bursa Müze Müdürlüğü'nü haberdar etmiştir. Müze tarafından alanda inceleme yapıldıktan sonra mozaik zeminin geniş bir alana yayılma olasılığı göz önünde tutularak ayrıntılı bir kazı çalışmalarının yapılmasının gerektiği belirtilmiştir. 2001 yılı Haziran ayında önce küçük bir sondaj kazısı yapılmış sonrada Temmuz ve Ağustos aylarında asıl kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Okçu 2007: 38).

2001 yılında yapılan kurtarma kazılarında yaklaşık 120x200 cm boyutlarındaki bazilikanın temel planı ortaya çıkartılmıştır (Levha 70a-b). Yapı doğu-batı yönünde; nartex (giriş bölümü), naos (ana ibadet mekanı), bema (koro ile halkı ayıran bölüm) ve apsis (kilise korosunun ayın yaptığı mekan) bölümlerinden oluşmaktadır. Kazının en önemli buluntularından biri ise geometrik ve bitkisel bezeme ağırlıklı bütün zemini kaplayan mozaik döşeme olmuştur.

Yaklaşık 2 ay süren bu kurtarma kazıları sonrasında ödenek bulunamaması nedeni ile kaderine terk edilen bazilikada tekrar arkeolojik kazı ve araştırmaların başlamasında 8-10 Haziran 2006 tarihleri arasında Bursa'da düzenlenen "III. Uluslararası Türkiye Mozaik Sempozyumu" önemli rol oynamıştır. Sempozyum esnasında düzenlenen etkinliklerden birisi Derecik bazilikasının ziyaret edilmesi olmuştur. Bu esnada katılımcılar arasında yer alan İsviçre heyetinden Dr. Sophie Delbarre ve Claude-Alain Paratte bazilikayı yakından inceleme olanağı bulmuşlar ve bazilikanın yarım kalan kazısının tamamlanması ve restorasyonu için ortak bir proje başlatmayı teklif etmişlerdir. Bunun üzerine taraflar arasında imzalanan bir protokol ile 2007 yılında çalışmalara başlanmıştır. Projenin tarafları l'Institut d'archéologie et des sciences de l'Antiquité l'Université de Lausanne (IASA), Association suisse pour l'étude des revêtements antiques (ASERA) ve Uludağ Üniversitesi'dir (Şahin – Okçu 2008: 80-81).

2001 yılındaki Bursa Müzesi Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazılarında sonra, 2007 yılında yine aynı müzenin başkanlığında ve Prof. Michel Fuchs ve Prof. Dr. Mustafa Şahin'in bilimsel danışmanlığında arkeolojik kazılar devam etmiştir (Levha 71a-b).

2007-2008-2009 sezonlarında yapılan kazıların sonucunda bazilikada en az dört yapı evresinin olduğu anlaşılmıştır. İlk evrede, bazilikanın etrafına, granit bir tabaka üzerine yerleştirilen duvarların varlığı tespit edildi. İkinci evreyi yanık tabakasının bulunduğu kerpiç duvarlar ve kiremit döşemeli çatı kalıntıları oluşturmaktadır. Üçüncü evre, Hadrian ad Olympum/Orhaneli 'de basılan bir Julia Domna sikkesinin ele geçtiği yerdir. Dördüncü yapım evresi ise doğu ucunda apsisi olan, tek nefli ve sütunsuz ilk bazilikanın doğu-batı ekseninde kurulmasını gösterir. Nartheks bölümü ise ikinci bazilikanın yapımı esnasında batı tarafa ilave edilmiştir. Bu ikinci yapı daha büyüktü ve 3 nefli idi (Fuchs – Bartschi 2011: 134) (Levha 70b).

Derecik bazilikası, Uludağ'da varlığı tahmin edilen çok sayıdaki kiliseden üzerinde bilimsel arkeolojik çalışma yapılan ilk örnektir. Derecik bazilikası göstermektedir ki, İ.S. 4-5. yüzyıllara tarihlenen ve hakkında çok az bilgi bulunan erken Hristiyanlık çağının aydınlatılmasında Uludağ oldukça önemli bir fonksiyona sahiptir. Bu bölgede yapılacak araştırmalar, hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz bu dönemin anlaşılmasında ve kronolojisinin saptanmasında önemli rol oynayacaktır (Şahin – Okçu 2008: 87).

4.1.1. Derecik Bazilikası Mozaikleri

Bazilikanın nartex, naos, kuzey-güney nefler ve bema bölümlerinin zemini mozaik ile döşenmiştir. Bu döşeme yer yer ağaç kökleri ve tarım nedeniyle tahribata uğramıştır. Mozaik döşeme üzerinde genel olarak, zengin geometrik çerçeveler içerisinde bitkisel ve geometrik motiflerle bezeli bir tasarım hakimdir. Panolar üzerinde bu motiflerin yanı sıra tavus kuşu ve güvercin gibi kuş figürlerine de yer verilmiştir. Bema ile naosu ayıran bölümde ise üç parça halinde görülen büyük ölçüde tahrip olmuş kitabe ortaya çıkarılmış, kitabenin olasılıkla bir kilise görevlisi (diakon) tarafından kiliseye adak olarak sunulduğu tahmin edilmektedir (Okçu 2007: 42).

4.1.1.1. Derecik Bazilikası Mozaiklerinin Teknik ve İkonografik Özellikleri

Bazilikanın zeminine işlenen mozaik döşeme, kalın bir harç tabakası üzerine opus tessellatum tekniğinde yapılmıştır. Aynı boyda kesilmiş küp biçimli, lacivert, beyaz, kırmızı,

sarı ve yeşil renkli tesseralar kullanılmıştır. Mozaiklerde hakim olan geometrik desenlerde uygulanan üç boyutlu şekiller ile bitkisel bezemeler ve değişik hayvan figürleri sanatsal açıdan dikkati çeker niteliktedir (Okçu 2007: 42).

Narteks bölümüne döşenen mozağin orta üst bölümü, -naosa giriş kısmı- büyük ölçüde tahrip olmuştur. Mozaik burada üç bölüme ayrılmaktadır. Ortada, sadece altta bir kantaros ve iki yanındaki tavus kuşlarının kuyruklarının görüldüğü refrigerium sahnesi yer almaktadır. Bu sahnenin kuzeyi geometrik bir tasarım ile doldurulurken, güneydeki bölümde ise iç içe yıldız şekiller ortasında dörtgenler ve bunların içerisinde kuş figürleri dikkati çeker (Kat. No. 27) (Levha 72a-b-c).

Naosun orta nefinde mozaik, ortada geometrik tasarımlı bir geçiş döşemesi ile iki bölüme ayrılmaktadır (Kat. No. 28). İlk bölümdeki tasarım dikdörtgen bir alanı kapsar ve birbirlerine haç şeklindeki geçiş unsurları ile bağlanan sekizgenlerden oluşmaktadır. Bu sekizgenler içerisinde her biri diğerinden farklı işlenmiş kuş figürleri vardır. Tasarımın etrafını ise iç içe geçmiş halkalardan oluşan bir bordür çevrelemektedir (Levha 73a-b). Bu alanın hemen doğu bitişiğinde kesişen dairelerden oluşan kompozisyon ikinci ana bölüme geçişi sağlar (Levha 74a). Kare bir çerçeve içerisindeki bu ana bölümün merkezinde sekiz kollu yıldız motifi yer alır. Bu sekiz kollu yıldızın dört köşesine, sekizgenler içerisinde daireler ve onların içerisine de güneş ve çarkıfelek motiflerinin varyasyonları işlenmiştir. Sekizgen şekillerin her bir kenarına ise içlerine çok çeşitli geometrik desenlerin işlendiği kareler yerleştirilmiştir. Çok zengin ve girift bir tasarıma sahip olan bu panonun etrafı ise dalga motifli bir bordür ile kuşatılmıştır (Levha 74b).

Bema bölümünde; merkezi motif olarak uzun dikdörtgen bir pano içerisine üç sıralı, birbirine bitişik (orta sıra tam daire, kenarlar yarım daire olmak üzere) daireler işlenmiştir (Kat. No. 29). Bu dairelerin her birinin içleri çok farklı geometrik desenler ile süslenmiştir (Levha 75a). Dikdörtgen panoyu ise en dışta yürek şeklinde sarmaşık yaprakları ve hemen bitişiğinde örgü bezemeli bir bordür kuşatmaktadır (Levha 75b). Bu alanın hemen doğusunda yer alan Synthronon zemini ise, dama tahtası motifi ile bezenmiş olup ortasında kare bir çerçevenin içinde giyoş sarmallarının arasına yerleştirilmiş yan yana 3'lü küçük karelerden oluşan bir bezeme mevcuttur (Levha 75a).

Güney nef zeminini birbiri ile kesişen dairelerin diziliminden meydana gelen bir düzenleme oluşturmaktadır. Bu düzenleme naosta birinci bölümden ikinci ana bölümü geçişi sağlayan döşemenin birebir aynısıdır. Bu panonun çevresinde ise, aralarda kum saati oluşturacak şekilde yan yana sıralan dik karelerden oluşan bir bordür bulunmaktadır (Kat. No. 30) (Levha 76a).

Son olarak Kuzey nef ise, batı ucunda zengin bir düğüm desenli tasarım içerisinde yer alan tavus kuşu figürü ile başlayan farklı bir düzenlemeye sahiptir (Kat. No. 31). İçerisinde tavus kuşu figürü yer alan bu dairenin, karşılıklı iki tarafından düğümlerle eşkenar dörtgen formlu bir çerçeve oluşturulmuş ve bu çerçevenin içerisine de yine düğümlerle dikdörtgen formlu bir çerçeve daha işlenmiştir. Panonun etrafı örgü bandı (giyoş) bir bordürle çevrilidir (Levha 76b, 77a). Hemen güneyinde iki taşıyıcı izi arasında kalan alanda yan yana sıralanmış üç madalyon dikkat çeker. Ortada yer alan madalyon içerisinde bir kantharos, kenardakilerde ise birer güvercin figürü yer almaktadır (Levha 76b).

Kuzey nefin doğu kısmında daha farklı bir düzenleme işlendiği görülmektedir. Kuzey duvar boyunca orta boşluk noktalarından birbirine bağlı, sarı, kırmızı, beyaz ve lacivert renkli iki sıralı örgü bandı motifi uzanmaktadır. Bu bant ile merkezdeki dikdörtgen pano arasında ise yan yana sıralanan üçgenlerden oluşan ve içlerinde elips ve yuvarlak daireler gibi geometrik şekillerin bulunduğu bir bant daha yer almaktadır. Merkezdeki uzun dikdörtgen pano, çok farklı geometrik düzenlemelerle doldurulmuş, birbirine karelerle bağlanan altıgen ve sekizgenlerden oluşan bir tasarıma sahiptir. Bu altıgen veya sekizgenlerin her birinin içerisine ise birbirinden farklı geometrik ve bitkisel desenler işlenmiştir. İç içe geçmiş kareler, dikdörtgenler, elipsler, Süleyman Düğümü, dama tahtası motifi bunlardan bazılarıdır (Levha 77b).

Derecik Bazilikası mozaiklerinin en ayırt edici özelliği tek bir fon rengine sahip olmayışıdır. Koyu ve açık renkler tüm yüzeye neredeyse eşit biçimde yayılmıştır. Bununla birlikte küçük bölmelerde yer alan kuş figürlerinin açık renk zemin üzerine aplike edildikleri görülür. Figürlerde hacim etkisi renk tonlamalarındaki uygulamalarla elde edilmiştir (Daloğlu 2011: 29).

Mozaiklerde iki farklı işçilik göze çarpmaktadır. Bu durum zaman farkı ile açıklanabilir: Büyük bir olasılıkla İ.S. geç 4. yüzyılda yapılan ilk mozaik zemin, daha sonra İ.Ö. geç 5. yüzyılda herhangi bir nedenle tekrar yenilenmiştir (Şahin - Okçu 2008: 86).

4.1.1.2. Bordür Kompozisyonları ve Geometrik Motifler

Derecik Bazilikası mozaiklerinin, büyük oranda sağlam durumda olması ve ait olduğu yapı ile ilgili de bilgi verebilmesi, mozaikler üzerine işlenen motiflerin detaylı tanımlamalarının yapılmasında kolaylık sağlamaktadır. Gerek bordür kompozisyonları, gerek kendi içerisinde tekrara düşmeyen ve çok zengin tasarımlara sahip geometrik desenleri, gerekse bu geometrik desenlere ilave refrigerium sahnesi, haç desenleri, kuş figürleri gibi motifler ile bulunduğu bölge civarında kendine has bezeme repertuarına sahip

mozaik döşemelerdendir. Bir önceki bölümde teknik özellikleri genel hatlarıyla anlatılan bu mozaiklerin bordür kompozisyonları ve geometrik bezeme repertuarı bu bölümde detaylı olarak anlatılacaktır.

Derecik Bazilikası mozaiklerinde, bordür bezemesi olarak basit ve çift örgüler (giyoş), dalga bant, sarmaşık yaprakları gibi motifler kullanılırken, süsleme motifleri olarak da çok zengin bir desen repertuarına yer verilmiştir. Kullanılan bu bordür motifleri ve geometrik bezemeler ile yer aldıkları alanlar şöyledir:

- a) *Örgü Bandı (Giyoş)*: Derecik Bazilikası mozaiklerinde örgü bandı motifinin birçok varyasyonu çeşitli alanlarda bordür düzenlemesi olarak kullanılmıştır. Bunlardan ilki bazilikanın narteks kısmında karşımıza çıkmaktadır. Burada bordür mozaik döşemeyi doğu ve batı yönden kuşatmakta olup kuzey ve güney kenarları tahribata uğramış olduğu için buralar hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Düz kenarlı halatlar kullanılarak birbirine dokunan büyük ve küçük dairelerden oluşturulmuş örgü bandı modeli kullanılmıştır (le Décor I: pl.69f). Ayrıca burada, örgü bandını oluşturan dairelerin ortalarındaki boşluklara haç motifleri işlenmiştir. Haç motiflerinin zeminde ise kum saati desenleri oluşmuştur (Levha 72a-b-c-). Örgü bandı motifinin farklı bir çeşidi naosun 1. bölüm olarak adlandırdığımız kısmında kullanılmıştır. Burada zıt renkli (sarı-kırmızı), ağ formunda, birbirini kesen çemberlerin yan yana sıralanması ile oluşan bir model kullanılmıştır ve panoyu dört bir taraftan çevrelemektedir (le Décor I: pl.80b) (Levha 73a). Kuzey nefin batı kısmında ise düğüm desenli tasarım içerisinde yer alan tavus kuşu figürlü panonun etrafı örgü bandı (giyoş) bir bordür ile çevrilidir. Burada, koyu renk zemin üzerinde asimetrik gölgeli basit örgü bandı (giyoş) modeli kullanılmıştır (le Décor I: pl.70j). Bu bandın bir ilmeği kırmızı-beyaz gölgeli, bir ilmeği ise sarı-beyaz gölgeli olarak işlenmiştir (Levha 76b). Kuzey nefin devamında kuzey duvar boyunca, orta boğum noktalarından birbirine bağlı, kilit bandı etkisi veren, sarı, kırmızı, beyaz ve lacivert renkli, çift sıralı basit örgü bandı motifini uzanmaktadır (le Décor I: pl.75d) (Levha 77b). Örgü bandı motifinin bordür olarak kullanıldığı son alanlar ise bazilikanın bema ve synthronon bölümleridir. Bemada merkezi motif olan uzun dikdörtgen panoyu koyu renk zemin üzerinde asimetrik gölgeli basit örgü bandı (giyoş) çevrelemektedir (le Décor I: pl.70j). Bu bant kırmızı, lacivert, beyaz renkli tesseralardan gölge etkisi verilerek yapılmıştır. Synthrononda ise merkezdeki kare panonun zeminin süsleyen iç içe geçmiş kare şekillerin etrafını bemada kullanılan aynı örgü bandı sarmaktadır (Levha 75a).

b) *Süslemeli Dalga Bant*: Mozaikler üzerinde örgü bandında olduğu gibi dalga bandının da farklı formları bordür olarak kullanılmıştır. Bu bant, ilk olarak, naosun ikinci bölümündeki büyük kare panonun etrafında karşımıza çıkmaktadır. Burada kuzey, güney ve doğu kenarlarda aynı desen kullanılırken batı kenarda farklı bir tasarıma gidilmiştir. Genel bant tasarımı, yatay formu, renkli ve bezemeli zemin üzerine uygulanan ve aynı şekilde bezemelerle süslenen dalga modelidir (le Décor I: pl.60g). Kırmızı renkli zemin üzerine, lacivert konturlu beyaz renkli ince hatlı dalga motiflerinin boş kalan kısımları çeşitli bezemler ile doldurulmuştur. Kuzey, güney ve doğu kenardaki bordürlerin boşluklarına, beyaz renkli haç desenlerini andıran çizgisel motifler işlenmiştir. Batı kenardaki bordürde ise ortasında daha küçük boyutlu, koyu renkli dairenin yer aldığı, beyaz renkli göz biçimli yuvarlak daireler ve bunların etrafına rastgele yerleştirilmiş küçük kare şekiller bulunmaktadır (Levha 74b). Bu iki tasarımın birebir aynısına veya benzerlerine, *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kitabında rastlanmamış olunması bunun Derecik mozaiklerine özgü bir desen olabileceğini akla getirmekte ve bu açıdan önem arz etmektedir.

c) *Dik Karelerden Oluşan Bant*: Bazilikanın orta nefinde, naosun ikinci bölümü olarak da adlandırdığımız alanda merkezi kare panoyu en dışta, doğu, batı ve kuzey yönlerde bir bordür kuşatmaktadır (Levha 74b). Bu bordür aralarda kum saati oluşturacak şekilde yan yana dizilen dik karelerin oluşturduğu bir bant modelinden oluşmaktadır (le Décor I: pl.15d). Yan yana sıralanan dik karelerin içleri çeşitli geometrik şekiller ile doldurulmuştur. Karelerin hepsi, lacivert konturlu ve beyaz çerçevelidir. Kuzey yöndeki bordür sırasında karelerin içleri kırmızı zemin üzerine beyaz renkli işlenen çarpı ve artı işaretleri ile doldurulmuştur. Diğer yönlerde ise bu desenlerden başka, iç içe geçmiş kareler veya göz desenini andıran daireler, dört yapraklı yonca motifleri, çapraz çizgi desenler kullanılmıştır. Ancak bu desenlerin yerleştirilme sıraları ve yoğunlukları, bordürler üzerinde bölüm bölüm etkili olan tahribat nedeniyle tespit edilememektedir.

Benzer bordür tasarımı güney nefin güney ve doğu duvar kenarları boyunca da kullanılmıştır. Burada da aralarda kum saati oluşturacak şekilde yan yana dizilen dik karelerin oluşturduğu bir bant modeli yer almaktadır (Levha 78a). Diğer alanlarda olduğu gibi burada da tahribat söz konusudur. Korunan kısımlardan anlaşıldığı üzere, burada da dik yerleştirilen karelerin içlerine kum saati, göz formu daireler, çarpı işareti, iç içe duran kareler, dama tahtası deseni, yarım daire şekiller

işlenmiştir. Ancak burada bu şekiller lacivert ve beyaz renkli tesseralar kullanılarak oluşturulmuş, kırmızı renk kullanılmamıştır.

- d) *Sarmaşık Yaprakları Bandı*: Yan yana sıralanmış kalp şeklindeki sarmaşık yapraklarından oluşan bu bordür desenine iki farklı alanda rastlanmaktadır (le Décor I: pl.64d). Bunlardan ilki, bazilikanın bema bölümünde merkezdeki dikdörtgen panoyu en dıştan kuşatır. Sarmaşık yaprakları, beyaz zemin üzerine koyu lacivert renkli tesseralar ile işlenmiştir (Levha 75a).

Sarmaşık yaprakları deseninin kullanıldığı ikinci alan ise güney nefdir. Burada sarmaşık yapraklı bu bordür duvar boyunca uzanmaktadır. Ancak maalesef çok az bir kısmı korunabilmiş durumdadır. Desen olarak bemadaki ile aynı desen kullanılmış olsa da renkler açısından farklılık göstermektedir. Burada beyaz zemin üzerindeki kalp şeklindeki sarmaşık yapraklarının asıldığı dallar sarı renkli olup sarmaşık yapraklarında lacivert kontur ve kırmızı ve sarı renkler kullanılmıştır (Levha 75b).

- e) *Eşkenar Üçgenlerden Oluşan Bant*: Bazilikanın kuzey nefinin zemininde, duvar kenarı boyunca uzanan örgü bant ile geometrik desenli dikdörtgen pano arasında bir bordür tasarımı daha yer almaktadır. Eşkenar üçgenlerin yan yana sıralanması ile genel hatları oluşan bu bordürün zemini koyu renklidir. Eşkenar üçgenler beyaz renk çerçeveli olup içlerine işlenen geometrik desenlerde de beyaz renkli taşlar kullanılmıştır. Bu üçgenlerin içlerinde, ortada dik duran bir elips ve onun kenarlarında birer adet içi boş dairelerden oluşan geometrik desenler işlenmiştir. Bu dairelerin kenarlarında ise haç motifine benzeyen şekiller bağlı bulunmaktadır (Levha 77b). Bu tasarımın birebir aynısına veya benzerine, *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kitabında rastlanmamış olunması bu desenin de Derecik mozaiklerine özgü olabileceğini akla getirmekte ve bu açıdan önem arz etmektedir.

- f) *Refrigerium Sahnesi*: Bazilikanın narteks bölümünün ortasında bu sahne yer almaktadır (Levha 72a-b). Sahnenin maalesef üst kısmı büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır. Ancak yine de alttaki kantaros ve iki yanındaki tavus kuşlarının kuyruklarından bunun bir refrigerium sahnesi olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu sahnede ortadaki kantharosun ağız ve boynunun bir kısmı tahrip olmuştur. Kantharos, beyaz renkli zemin üzerine, doğu-batı doğrultuda yerleştirilmiştir. Konik formlu bir kaideye sahiptir ve volüt kulplu olduğu anlaşılmaktadır. Kabin dış konturları lacivert renkli tesseralarla işlenmiştir. Karın

üzerine üç yaprak desen işlenmiştir. Bu yapraklardan ortada olanının içinde sarı, kenardakilerde ise kırmızı renk kullanılmıştır. Boyun kısmı ise kırmızı renkli işlenmiştir. Kantharosun her iki yanında duran tavus kuşlarının yalnızca alacalı (kırmızı-sarı) tonlarda işlenen kuyrukları seçilebilmektedir. Sahnenin alt köşelerinde ise sarmaşık dalları ve uçlarında kalp şeklinde gösterilmiş yapraklar bulunmaktadır. Dallar ve yaprakların dış konturları lacivert renkli olup, yaprakların içleri beyaz ve kırmızı renkli tesseralar ile doldurulmuştur. Günümüzde her ne kadar sahnenin tamamı korunamamış olsa da refrigerium sahnesinin kullanıldığı diğer örneklerden yola çıkarak, sarmaşık yapraklarının kantharosun içinden dışarıya doğru taşmakta olabileceğini ve tavus kuşlarının bu sarmaşık yapraklarının üzerinde tünemiş bir şekilde betimlendiğini söyleyebiliriz.

Derecik Bazilikası mozaikleri üzerinde görülen bir diğer refrigerium sahnesi ise, kuzey nefin batı kısmı ile naosun birinci bölümü arasındaki geçişi sağlayan alan üzerinde işlenmiştir. Burada diğer alandan farklı olarak figürler madalyonların içerisinde gösterilmektedir (Levha 76b). Birbirine bitişik, sarı çerçeveli, üç madalyondan ortadakinin içine bir kantharos motifi, kenardakilerin içine ise tavus kuşu ve kalp biçimli yaprak motifleri işlenmiştir. Kantharos mavi renkli zemin üzerinde ve lacivert konturludur. Konik formu bir kaideye sahip olup ve volüt kulpludur. Karın kısmı mavi-beyaz renkler ile işlenmiş ve boş bırakılmış, yaprak motifleriyle süslenmemiştir. Boyun kısmı ise sarı renkli tesseralar ile doldurulmuştur. Kenarlardaki madalyonlar içindeki kuşlar ise beyaz zemin üzerine lacivert konturlu olarak işlenmişlerdir. Kuşlar ortadaki kantharosa dönük pozisyonadadır. Soldaki kuş, sarı-mavi renkli, sağdaki ise mavi-beyaz renklidir. İki madalyonda da kuşların hemen üzerinde, kalp şekilli siyah konturlu sarı zeminli yaprak motifleri bulunmaktadır. Dikdörtgen bir çerçeve içerisine işlenen bu sahne mavi zeminlidir.

- g) *Sekizgen Tasarımlı Pano*: Narteksin kuzey bölümünde, refrigerium sahnesinin hemen bitişiğinde yer alan bu panonun maalesef tamamı korunabilmiş değildir (Levha 72a). Ancak var olan bölümlerinden genel tasarımı hakkında fikir edinmek mümkündür. Burada birbirine bağlı sekizgenlerden oluşan bir düzenleme mevcuttur (Le Décor I: pl.163e). Bu sekizgenler birleşme noktalarında küçük kareler ile birbirlerine bağlanmışlardır. Bu karelerin her birinin ortasına sarı renkli tesseralar kullanılarak daha küçük kare motifler eklenmiştir. Sekizgenlerin merkezlerine işlenen desenler her birinde farklılık göstermektedir. Ancak genel olarak bakıldığında haç motifinin daha fazla sayıda işlenmiş olduğu dikkat çeker. Haç motifleri bazen bir daire içine işlenmiş bazen ise daire çerçeve olmadan sekizgenin içerisine oturtulmuştur. Haçların zeminlerinde ise daire içine alınanlarda

kum saati (le Décor II: 35) veya içbükey kare (le Décor II: 39) desenler, çerçevesiz olanda ise kare deseni oluşturulmuştur. Var olan diğer sekizgenler içinde ise geometrik desenler ve basit giyoş çelengi motifi kullanılmıştır (le Décor II: 38). Geometrik desen olarak ise, ilk olarak, her sırada dik duran karelerin yan yana dizilmesi ile oluşan çok renkli yüzey motifinin işlendiği görülmektedir. Burada dik karelerde, kırmızı, beyaz, lacivert ve sarı renkleri kullanılmıştır. İkinci geometrik desen ise, bir dairenin içerisine daha küçük boyutlu bir kare ve onun içine de göz motifine benzer desenin işlenmesi ile oluşturulmuştur. Panonun köşelerinde oluşan beşgenlerden bir tanesinin içine ise kırmızı zemin üzerine sarı renkli kum saati deseni işlenmiştir (le Décor II: 35). Ancak bu desenlerden yalnızca bir tanesi günümüze ulaşabildiği için diğerleri hakkında herhangi bir yorum yapılamamaktadır. Detaylı olarak anlatılan bu panoda, sekizgenler ve panoyu kuşatan çerçeve lacivert konturlu beyaz zeminli olup, desenler üzerinde sarı ve kırmızı renkli tesseralar kullanılmıştır.

h) *Dört Kollu Yıldızlardan Oluşan Pano*: Narteks bölümünün son panosudur ve güney yönde yer almaktadır (Levha 72a-c). Burada merkezi figür olarak, yatay ve dik duran eşkenar dörtgenlerden oluşan sekizgenlerin birbirini kesmesi ile elde edilen ve birbirine dokunan dört kollu yıldızlardan medyana gelen bir yüzey motifi yer almaktadır (le Décor I: pl. 184f). Yıldızların kolları arasına, kare şekillerin içine kuş figürleri yerleştirilerek desen zenginleştirilmiştir. Ancak kuzey bölümde olduğu gibi burada da tahribat söz konusudur. Kuş figürlerinden yalnızca üç tanesi seçilebilmektedir. Bunlar beyaz zemin üzerine her biri farklı olmak üzere, lacivert konturlu, kırmızı veya beyaz gövdelidirler. Yanlarında yaprak desenleri de işlenmiştir. Yıldızları oluşturan eşkenar dörtgenlerin ise içlerini dolduran desenler aynı olup renklerde farklılık göstermektedir. Bu dörtgenler lacivert-beyaz çerçevesizdir ve içleri kırmızı-beyaz veya lacivert-beyaz zemin üzerinde yan yana sıralanan daireler (ortada büyük, yanlarda küçük olmak üzere) ile doldurulmuşlardır. Bu zengin deseni kuşatan dikdörtgen çerçevenin kenarları boyunca ise üçgen şekiller oluşmuştur. Kırmızı zeminli bu üçgenlerin içlerinde sırasıyla, virgüllü sarmal şeklindeki yaprak motifi ve birbirine bitişik yarım daire desenler işlenmiştir (le Décor II: 46).

i) *Haç Motifleriyle Bağlı Sekizgen Pano*: Bu döşeme bazilikanın naos bölümünün giriş zeminini oluşturmaktadır (Levha 73a-b). Bu ilk bölümde dikdörtgen şeklindeki pano üzerine, birbirlerine haç şeklindeki geçiş unsurları ile bağlanan sekizgenler içerisinde her biri diğerinden farklı kuş figürleri görülmektedir (le Décor I: pl.180c).

Haç motiflerinin içine kırmızı ve beyaz renklerde haç şekilli giyoşlar yerleştirilmiştir (le Décor II: 36). Sekizgenler içerisindeki kuş figürleri beyaz zemin üzerindedir ve narteksin güney bölümde olduğu gibi burada da yanlarında yapraklar ile işlenmişlerdir. Sekizgenler ve haç motifleri arasında kalan alanlar ise uzunlamasına eşkenar altıgen şekiller ile doldurulmuştur (le Décor II: 49). Bu şekillerin içleri çok çeşitli formlarda desenler ile süslenmiştir. Bunlar, iç içe geçmiş elipsler, basit örgü bezemeler, içbükey kareler, kalp şekilli yaprak desenler, kum saati olarak sıralanabilir. Pano üzerinde ağırlıklı olarak sarı, kırmızı, lacivert, beyaz ve yeşil renkli tesseralar kullanılarak canlı bir görünüm elde edilmiştir. Burada da diğer alanlarda olduğu gibi yer yer aşınma ve tahribat söz konusudur.

j) *Kesişen Daireler*: Naosun giriş kısmı ile ikinci bölümünü oluşturan merkezi pano arasında geçiş döşemesi olarak işlenen bu tasarım, güney tarafta köşe yaparak güney nef boyunca da uzanmaktadır (Levha 74a). Burada, üç renkli, birbirini kesen ve dört yapraklı bir çiçek izlenimi veren dairelerden, daire içlerinde meydana gelen içbükey büyük karelerden, bu karelerin merkezine yerleştirilmiş küçük nokta rozetlerden ve değme noktalarındaki zarlardan oluşan yüzey motifi kullanılmıştır (le Décor I: pl.238c). Çiçek yaprakları lacivert konturlu beyaz zeminli, iç bükey kareler ise yine lacivert konturlu kırmızı zeminlidir. Nokta rozetler ise beyaz renkte işlenmişlerdir. Döşemenin naosta yer alan kısmı güney nefteki bölümüne göre daha fazla hasara uğramıştır.

k) *Merkezinde Tavus Kuşu Bulunan Düğüm Desenli Pano*: Bazilikanın kuzey nefinin batı ucunda yer alır. Burada iç içe bağlanmış dikdörtgen, eşkenar dörtgen ve daireden oluşan girift bir tasarım söz konusudur (Levha 76b). Her köşesinde ikişer düğümü olan dikdörtgen bir çerçeveye, eşkenar bir dörtgen alttan üstten geçirilerek bağlanmıştır. Merkezde ise bir daire yer almaktadır. Bu daire de yine iki tarafından üçlü düğümler ile eşkenar dörtgene bağlanmıştır. Dairenin içinde beyaz zemin üzerine işlenmiş bir tavus kuşu yer figürü almaktadır (Levha 77a). Kırmızı, sarı, yeşil ve mavi renkli işlenen bu tavus kuşunun etrafı yaprak motifleri ile süslenmiştir. Panonun tamamı lacivert konturludur. Düğümlü dikdörtgen çerçeve sarı- beyaz, eşkenar dörtgen ve daire şekli ise kırmızı-beyaz renkli tesseralar ile oluşturulmuştur. Eşkenar dörtgen ile daire arasında kalan boş alanlara dış hattı sarı içi yeşil renkli olan mızrak ucu şeklinde yaprak desenleri işlenmiştir (le Décor II: 47). Pano en dışta sırasıyla beyaz ve siyah çerçevelidir. Bu çerçeveler ile düğümlü dikdörtgen desen alan arasında kalan boşluklar ise kırmızı ve sarı renkli tesseralar ile doldurulmuştur. Merkezinde tavus kuşu figürü bulunan bu girift

geometrik desenli tasarımın birebir aynısına veya benzerine, *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kitabında rastlanmamış olunması bu desenin de Derecik mozaiklerine özgü olabileceğini akla getirmekte ve bu açıdan önem arz etmektedir.

l) *Birbirine Bitişik Sekizgen ve Altıgenlerden Oluşan Pano*: Bazilikanın kuzey nefinde düğüm desenli panonun hemen devamında, nefin doğu kısmı boyunca uzanmaktadır (Levha 77b). İçleri çok farklı geometrik düzenlemelerle doldurulmuş, birbirine küçük karelerle bağlanan altıgen ve sekizgenlerden oluşan bir kompozisyona sahiptir. Yan yana iki sıra halinde birbirine bitişik uzanan sekizgenlerin aralarında tek sıralı altıgenler yer almaktadır. Sekizgenler birbirlerine küçük kareler ile bağlanmışlardır. Bu altıgen veya sekizgenlerin her birinin içerisine ise birbirinden farklı geometrik veya bitkisel desenler işlenmiştir. Bu desenler sırası ile, Süleyman Düğümü (le Décor II: 42), iç içe geçmiş dairelerden oluşan dart tahtası deseni (le Décor II: 38), bir oyun zarının beşinci yüzü şeklinde (dört beyaz-kırmızı daire şeklin ortasında bir beyaz-kırmızı daire) dizayn edilmiş desen, dama tahtası deseni (le Décor I: pl.114f), iç içe geçmiş dikdörtgenler-kareler, lotus çiçeği (le Décor II: 48), yan yana bitişik küçük elipsler, çevrelerine dal veya zikzak gibi farklı desenler işlenmiş dik/yatay elipsler, dairenin içinde içbükey kare motifi, kum saati, haç motifi gibi çok zengin desenlerdir. Pano üzerinde kullanılan ağırlıklı renkler ise lacivert ve beyazdır. Sekizgen ve altıgenlerin içine işlenen desenlerde ise kırmızı renkli tesseraların kullanılmış olduğu da görülmektedir. Son olarak, kuzey nefin büyük bir kısmını kaplayan bu panonun hemen batı başlangıcında ufak bir alanın, lacivert ve beyaz renkler kullanılarak oluşturulan basit dama tahtası motifi (le Décor I: pl.114a) ile bezendiği görülmektedir. Aynı desenin kuzey nefin doğu bitişinde de yer alıp almadığı, bu alanın günümüze ulaşmamış olması nedeni ile bilinmemektedir.

m) *Merkezinde Sekiz Kollu Yıldız Bulunan Büyük Pano*: Bu pano bazilikanın naosunun (orta nef) ikinci bölümünü oluşturmaktadır (Levha 74b). Kare bir çerçeve içerisine işlenen tasarımın merkezinde, paralelkenar dörtgenlerden oluşturulmuş sekiz kollu yıldız motifi yer alır. Kolların her birinin içi farklı geometrik desenler ile doldurulmuştur. Bu desenler dama tahtası, elips, içine kum saati yerleştirilmiş elips, bitişik sıralanmış iç içe daireler ve zikzak çizgilerdir. Merkezdeki yıldızın kollarından panonun dört köşesine, her bir köşesine kareler yerleştirilmiş sekizgen şekiller dağılmaktadır (le Décor II: pl.373a). Sekizgenler içerisine daireler ve onların içerisine de güneş ve çarkifelek motiflerinin varyasyonları işlenmiştir.

Kuzeyde bemaya yakın tarafta yer alan sekizgenin içine, lacivert, kırmızı ve beyaz renklerden oluşan çarkıfelek motifi işlenmiştir (le Décor II: pl.349b). Sekizgen ile çarkıfelek arasında kalan zemin ise kırmızı renkli tesseralar ile döşenmiş ve bu zeminin üzerine beyaz nokta desenler işlenmiştir. Yine kuzey yönde yer alan ikinci sekizgende, ortada beyaz zeminli bir daire içinde güneş motifi yer alırken bu dairenin etrafı ise örgü bant (giyoş) çelengi ile sarılmıştır (le Décor II: 38). Güney yöndeki sekizgenlerden bemaya yakın olanında karelerin çapraz dizilimi ile oluşan döner durumda çarkıfelek motifi yer almaktadır (le Décor II: pl.335b). Güneyde yer alan son sekizgende ise, kuzeydeki çarkıfelek deseninin aynısı yer almaktadır. Ancak burada farklılık olarak çarkıfelek motifini oluşturan kollar üzerine kontrast renklerle nokta bezemeler işlenmiştir.

Sekizgen şekillerin her bir kenarına ise içlerine çok çeşitli geometrik desenlerin işlendiği kareler yerleştirilmiştir. Bu desenler şunlardır:

- İç içe geçmiş yarım daireler (le Décor II: 34)
- Dört yapraklı yonca (le Décor II: 42)
- Kum saati (le Décor II: 39)
- Dörtlü peltalar (le Décor II: 35)
- İkili kısa giyoş düğümler
- Dama tahtası (le Décor I: pl.114d)
- Kavisli üçgen formlu ikili düğüm (le Décor II: 43)
- Süleyman Düğümü (le Décor II: 42)
- Birbirine çapraz dörtlü savaş başlıkları (le Décor II: 40)
- Haç motifleri
- Elips (le Décor II: 34)
- İçlerine haç yerleştirilmiş kareler

Bahsi geçen bu pano üzerine işlenen tüm desenlerde kırmızı, lacivert ve beyaz renkli tesseralar kullanılmıştır. Bema ile naosu ayıran geçişe denk gelen bölümde ise üç satır halinde ancak, önemli ölçüde tahrip olmuş bir kitabe yer almaktadır (Levha 78b).

n) *Yarım Daire ve Dairelerden Oluşan, Üç Sıralı Pano*: Bu pano bazilikanın bema bölümünün merkezi döşemesini oluşturmaktadır (Levha 75 a). Uzun bir dikdörtgen çerçeve içerisinde ortadaki tam daire, kenardakiler ise yarım daire olmak üzere birbirine bağlı üç sıralı bir tasarıma yer verilmiştir (le Décor I: pl.168b). Dairelerin arasında kalan alanlarda ise kırmızı zeminli, içbükey kare şekiller oluşmuştur. Bu kareler ise ortada, beyaz renkli daireler ve etraflarına nokta bezekler ile süslenmiştir. Tam ve yarım dairelerin içleri ise farklı geometrik bezemeler ile süslenmiştir. Bunlar; kum saati, iç içe geçmiş kareler, daireler ve elipsler, içbükey

kareler ve düğüm desenler gibi çeşitli geometrik motiflerden oluşur (Levha 79a). Burada ki panoda da kırmızı, lacivert ve beyaz renkli tesseraların kullanıldığı görülmektedir. Synthrononda ise zemin dama tahtası motifi (le Décor I: pl.114e) ile döşenmiş olup merkezine ise, iç içe geçmiş kare şekilleri saran örgü bantlı tasarıma sahip bir kare pano yerleştirilmiştir. Ancak bu alan büyük ölçüde tahribata uğramış olduğu için net bir desen tanımlaması yapmak güçtür (Levha 75a).

4.1.1.3. Genel Değerlendirme ve Tarihleme

Derecik bazilikası, opus tessalatum tekniğindeki mozaik döşemesi ile Bursa ve çevresinin yanı sıra Kuzeybatı Anadolu'da da bilinen en erken tarihli ve en iyi korunmuş örnek olma özelliğine sahiptir. Bu bazilika, gerek mozaik döşemi, gerekse ele geçen erken Bizans dönemine ait sırsız seramikleri neden ile Erken Bizans çağı özellikleri göstermektedir. Ayrıca zeminde görülen haç motifleri ve narteks bölümünde kullanılan refrigerium sahnesi de bu erken tarihi desteklemektedir. Zira 6. yüzyılda haç motifleri artık tabanda görülmemektedir. Ayrıca refrigerium sahnesinin de İ.S. 4 ve 5.yüzyılın en gözde motifleri arasında yer aldığı bilinmektedir. Örneğin yakın çevrede, 4.yüzyıla tarihlenen İznik'teki hypojenin duvar fresklerinde bu sahne görülmektedir (Şahin – Okçu 2008: 86).

Benzer örneklerle bakıldığında Kilikya'da bulunan ve 6. yüzyıla tarihlendirilen Kelenderis Agora Bazilikası'nda da Derecik'te olduğu gibi naosun iki panelden oluştuğu görülmektedir (Zoroğlu – Tekocak 2008: 343-372). Bu panellere işlenen geometrik tasarımlar birbiri ile aynıdır fakat dolgu motiflerinde farklılık bulunmaktadır. Kelenderis Agora Bazilikası'nda madalyonlar ve yıldızlardan oluşmuş panelde iki madalyonda günlük yaşam sahneleri yer almaktayken Derecik Bazilikası'nda geometrik motifler işlenmiştir. Ayrıca ikinci panelde yer alan sekizgenler her iki yapıda da figürdür.

Derecik Bazilikası mozaikleri ile benzer teknik özellikler ve motif tasarımları gösteren başka bir örnek Mysia bölgesinden Gönen'deki bazilikadır. 5. yüzyıl'a tarihlenen bu bazilikanın mozaiklerinde kullanılan karmaşık ve birbirine girift geometrik desenler Derecik Bazilikası mozaikleri ile çok büyük benzerlik göstermektedir. Özellikle iki kuşun kantharostan su içme sahnesi (refrigerium) veya sekizgenler içerisinde yerleştirilen çarkıfelek motifleri, kare çerçeveler içerisindeki düğüm desenler, çeşitli geometrik desenlerin sıralandığı bordürler, örgü bantları neredeyse birebir benzerlikler göstermektedir (Jobst 2009: 483-504).

Derecik Bazilikası naos mozaikleri ile yakın benzerlik taşıdığı tespit edilen bir diğer örnek ise Manisa Gördes Kilisesi olmuştur. 5. yüzyıl sonu – 6. yüzyıl başına tarihlenen bu yapının naosu tıpkı Derecik'te olduğu gibi geometrik motiflerle süslenmiştir. Burada da kare, dikdörtgen ve eşkenar dörtgenlerden oluşan desenler, birbiri içinde kaybolan

çokgenlere dönüşmüş ve her bir motifin için çarkıfelek, haç çizgisel ve geometrik bezemeler ile doldurulmuştur. Bu üç boyutlu küpler şeklindeki geometrik motiflere Sardis'te (4.yy) ve Antakya mozaiklerinde de (5.yy) rastlanmaktadır (Tok 2008: 155-158).

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde ve benzer örnekler dikkate alındığında Derecik Bazilikası, gerek mimari özellikleri gerekse taban mozağinde kullanılan figürleri ve geometrik tasarımıyla 5.yüzyıl sonlarına ait olmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ MOZAİKLERİ BEZEME REPERTUARI

6.1. Bezeme Repertuarı

Genel itibari ile bakıldığında mozaikler üzerinde kullanılan motiflerin kökenleri birçok yönde farklılık gösterebilmektedir. Çoğu motif, Yunan sanatı ve mimarisinden alınmıştır ve bu motifler mozaiklerin ortaya çıkmasından çok daha önce de kullanılmışlardır (Dunbabin 1999: 292). Mozaik sanatının gelişiminde, kullanılan desenlere bakıldığında karşımıza iki kategori çıkmaktadır: Geometrik ve figüratif mozaikler. Geometrik motifler, mozaik uygulamasındaki kolaylık ve ucuzluk bakımından en yaygın kullanılmış motiflerdir. Geometrik desenler kullanıldığında, sıradan bantlardan başlayarak, paneller içinde, birbiri içine geçen kareler, dörtgenler, çokgenler, eğriler, daireler, sarmallar, meanderler gibi birbirini tekrarlayarak takip eden binlerce farklı desen yaratılmıştır (Demirer 2004: 50).

Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinde kullanılan bezeme repertuarında ise yoğun olarak geometrik ve bitkisel bezemelerin kullanıldığı, farklı figürlere çok az yer verildiği görülmektedir.

Önceki bölümlerde her mozaik için kendi içerisinde bir desen tanımlaması yapılmıştır. Bu bölümde ise Güney Bithynia bölgesi mozaikleri üzerinde kullanılan temel geometrik ve bitkisel motifler bir bütün içinde değerlendirilecek ve bu bezemelerin kökenleri hakkında bilgiler verilecektir.

6.1.1. Basit Bant

Bu bant, desenlerin dış hatlarını belli edebilmek için tesseraların yan yana dizilmesi ile oluşturulmuş bir bezemedir. Mozaik tabanların ortaya çıkmasıyla birlikte her dönem sürekli kullanım görmüştür. Bu motifin görüldüğü yerlerden bazıları şunlardır: Argos, Arsemeia on the Nymphaios, Assos, Athens, Delos, Francolise, Gordion, Lebene, Lykosoura, Morgantina, Motya, Olbia, Olympia, Olynthos, Palatitza, Palermo, Pelene, Pergamon, Pompeii, Preverno, Roma, Thera, Thmuis (Ovadiah 1980: 17).

Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinin hemen hemen hepsinde basit bant motifi kullanılmıştır.

6.1.2. Örgü Bandı (Giyos)

Saç örgüsü veya giyos olarak da isimlendirilen bu motif sepet yapma sanatından gelmektedir (Üstüner 2002: 99). Kökeni, Pompeii ve Spoleto kentleri olarak gösterilir (Ovadia 1980: 154 Fig. 50 J1). Akdeniz havzasında özellikle dini yapılar içindeki taban döşemelerinde geç antik çağdan başlayarak büyük bir yayılım alanı göstermiştir (Demirer 2004: 54). Basit örgü bandının dışında ikili veya üçlü olmak üzere farklı varyasyonları da kullanılmaktadır. Örgü motiflerinin Anadolu'da görüldüğü yerlerden bazıları, Pergamon (Ovadia 1980, 110), Klazomenai (Bingöl 1997: Res. 55), ve Antakya (Levi 1947: lev.68a-b; lev.130a-d, lev.132, lev.135) 'dır.

Erken Hristiyanlık geleneğinde, dini yapıların tüm bölümleri sembolik anlamlar kazanmıştır. Zemin döşemelerine de sembolik anlamlar yüklenmeye çalışıldığı düşünülmektedir (Demirer 2004: 54-55). Bu düşünceye örnek olarak Güney Bithynia bölgesinde yer alan ve bu tezin bölümlerinden birini oluşturan Yerkapı mozaiklerindeki Kuşlu Alanda örgü bantları ile kalkan formlu haç desenlerin oluşturulması verilebilir.

Örgü bandı motifi Güney Bithynia bölgesi mozaikleri üzerinde çokça tercih edilen bordür motiflerinden biri olmuştur. Yerkapı Mozaikleri – Kuşlu Alan, Orhangazi Türbesi'ndeki opus sectile, Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 6 numaralı pano, İznik Ayasofya Camii ve Koimesis Kilisesi'ndeki opus sectileler, İznik Beyler Mahallesinde bulunan döşeme ve Derecik Bazilikası mozaikleri üzerinde örgü bandı motifinin birçok farklı tasarımına yer verilmiştir.

6.1.3. Süleyman Düğümü

Dikey ve yatay formlu oval halkaların birbirinin içinden geçirilerek düğümlenmesi ile oluşturulmuştur. Genellikle doldurma motifi olarak kullanılır. Mozaik sanatında daha çok Pompeii ve Spolato'da görülmektedir. Bu motifin ilk ve yaygın olarak Pompeii ve Spolato'da görülmesi bezemenin buradaki yerel sanatçılar tarafından üretildiğini akla getirmektedir (Ovadia 1980: 142). Süleyman Düğümü Anadolu'da da yaygın kullanılan bir motiftir ve Antakya (Levi 1947: Lev.124, Lev.132, Lev.135), Aphrodisias (Campbell 1991: 41) ve Amisos (Şahin 2004: Res. 24,26) gibi kentlerde de bu bezemeye mozaikler üzerinde yer verildiği görülmektedir.

Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinde ise Süleyman Düğümü motifine, Yerkapı'da ve Derecik Bazilikası'nda rastlanmaktadır.

6.1.4. Hasır Örgüsü (Köşeli Çift Giyoş):

Dört sıralı, dikey ve yatay şekildeki halkaların birbirine alttan ve üstten geçirilmesi ile örgü görüntüsü oluşturan bir bezemedir. Batı Anadolu'da Sardis'de bir örneğinin ayrıca Antiokhia'da da C Hamamı, 48 no.lu oda da benzer bir örneğinin olduğu bilinmektedir (Levi 1947: Lev119).

Güney Bithynia mozaiklerinde ise bu bezemeye yalnızca Yerkapı Mozaiklerinde Kantharosu Alan üzerinde rastlanmaktadır.

6.1.5. Meander Motifi

Geometrik çağdan bu yana kullanılan bu Yunan motifinin çeşitli tiplerine, özellikle Helenistik Çağ'da ve Erken Roma Çağı'nda mozaik tabanlarının üzerinde daima rastlanmıştır. Fakat ilerleyen dönemlerde bu motifin kullanımı yavaş yavaş azalmıştır (Salman 2007: 11). Samosata ve Arsemeia'daki Helenistik mozaikler ile Pirun'daki Roma Dönemi mozaiklerinde örneklerine rastlanır.

Meander motifleri kullanıldıkları alanlara göre farklı formlar gösterebilirler. Örneğin, birbirine bağlı çoklu dönüşlü kesimlenmiş meander, birbirine bağlı olmayan çoklu dönüşlü meander veya çift dönüşlü meander olarak farklı şekilde sınıflandırılırlar. Örneğin, Erythrai'deki meander motifi birbirine bağlı olmayan çoklu dönüşlü meander çeşidindendir (Dunbabin 1999: Fig. 7).

Güney Bithynia bölgesine ait mozaiklerde ise, Yerkapı'da Kuşlu alan ve Hisar'da Zodyak Kuşaklı mozaik üzerinde, aralara kareler yerleştirilmiş basit geriye dönüşlü gamalı haç meanderleri bordür deseni olarak kullanılmıştır.

6.1.6. Dalga Motifi

Dalga motifi, mozaik sanatında çakıl taşı mozaiklerin ortaya çıktığı erken dönemlerden itibaren çok sık kullanılan bir motiftir (Salman 2007: 10). Deniz dalgası olarak da adlandırılan motif, genellikle iki renklidir ve antik çağda tekstilden mimariye, metal işçiliğinden seramiğe kadar birçok alanda bordür veya çerçeve süslemesi olarak sıklıkla kullanılmıştır (Ovadia 1980,114).

Ovadia, dalga motifinin M.Ö. 700'lerde Arcevia-İtalya'da ortaya çıktığını söylemektedir (Ovadia 1980: 114). Anadolu'da bu motifin kullanıldığı yerler arasında, Antakya (Levi 1947: 69 Res. 28), Assos (Ovadia 1980: 114), Erythrai (Bingöl 1997: Lev.

8.3 Res. 51), Pergamon (Bingöl 1997: Res. 45) ve Tarsus (Bingöl 1997: Res. 52-53) örnekleri verilebilir. Dalga motifi, Hellenistik Dönemden sonra da, mozaik sanatının yapıldığı her dönemde kullanılan bir bordür motifi olarak karşımıza çıkmaktadır (Salman 2007: 10).

Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinde de karşımıza çıkan bu dalga motifi, Yerkapı Mozaiklerinde ve Zodyak kuşaklı mozaik üzerinde bordür bezemesi olarak kullanılmıştır.

6.1.7. Dama Tahtası

Zıt renklerde tesseraların düz veya dik olarak yan yana yerleştirilmesi sonucu elde edilen dama tahtası veya satranç tahtası olarak isimlendirilen bu motif mozaik döşemeler üzerinde genellikle doldurma motifi olarak kullanılmıştır.

Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinde ise dama tahtası doldurma motifi olarak sıklıkla kullanılmıştır. Yerkapı Mozaikleri, Orhangazi Türbesi'ndeki opus sectile, Bursa Arkeoloji Müzesi'ndeki 1 numaralı pano, İznik Ayasofya Camii, Koimesis Kilisesi ve Derecik Bazilikası mozaikleri üzerinde dama tahtası motifinin farklı varyasyonlarını görmek mümkündür.

6.1.8. Sekiz Kollu Yıldız Motifi

Sekiz adet eşkenar dörtgenin yıldız deseni oluşturacak bir biçimde yan yana dizilmesi sonucu elde edilen bir desen türüdür. Dikey ve yatay doğrultulu bir bezemedir. M.Ö. I. yy.da Pompeii'de ortaya çıkmış olması bu bezemenin de pelta ve iç içe geçmiş oval halkalar bezemeleri gibi Pompeii'deki yerel mozaik ustaları tarafından bulunmuş olabileceğini akla getirmektedir (Ovadiah 1980: 138). Bu yıldız motifi, 1. yüzyıldan itibaren Roma'da üç yüzyıl boyunca çok sık ve sevilerek kullanılmıştır (Dunbabin 1999: 293).

Sekiz kollu yıldız bezemesi, Yerkapı Mozaikleri ve Derecik Bazilikası Mozaikleri üzerinde de kullanılmıştır.

6.1.9. Kesişen Daireler

Bu desen, iç içe geçirilmiş dairelerden meydana gelmektedir. Dairelerin kesiştikleri yerlerde dört yapraklı çiçek desenleri ortaya çıkar. Her bir dairenin içinde de içbükey kenarlı dörtgenler bulunmaktadır. Bu bezemeye, Chania, Masada, Pompeii ve Reggio Emilia'da rastlanmaktadır (Ovadiah 1980: 156).

Güney Bithynia bölgesinde ise kesişen dairelerden oluşan motife, Yerkapı ve Derecik Mozaiklerinde rastlanmaktadır.

6.1.10. Testere Dişi

Zıt renkli tesseralar kullanılarak, kontrastlama yöntemiyle zig-zag oluşturacak şekilde yan yana sıralanan üçgenlerden elde edilen bir motiftir. Testere dişi motifinden oluşturulan bordürler Severuslar Dönemi'nin en çok tercih edilen motiflerinden biridir (Salman 2007: 90).

Yerkapı Mozaikleri, Orhangazi Türbesi'ndeki opus sectile, Bursa Arkeoloji Müzesi'nden 1 numaralı pano, İznik Ayasofya Camii ve Koimesis Kilisesi mozaikleri üzerinde de bu motif sıklıkla kullanılmıştır.

6.1.11. Balık Pulu Motifi

Bezeme yarım dairelerin birbirlerinin üzerine gelecek şekilde yerleştirilmesi sonucu ortaya çıkan balık pulu görüntüsü nedeni ile bu ismi almıştır. Bezemenin orijinali metal sanatına dayanmaktadır. Balık pulu bezemesinin erken dönem örneklerine Miken seramiklerinde rastlanmaktadır. Bununla birlikte Mısır duvar resimlerinde benzer örnekleri vardır. Bezeme dairesel şekilde yapılmaya başlanmadan önce kare ya da dikdörtgen bir alan içine yapılan örnekleri, Delos, F rancolise, Pompeii, Reggio Emilia ve Roma'da ortaya çıkmıştır (Ovadiah 1980: 155). Balık pulu bezemesiyle benzer şekilde yapılan üçgenler kalkanı bezemesinin M.Ö. I. yüzyılda Pompeii'deki mozaik ustaları tarafından yapılmaya başlandığı bilinmektedir (Ovadiah 1980: 144).

Balık pulu motifi, Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 2 ve 4 numaralı panolarda ve Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunan pano üzerinde kullanılmıştır.

6.1.12. Sarmaşık Yaprığı Motifi

Taban mozaiklerindeki kare, daire, eşkenar dörtgen gibi geometrik şekillerin yan yana, bir araya gelmesiyle meydana çıkan boş alanların doldurulmasında sarmaşık yaprakları motifi kullanılmaktadır.

Güney Bithynia bölgesinde ise Hisar bölgesinden çıkan Zodyak Kuşaklı Mozaik ve Derecik Bazilikası'nın bema bölümünde sarmaşık yaprağı motifi kullanılmıştır.

6.1.13. Dört ve Altı Yapraklı Yonca Motifleri

Elips şekilli dört veya altı yaprağı olan bu desen doldurma motifi olarak kullanılmaktadır. Bu motif, mozaik döşemeler dışında, mimaride, seramikler üzerinde ve

çeşitli metal işlerinde de kullanılmıştır. Bu motifin kullanıldığı örneklerin başında Assos, Korinthos, Delos, Morgantina, Olynthos, Pella, Pompeii, Reggio Emilia ve Teramo sıralanabilir (Ovadiah 1980: 176).

Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içerisinde ise dört yapraklı yonca motifine, Bursa Arkeoloji Müzesi'ndeki 4 numaralı pano üzerinde ve Derecik Bazilikası mozaiklerinde, altı yapraklı yonca motifine ise İznik Ayasofya Camii'nde yer alan opus sectile üzerinde rastlanmaktadır.

6.1.14. Çiçek Rozetler

Rozet motifleri özellikle dairesel alanların bezenmesinde, taban mozaiklerinin yaygın motiflerinden biri olarak, Mezopotamya'dan Mısır'a, Anadolu'ya, Yunanistan'a ve İtalya'ya dek yayılmışlardır (Ovadiah 1980: 176). Rozet motifinin kullanım alanı da oldukça geniştir. Bu motif döşemelerde, vazo resimlerinde, tekstilde, metal işçiliğinde ve lahitlerde sık kullanılmış olup, mozaik zeminlerde kullanılmaya başlaması, mozaiklerin mimariyle ilişkisinden kaynaklanmış olmalıdır (Demirer 2004: 58-59).

Anadolu'da rozet motifinin kullanıldığı mozaikler arasında Antakya (Levi 1947: 32, Res. 12, 427, Resim 162), Pergamon (Bingöl 1997: 74 Res. 45, 122 Res. 87), Kyme (Bingöl 1997: 82 Res. 55) ve Priene (Bingöl 1997: 77 Res. 87) gibi merkezler örnek olarak verilebilir.

Çiçek rozetleri, Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içerisinde yalnızca İznik Ayasofya Camii'nin zemininde yer alan opus sectile döşeme üzerinde sıklıkla kullanılmıştır.

6.1.15. Pelta

Bezeme, birbirine bitişik iki küçük yarım dairenin üst kısımda, köşelerden daha büyük bir yarım daire ile birleşmesi sonucu oluşmakta olup kalkan benzeri bir motif ortaya çıkmaktadır. Genellikle doldurma motifi olarak kullanılır. Klasik Yunan sanatında dekoratif bir bezeme olmaktan ziyade amazonların karakteristik motiflerinden biri olarak görülmektedir. M.Ö. I. yüzyıldan itibaren mozaiklerde kullanılmaya başlanmıştır (Ovadiah 1980: 145).

Güney Bithynia bölgesinde ise, Derecik Bazilikası mozaiklerinde, naosun ikinci bölümünde karşımıza çıkar. Burada sırt sırta dayandırılmış dörtlü peltalar şeklindedir.

6.1.16. Tavus Kuşu

Tavus kuşu, Erken Hristiyanlık Dönemi'ne ait dini yapılarda gerek mozaiklerde, gerekse mimaride sık kullanılan bir figürdür (Parman 1993: 387-412, Res.13,16).

Tavus kuşu Hint mitolojisinde savaş tanrısı Skanda'nın simgesidir ve ismi bin gözlü anlamına gelmektedir. Antik çağda etinin geç çürüdüğüne, hatta çürümediğine inanıldığı için ölümsüzlüğün simgesi olarak kabul edilen tavus kuşu özellikle katakomb ve hipoje mezar duvarlarının en çok kullanılan figürlerinden biri olmuştur (Parman 1993: 387-412, Res.1).

Roma'da güzelliğinden dolayı zengin villalarının bahçelerinde beslenen tavus kuşu, Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında belki de cennet bahçeleri Roma bahçeleriyle özdeşleştirildiği için katakomb duvarlarında cennet yaşamının simgesi olarak işlenmiştir (Demirer 2004: 48). Genellikle karşılıklı iki tavus kuşunun kulplarına konarak su içtiği kantharos da, çevresindeki asma dalları ve üzüm salkımlarıyla birlikte kutsal suyu ya da şarabı simgelemektedir. Tavusun güzelliği ile insan ruhu, sesinin ve ayaklarının çirkinliği ile de günahlar özdeşleştirilmiştir (Parman 1993: 387-412).

Anadolu'dan benzer örnekler, Antandros (Polat 2001: 22), Antakya (Levi 1947: Lev. 178c-d) ve İznik (Fıratlı 1974: 919-932, Res. 1) kentlerinde bulunmuştur.

Güney Bithynia bölgesi mozaikleri arasında ise Derecik Bazilikası'nda tavus kuşu figürlerinin kullanıldığı refrigerium sahnelerine rastlamaktayız.

6.2. Yeni Tanımlanan Geometrik Bezemeler

Bu çalışmada, Güney Bithynia bölgesinde bulunan figürlü ve geometrik desenlerin ele alınıp incelenmesi sırasında, mozaik döşemeler üzerindeki her bir motif için detaylı bir desen taraması yapılmış, birebir aynıları veya benzerleri tespit edilerek örneklendirilmiştir. Bu tespit çalışması yapılırken ise baz alınan kaynak *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kitabının I. ve II. ciltleri olmuştur. Bir önceki bölümde tek tek irdelenen ve kökenleri hakkında bilgi verilen temel desenler dışında *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kaynağında desen tanımlamasına rastlanılamayan bazı geometrik motifler olduğu görülmüştür. Bu durum, bu desenlerin yaygın bir kullanım alanına sahip olmadığını göstermekte ve Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içinde özgün tasarımlar olarak yer bulmaktadırlar. Bu bölümde bu desenlerden bahsedilerek tanımlamaları yapılacaktır.

6.2.1. İçbükey Kare ve Üçgenler ile Birbirine Bağlı Düğüm Desen:

Bu çalışmanın ilk bölümünü oluşturan Prusia ad Olypum kentine ait mozaiklerden biri olan Yerkapı Mozaikleri'nde, Kantharosluk Alan olarak adlandırılan döşeme üzerinde yer almaktadır (Levha 11c). Alanın merkezindeki sekizgenin her bir kenarına göre konumlandırılan dışta siyah konturlu, beyaz bantlı ve siyah zeminli kare çerçeveler içerisinde yer bu düğüm desenin birebir aynısına veya benzerine *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kitabında rastlanmamış olunması bu desen için ayrı bir anlatımı gerekli kılmıştır.

Bahsi geçen bu düğüm, sarı renkli, çapraz şekilde birbirine dolanmış oval köşeli iki üçgenin, kırmızı renkli ve köşeleri düğümlü içbükey dörtgen şekle alttan ve üstten geçirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu tarz desenlerin mozaikler üzerinde kullanılan birçok varyasyonunun olması, bu desenin Yerkapı Mozaikleri'ne has bir desen olma yorumunu iddialı kılarsa da Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinde kullanılan özgün bir desen olduğunu söylemek doğru olacaktır.

6.2.2. Birbirlerine Haçlar ile Bağlı Düğüm Desenli Pano:

Önceki bölümlerde detaylı olarak bahsedilmiş olan Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 6 numaralı pano üzerinde Güney Bithynia bölgesine ait diğer mozaikler üzerinde karşılaşılmayan zengin bir tasarım söz konusudur (Levha 41a). Etrafı basit örgü bant bordür ile kuşatılmış kare çerçevenin içinde birbirine bağlı düğüm desenlerden oluşan bir tasarım yer almaktadır. Kare şeklin her bir kenarında iki yerde kavis yaparak yarım daire oluşturan düğüm desenlerin kolları içeriye doğru devam ederek birbiri ile bağlantı dört tam daire şekli desenler oluşturmaktadır. Bu daireler örgü bant motifi ile sarmalanmıştır ve haç formu şekiller oluşturarak birbirine bağlanmaktadır. Bu haçların her bir kollarının arasında ise içbükey kenarlı altıgen formu desenler oluşmuştur. Düğümlerin haç motifleri ile birbirine bağlanmış olması bu panonun kutsal bir yapıya ait olabileceğini işaret etmektedir.

Bu tasarıma sahip panonun birebir aynısına veya benzerlerine, *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kitabında rastlanmamış olunması ve bölge içerisinde de yakın örneklerinin olmaması panonun özgün bir tasarıma sahip olduğunu göstermektedir.

6.2.3. Süslemeli Dalga Bant:

Derecik Bazilikası mozaikleri üzerinde naosun ikinci bölümündeki büyük kare panonun etrafında karşımıza çıkmaktadır (Levha 74b). Burada kuzey, güney ve doğu

kenarlarda aynı desen kullanılırken batı kenarda farklı bir tasarıma gidilmiştir. Genel bant tasarımı, yatay formu, renkli ve bezemeli zemin üzerine uygulanan ve aynı şekilde bezemelerle süslenen dalga modelidir. Dalga motifi bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi, mozaik sanatının ilk ortaya çıktığı dönemlerden itibaren sıklıkla ve severek kullanılan bir desen olmuştur. Ancak burada bu motife dikkat çekilmesindeki ana neden, standart dalga bezemesi işlendikten sonra dalgalarda boş kalan kısımlar çeşitli bezemler ile doldurulmuştur. Kuzey, güney ve doğu kenardaki bordürlerin boşluklarına, beyaz renkli haç desenlerini andıran çizgisel motifler işlenmiştir. Batı kenardaki bordürde ise ortasında daha küçük boyutlu, koyu renkli dairenin yer aldığı, beyaz renkli göz biçimli yuvarlak daireler ve bunların etrafına rastgele yerleştirilmiş küçük kare şekiller bulunmaktadır.

Bu tür tasarımların birebir aynısına veya benzerlerine, *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kitabında rastlanmamış olunması, dalga motifinin bu farklı çeşidinin Derecik Bazilikası mozaiklerinde kullanılmış özgün bir desen olduğu görüşünü desteklemektedir.

6.2.4. Eşkenar Üçgenlerden Oluşan Süslemeli Bant:

Derecik Bazilikası'nın kuzey nefinin zemininde, duvar kenarı boyunca uzanan örgü bant ile geometrik desenli dikdörtgen pano arasında yer alan bir bordür düzenlemesidir (Levha 77b). Eşkenar üçgenlerin yan yana sıralanması ile genel hatları oluşan bu bordürde üçgenlerin içlerine çeşitli geometrik desenler işlenmiştir. Bu desenler, ortada dik duran bir elips ve onun kenarlarında birer adet içi boş dairelerden oluşan geometrik şekillerden oluşmaktadır. Bu dairelerin kenarlarına ise haç motifine benzeyen şekiller bağlıdır.

Bu tasarımın birebir aynısına veya benzerine, *Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine* kitabında rastlanmamış olunması bu desenin de Derecik mozaiklerinde kullanılmış özgün desenlerden biri olduğunu göstermekte ve bu açıdan önem arz etmektedir.

6.2.5. Merkezinde Tavus Kuşu Bulunan Düğüm Desenli Pano:

Derecik Bazilikası'nın kuzey nefinin batı ucunda yer alan bu pano üzerinde iç içe bağlanmış dikdörtgen, eşkenar dörtgen ve daireden oluşan girift bir tasarım söz konusudur (Levha 76b). Her köşesinde ikişer düğümü olan dikdörtgen bir çerçeveye, eşkenar bir dörtgen alttan üstten geçirilerek bağlanmıştır. Merkezde ise bir daire yer almaktadır. Bu daire de yine iki tarafından üçlü düğümler ile eşkenar dörtgene bağlanmıştır. Dairenin içinde beyaz zemin üzerine işlenmiş bir tavus kuşu yer figürü

almaktadır. Eşkenar dörtgen ile daire arasında kalan boş alanlara dış hattı sarı içi yeşil renkli olan mızrak ucu şeklinde yaprak desenleri işlenmiştir. Tavus kuşu figürlerinin Erken Hristiyanlık Dönemi'nden başlayarak kutsal yapılarda sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalışmanın bölümlerinden birini oluşturan Derecik Bazilikası mozaikleri üzerinde de tavus kuşu figürü birkaç farklı alanda kullanılmıştır. Ancak bu panoda olduğu gibi düğüm desenli girift bir tasarımın içine tavus kuşu figürünün yerleştirilmesi çok sık karşılaşılan bir tasarım değildir. Bu sebeple bu pano da Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içerisinde özgün bir tasarıma sahip mozaikler arasında değerlendirilebilir.

ALTINCI BÖLÜM

GÜNEY BİTHYNİA BÖLGESİ MOZAIKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE TARİHLENDİRME

6.2. Bölge Mozaikleri Üzerine Genel Değerlendirme ve Tarihlendirme

Güney Bithynia bölgesi mozaikleri üzerinde, çalışmanın daha önceki bölümlerinde detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi iki farklı teknik uygulanmıştır. Bunlar; opus tessalatum ve opus sectile teknikleridir. Bu bölümde, bölge mozaikleri üzerinde toplu değerlendirme yapılırken mozaikler yapıldıkları teknikler açısından gruplanarak ele alınacaktır.

Opus tessalatum tekniği kullanılan mozaikler içerisinde en erken tarihli olanı, Prusia a. O. kentine ait zodyak kuşaklı mozaiktir. Üzerindeki betimlemelerde pagan unsurlar taşıyan bu döşeme çok kaliteli bir işçiliğe sahiptir ve Geç Roma Dönemi'ne (3-4 yüzyıllar arası) tarihlenmektedir.

Bu grup içinde yer alan diğer bir döşeme Derecik Bazilikası'na aittir ve Bursa ve çevresinin yanı sıra Kuzeybatı Anadolu'da da bilinen en erken tarihli ve en iyi korunmuş kilise mozaiği olma özelliğine sahiptir. Ayrıca Güney Bithynia bölgesi mozaikleri arasında, ait olduğu yapı içerisinde iyi korunmuş durumda olması ve burada bilimsel kazıların yapılmış olması sonucu mozaik döşeme ile yapının birlikte değerlendirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Teknik ve ikonografik özellikleri değerlendirildiğinde döşeme 5 yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir.

Kronolojik olarak devam edildiğinde Yerkapı Mozaikleri bir sonraki grubu oluşturmaktadır. Bu mozaiklerin ait olabileceği yapıya dair herhangi bir mimari eleman bulunmamasına rağmen, döşeme üzerinde merkezi motif olarak kullanılan haç motifi ve kuş figürleri buranın bir kilise yapısına ait olabileceğini işaret etmektedir. Hristiyanlık inanç sisteminin simgesi olan ve Bizans döneminin ilk evrelerine ait kiliselerin tabanlarında görülen “haç” motifleri, sekizgen pano, bu panonun ortasında yer alan kantharos, meander ve giyoş bordürler ile kuş figürleri dikkate alındığında Yerkapı Mozaikleri, 5-6. yüzyıllar arasında bir zaman dilimine tarihlenmektedir.

Opus tessalatum tekniği ile yapılmış diğer bir döşemeye, İzmit'in Beyler mahallesinde kanalizasyon kazısı sırasında rastlanmıştır. Bu mozaikin tesadüfen ortaya çıkması ve üzerinde şu an için herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamış olması bölgedeki diğer mozaikler ile karşılaştırma ihtiyacını doğurmuştur. Bu karşılaştırma sonucunda ise buradaki döşemenin Yerkapı Mozaikleri ile çok benzer desen kompozisyonlarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Etraflarında herhangi bir yapı kalıntısı bulunmayan bu iki mozaik döşemenin birbirine yakın tarihlere ait olabileceğini söylemek mümkündür. İlerleyen

zamanlarda buralarda yapılacak kazı çalışmaları ile daha net sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

Bu gruba ait son mozaik döşemeler ise Bursa Arkeoloji Müzesi'nde ve Muradiye Kllyesi'nin bahçesinde korunmakta olan panolardır. Bu panoların envanter kayıtlarının bulunmaması nedeni ile yalnızca desen tasarımları ve teknik özelikleri açısından bir değerlendirme yapılmış ve yakın bölgeden çıkan örnekler ile karşılaştırma yapılmıştır. Muradiye Kllyesi bahçesinde korunan pano ile Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan bir panonun aynı mozaik döşemeye ait olduğu tespit edilmiştir. Mozaik panolar üzerinde yer alan geometrik desenlerin, hayvan figürlerinin ve ha motiflerinin Erken Bizans Dönemi dini yapılarına ait figürlü mozaikler üzerinde kullanılan betimler olması nedeni ile tüm bu mozaik panoların bu döneme ait oldukları tespit edilmiştir.

Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içerisinde opus sectile tekniği ile yapılmış örneklerle bakıldığında ise hepsinin birbirine çok yakın desen kompozisyonlarına sahip olduğu görülmektedir. Prusia a. O. kenti sınırları içerisinde yer alan ve günümüzde Orhangazi Türbesi'nin zeminin kaplayan döşeme, 11-12. yüzyıllar arasına tarihlenirken, Nikaia kentindeki Ayasofya Camii ve Koimesis Kiliseleri'nin döşemeleri 11. yüzyıla tarihlenmektedir.

Güney Bithynia Bölgesi Mozaikleri kendine has tasarımları ve işçilikleri nedeniyle Bursa kültür tarihi içerisinde ayrıcalıklı konumda olmaları gereken önemli eserlerdir. Özellikle Yerkapı Mozaikleri büyük ölçüde sağlam durumdadır. Bazı alanlarda noksan bölümler ve bozulmalar görülmesine rağmen yüksek oranda iyi korunmuş haldedir ancak noksan bölümlerde mozaiği oluşturan taşlar günden güne düşmekte ve kaybolmaktadır. Aynı durum Orhangazi Türbesi'nin zemininde yer alan döşeme için de söz konusudur. Yapıldığı dönemin tarihsel ve kültürel özelliğini yansıtan bu mozaik döşeme de her geçen gün aşınmakta ve düşen taşları nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu yüzden bu döşemeler bir an önce ele alınıp, gerekli çalışmaların yapılması elzemdir.

SONUÇ

1950'li yıllardan günümüze yoğunlaşan kazılar sırasında Trakya, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki mozaikler bulununcaya dek, Türkiye'de sadece İstanbul ve Antakya mozaikleri tanınmaktaydı. Son 25 yıl içinde, özellikle müzelerin gerçekleştirdiği kazılar sonucunda Anadolu'nun her yerinde birçok yeni mozaik bulunmuştur. Ancak müzelerin yaptığı bu çalışmalar acil kurtarma kazıları olduğu için, kazı sırasında geniş dokümantasyon ve bunun sonucu olarak da bulunan yeni mozaikler hakkında yeterli yayın yapılamamıştır.

Güney Bithynia bölgesi için de bu durum geçerlidir. Derecik Bazilikası kazıları ve Hisar bölgesinde yapılan müze kurtarma kazıları dışında diğer mozaikler ile ilgili herhangi bir kazı çalışması şimdiye kadar yapılmamıştır. Bunun sonucu olarak da maalesef bu döşemeler ile ilgili yayınlar bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda kalmıştır. Bu durumun doğurduğu diğer bir önemli sonuç ise tahribata uğrama ve yok olmadır. Özellikle Yerkapı Mozaikleri gibi kaderine terk edilen veya Orhangazi Türbesi gibi gün içinde yoğun ziyaretçi potansiyeline sahip olan yerlerde mozaik döşemeler üzerinde tahribatların veya tesseralarında günden güne azalmanın olması kaçınılmazdır. Bu yüzden tüm bu döşemelerin tekrar ele alınıp sağlamlaştırma çalışmalarının yapılması ve imkanlar dahilinde plan ve projeler oluşturularak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, konu kapsamına giren mozaiklerin ayrıntılı desen tanımlamaları yapıldığında görülmüştür ki; Güney Bithynia bölgesi mozaiklerinde tercih edilen motifler genellikle standart geometrik bezemeler olmuştur. Zodyak kuşağı, mevsimler, hayvanlar gibi figürler kullanılmış olsa da tasarımlar, ağırlıklı olarak geometrik düzenlemeler baz alınarak yapılmıştır. Ayrıca, bir önceki bölümlerde ayrıntılı olarak bahsedilen desen tanımlamaları sırasında, geometrik mozaikler üzerinde çok sık rastlanılmayan bazı motiflerin, bu mozaikler üzerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum, bu desenlerin yaygın bir kullanım alanına sahip olmadığını gösterir. Böylece bu farklı desenler, Güney Bithynia bölgesi mozaikleri içinde kendilerine, özgün tasarımlar olarak yer bulmaktadırlar.

Ayrıca Prusia a. O. mozaikleri bölümünde, Diğer Mozaikler başlığı altında anlatılan Bursa Arkeoloji Müzesi'nden bir pano ile Muradiye Külliyesi'nin bahçesinde korunan panonun teknik özelliklerine ve bezeme kompozisyonlarına bakıldığında, bu iki panonun aynı mozaik döşemeye ait oldukları tespit edilmiştir. Özellikle panoların çizimlerinin birleştirilmesinden sonra ortaya çıkan sonuç ile bu iki panonun aynı döşemeye ait parçalar

olduğu tartışmasız bir gerçek olmuştur. Böylelikle biri Arkeoloji Müzesi'ne taşınan biri Muradiye Kllyesi'nin bahçesinde kalan bu döşemenin Hisar bölgesi olarak anılan alan içerisindeki bir yapıdan çıkmış olabilecekleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bölge içerisinde önümüzdeki zamanlarda arkeolojik kazıların yapılmasıyla bu durum daha da netleşecektir.

Son olarak ise, Güney Bithynia bölgesinin opus tessalatum tekniği ile yapılmış mozaiklerine bakıldığında 3. yüzyılın sonlarından yaklaşık 6. yüzyıla kadar süren bir zaman dilimi ile karşılaşılır. Opus sectile döşemelerin ise tümü kilise gibi dini yapıları süslemiş olup yaklaşık olarak 11-12. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir.

KATALOG

Kat. No. 1 (Levha 2b, 6a, 7b, 9a)

Mozağin Adı:	Koridorlu Alan
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Yerkapı
Korunduğu Yer:	in situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, beyaz, kırmızı, sarı, yeşil
Ölçüler:	Uzunluk: 258 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Kuzey-güney doğrultuda uzanan döşeme, ortaları bükülü ve delikli, çok renkli, çift sarmallı örgü bandı olarak da tanımlanan iki giyoş bordür ile sınırlanmaktadır. Bu bordürler arasında ise, 9x20 cm boyutlarında ve bir kırmızı bir yeşil renkli olarak yerleştirilmiş paralelkenar dörtgenlerden oluşan sekiz kollu yıldız desenleri yer almaktadır (Levha 7b). Merkezi motif olarak tanımlanabilecek bu yıldız motifi, yatay halde üç kez, dikey halde ise dört kez tekrarlanmıştır. Her bir sekiz kollu yıldız motifinin kolları arasında ise panoyu zenginleştiren bazı motifler ilave edilmiştir. Bunlar; dört adet 25x25 cm boyutlarında iç içe duran kareler ve yine dört adet 32x32 cm boyutlarında kare çerçevelerdir. <i>Paralelkenar Dörtgenler:</i> Merkezi motif olarak kırmızı ve yeşil renklerdeki paralelkenar dörtgenlerin dizilimiyle oluşturulan sekiz kollu yıldız desenleri işlenmiştir (Levha 9a). <i>İç İçe Duran Kareler:</i> Koridorlu alanın ana motifi olan sekiz kollu yıldız desenlerinin kolları arasında (her bir yıldız kolları arasında dört adet olacak şekilde) iç içe duran kare motifler bulunmaktadır (Levha 9a). Bu karelerin hepsi aynı renkte olup, dışta siyah konturlu, içe doğru sarı, beyaz ve kırmızı renkli tesseralarla yapılmışlardır. On iki tanesi tespit edilebilmiştir. <i>Süleyman Düşümü:</i> Sekiz kollu yıldızların arasına işlenen kare çerçeveler içerisinde karşımıza çıkmaktadır (Levha 9a). Düşümlerin bir tarafı kırmızı, bir tarafı sarı renklidir. Bu çerçevelerden günümüze beş tanesi ulaşabilmiştir. <i>Yatay Çizgi Motifler:</i> Bu motif koridorlu alanda sekiz kollu yıldızların arasına işlenen kare çerçeveler içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Siyah konturlu kare çerçevenin içerisinde siyah, beyaz, sarı, yeşil ve kırmızı renkli tesseralar kullanılarak yatay çizgi desenler oluşturulmuştur. Bu dizayndan günümüze yalnızca bir adet ulaşabilmiştir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl. 75a), (le Décor II: 36), (le Décor II: 39), (le Décor II: 42), (le Décor I: pl. 7a)
Tarih:	5-6. yy
Kaynakça:	(Baykal 1950: 58-59), (Baykal 1959: 31-33), (Baykal 1964: 18-21), (Okçu 2009: 31-51)

Kat. No. 2 (Levha 5a-b, 6b,7a, 8b, 12a,14a-b-c,15a, 17a-b-c, 18a)

Mozağin Adı:	Kuşlu Alan
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Yerkapı
Korunduğu Yer:	in situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, beyaz, kırmızı, sarı, yeşil
Ölçüler:	Pano Uzunluk: 385 cm, Kuş figürlü daire: dış çap 62 cm, iç çap 37 cm Kalkan biçimli haçlar: 170x180 cm, Sekizgen madalyonlar: 80x82 cm, İçbükey Trapezler: yükseklik: 31-41 cm, dar kenar: 27-30 cm, geniş kenar: 52-54 cm, Eşkenar Dörtgenler: 63x123 cm, meander bordür genişlik: 38,5 cm, uzunluk: 430 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Ana panonun merkezinde ortasında kuş figürünün yer aldığı bir daire bulunmaktadır. Ortasında ise beyaz zeminde, yeşil renkli bir ağaç dalının üzerinde duran ve bu dalı gagalayan bir kuş figürü yer almaktadır. Kuşun dış konturları siyah, ayakları ve gagası kırmızı, gövdesi ise yeşil renkli tesseralarla işlenmiştir. Bu merkezi dairenin etrafı uçları dairenin çevresi ile uyumlu, siyah zemin üzerinde asimetric gölgeli basit örgü bandı (giyoş) bordürle kuşatılmış kalkan biçimli dört adet haç motifinden oluşmaktadır Haç kollarının kesişme noktalarında ortasında kuş figürü bulunan sekizgen madalyonlar bulunmaktadır. Buradaki kuş figürleri aynı merkezi dairede de olduğu gibi bir ağaç dalının üstüne durur vaziyette işlenmişlerdir. Ancak burada farklı olarak sekizgenlerin içerisine, kırmızı ve sarı renk arasına siyah konturlu yeşil bir bant daha eklenmiş ayrıca bu bantın dışına kırmızı – beyaz renkli basamaklı testere dişi motifleri işlenmiştir. Bu sekizgenlerin dört tarafında, geniş kenarları içe doğru kırık içbükey trapez desenler bulunmaktadır. Kalkan biçimli haç desenlerinin aralarında beyaz konturlu eşkenar dörtgenler vardır. Örgü Bandı (Giyoş): Bu alanın ana motifi olan kalkan biçimli haç kolları, siyah zemin üzerinde asimetric gölgeli basit örgü bandının (giyoş) bordür olarak kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bu bordürler birbirine alttan üstten geçmiş bir düzende ve siyah konturlu olarak gösterilmiştir. Yatay kollardaki giyoşlar beyaz gölgeli yeşil renk ile dikey kollardakiler ise yine beyaz gölgeli fakat kırmızı renk ile işlenmişlerdir. Meander Motifi: Kuşlu Alan'daki mozaik döşeme, kuzey yönden, aralara kareler yerleştirilen basit geriye dönüşlü gamalı haç meanderi ile oluşturulmuş bir bordür ile sınırlandırılmıştır. Beyaz zemin üzerine işlenen bu bordürde, aralara yerleştirilen kareler, siyah çerçevelidir ve içi yeşil ile doldurulup ortasına sarı renkli bir dikdörtgen yerleştirilerek süslenmiştir. Gamalı haçları oluşturan kısım ise kırmızı renkli tesseralarla işlenmiştir. Yatay Çizgi Motifler: Haç deseni oluşturan kalkanların dar kenarlarına işlenmiş içbükey trapez şekillerden bir tanesinin içi siyah, beyaz, sarı, yeşil ve kırmızı renkli yatay çizgi desenlerle bezenmiştir. Burada da

	koridorlu alanda olduğu gibi kullanılmıştır. <i>Sekizgen</i> : Merkezi motif olan haç kollarının kesişme noktalarına yerleştirilen sekizgen madalyonların içerisine kuş figürleri işlenmiştir. Sekizgenler, dıştan içeriye doğru küçülen üç bant ile bölünmüştür. Bunların her biri siyah konturlarla belli edilmiştir. Sekizgenin en dışta kalan alanının zemini beyaz renkli, ortası kırmızı ve beyaz renklerden oluşan basamaklı testere dişi motifli, iç kısmı ise yeşil ve sarı birer banttıan sonra beyaz zeminlidir. <i>İçbükey Trapezler</i>: Kuşlu alanda, haç deseni oluşturan kalkan desenlerinin dar kenarlarında içbükey trapez şekillere rastlanmaktadır. Bu trapezlerin geniş kenarları içe doğru V şeklindedir. Sarı, kırmızı, beyaz, siyah ve yeşil renklerden oluşan (bu renklerin sıraları her bir desende değişmekte) bu trapezler iç içe küçülen formdadır. Görebildiğimiz trapezlerin çoğunda, dışta beyaz renkli bir bant ve içlerinde siyah konturlu küçülerek devam eden trapezler vardır. Pano üzerindeki sağlam kalan trapezlerden iki tanesi diğerlerine göre farklı desenlerde işlenmişlerdir. Birinin içi yatay çizgi desenlerle, diğerinin ise dama motifi ile doldurulmuştur. Bu desenler de oluşturulurken yine sarı, kırmızı, beyaz, siyah ve yeşil renkler kullanılmıştır. Olasılıkla duvarların altında kalan ve bizim görme şansına sahip olamadığımız trapezler de bunlara benzemektedir. <i>Eşkenar Dörtgenler</i>: Kalkan formlu haç kollarının arasına hepsi aynı boyutlarda olan eşkenar dörtgenler işlenmiştir. Siyah konturlu beyaz bir bant ile çevrelenen motiflerin hepsinin içi, siyah, kırmızı, sarı ve beyaz renklerden oluşan dama motifleri ile doldurulmuştur.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl. 70c), (le Décor I: pl. 38c), (le Décor I: pl. 7a), (le Décor II: 37), (le Décor I: pl. 10g), (le Décor II: 36)
Karşılaştırma:	(Campbell 1988: 43-44, pl.129), (Tülek 2004: 208-215)
Tarih:	5-6. yy
Kaynakça:	(Baykal 1950: 58-59), (Baykal 1959: 31-33), (Baykal 1964: 18-21), (Okçu 2009: 31-51)

Kat. No. 3 (Levha 3a-b, 4a-b, 8a, 10a, 11a-b-c, 12a, 13a, 15b, 16a-b-c, 17b-c)

Mozağin Adı:	Kantharoslu Alan
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Yerkapı
Korunduğu Yer:	in situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, beyaz, kırmızı, sarı, yeşil
Ölçüler:	Genişlik: 265 cm Uzunluk: 270 cm, Sekizgen: 150x152 cm Kantharos yükseklik: 64 cm, ağız çapı: 26 cm, kaide çapı: 12 cm, ayak yüksekliği: 11 cm, gövde genişliği 45 cm, kare çerçeveler: 60x62 cm, eşkenar dörtgenler: 37x105 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Bu pano dört tarafından, ortaları bükülü ve delikli, çok renkli, çift sarmallı örgü bant (giyoş) bordür ile kuşatılmıştır. Merkezi motif olarak, sekizgen bir göbek içerisindeki iç içe dairelerin ortasında kantharos ve bu sekizgen formun her bir kenarında ise düğüm (antrolac) desenli kare çerçeveler yer almaktadır. Kantharos, sekizgenin tam merkezine, iki sıra siyah, iki sıra sarı çemberle, beyaz renkli zemin üzerine, kuzey-güney doğrultuda yerleştirilmiştir. Konik formlu bir kaideye sahip olup volüt kulplu ve keskin profillidir. Kabın dış konturları siyah renkli tesseralarla işlenmiştir. Karın üzeri beş yaprak desenle dizayn edilmiştir. Bu yapraklardan ortada olanında kırmızı içi beyaz, iki yanındakilerde beyaz, sarı ve yeşil, kenardakilerde ise beyaz, sarı ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Boyun kısmında ise koyu renkten açığa doğru giden (kenarlarda kırmızı, daha sonra sarı ve ortaya beyaz) tesseralar kullanılarak gölge etkisi verilmiştir. Kantharosu kuşatan siyah konturlu çemberin dış tarafına dalga motifi işlenmiş ve bu dalga motifi siyah konturlu beyaz renkli bir bant ile çevrelenmiştir. Bant ile sekizgen arasında kalan kısım ise yeşil renkli tesseralarla kaplanmış ve sekizgenin köşe noktalarına denk gelen yerlere beyaz nokta şeklinde desenler işlenmiştir. Sekizgenin her bir kenarına göre konumlandırılan, dışta siyah konturlu, beyaz bantlı ve siyah zeminli kare çerçeveler yer almaktadır. Bu karelerin içlerine çeşitli düğüm (antrolac) desenler işlenmiştir. Bu desenlerin beşi birbiriyle benzer, üç adedi ise dizayn açısından farklılık göstermektedir. Sekizgen göbeğin her bir kenarına yerleştirilen kare çerçeveler ile tüm panoyu dıştan kuşatan beyaz renkli kare çerçevenin köşelerine eşkenar dörtgenler yerleştirilmiştir. Ayrıca her bir kenarın ortasına, iki düğüm desenli kare çerçeve arasına gelecek şekilde birer ikizkenar

	üçgen, kenarlara ise ikişer adet alınlık benzeri iç içe geçmiş üçgen desenler doldurma motifi olarak kullanılarak panonun görselliği artırılmıştır. <i>Süleyman Düğümü:</i> Merkezi motif olan sekizgen göbeğin her bir kenarına işlenen kare çerçevelerden beş tanesinin içerisinde, kare formu, köşeleri oval ilmeklerin birbiriyle geçirilmesi ile oluşturulan düğümler yer almaktadır. Bu ilmekler kırmızı, yeşil, sarı ve beyaz tesseralar ile meydana getirilmiştir. <i>Farklı Formlu Düğüm Desenler:</i> Bu desenlerin çeşitli varyasyonları Kantharosluk alanın merkezindeki sekizgenin her bir kenarına göre konumlandırılan dışta siyah konturlu, beyaz bantlı ve siyah zeminli kare çerçeveler içerisinde yer almaktadır. Bu desenlerden güney yönde olanı köşeli çift giyoş - hasır örgüsü dizaynına sahiptir. Dört sıra şeklinde birbirine alttan ve üstten geçerek bir örgü görüntüsü oluşan bu desende, ilmeklerde yeşil, kırmızı ve sarı renkler beyaz ile birlikte kullanılarak gölge etkisi verilmiştir. Batı yönde yer alan kare çerçevenin içindeki düğüm desen, sarı renkli bir daireye alttan ve üstten geçirilmiş, kırmızı ve beyaz renkli içbükey şeritlerden meydana gelmektedir. Son farklı düğüm desen ise kuzey yönde yer almaktadır. Buradaki düğüm, sarı renkli, çapraz şekilde birbirine dolanmış oval köşeli iki üçgenin, kırmızı renkli köşeleri düğümlü içbükey dörtgen şekle alttan ve üstten geçirilmesiyle oluşturulmuştur.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl. 75a), (le Décor II: 43), (le Décor II: 35), (le Décor II: 36), (le Décor II: 37), (le Décor I: pl.101b), (le Décor II: pl. 291a),
Karşılaştırma:	(Brouscari 1997: 65-77)
Tarih:	5-6. yy
Kaynakça:	(Baykal 1950: 58-59), (Baykal 1959: 31-33), (Baykal 1964: 18-21), (Okçu 2009: 31-51)

Kat. No. 4 (Levha 2b, 6a, 18b).

Mozağin Adı:	Kesişen Daireler
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Yerkapı
Korunduğu Yer:	in situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, beyaz, kırmızı, sarı, yeşil
Ölçüler:	Genişlik: 105 cm, giyoş bordür genişlik: 38 cm, meander bordür genişlik: 38,5 cm, uzunluk: 430 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Bu pano kuzeydeki koridorlu alan ve kantharoslu alan ile güneydeki kuşlu alanı doğu-batı doğrultuda birbirinden ayırmaktadır. Giyoş deseninin işlendiği bir bordür ile başlayıp, iç içe kesişen dairelerden oluşan bir bezeme devam etmekte meander desenli bir bordür ile sonlanmaktadır. Bodrum katın kuzeyindeki koridorlu ve kantharoslu panolar ile güneyinde kuşlu alanı birbirinden ayıran bir geçiş döşemesidir. Burada, dört yapraklı çiçek deseni de oluşturan siyah konturlu, beyaz zeminli birbirini kesen dairelerden ve bu dairelerin merkezine yerleştirilen bir sıra kırmızı bir sıra yeşil zeminli içbükey karelerden oluşan bir düzenleme söz konusudur. Bu iç bükey karelerin ortasına tümü sarı renkli tesseralardan kare şekiller yerleştirilmiştir. Dört yapraklı çiçek deseni de veren dairelerin birleşim noktaları ise beyaz renkli, kare şekli oluşturan dört tessera ile bağlanmıştır.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: pl. 239c), (le Décor I: pl. 38c), (le Décor I: pl. 75a)
Tarih:	5-6. yy
Kaynakça:	(Baykal 1950: 58-59), (Baykal 1959: 31-33), (Baykal 1964: 18-21), (Okçu 2009: 31-51)

Kat. No. 5 (Levha 19a-b, 20a, 24a-b)

Mozağin Adı:	Zodyak Kuşaklı Mozaik
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Hisar
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, beyaz, kırmızı, yeşil, sarı, lacivert
Ölçüler:	650x450 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Kare bir çerçeve içerisinde beyaz zemin üzerine işlenen ana pano, en dışta, siyah renkli bir bant ile sınırlanmıştır. Bu banttan sonra merkezde yine siyah bir bant ile çevrili kare çerçevenin içine bordür düzenlemesi olarak sarmaşık yapraklarından oluşan bir motif, bu motiften sonra ise zodyaklı panoyu kuşatan meander şeklinde bir bordür düzenlemesi işlenmiştir. Ana panoyu oluşturan zodyak kuşak ise sarı ve kırmızı renkte birbirine bitişik kare bir çerçeve içerisinde gösterilmiştir. Zodyak kuşağın merkezine yerleştirildiği bu kare çerçevenin doğu ve batı kenarlarına ise etrafı dört sicimli örgü bant (giyoş) bordür ile çevrili uzun dikdörtgen panolar yerleştirilmiştir. Beyaz zeminli olan bu panoların içi kırmızı renkli tesseralardan yapılmış bir bant ile çevrildikten sonra tavus kuşu, horoz, keklik gibi hayvan figürleri sıralanmıştır. Zodyak kuşağın doğusunda, 140 santimetrelilik tahrip olmuş aradan sonra, kırmızı ve yeşil renklerden oluşan dört sicimli örgü bant (giyoş) bir bordür ile çevrelenmiş pano içerisine, beyaz zemin üzerinde bir kısmı tahrip olmuş tavus kuşu, ağzında yılan tutan horoz ve iki adet keklik figürü işlenmiştir. Batı yönde ise, yine beyaz zemin üzerinde nar didikleyen horoz figürü ve bir keklik ile zeytin dalından oluşan bir tasarım söz konusudur. Bu iki yöndeki panoları kompozisyonu 0,4 cm genişliğinde kırmızı renkli birer bant çevrelemektedir. Panoları kuşatan üçlü örgü bantlar 24 cm genişliğinde, örgü bantları sınırlayan beyaz bordürler ise 10 cm genişliğindedir. En dışta ise tüm panoyu kuşatan 10 cm genişliğinde siyah bordür ve onunda dışında 32 cm genişliğinde beyaz bordür yer almaktadır.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.73e), (le Décor I: pl.38c), (le Décor I: pl.64d), (Sukenik 1932: 35-40)
Karşılaştırma:	(Ovadia-Ovadia 1987: 63)
Tarih:	5-6. yy
Kaynakça:	(Okçu 2009: 31-51), (Özkan-Ünal 2009: 54)

Kat. No. 6 (Levha 19a-b, 20a, 21a-b, 22a-b)

Mozağin Adı:	Zodyak Kuşaklı Mozaik – Sol Invictus ve Burçlar
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Hisar
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, beyaz, kırmızı, yeşil, sarı, lacivert
Ölçüler:	Zodyak kuşak çapı: 213 cm, Sol Invictusu içine alan daire çapı: 90 cm, dalga motifi çapı: 90 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Merkezdeki Sol Invictus betimi ve onu çevreleyen zodyak radyal bir desene sahiptir ve kare bir çerçeve içerisine alınmıştır. Ortada beyaz konturlu kırmızı bantlı bir dairenin içinde Sol Invictus ve bu daireyi sınırlayan bir dalga motifi yer almaktadır. Dalga motifli bandın çevresini ise on iki adet ikizkenar trapezlere bölünen bir kuşak çevirmiş ve bu trapezlerin içerisine burçlar işlenmiştir. Sol Invictus figürü, yeşil renkli bir zemin üzerine işlenmiştir. Başı hafif sağa dönük olarak cepheden gösterilen büst şeklindeki figürün başının arkasında lacivert renkli ve etrafı beyaz tesseralarla gölgelendirilmiş bir hale bulunmaktadır. Başında şua taçı bulunmakta ve saçları, bukleler halinde omuzlarına uzanmaktadır. Oval bir yüz yapısına, badem gözlere ve uzun bir buruna sahiptir. Üzerinde, omuzlarından tutturulmuş ve sol omzunu açıkta bırakan bir giysi vardır. Merkezdeki Sol Invictus figürünü çevreleyen trapezlere bölünmüş kuşağa işlenen on iki burçtan sağlam durumda olanlardan anlaşıldığı üzere, bu burçlar günümüzde de kullanıldığı gibi boğa, yengeç, oğlak, koç gibi hayvan figürleri ile simgelenmişlerdir. Her bir burç, dıştan içe doğru beyaz ve siyah konturlu yeşil renkli bir zemin üzerinde gösterilmiştir. Hemen hemen hepsi dışta siyah konturludur ve kırmızı, sarı ve beyaz renklerin gölgeli bir şekilde işlenmesiyle oluşturulmuşlardır. Ancak bu burçlardan hepsi maalesef tam olarak ele geçmemiş, bazılarında tahrip söz konusudur. Net olarak anlaşılabilen burçlar, boğa, ikizler, yengeç, başak, terazi, akrep, yay ve oğlak burçlarıdır. Sağlam durumdaki burçlardan hayvanları temsil edenlerde (koç, boğa, akrep ve oğlak) bu hayvan figürleri kullanılmış diğerlerinde ise (ikizler, başak, terazi, yay) personifikasyon tercih edilmiştir. Başak burcu, Demeter (Ceres) personifikasyonu ile ikizler burcu Herakles ve Musa Kalliope ile terazi burcu Apollon ile, yay burcu ise elinde yay tutan kenthaur ile ifade edilmiştir. Tanrıça Demeter/Ceres'in toprak ve bereket tanrıçası olduğu ve

	ekinleri simgelediği düşünüldüğünde, başak burcunun gösteriminde onun kullanıldığını söylemek doğru olacaktır. Demeter burada, ayakta durur vaziyette, khiton ve himation giyimli, sağ elinde başak burcunu da temsilen buğday başağı demeti ve sol elinde atribütlerinden birisi olan meşela benzeri bir nesne tutmaktadır. İkizler burcunu temsilen tanrı Herakles/Hercules ve Musa Kalliope ayakta, birbirlerine sarılır bir vaziyette gösterilmiştir. Herakles, çıplaktır ve sağ elinde gürzünü tutmaktadır. Müzik, şiir ve dansın esin perisi sayılan Kalliope ise, khiton ve himation giyimli olup elinde lir tutmaktadır. Terazi burcu; ayakta yarı çıplak, omzundan pelerin sarkan, sağ elinde terazi tutan Apollon olarak gösterilmiştir. Tanrı, sol eli ile sarkan pelerinin tomarını tutmakta, sağ elinde tuttuğu terazi ile ölçüyü ve ölçülü davranışı simgelemektedir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 36), (le Décor I: pl.73e), (le Décor I: pl.38c), (le Décor I: pl.64d)
Karşılaştırma:	(Sukenik 1932: 35-40), (Ovadiah-Ovadiah 1987: 63)
Tarih:	5-6. yy
Kaynakça:	(Erhat 2007: 85), (Okçu 2009: 31-51), (Özkan-Ünal 2009: 54)

Kat. No. 7 (Levha 23a-b)

Mozağin Adı:	Zodyak Kuşaklı Mozaik – Mevsimler
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Hisar
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, beyaz, kırmızı, yeşil, sarı, lacivert
Ölçüler:	
Figür ve Desen Tanımı:	Merkezi panoyu çevreleyen kare çerçevenin dört bir köşesinde, kadın şeklinde ve yanlarında belirteçleri ile işlenmiş dört mevsim figürlerinin yer aldığını görmekteyiz. Zodyak kuşağın kuzeybatı köşesinde yaz mevsimi, güneydoğu köşesinde ise kış mevsimi simgelenmiş olup, diğer köşelerdeki ilkbahar ve sonbahar tasvirleri tahrip olmuştur. Yaz mevsimi genç bir kız büstü şeklinde kişileştirilmiştir. Kabarık sarı saçları arkaya doğru toplanmış bir biçimdedir. Genç kızın bir tarafında orak, diğer tarafında ise buğday başağı yer almaktadır. Bu nesnelerin kullanılması ile ekinlerin biçilme zamanı olan yaz aylarının kastedildiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Güneydoğu köşedeki kış mevsimi de yine bir kadın şeklinde tasvir edilmiştir. Başını örten bir kıyafet giden bu kadının hemen yanında bir meşale işlenmiştir. Örtüsünün altında saçının bir bölümü gözükmekte ve alnının ortasından ikiye doğru ayrılmış vaziyettedir.
Karşılaştırma:	(Sukenik 1932: 35-40), (Ovadia-Ovadia 1987: 63)
Tarih:	5-6. yy
Kaynakça:	(Okçu 2009: 31-51), (Özkan-Ünal 2009: 54)

Kat. No. 8 (Levha 26a-b)

Mozaığın Adı:	Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile – Ters L Şeklindeki Bordür
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Osmangazi
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Sarı-pembe ve kırmızı-pembe oalitli kalker, terra -cotta, yeşil serpantin taşı, kırmızı beyaz benekli porfir, kırmızı-beyaz-siyah kireçtaşı, beyaz mermer, siyah mermer, kırmızı pembe breş, gri damarlı beyaz mermer, soğan türü şistik
Renkler:	Sarı, pembe, kırmızı, yeşil, beyaz, siyah
Ölçüler:	Genişlik: 10 cm, uzunluk: 134 cm, Bordür köşe yaptıktan sonra batıya doğru 130 cm daha devam etmektedir.
Figür ve Desen Tanımı:	Bu bordür, türbenin giriş kapısına doğru ters “L” şeklinde köşe yapmaktadır. Bordürün kuzey-güney doğrultudaki kenarının anlatımını kolaylaştırmak açısından dört banttıan oluştuğunu söylemek doğru olacaktır. Batı yöndeki en dış bant, üç sıra halinde, koyu yeşil renkli kare veya dikdörtgen taşlar arasına kırmızı renkli eşkenar dörtgen biçimli taşların yerleştirilmesiyle ortaya çıkan dama tahtası deseninden oluşmaktadır. Bu bandın hemen sağ bitişiğinde beyaz renkli iki sıra mermer şeritler arasında yine koyu yeşil ve kırmızı renkli, iki sıra halinde kare ve eşkenar dörtgen şekilli taşların oluşturduğu bir bant bulunmaktadır. Ancak bu bant yüksek oranda deformasyona uğradığı için detaylı desen tanımı belirtmek güçleşmiştir. İkinci beyaz mermer şeridin sağ bitişiğine yerleştirilen siyah renkli mermer bant ile bu bordür sonlanmaktadır. Ters L şeklinde köşe yaptıktan sonra doğu-batı doğrultuda devam eden bordürün bu bölümünde de yoğun tahribat izleri net bir şekilde görülebilmektedir. Ancak günümüze ulaşabilen kısımlardan anladığımız kadarıyla burada da üç sıra halinde, koyu yeşil kare veya dikdörtgen taşlar arasına kırmızı eşkenar dörtgen taşlardan oluşan dama tahtası deseninin ve bitişiğinde de beyaz mermer bir şeridin devam ettiğini söyleyebiliriz.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.120c)
Tarih:	11-12. yy
Kaynakça:	(Eyice 1962: 144), (Eyice 1963: 376), (Demiriz 2002), (Okçu 2009: 31-51), (Şener-Şahin 2013: 47-48)

Kat. No. 9 (Levha 31a-b, 32a-b)

Mozağin Adı:	Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile – Bordürlü Pano
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Osmangazi
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Sarı-pembe ve kırmızı-pembe oalitli kalker, terra -cotta, yeşil serpantin taşı, kırmızı beyaz benekli porfir, kırmızı-beyaz-siyah kireçtaşı, beyaz mermer, siyah mermer, kırmızı pembe breş, gri damarlı beyaz mermer, soğan türü şistik
Renkler:	Sarı, pembe, kırmızı, yeşil, beyaz, siyah
Ölçüler:	250x370 cm Bordürün genişliği, kuzeyde 18 cm, batıda 15 cm, doğuda ise 15-20 cm arasında değişmektedir
Figür ve Desen Tanımı:	Türbenin kuzey bölümdeki bu pano, bir bordürle kuşatılmış, kırmızı-pembe breş renkli kaplama taşların düğümlü mermer çerçeveler içerisinde gösterilmesiyle oluşturulmuştur. Panoyu kuşatan bordür, beyaz renkli üç sıra eşkenar dörtgen arasına yerleştirilen iki sıra kare formlu tesseralar arasında oluşan siyah renkli üçgenlerden oluşmaktadır. Bu bordürün benzeri, merkezdeki düğümlü çerçevenin içerisindeki trapezde de işlenmiştir. Bu trapez, olasılıkla günümüze ulaşamamış olan düğüm desen düzenlemeli ana panonun doldurma motifidir. Merkezdeki mermer çerçevenin köşelerinde dış hatları belli olan tahribata uğramış haldeki oval biçimli iki mermer şerit, bu alanda bir düğüm desenli düzenlemenin olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca mermer çerçeve içerisinde kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerde günümüze ulaşabilmiş olan üçgen şekilli doldurma motifleri dikkat çekmektedir. İkisinde de dama tahtası motifinin farklı varyasyonları kullanılmıştır. Kuzeybatı köşedeki içbükey üçgenin iç kısmında kırmızı ve yeşil renkli taşlar ile dama motifi işlenmiş, kuzeydoğudaki içbükey üçgenin içi ise aynı renklerdeki kareler arasına eşkenar dörtgenlerle oluşturulan dama motifi işlenmiştir. Ana panoyu çevreleyen mermer çerçevelerin arasındaki bantlardan dışta kalanı, bir sıra sarı-beyaz renkli yatay halde eşkenar dörtgenlerin dizilimi ve bunların aralarında oluşan kum saati desenleri ve siyah - beyaz renkli üçgen biçimli taşlardan meydana gelen bir banttandır oluşmuştur. Diğer bantlarda ise, iki sıralı, kırmızı, sarı, koyu yeşil, siyah ve beyaz renkli kareler (renk sıraları belirli bir düzen izlememekte) ile bunların arasında oluşan kum saati motifleri yan yana tekrarlanarak devam etmiştir.

Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.14f), (le Décor I: pl.120c), (le Décor I: pl.15c), (le Décor II: 39)
Tarih:	11-12. yy
Kaynakça:	(Eyice 1962: 144), (Eyice 1963: 376), (Demiriz 2002), (Okçu 2009: 31-51), (Şener-Şahin 2013: 47-48)

Mozağin Adı:	Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile – Büyük Pano – Güney ve Batı Bordürler
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Osmangazi
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Sarı-pembe ve kırmızı-pembe oalitli kalker, terra -cotta, yeşil serpantin taşı, kırmızı beyaz benekli porfir, kırmızı-beyaz-siyah kireçtaşı, beyaz mermer, siyah mermer, kırmızı pembe breş, gri damarlı beyaz mermer, soğan türü şistik
Renkler:	Sarı, pembe, kırmızı, yeşil, beyaz, siyah
Ölçüler:	Genişlik: 50 cm, Uzunluk: 163 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Büyük pano olarak adlandırdığımız merkezi motifin güney köşesinde, doğu-batı doğrultuda uzanan toplam dört şeritten oluşan küçük bir bordür parçası günümüze koruna gelmiştir. Bir sıra mermer, bir sıra eşkenar dörtgen biçimli tesseralar ile dizayn edilmiş dört şeritten oluşan bu küçük bir bordür parçasının batı bölümü tamamen tahrip olmuş, kuzey kenarı ise üç sıra eşkenar dörtgen desenli bordür parçası ile sınırlanmıştır. Büyük panoyu batı yönden kuşatan bordür, mermer düğümlü ve üç sıra tesseralı bant takviyelidir. Bordürün merkezinde ortadaki bantı yarıya bölen yuvarlak formlu bir desen bulunmaktadır. Bu beyaz mermerden yapılmış yuvarlak şeklin merkezinde bulunan kırmızı renkli yuvarlak taşın çevresi siyah ve beyaz renkli ters ve düz üçgenlerden oluşan testere dişi motifli bir bant ile çevrilerek rozet şekline dönüşmüştür. Rozet motifinin her iki tarafındaki bant birbirinden farklı desenlerde işlenmiştir. Güneydeki bant, düzensiz bir sırayla dizilmiş kırmızı ve siyah renkli eşkenar dörtgen biçimli taşların oluşturduğu dama tahtası motifi ile dizayn edilmiş, kenarlarda ise sarı ve beyaz renkli üçgenlerle doldurulmuştur. Kuzeyindeki bantta ise, aynı renkler kullanılmış, farklılık olarak bir sıra daha fazla eşkenar dörtgen ilave edilerek aynı tarzda yapılmıştır. Bordürün ana panoyu sınırlayan bandı, kırmızı ve koyu yeşil renkli üç sıra eşkenar dörtgenlerin aralarına siyah, koyu yeşil, kırmızı ve turuncu renkli karelerin yerleştirilmesinden oluşan dama tahtası desenindedir. Bordürün dış taraftaki bandının ise, yarısı farklı dizaynda diğer yarısı farklı dizaynda işlenmiştir. Kuzey tarafı, bir sıra kırmızı bir sıra beyaz renkli eşkenar dörtgenlerin yan yana dizilmesi ile oluşan dama tahtası desenindedir. Güney bölümü ise, bir sıra büyük boyutlu koyu yeşil

	renkte eşkenar dörtgen dizisi ve aralarda yerleştirilen renkli üçgen taşarlardan oluşmaktadır.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.10a), (le Décor I: pl.14e), (le Décor I: pl.120c), (le Décor I: pl.14e), (le Décor I: pl.15a)
Tarih:	11-12. yy
Kaynakça:	(Eyice 1962: 144), (Eyice 1963: 376), (Demiriz 2002), (Okçu 2009: 31-51), (Şener-Şahin 2013: 47-48)

Mozağin Adı:	Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile – Büyük Pano
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Osmangazi
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Sarı-pembe ve kırmızı-pembe oalitli kalker, terra -cotta, yeşil serpantin taşı, kırmızı beyaz benekli porfir, kırmızı-beyaz-siyah kireçtaşı, beyaz mermer, siyah mermer, kırmızı pembe breş, gri damarlı beyaz mermer, soğan türü şistik
Renkler:	Sarı, pembe, kırmızı, yeşil, beyaz, siyah
Ölçüler:	Merkezdeki plaka çapı: 98 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Günümüze, doğu-batı doğrultudaki düzenlemesi kalmış büyük pano düğüm desenli bir tasarıma sahiptir. Panonun merkezindeki düzenleme, ortadaki koyu yeşil renkli yuvarlak plakaya iki gri damarlı beyaz mermer şerit arasında tesseralı bir bantla bağlantılı üç düğümlü bir desenden oluşmaktadır. Batı yönündeki düğüm net gözükmemekte, güneydeki deformasyona uğramış, kuzeydeki ise tamamen yok olmuş durumdadır. Düğümleri saran tesseralı bantların güneydeki bölümü, üç sıra halinde eşkenar dörtgenlerden oluşmakta ve bu dörtgenlerin yan yana dizilmesi ile diyagonal dama tahtası deseni ortaya çıkmaktadır. Bu eşkenar dörtgenlerin renkleri bir sırada iki yeşil arasında bir kırmızı, bir sırada ise iki kırmızı arasında bir yeşil olarak devam etmektedir. Diğer yönlerdeki düğümlerin bantları ise daha farklı bir dizayndadır. Yine üç sıra şeklinde düzenlenen bantta bu sefer bir kare bir eşkenar dörtgen olmak üzere sıralanan şekillerin oluşturduğu dama tahtası deseni seçilmiştir. Bandın orta sırasında kullanılan kare şekilli taşlar bir kırmızı bir sarı olarak değişkenlik göstermekte, dış sıralardaki koyu renkli karelerin arasında ise siyah veya kırmızı eşkenar dörtgen biçimli taşların kullanıldığı gözlenmektedir. Büyük panoyu oluşturan diğer bir desen ise, bir bölümü Orhangazi'ye ait mezarın altında kalan siyah ve koyu yeşil damarlı yuvarlak formlu plaka ile başlamaktadır. Bu yuvarlak plakanın çevresi gri damarlı beyaz mermer bir kuşakla çevrilmiş, bu çerçeve ise üç sıradan oluşan ve üçgen formlu bir yeşil bir kırmızı renkli testere dişi motifini oluşturan bir bant ile çevrilmiştir. Ancak bu bant büyük oranda tahrip olmuştur. Bu bezemenin güneyinde, volüt biçimli şerit ile sarılmış düğüm desenli bir düzenleme yer almaktadır. Düğüm kısmının ortasına koyu yeşil renkli yuvarlak bir taş yerleştirilmiş, taşın çevresi ise küçük üçgen taşlarla doldurulmuş, bunu kuşatan gri damarlı beyaz mermer şeridin kenarları

	ise koyu yeşil ortası kırmızı renkli eşkenar dörtgenlerden oluşan bir bant ile dizayn edilmiştir. Büyük panonun merkezini oluşturun ve en büyük çaplı yuvarlak plakaya geçişte, bu plakanın yukarıda bahsedilen doğu tarafındaki banta teğet durumda, içbükey bir kare şekil yer almaktadır. Bu içbükey formun içerisine ise bir sıra koyu yeşil, bir sıra kırmızı renkli kare ve eşkenar dörtgen şekilli taşlardan oluşan bir dama tahtası deseni yerleştirilmiştir.
Desem Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.14g), (le Décor I: pl.120c), (le Décor I: pl.10a) (le Décor I: pl.14g), (le Décor II: 35)
Tarih:	11-12. yy
Kaynakça:	(Eyice 1962: 144), (Eyice 1963: 376), (Demiriz 2002), (Okçu 2009: 31-51), (Şener-Şahin 2013: 47-48)

Mozağin Adı:	Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile – Düğüm Desenli Büyük Çerçeve
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Osmangazi
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Sarı-pembe ve kırmızı-pembe oalitli kalker, terra -cotta, yeşil serpantin taşı, kırmızı beyaz benekli porfir, kırmızı-beyaz-siyah kireçtaşı, beyaz mermer, siyah mermer, kırmızı pembe breş, gri damarlı beyaz mermer, soğan türü şistik
Renkler:	Sarı, pembe, kırmızı, yeşil, beyaz, siyah
Ölçüler:	120x120 cm, bordür genişliği: 12 cm, yuvarlak plaka çap: 19 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Ters L formlu bordürün doğu-batı doğrultudaki parçasının kuzey bitiğinde yer alan ve etrafı beyaz renkli mermerler ile sınırlanmış bu çerçeve kare formadadır. Kare çerçevenin içerisine üçerli sıra halinde toplam dokuz adet yuvarlak plakalar yerleştirilmiştir. Bu yuvarlak plakaların etrafına, beyaz renkli iki mermer şerit arasında çeşitli geometrik desenli tesseralardan oluşan bir bant ileilmek şeklinde birbirine sarılan bir düğüm desen oluşturulmuştur. Yuvarlak plakaları saran geometrik desenli bantta kırmızı renkli (küçük bir bölümde sarı renkli) eşkenar dörtgenlerin aralarına daha küçük boyutlarda koyu yeşil-siyah renklerde üçgen ve kare şekiller yerleştirilmiştir. Bu küçük üçgenlerin üst üste yerleştirilmesi ile kum saati desenleri oluşmuştur. Düğüm deseninin kuşatan mermer şeritlerden oluşan çerçevenin köşelerine ve düğüm desenin kesişme noktalarının kalan boşluklara doldurma motifleri işlenmiştir. Ortada kırmızı veya yeşil renkli büyük boyutlu üçgen şekillerin kenarlarına daha küçük boyutlu koyu renk üçgenlerin yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Ancak bunların hepsi günümüzde seçilebilir durumda değildir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 39), (le Décor I: pl.233d)
Tarih:	11-12. yy
Kaynakça:	(Eyice 1962: 144), (Eyice 1963: 376), (Demiriz 2002), (Okçu 2009: 31-51), (Şener-Şahin 2013: 47-48)

Mozağin Adı:	Orhangazi Türbesi'ndeki Opus Sectile – Düğüm Desenli Küçük Çerçeve
Buluntu Yeri:	Prusia a.O. - Osmangazi
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Sarı-pembe ve kırmızı-pembe oalitli kalker, terra -cotta, yeşil serpantin taşı, kırmızı beyaz benekli porfir, kırmızı-beyaz-siyah kireçtaşı, beyaz mermer, siyah mermer, kırmızı pembe breş, gri damarlı beyaz mermer, soğan türü şistik
Renkler:	Sarı, pembe, kırmızı, yeşil, beyaz, siyah
Ölçüler:	70x75 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Merkezindeki koyu yeşil renkli, siyah damarlı, yuvarlak formu bir plakanın etrafında ilmek şeklinde örülmüş dört düğüm deseni bulunan bu pano, beyaz renkli mermer bir çerçeve içerisindedir. Bu düğüm desenin dış hattı beyaz renkli mermer ile çevrelenmiştir. Merkezi yuvarlak plakanın etrafı bir sıra yeşil ve beyaz renkli (az bir kısmında siyah, kırmızı da var) ters ve düz üçgen formu tesseralarla çevrelenmiştir. Benzer tasarım düğümlerin merkezlerinde bulunan kırmızı renkli yuvarlak taşların çevresinde de görülmektedir. Düğüm deseni çevreleyen beyaz renkli mermer şeritlerin ortalarında volüt şeklini oluşturan tesseralı bantlar yer almaktadır. Bunlardan birbirlerine çapraz duran düğümlerdeki desenler birbirine benzemektedir. Bu desenlerden ilki, bir sıra koyu yeşil renkte (aralarda kırmızı da var) eşkenar dörtgen dizisi ve bu dizinin aralarında oluşan beyaz renkli kum saatleri ile siyah üçgen kesimli taşlardan meydana gelmektedir. Diğer desen ise, iki sıralı, bir kare bir eşkenar dörtgen biçimli taşların dizilimi ile oluşan dama tahtası desenindedir. Düğüm desen ile bu deseni kuşatan kare çerçeve arasında doldurma motifleri kullanılmıştır. Kare çerçevenin dört köşesinde oluşan üçgenlerin içi, yeşil, beyaz, sarı ve kırmızı renkli küçük boyutlu üçgen formu tesseralar ile doldurulmuştur. Burada da çapraz konumda olan üçgenlerde aynı renk ve desenlerin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Çerçevenin orta bölümlerinde kalan boşluklar ise içbükey trapez ve konik üçgen desenler ile doldurulmuştur. İçbükey trapezlerin merkezine şeklin formunu almış mermer bir plaka yerleştirilmiş, plakanın etrafı açık ve koyu renkli ters ve düz üçgenlerden oluşan bir bant ile bezenmiştir. Üst köşesi kesik konik üçgenler ise, merkeze konulan büyük üçgen formu sarı renkli tek bir taş ile dört küçük üçgene

	bölünmüştür. Bu üçgenlerin ortalarına da kırmızı ve sarı renkli yine tek bir üçgen konmuş, kenarlara ise ters ve düz daha küçük siyah-beyaz, siyah-sarı renklerinde üçgenler yerleştirilmiştir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 38), (le Décor I: pl.15a), (le Décor II: 39), (le Décor I: pl.120c), (le Décor II: 36), (le Décor II: 35)
Tarih:	11-12. yy
Kaynakça:	(Eyice 1962: 144), (Eyice 1963: 376), (Demiriz 2002), (Okçu 2009: 31-51), (Şener-Şahin 2013: 47-48)

Kat. No. 14 (Levha 36a)

Mozağin Adı:	Bursa Arkeoloji Müzesi – 1 Numaralı Pano
Buluntu Yeri:	?
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Pembe, kırmızı, siyah ve bej
Figür ve Desen Tanımı:	1 numaralı panonun çok küçük bir kısmı korunmuş olsa da burada dairevi bir tasarımın işlendiği anlaşılmaktadır. Kırmızı ve bej renkli üçgenlerin yan yana sıralanması ile oluşan testere dişi motifli bir bordür ile kuşatılan dairevi şeklin içine dama tahtası motifi işlenmiştir. Dama tahtası desenini oluşturan karelerde pembe, kırmızı, siyah ve bej renkli tesseralar kullanılmıştır. Testere dişi motifli bordürün dışında ise siyah konturlu sarı zeminli bir dairevi bir bant daha yer almaktadır. Ancak panonun çok küçük bir kısmının korunması nedeniyle diğer motifler hakkında tespit yapabilmek mümkün değildir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.10a), (le Décor I: pl.114e)
Tarih:	Erken Bizans Dönemi (?)
Kaynakça:	-

Kat. No. 15 (Levha 37a, Levha 43a)

Mozağin Adı:	Bursa Arkeoloji Müzesi – 2 Numaralı Pano
Buluntu Yeri:	?
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Pembe, kırmızı, sarı, yeşil ve bej
Figür ve Desen Tanımı:	2 numaralı pano üzerinde, yan yana sıralanmış eşkenar trapez şekillerden oluşan radyal bir tasarım söz konusudur. Bu trapezlerden üç tanesi seçilebilmektedir. Bunlardan ortada olanı diğerlerine göre daha iyi korunmuş durumdadır, kenardakilerin ise çok küçük kısımları mevcuttur ancak yine de bu trapezlerin içlerine doldurulan motifler belirgindir. Ortada yer alan trapez şeklin içi gölgeli işlenmiş balık pulu yüzey motifi ile doldurulmuştur. Dış konturları kırmızı ile verilmiş olan pulların içi ağırlıklı olarak bej ve beyaz ile doldurulurken bazı bölümlerde ortalarının kırmızı ile doldurulduğu pullar da görülmektedir. Sol tarafta yer alan trapezin içi gökkuşağı renklerinde zikzak çizgilerin açılar oluşturmasıyla meydana gelen, dişli sicimlerden oluşturulmuş yüzey motifi ile doldurulmuştur. Sağ taraftaki trapez ise basit sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur. Tüm bu trapezlerin dış hattı siyah çerçeveli beyaz bant ile çevrilmiştir. Bu bantların çevresi de kırmızı ve sarı renkli tesseralar ile gölgelendirilmiştir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 36), (le Décor I: pl.219a), (le Décor I: pl.110a), (le Décor I: pl.199c),
Tarih:	Erken Bizans Dönemi (?)
Kaynakça:	-

Kat. No. 16 (Levha 38a)

Mozağin Adı:	Bursa Arkeoloji Müzesi – 3 Numaralı Pano
Buluntu Yeri:	?
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, kahverengi ve bej
Figür ve Desen Tanımı:	3 numaralı pano üzerinde siyah konturlu kare bir çerçeve içerisinde beyaz renkli zemin üzerine oğlak figürü betimlenmiştir. Boynu aşağı doğru eğik duran bu oğlak yerden otların pozisyonundadır. Siyah konturlu işlenen figürde sarı renkli tesseralar kullanılmıştır.
Karşılaştırma:	(Can 2009: 9)
Tarih:	Erken Bizans Dönemi (?)
Kaynakça:	-

Kat. No. 17 (Levha 39a)

Mozağin Adı:	Bursa Arkeoloji Müzesi – 4 Numaralı Pano
Buluntu Yeri:	?
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Kırmızı, pembe, sarı, siyah, beyaz ve bej
Figür ve Desen Tanımı:	4 numaralı pano üzerinde geometrik ve floral desenler işlenmiştir. Bir köşelerinden birbirlerine bağlanmış büyük iki karenin arasında oluşan üçgen şekil temel tasarımı oluşturmaktadır. Bu üçgen ve karelerin içleri ise çeşitli desenler ile doldurulmuştur. Sağ taraftaki kare içine yan yana dizili gölgeli balık pulu motifi işlenmiştir. Balık pulları beyaz zeminli olup kırmızı, pembe ve sarı gölgelidir. Soldaki karenin içi ise basit sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur. Bu kareler siyah konturlu beyaz bant ile çevrelenmiştir. Ortada oluşan üçgen şeklin içine ise dört yapraklı yonca ve iğ şekilli yaprak motifleri işlenmiştir. Bu motiflerin yerleştirildiği zemin pembe renkli olup floral desenler siyah konturlu beyaz ve pembe renklidir. Panonun üst iki köşesinde ise kırmızı zemin üzerine beyaz renkli, kenarları volütlü, damla formu yapraklı floral desenler işlenmiştir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 42), (le Décor II: 46), (le Décor II: 47), (le Décor II: 46), (le Décor I: pl.110a)
Tarih:	Erken Bizans Dönemi (?)
Kaynakça:	-

Kat. No. 18 (Levha 40a)

Mozağin Adı:	Bursa Arkeoloji Müzesi – 5 Numaralı Pano
Buluntu Yeri:	?
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, kahverengi ve bej
Figür ve Desen Tanımı:	5 numaralı pano üzerinde dışta kahverengi bordürlü, siyah konturlu kare bir çerçeve içerisinde beyaz renkli zemin üzerine koşar pozisyonda olan bir ceylan figürü betimlenmiştir. Siyah konturlu işlenen ceylan figürü kahverengi tesseler ile beyaz gölgeli işlenmiştir.
Karşılaştırma:	(Can 2009: 9)
Tarih:	Erken Bizans Dönemi (?)
Kaynakça:	-

Kat. No. 19 (Levha 41a)

Mozağin Adı:	Bursa Arkeoloji Müzesi – 6 Numaralı Pano
Buluntu Yeri:	?
Korunduğu Yer:	Bursa Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Kırmızı, sarı, mavi, lacivert ve beyaz
Figür ve Desen Tanımı:	Etrafı basit örgü bant bordür ile kuşatılmış kare çerçevenin içinde birbirine bağlı düğüm desenlerden oluşan bir tasarım yer almaktadır. Kare şeklin her bir kenarında iki yerde kavis yaparak yarım daire oluşturan düğüm desenlerin kolları içeriye doğru devam ederek birbiri ile bağlantı dört tam daire şekli desenler oluşturmaktadır. Bu daireler örgü bant motifi ile sarmalanmıştır ve haç formlu şekiller oluşturarak birbirine bağlanmaktadır. Bu haç motiflerinin her bir kollarının arasında ise içbükey kenarlı altıgen formlu desenler oluşmuştur. Panonun temel tasarımını oluşturan örgü bant motifi kırmızı, sarı, mavi renkli beyaz gölgelidir. İçbükey kenarlı altıgen şekiller ise beyaz bant ile çevrilidir. Ayrıca ince bir siyah konturu olan bu şekillerin zemini sarı renkli olup içlerine, ortadaki kırmızı kareye bitişik mavi üçgenlerden oluşan bir desen işlenmiştir
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.70j), (le Décor II: 37), (le Décor I: pl.237g)
Tarih:	Erken Bizans Dönemi (?)
Kaynakça:	-

Mozağin Adı:	Muradiye Külliyesi Bahçesindeki Pano
Buluntu Yeri:	?
Korunduğu Yer:	Muradiye Külliyesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Pembe, kırmızı, sarı, yeşil ve bej
Figür ve Desen Tanımı:	Bursa Arkeoloji Müzesi'ndeki 2 numaralı panoda görüldüğü gibi yan yana sıralanmış eşkenar trapez şekillerden oluşan radyal bir tasarım söz konusudur. Panonun merkezinde iç içe geçmiş dairelerden oluşan bir motif yer almaktadır (burada yarım daire şeklinde korunmuş). Bu yarım dairenin içinde ise üç tanesi seçilebilen, yan yana duran, yeşil gövdeli ve yapraklı, kırmızı tomurcuklu gül motifleri işlenmiştir. En solda yer alan trapezin içi basit sicimlerden oluşan, gökkuşağı renginde yüzey motifi ile doldurulmuştur. Hemen yanındaki trapezde, gölgeli işlenmiş balık pulu yüzey motifi yer almaktadır. Dış konturları kırmızı ile verilmiş olan pulların içi ağırlıklı olarak bej ve beyaz ile doldurulurken bazı bölümlerde ortalarının kırmızı ile doldurulduğu pullar da görülmektedir. Sıradaki trapezin içine gökkuşağı renklerinde zikzak çizgilerin açılar oluşturmasıyla meydana gelen, dişli sicimlerden oluşturulmuş yüzey motifi işlenmiştir. Son olarak en sağdaki trapezin içi ise birbirini kesen dairelerden, daire merkezlerinde yer alan içbükey kare motifinden ve böylece meydana gelen dört yapraklılardan oluşan zıt renkli dikey yüzey motifi ile doldurulmuştur. İçbükey karelerin içine sırasıyla büyük ve küçük, zıt renkte, çerçevelenmiş dik duran kare motifi yerleştirilmiştir. Tüm bu trapezlerin dış hattı siyah çerçeveli beyaz bant ile çevrilmiştir. Bu bantların çevresi de kırmızı ve sarı renkli tesseralar ile gölgelendirilmiştir. Pano üzerinde belirli bölgelerde eksiklikler bulunmakla beraber tesseraların büyük bir kısmı eksiktir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 36), (le Décor I: pl.219a), (le Décor I: pl.110a), (le Décor I: pl.199c), (le Décor I: pl.237g)
Tarih:	Erken Bizans Dönemi (?)
Kaynakça:	-

Kat. No. 21 (Levha 46a, 47a-b)

Mozağin Adı:	Ayasofya Camii'ndeki Opus Sectile
Buluntu Yeri:	Nikaia
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Gri damarlı Marmara mermeri, yeşil porfir, siyah granit, serpantin breşi, pembe tektonik breş, porfir, kiremit rengi kalker, yeşil porfir, camgöbeği renginde kalker, siyah kalker, açık sarı ile ten rengi arasında değişen damarlı bir taş ve cam hamurundan siyah, lacivert, veronez yeşili
Renkler:	Beyaz, yeşil, siyah, pembe, bordo, sarı, lacivert
Ölçüler:	360x360 cm, merkezdeki daire çap: 55 cm, küçük daireler çap: 25 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Kare şeklindeki ana panonun örgü motifli merkezi kompozisyonu 250 cm boyutlarında kare bir alanı kaplar. Bu büyük kare, beyaz mermerden geçmeli düğümler tarafından oluşturulan iki konsantrik daireye bölünmüştür. Tam ortada bulunan daire levhanın çevresinde merkezleri aynı çember üzerinde bulunan sekiz tane daha küçük daire sıralanmıştır. Bu daha küçük daireler birbirlerine beyaz mermerden geçmeli şeritlerin oluşturduğu düğümler ile bağlıdır. Bu her bir küçük dairelerin etrafına işlenen desenler değişkenlik göstermektedir. Geçmeli şeritler tarafından oluşturulan her bir düğüm deseninin merkezinde ise koyu renkli plakalar vardır. Merkezine, bu düğüm desenli tasarımın yerleştirildiği kare çerçevenin dört bir köşesinde de daha küçük birer daire levha yer alır. Daireler beyaz mermer şeritli küçük düğümler ile kare çerçeveye bağlanmışlardır. Böylece oluşan yuvarlak madalyonlar, etraflarını çeviren ve aralardaki küçük daire levhacıkların etrafında düğümlenen bir örgü şeridi ile birbirine bağlanmıştır. Ortadaki büyük madalyonun çevresinde oluşan sekiz küçük alanın her birinde yekpare taştan birer zambak motifi (fleur de lys) yer alır. Bu motifin zeminindeki desenler günümüzde görülememektedir ancak döşemenin daha eski tarihlerde çekilmiş fotoğraflarına bakıldığında her alanın birbirinden farklı geometrik desenlerle süslenmiş olduğunu görmek mümkündür. Düğüm deseni tasarımından oluşan alanın zeminin geri kalan bölümlerinde ise çok çeşitli geometrik ve bitkisel desenler doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Bütün bu pano geometrik küçük parçalardan oluşan bir bordürle

	kuşatılmıştır. Bordürü oluşturan desenlerin hemen hepsi birbirinden farklıdır.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.9g), (le Décor I: pl.10a), (le Décor I: pl.10j), (le Décor I: pl. 16a), (le Décor I: pl.17i), (le Décor II: 41), (le Décor II: 42), (le Décor II: 48), (le Décor I: pl.114d), (le Décor I: pl.114f, (le Décor I: pl.120a), (le Décor I: pl.120d), (le Décor I: pl.121b), (le Décor II: pl. 262i)
Tarih:	11. yüzyıl ortaları
Kaynakça:	(Scheider 1943: 10-16), (Eyice 1963: 374), (Demiriz 2002: 90)

Mozağin Adı:	Koimesis Kilisesi'ndeki Opus Sectile - Düğüm Tasarımlı Bordür
Buluntu Yeri:	Nikaia
Korunduğu Yer:	yok
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Kalker, taş
Renkler:	Siyah, beyaz, sarı, yeşil, kiremit kırmızısı, pembe tektonik breştir
Ölçüler:	Kare pano: 130x136 cm, yuvarlak plaka çap: 87 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Merkezi panoyu kuşatan bu bordür, örgü bandı formunda, birbirine bitişik sıralanmış düz dikdörtgenler ve daireler hattından oluşmaktadır. Beyaz mermer çerçevelidir. Bu çerçevelerin iç kısımları geometrik şekillerin kullanıldığı bantlar ile doldurulmuştur. Yuvarlak formu düğüm desenlerin ortalarına küçük daire plakalar yerleştirilmiş ve bunların etrafı üç sıradan oluşan geometrik bantlar ile kuşatılmıştır. Bu üç sıranın her birinde farklı renk ve şekilli taşlar kullanılmıştır. Plakaya bitişik olan sırada, yan yana dizilmiş üçgenlerden oluşan testere dişi motifi kullanılmış olup ikinci ve üçüncü sıralarda aynı tasarım fakat zıt renkler kullanılmıştır. Burada kullanılan bant deseni ise, zıt renkte kum saati oluşturacak şekilde yan yana dizilen dik karelerin oluşturduğu bant modelidir. Bu üç sıralı banttıan sonra iki mermer şerit arasında yine geometrik desenli bir bant işlenmiştir. Bu bant, dik duran ve birbirine uçlarından dokunan, üç sıralı, zıt renkli eşkenar dörtgenler kuşağı deseninden oluşmaktadır. Aynı şekilde dikdörtgen formu plakaların etrafı da geometrik desenli şeritler ile çevrelenmiştir. Bu desenler yuvarlak formu düğümlerde kullanılan desenler ile aynıdır. Kısıtlı olan fotoğraflardan anlaşıldığı üzere her bir plakada farklı desenler kullanmıştır. Ortadaki dikdörtgen formu plakanın etrafında kimi yerde, tek sıralı, zıt renkte kum saati oluşturacak şekilde yan yana dizilen dik karelerin oluşturduğu bant modeli kullanılırken, kimi yerde ise yine tek sıralı testere dişi motifli bant kullanılmıştır. Bu bandın dış bitişğinde iki mermer kuşak arasında kalan alanda ise bu sefer iki sıralı, kum saati oluşturan desenli bant kullanılmıştır.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.10a), (le Décor I: pl. 81b), (le Décor I: pl.15a), (le Décor I: pl.21a)
Tarih:	11. yüzyıl ortaları
Kaynakça:	(Wulff 1903: 156), (Schmit 1927: 20), (Yalman: 112), (Demiriz 2002: 94), (Maffei 2004: 114-115), (Şahin 2014: 103),

Kat. No. 23 (Levha 62b)

Mozağin Adı:	Koimesis Kilisesi'ndeki Opus Sectile - Diğer Bordürler
Buluntu Yeri:	Nikaia
Korunduğu Yer:	yok
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Kalker, taş
Renkler:	Siyah, beyaz, sarı, yeşil, kiremit kırmızısı, pembe tektonik breştir
Ölçüler:	?
Figür ve Desen Tanımı:	Doğu-batı yönde uzunlamasına bir bordür ile bölünen alan üç kısma ayrılmıştır. Bordür ile bölünen bu alanların iç bölümleri büyük plakalar ile kaplanmıştır. Bordür ise, yan yana bitişik şekilde sıralanan yuvarlak formlu rozetlerden meydana getirilmiştir. Bu rozetlerin merkezindeki yuvarlak plakanın çevresi, ters ve düz üçgenlerden oluşan testere dişi motifli bir bant ile çevrilmiştir. Bu bandın etrafı ise mermer kuşak ile çevrilidir. Kuzey-güney yönde ise dikdörtgen bir alan yine bordürle çevrilerek iki parçaya bölünmüştür. Ancak burada kullanılan bordür desenlerinin hepsini çizim üzerinden tanımlayabilmek oldukça güçtür. Kısa kenarları çevreleyen bordürler zıt renkli karelerin yan yana dizilmesinden oluşan dama tahtası desenindedir. Diğer kenarlardaki motifler ise tanımlanamamaktadır.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.10a), (le Décor I: pl.14a)
Tarih:	11. yüzyıl ortaları
Kaynakça:	(Wulff 1903: 156), (Schmit 1927: 20), (Yalman: 112), (Demiriz 2002: 94), (Maffei 2004: 114-115), (Şahin 2014: 103),

Mozağin Adı:	Koimesis Kilisesi'ndeki Opus Sectile - Düğüm Desenli Küçük Çerçeveler
Buluntu Yeri:	Nikaia
Korunduğu Yer:	yok
Mozaik Tekniği:	Opus Sectile
Malzeme:	Kalker, taş
Renkler:	Siyah, beyaz, sarı, yeşil, kiremit kırmızısı, pembe tektonik breş
Ölçüler:	?
Figür ve Desen Tanımı:	Bu çerçeveler biri Narteks'den girişte, diğeri ise panonun doğu kenarındaki bordürün üzerinde olmak üzere iki adettir. Narteks girişinde yer alan çerçeve, köşelerden dört ufak düğümlüdür ve ortasında yeşil breşten yuvarlak bir plaka yer alır. Bu plakanın etrafına mozaik bir bant işlenmiştir. Bu bant, üç sıralıdır ve bu sıraların dikdörtgen uzun taşlarla karelere bölünüp, bu karelerin merkezlerine de dik duran karelerin yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Köşelere konumlandırılan ufak düğümlerin merkezinde yuvarlak formu plakalar vardır ve bu desen mermer bir kuşak ile çevrelenmiştir. Panonun doğu kenarındaki bordür üzerinde yer alan düğüm desenli çerçeve ise diğeri göre daha farklı bir tarzda işlenmiştir. Burada köşelerdeki düğümler daha büyük boyutludur ve ortadaki plakaya alttan-üstten ilmekler şeklinde bağlıdır. Dış hattı mermer bir şeritle çevrelenmiştir. Bu şeritlerin ortalarında, bir sıralı mozaik bant yer almaktadır. Bant ise dik duran üçgenlerin yan yana dizilmesi ile oluşturulan bir desenden meydana gelmiştir. Kare çerçeve ile düğüm desen arasında kalan boşluklar ise geometrik şekillerden oluşan tasarımlar ile doldurulmuştur.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.15a), (le Décor I: pl.17i), (le Décor II: 38)
Tarih:	11. yüzyıl
Kaynakça:	(Wulff 1903: 156), (Schmit 1927: 20), (Peschow 1972: 146), (Yalman: 112), (Demiriz 2002: 94), (Maffei 2004: 114-115), (Şahin 2014: 103),

Mozağin Adı:	Beyler Mahallesi'nde Bulunan Mozaik
Buluntu Yeri:	Nikaia
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Siyah, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil
Ölçüler:	?
Figür ve Desen Tanımı:	Döşemenin ana kompozisyonunu geometrik bir tasarım oluşturmaktadır. Sekizgen ve altıgen şekilli çerçevelerin etrafı örgü bandı (giyoş) bir bordürle kuşatılmış ve çerçevelerin içlerine çeşitli motifler işlenmiştir. Ancak sekizgen çerçeve içindeki haricinde bu motiflerin neler olduğu eldeki fotoğraflardan şu an için tespit edilememektedir. Siyah konturlu beyaz zeminli sekizgen çerçeve içerisinde, cepheden verilmiş bir erkek büstü yer almaktadır. Bu erkek figürünün saçları siyah renkte, kabarık ve dalgalı bir formda olup omuzlarına doğru uzanmaktadır. Alın üzerine dökülen perçemleri, tam ortadan ikiye ayrılmıştır. Ciddi bir yüz ifadesi olan figürün, göz yapısı badem formludur ve kaşları aşağıya doğru inen bir hat izlemektedir. Ufak bir ağız yapısına sahip olan figürün üst dudağı, alt dudağına göre neredeyse yok denecek kadar incedir. Döşemenin ortaya çıkan parçasına bakıldığında, insan yüzü bulunan bu sekizgen şeklin, etrafındaki altıgenlerden daha büyük boyutlu olması bu sekizgenin panonun merkezi motiflerinden olabileceğini akla getirmektedir. Bu geometrik şekiller giyoş bir bordürle kuşatılmıştır. Sekizgenin kuzey-güney ve doğu-batı kenarlarının hemen bitişiğine – giyoş bordürden sonra- altıgenler yerleştirilmiştir. Diğer kenarlarda ise giyoş bordürlerin üst üste kesiştiği alanlarda kalan boşluklara, içbükey trapez şekiller işlenmiştir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 36), (le Décor II: 37), (le Décor I: pl.70j)
Tarih:	5-6. yy ?
Kaynakça:	-

Kat. No. 26 (Levha 67b, 68a-b, 69a-b-c)

Mozağın Adı:	İznik Arkeoloji Müzesi'nden Mozaik Pano
Buluntu Yeri:	Nikaia
Korunduğu Yer:	İznik Arkeoloji Müzesi
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Lacivert, beyaz, kırmızı ve pembe
Ölçüler:	Korunan uzunluk: 143 cm, korunan genişlik: 77 cm, kare şekiller: 54 cm, iç şekiller: genişlik: 30 cm yükseklik 42 cm, daire çapı: 40 cm
Figür ve Desen Tanımı:	Mozaik üzerinde genel itibari ile geometrik desenlerden oluşan bir tasarım söz konusudur. Korunan bu parçadan anlaşıldığı üzere panoda, göz motifini andıran, iç içe geçmiş iç şekilleri ve yine iç içe geçmiş dairelerin art arda sıralandığı bantlar arasına kare şekiller işlenmiştir. Pano üzerinde bu karelerden yalnızca iki tanesi görülebilmektedir ve her ikisinin de içleri farklı desenler ile doldurulmuştur. Kare çerçevelerden sol taraftakinin içine zikzak çizgilerin açılar oluşturmasıyla meydana gelen, çok renkli yüzey zemini motifi işlenmiştir. Kare çerçevelerden sağdakinin içine ise uzun kenarlarından içbükey bir forma sahip altıgen deseni işlenmiştir. Bu altıgen, en dıştan tek sıra halinde lacivert konturludur ve içeriye doğru, iki sıra kırmızı, tek sıra pembe, iki sıra beyaz ve lacivert renklerde olmak üzere küçülmektedir.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 34), (le Décor II: 35), (le Décor II: 37), (le Décor I: pl.199b).
Tarih:	?
Kaynakça:	-

Kat. No. 27 (Levha 70a-b)

Mozağin Adı:	Derecik Bazilikası Mozaikleri - Narteks
Buluntu Yeri:	Olympos - Büyükorhan
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Lacivert, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil
Figür ve Desen Tanımı:	Narteks bölümüne döşenen mozağin orta üst bölümü, -naosa giriş kısmı- büyük ölçüde tahrip olmuştur. Mozaik burada üç bölüme ayrılmaktadır. Ortada, sadece altta bir kantaros ve iki yanındaki tavus kuşlarının kuyruklarının görüldüğü refrigerium sahnesi yer almaktadır. Bu sahnenin kuzeyi geometrik bir tasarım ile doldurulurken, güneydeki bölümde ise iç içe yıldız şekiller ortasında dörtgenler ve bunların içerisinde kuş figürleri dikkati çeker.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.69f), (le Décor I: pl.163e), (le Décor I: pl. 184f)
Tarih:	5. yüzyıl sonları
Kaynakça:	(Okçu 2007: 38), (Şahin – Okçu 2008: 80-81), (Zoroğlu – Tekocak 2008: 343-372), (Tok 2008: 155-158), (Jobst 2009: 483-504), (Fuchs – Bartschi 2011: 134)

Kat. No. 28 (Levha 73a-b, 74a-b)

Mozağin Adı:	Derecik Bazilikası Mozaikleri - Naos
Buluntu Yeri:	Olympos - Büyükorhan
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Lacivert, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil
Figür ve Desen Tanımı:	Naosun orta nefinde mozaik, ortada geometrik tasarımlı bir geçiş döşemesi ile iki bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümdeki tasarım dikdörtgen bir alanı kapsar ve birbirlerine haç şeklindeki geçiş unsurları ile bağlanan sekizgenlerden oluşmaktadır. Bu sekizgenler içerisinde her biri diğerinden farklı işlenmiş kuş figürleri vardır. Tasarımın etrafını ise iç içe geçmiş halkalardan oluşan bir bordür çevrelemektedir. Bu alanın hemen doğu bitişiğinde kesişen dairelerden oluşan kompozisyon ikinci ana bölüme geçişi sağlar. Kare bir çerçeve içerisindeki bu ana bölümün merkezinde sekiz kollu yıldız motifi yer alır. Bu sekiz kollu yıldızın dört köşesine, sekizgenler içerisinde daireler ve onların içerisine de güneş ve çarkifelek motiflerinin varyasyonları işlenmiştir. Sekizgen şekillerin her bir kenarına ise içlerine çok çeşitli geometrik desenlerin işlendiği kareler yerleştirilmiştir. Çok zengin ve girift bir tasarıma sahip olan bu panonun etrafı ise dalga motifli bir bordür ile kuşatılmıştır.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.80b), (le Décor I: pl.60g), (le Décor I: pl.15d), (le Décor I: pl.180c), (le Décor I: pl.238c), (le Décor II: pl.373a)
Tarih:	5. yüzyıl sonları
Kaynakça:	(Okçu 2007: 38), (Şahin – Okçu 2008: 80-81), (Zoroğlu – Tekocak 2008: 343-372), (Tok 2008: 155-158), (Jobst 2009: 483-504), (Fuchs – Bartschi 2011: 134)

Kat. No. 29 (Levha 75a-b)

Mozağin Adı:	Derecik Bazilikası Mozaikleri - Bema
Buluntu Yeri:	Olympos - Büyükorhan
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Lacivert, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil
Figür ve Desen Tanımı:	Bema bölümünde; merkezi motif olarak uzun dikdörtgen bir pano içerisine üç sıralı, birbirine bitişik (orta sıra tam daire, kenarlar yarım daire olmak üzere) daireler işlenmiştir. Bu dairelerin her birinin içleri çok farklı geometrik desenler ile süslenmiştir (Levha 75a). Dikdörtgen panoyu ise en dışta yürek şeklinde sarmaşık yaprakları ve hemen bitişğinde örgü bezemeli bir bordür kuşatmaktadır (Levha 75b). Bu alanın hemen doğusunda yer alan Synthronon zemini ise, dama tahtası motifi ile bezenmiş olup ortasında kare bir çerçevenin içinde giyoş sarmallarının arasına yerleştirilmiş yan yana 3'lü küçük karelerden oluşan bir bezeme mevcuttur (Levha 75a).
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.70j), (le Décor I: pl.64d)
Tarih:	5. yüzyıl sonları
Kaynakça:	(Okçu 2007: 38), (Şahin – Okçu 2008: 80-81), (Zoroğlu – Tekocak 2008: 343-372), (Tok 2008: 155-158), (Jobst 2009: 483-504), (Fuchs – Bartschi 2011: 134)

Kat. No. 30 (Levha 76a, 78a)

Mozağin Adı:	Derecik Bazilikası Mozaikleri – Güney Nef
Buluntu Yeri:	Olympos - Büyükorhan
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Lacivert, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil
Figür ve Desen Tanımı:	Güney nef zeminini birbiri ile kesişen dairelerin diziliminden meydana gelen bir düzenleme oluşturmaktadır. Bu düzenleme naosta birinci bölümden ikinci ana bölümü geçişi sağlayan döşemenin birebir aynısıdır. Bu panonun çevresinde ise, aralarda kum saati oluşturacak şekilde yan yana sıralan dik karelerden oluşan bir bordür bulunmaktadır.
Desen Karşılaştırması:	(le Décor I: pl.15d)
Tarih:	5. yüzyıl sonları
Kaynakça:	(Okçu 2007: 38), (Şahin – Okçu 2008: 80-81), (Zoroğlu – Tekocak 2008: 343-372), (Tok 2008: 155-158), (Jobst 2009: 483-504), (Fuchs – Bartschi 2011: 134)

Mozağin Adı:	Derecik Bazilikası Mozaikleri – Kuzey Nef
Buluntu Yeri:	Olympos - Büyükorhan
Korunduğu Yer:	İn situ
Mozaik Tekniği:	Opus Tessalatum
Malzeme:	Taş
Renkler:	Lacivert, beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil
Figür ve Desen Tanımı:	Son olarak Kuzey nef ise, batı ucunda zengin bir düğüm desenli tasarım içerisinde yer alan tavus kuşu figürü ile başlayan farklı bir düzenlemeye sahiptir. İçerisinde tavus kuşu figürü yer alan bu dairenin, karşılıklı iki tarafından düğümlerle eşkenar dörtgen formlu bir çerçeve oluşturulmuş ve bu çerçevenin içerisine de yine düğümlerle dikdörtgen formlu bir çerçeve daha işlenmiştir. Panonun etrafı örgü bandı (giyoş) bir bordürle çevrilidir. Hemen güneyinde iki taşıyıcı izi arasında kalan alanda yan yana sıralanmış üç madalyon dikkat çeker. Ortada yer alan madalyon içerisinde bir kantharos, kenardakilerde ise birer güvercin figürü yer almaktadır. Kuzey nefin doğu kısmında daha farklı bir düzenleme işlendiği görülmektedir. Kuzey duvar boyunca orta boğum noktalarından birbirine bağlı, sarı, kırmızı, beyaz ve lacivert renkli iki sıralı örgü bandı motifi uzanmaktadır. Bu bant ile merkezdeki dikdörtgen pano arasında ise yan yana sıralanan üçgenlerden oluşan ve içlerinde elips ve yuvarlak daireler gibi geometrik şekillerin bulunduğu bir bant daha yer almaktadır. Merkezdeki uzun dikdörtgen pano, çok farklı geometrik düzenlemelerle doldurulmuş, birbirine karelerle bağlanan altıgen ve sekizgenlerden oluşan bir tasarıma sahiptir. Bu altıgen veya sekizgenlerin her birinin içerisine ise birbirinden farklı geometrik ve bitkisel desenler işlenmiştir. İç içe geçmiş kareler, dikdörtgenler, elipsler, Süleyman Düğümü, dama tahtası motifi bunlardan bazılarıdır
Desen Karşılaştırması:	(le Décor II: 38), (le Décor II: 42), (le Décor I: pl.70j), (le Décor I: pl.114a), (le Décor I: pl.114f)
Tarih:	5. yüzyıl sonları
Kaynakça:	(Okçu 2007: 38), (Şahin – Okçu 2008: 80-81), (Zoroğlu – Tekocak 2008: 343-372), (Tok 2008: 155-158), (Jobst 2009: 483-504), (Fuchs – Bartschi 2011: 134)

KAYNAKLAR

Çalışmada Alman Arkeoloji Enstitüsü, Amerikan Arkeoloji Enstitüsü, Bulletin de l'Association internationale pour l'étude de la Mosaïque antique, XI. Uluslararası Antik Mozaik Sempozyumu kitabı ve Der Kleine Pauly tarafından önerilen kısaltmalar kullanılmıştır. Türkçe kısaltmalarda ise Türk Dil Kurumu'nun tavsiye ettiklerine uyulmuştur.

- ABBASOĞLU-DELEMEN 2004 Haluk Abbasoğlu – İnci Delemen, “Antik Nikai'dan Günümüze Kalanlar”, **Tarih Boyunca İznik**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 189-197.
- AYGÜNEŞ 2006 Fatih M. Aygüneş, Roma Dönemi Anadolu ve Doğu Akdeniz Mozaik Sanatında Dionysos Betimlemeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- BAYKAL 1950 Kazım Baykal, **Bursa ve Anıtları**, Bursa.
- BAYKAL 1959 Kazım Baykal, “Bursa ve Eski Eserleri Sevenler Kurumu 1958 Senesi Çalışmaları”, **Bursa Eski Eserleri Sevenler Hizmet Albümü**, 9, 31-33.
- BAYKAL 1964 Kazım Baykal, “Bursa ve Eski Eserleri Sevenler Kurumu 1958 Senesi Çalışmaları”, **Bursa Eski Eserleri Sevenler Hizmet Albümü**, 12, 18-21.
- BİNGÖL 1997 Orhan Bingöl, **Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei**, Phillip von Zabern, Mainz.
- BLAKE 1940 Marion E. Blake, “Roman Mosaics of the Late Empire in Rome and Vicinity”, **MAAR**, XVII, 81–130.
- BROUSCARI 1997 Ersi Brouscari, “The Tyche of Cos on a mosaic from a Late Antique house in Cos”, *Patron and Pavements in Late Antiquity*, **Halicarnassian Studies**, II, 65-77.

- CAMPBELL 1988 Sheila Campbell, "The Mosaic of Antioch", **Subsidia Mediaevalia**, 15, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Canada.
- CAMPBELL 1991 Sheila Campbell, "The Mosaics of Aphrodisias in Caria", **Subsidia Mediaevalia**, 18, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Canada.
- CAN 2009 Birol Can, Erzincan Altintepe Church with Mosaic, **Journal of Mosaic Research**, 3, Ege Yayınları, İstanbul, 5-13.
- CENGİZ 2008 İsmail Cengiz, **Prusa'dan Günümüze Bursa, "Medeniyetin İpek Şehri"**, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa.
- DALOĞLU 2011 Emine Özkaya Daloğlu, Anadolu'da Erken Bizans Dönemi Figürlü Zemin Mozaikleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale.
- DEMİRER 2004 Ünal Demirel, Pisidia Antiokheiası Büyük Bazilika Taban Mozaikleri, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.
- DEMİRİZ 2002 Yıldız Demirel, **Örgülü Bizans Döşeme Mozaikleri- Interlaced Byzantine Mosaic Pavements**, Yorum Sanat ve Yayıncılık, İstanbul.
- DUNBABIN 1979 Katherine M. D. Dunbabin, "Technique and Materials of Hellenistic Mosaics", **AJA**, 83, 265-277.
- DUNBABIN 1995 Katherine M. D. Dunbabin, "Early pavement types in the west and the invention of tessellation", **Fifth International Colloquium on Ancient Mosaics**, Bath, England, 5 – 12 September 1987, Ann Arbor, 26-40.
- DUNBABIN 1999 Katherine M. D. Dunbabin, **Mosaic of Greek and Roman World**, Cambridge University Press, Cambridge.

- ERHAT 2007 Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- ERMİŞ 2011 Ü. Melda Ermiş, “İznik Sarayı Çevresindeki Kiliseler”, **Uluslararası I. Konsil Senato Sarayı’nın Lokalizasyonu Çalıştayı Bildirileri**, Bursa, 79-103.
- EYİCE 1962 Semavi Eyice, “Bursa’da Osman ve Orhan Gazi Türbeleri”, **Vakıflar Dergisi**, 5, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 133-154.
- EYİCE 1963 Semavi Eyice, “Two Mosaic Pavements from Bithynia” **Dumbarton Oaks Papers**, 17, Dumbarton Oaks, Harvard University, 373-383.
- FIRATLI 1974 Nezih Fıratlı, “An Early Byzantine Hypogeum Discovered at İznik”, **Mansel’e Armağan**, TTK, Ankara, 919- 932.
- FISCHER 1971 Peter Fischer, **Mosaic History and Technique**, Thames and Hudson, London.
- FUCHS – BARTSCHI 2011 Michel E. Fuchs – Sophie Delbarre-Bartschi, “Derecik Project Excavation, Study and Restoration of a Protobyzantine Basilica Near Büyükorhan, Province of Bursa”, **32. KST**, 4, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara,133-144.
- HAMILTON 1842 William John Hamilton, **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia**, I, Londra.
- HASWELL 1973 J. Mellentin Haswell, **Mosaic**, Thames and Hudson, London.
- JOBST 2009 Werner Jobst, “Das Mosaikpavement der frühchristlichen Basilika von Gönen/Germe in Mysien (Hellespont)”, **XI. Uluslararası Antik Mozaik Sempozyumu**, 16-20 Ekim 2009, Bursa, 483-504.

le Décor I	Catherine Balmelle -Michéle Blanchard Lemée- Jeannine Christophe-Jean Pierre Darmon-Anne Marie Guimier Sorbets – Henri Lavagne – Richard Prudhomme –Henri Stern, Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine I , Picard Editeur, Paris, 1985.
le Décor II	Catherine Balmelle -Michéle Blanchard Lemée - Jean Pierre Darmon- Suzanne Gozlan – Marie Pat Raynaud, Le Décor Géométrique De La Mosaïque Romaine II , Picard Editeur, Paris, 2002.
LEVI 1947	Doro Levi, Antioch Mosaic Pavements , Princeton University Press, Princeton.
LING 1998	Roger Link, Ancient Mosaics , British Museum Press, London.
MAFFEI 2004	Fernanda De' Maffei, "İznik'te II. Konsil, VII. Ökümenik Konsil ve İznik Bakire Meryem Dormisyon Kilisesi Bemasındaki Mozaikler", Tarih Boyunca İznik , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, 109-117.
MÜLLER 1939	Valentin Müller, "The Origin of Mosaic", JAOS , 59, 247-250.
OKÇU 2007	Recep Okçu, "Derecik Bazilikası Kurtarma Kazısı", III. Uluslararası Türkiye Mozaik Korpusu Sempozyumu , Uludağ Üniversitesi Mozaik Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bursa, 37-44.
OKÇU 2009	Recep Okçu, "Prusia ad Olympum Mozaikleri", Journal of Mosaic Research , 3, Ege Yayınları, İstanbul 31-51.
OVADIAH 1980	Asher Ovadiah, Geometric and Floral Patterns in Ancient Mosaics , L'Erma di Bretschneider, Roma.

- OVADIAH-OVADIAH 1987 Ruth Ovadiah – Asher Ovadiah, **Mosaic Pavements in Israel**, L'Erma di Bretschneider, Roma.
- ÖDEKAN 1998 Ayla Ödekan, “Mozaik“, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, Yem Yayın, İstanbul, 1300-1302.
- ÖZKAN-ÜNAL 2009 Emel Özkan - Funda Ünal, **Hisarkeoloji**, Osmangazi Belediyesi Bursa.
- PARDOE 1887 Miss Pardoe, **The City of the Sultan and Domestic Manners of the Turks in 1836**, II, Londra.
- PARMAN 1993 Ebru Parman, “Bizans Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi”, **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar: Güner İnal’a Armağan**, Ankara, 387 412.
- PESCHLOW 1972 Urs Peschlow, “Neue Beobachtungen zur Architektur und Ausstattung der Koimesiskirche in İznik” **IstMitt**, 22, 145-187.
- PESCHLOW 2004 Urs Peschlow, “Nikaia/İznik Kiliseleri”, **Tarih Boyunca İznik**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 201-218.
- PHILIPS 1960 Kyle M. Philips, “Subject and Technique in Hellenistic- Roman Mosaics. A Ganymede Mosaic from Sicily”, **ArtB**, 42, 243 – 262.
- Plin.nat. Plinius, **Naturalis Historia**, (çev. D.E. Eicholz), 1971.
- POLAT 2001 Gürcan Polat, “Antandros 2001 Kazıları”, **24. KST**, 2, Ankara, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 21-26.
- RAYNAUD 2009 Marie-Patricia Raynaud, **Corpus of the Mosaic of Turkey, Volume I, Lycia, Xanthos, Part I, The East Basilica**, Uludag University Mosaic Research Center Series, İstanbul.

- SALMAN 2007 Barış Salman, Orta Euphrates Mozaikleri Işığında Edessa ve Samosata Mozaikleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- SALZMAN 1982 “Untersuchungen zu den Antiken Kieselmosaiken von den Anfängen bis zum Beginn der Tesseratechnik”, **AF**, 10, Berlin.
- SCHMIT 1927 Theodor Schmit. **Die Koimesiskirche von Nikaia: Das Bauwerk und die Mosaiken**, Berlin-Leipzig.
- SCHNEIDER 1943 Alfons Maria Schneider “Die Römischen und Byzantinischen Denkmäler von İznik-Nicaea, **AF**, 16, Berlin.
- SESTINI 1789 Domenico Sestini, **Voyage dans la Grèce Asiatique à la Peninsule de Cyzicue à Brousse et à Nicée**, Londra- Paris.
- SUKENIK 1932 Eleazar L. Sukenik, **The Ancient Synagogue of Beth Alpha**, Gorgias Press, Jaruselam.
- ŞENER – ŞAHİN 2013 Y. Selçuk Şener – Derya Şahin, “Bursa Orhan Gazi Türbesi: Opus Sectile Taban Döşemesi, Mevcut Koruma Durumu ve Restorasyona Yönelik Öneriler, **Journal of Mosaic Research**, 6, Ege Yayınları, İstanbul, 45-57.
- ŞAHİN 2004 Derya Şahin, **Amisos Mozaïği**, DÖSİMM Basımevi, Ankara.
- ŞAHİN- OKÇU 2008 Mustafa Şahin – Recep Okçu, “Architecture and Mosaics in Recently Discovered Palaeochristian Basilicas”, **Revista de História da Arte**, 6, 2008, 79-87.
- ŞAHİN 2014 Mustafa Şahin, “İznik Koimesis Kilisesi ve Böcek Ayazma Üzerine”, **Bursa’da Zaman**, 10, Bursa, 102-104.

TEXIER 1997	Charles Texier, Küçük Asya, Bithynia , haz. Raif Kaplanoğlu, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, İstanbul.
TOK 2008	Emine Tok , “Kuzey Lydia’da Bir Kiliseye Ait Zemin Mozaikleri: Manisa Gördes Çağlayan Köyü Yakınındaki Kilise Kalıntısı”, IV. Uluslar arası Türkiye Mozaik Korpusu Sempozyum Bildirileri”Geçmisten Günümüze Mozaik Köprüsü” , Bursa, 155-160.
TÜLEK 2004	Fusun Tülek, Late Roman and Early Byzantine Floor Mosaics in Cilicia (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of Illinois, ABD.
ÜSTÜNER 2002	A. Cengiz Üstüner, Mozaik Sanatı , Engin Yayıncılık, İstanbul.
WARSBERG 1869	Alexander von Warsberg, Ein Sommer im Orient , C. Gerold's Sohn, Viyana.
WULFF 1903	Oskar Wulff, Die Koimesiskirche in Nikäa und ihre Mosaiken , J.H. ED. Heitz, Strassburg.
Vitr.	Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap , (çev. S. Güven), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
YALMAN	Bedri Yalman, Nikaia – İznik , Bursa Rotary Klubü, Bursa (Tarihsiz).
ZOROĞLU 2008	“Kelenderis 2007 yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, ANMED , 6, 29-34.
ZOROĞLU 2008	“Kelenderis 2008 yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, ANMED , 7, 28-31.
ZOROĞLU – TEKOC AK 2008	Levent Zoroğlu - Mehmet Tekocak, “Kelenderis 2007 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları” 30. KST , 3, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 343-372.

HARİTALAR VE PLANLARIN LİSTESİ

Harita 1 – Bithynia Bölgesi (Raynaud 2009: 10 Fig. 1)

Harita 2 – Bursa Haritası (Yazar)

Harita 3 - Hisar Bölgesi (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Harita 4 - Bursa -Uydu Görüntüsü (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Harita 5 - Büyükorhan Haritası (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Plan 1 – Nikaia Kent Planı (Ermış 2011: 102, Plan 5)

LEVHALARIN LİSTESİ

- Levha 1a-** Oluşturulan Veritabanı Formu (Yazar)
- Levha 1b** - Oluşturulan Veritabanı Formu (Yazar)
- Levha 2a** - Yerkapı Mozaiklerinin Bulunduğu Apartman (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)
- Levha 2b** - Koridorlu Alan (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)
- Levha 3a** - Kantharoslu Alan Çizimi (Yazar)
- Levha 3b** - Kantharoslu Alan (Yazar)
- Levha 4a** - Kantharoslu Alan (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)
- Levha 4b** - Kantharoslu Alan (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)
- Levha 5a** - Kuşlu Alan Çizimi (Yazar)
- Levha 5b** - Kuşlu Alan (Yazar)
- Levha 6a** - Koridorlu Alan – Detay (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)
- Levha 6b** - Kuşlu Alan (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)
- Levha 7a** - Kuş Figürü – Detay (Yazar)
- Levha 7b** - Koridorlu Alan (Yazar)
- Levha 8a** - Örgü Bant Bordür – Detay (Yazar)
- Levha 8b** - Meander Bordür – Detay (Yazar)
- Levha 9a** - Koridorlu Alan – Detay (Yazar)
- Levha 10a** - Süleyman Düğümü Motifi – Detay (Yazar)
- Levha 11a** - Düğüm Desen – Detay (Yazar)
- Levha 11b** - Düğüm Desen – Detay (Yazar)
- Levha 11c** - Düğüm Desen – Detay (Yazar)
- Levha 12a** - Sekizgen İçindeki Kuş Figürü – Detay (Yazar)
- Levha 13a** - Sekizgen İçindeki Kantharos Motifi – Detay (Yazar)
- Levha 14a** – İçbükey Trapez Şekil – Detay (Yazar)
- Levha 14b** - İçbükey Trapez Şekil – Detay (Yazar)
- Levha 14c** - İçbükey Trapez Şekil – Detay (Yazar)

Levha 15a - Eşkenar Dörtgen – Detay (Yazar)

Levha 15b - Eşkenar Dörtgen – Detay (Yazar)

Levha 16a - Eşkenar Dörtgen – Detay (Yazar)

Levha 16b - Eşkenar Dörtgen – Detay (Yazar)

Levha 16c - Eşkenar Dörtgen – Detay (Yazar)

Levha 17a - Eşkenar Üçgen – Detay (Yazar)

Levha 17b - Eşkenar Üçgen – Detay (Yazar)

Levha 17c - Eşkenar Üçgen – Detay (Yazar)

Levha 18a - Yarım Daire – Detay (Yazar)

Levha 18b - Kesişen Daireler – Detay (Yazar)

Levha 19a - Zodyak Kuşaklı Mozaik (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 19b - Sol Invictus ve Zodyak Kuşak (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 20a - Sarmaşık ve Meander Bordür (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 20b - Örgü Bant Bordür (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 21a - Boğa Burcu (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 21b - İkizler Burcu (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 22a - Yengeç Burcu (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 22b - Zodyak Kuşak – Detay (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 23a - Yaz Mevsimi (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 23b - Kış Mevsimi (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 24a - Horoz ve Keklik Figürleri (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 24b - Nar Didikleyen Horoz Figürü (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 25a - Orhan Gazi Türbesi (U.Ü. Arkeoloji Bölümü Arşivi)

Levha 25b - Opus Sectile Döşeme – Çizim (Yazar)

Levha 26a - Ters L Formlu Bordür (Yazar)

Levha 26b – Bordür – Detay (Yazar)

Levha 27a - Düğüm Desenli Büyük Çerçeve (Yazar)

Levha 27b – Bordür – Detay (Yazar)

- Levha 28a** – Büyük Pano (Yazar)
- Levha 28b** – Büyük Pano Detay (Yazar)
- Levha 29a** – İçbükey Kare (Yazar)
- Levha 29b** – Dışbükey Üçgen (Yazar)
- Levha 30a** – Büyük Panoyu Kuşatan Bordür – Detay (Yazar)
- Levha 30b** – Düğüm Desenli Küçük Çerçeve (Yazar)
- Levha 31a** – Bordürlü Pano (Yazar)
- Levha 31b** – Bordürlü Pano – Detay (Yazar)
- Levha 32a** – Bordürlü Pano – Detay (Yazar)
- Levha 32b** - Bordürlü Pano – Detay (Yazar)
- Levha 33a** – Doldurma Motifi Rozetler (Yazar)
- Levha 33b** - Büyük Pano Restitüsyon (Demiriz 2002: 18)
- Levha 34a** – Düğüm Desenli Küçük Çerçeve Restitüsyon (Demiriz 2002: 24)
- Levha 34b** – Düğüm Desenli Büyük Çerçeve Restitüsyon (Demiriz 2002: 22)
- Levha 35a** – Bursa Arkeoloji Müzesi – Mozaiklerin Sergilendiği Koridor (Yazar)
- Levha 36a**- Bursa Arkeoloji Müzesi 1 Numaralı Pano (Yazar)
- Levha 37a**- Bursa Arkeoloji Müzesi 2 Numaralı Pano (Yazar)
- Levha 38a**- Bursa Arkeoloji Müzesi 3 Numaralı Pano (Yazar)
- Levha 39a**- Bursa Arkeoloji Müzesi 4 Numaralı Pano (Yazar)
- Levha 40a**- Bursa Arkeoloji Müzesi 5 Numaralı Pano (Yazar)
- Levha 41a**- Bursa Arkeoloji Müzesi 6 Numaralı Pano (Yazar)
- Levha 42a**- Muradiye Külliyesi'nin Bahçesinde Korunan Pano (Yazar)
- Levha 43a**- Bursa Arkeoloji Müzesi'nden 2 numaralı pano ile Muradiye Külliyesi bahçesindeki panonun birleştirme denemesi (Yazar)
- Levha 44a**- İznik Ayasofya Camii (<http://my.telegraph.co.uk/metinyilmaz/metin/923/a-forgotten-city-iznik/>) (Haziran 2015)
- Levha 44b**- İznik Ayasofya – Plan (Eyice 1963: 375, Fig. 1)
- Levha 45a**- Opus Sectile Döşeme – Çizim (Yazar)
- Levha 45b**- Opus Sectile Döşemenin Renkli Restitüsyonu (Demiriz 2002: 87)

Levha 46a- Opus Sectile Döşeme (Yazar)

Levha 46b- Opus Sectile Döşeme – Detay (Yazar)

Levha 47a- Opus Sectile Döşeme – Detay (Yazar)

Levha 47b- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 48a- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 48b- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 49a- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 49b- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 50a- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 50b- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 51a- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 51b- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 52a- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 52b- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 53a- Bordür Düzenlemesi – Detay (Yazar)

Levha 53b- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 54a- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 54b- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 55a- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 55b- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 56a- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 56b- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 57a- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 57b- Düğüm Desen Tasarımları – Detay (Yazar)

Levha 58a- Çiçek Rozetler (Yazar)

Levha 58b- Çiçek Rozetler (Yazar)

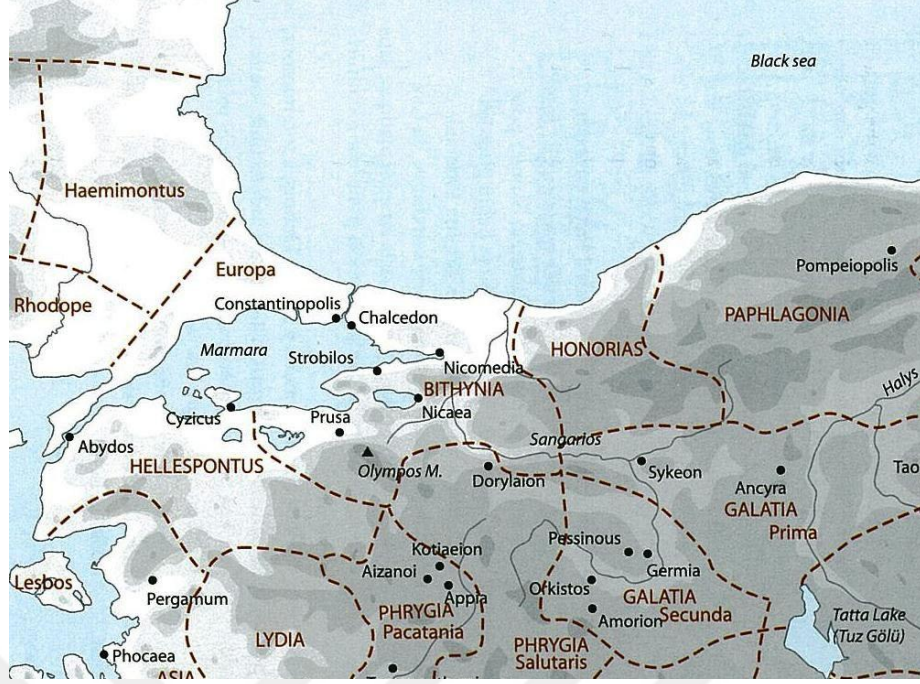
Levha 58c - Çiçek Rozetler (Yazar)

Levha 58d - Çiçek Rozetler (Yazar)

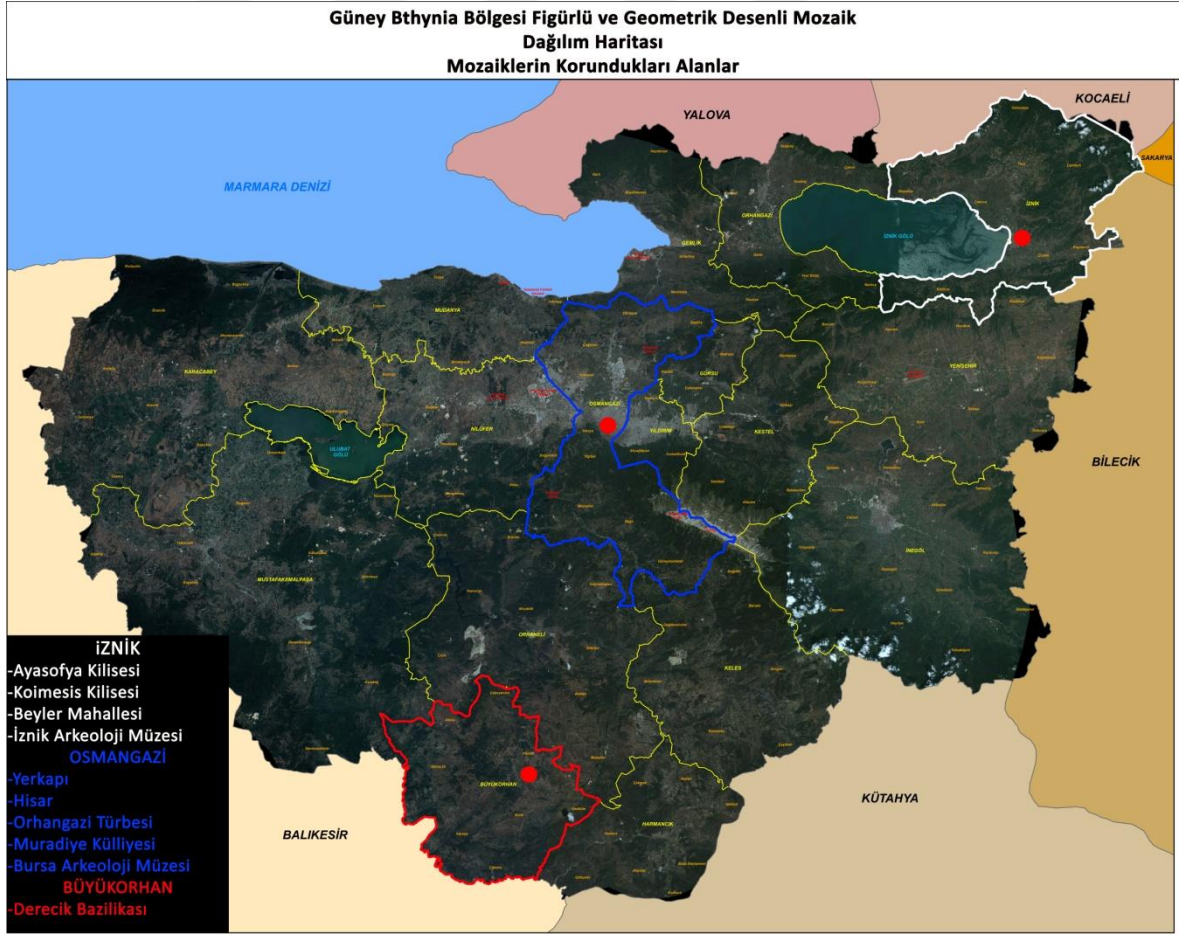
- Levha 59a-** Doldurma Motifleri (Yazar)
- Levha 59b-** Doldurma Motifleri (Yazar)
- Levha 60a-** Doldurma Motifleri (Yazar)
- Levha 60b-** Doldurma Motifleri (Yazar)
- Levha 61a-** Koimesis Kilisesi Genel Görünüm (Yazar)
- Levha 61b-** Koimesis Kilisesi Genel Görünüm (Yazar)
- Levha 62a-** Koimesis Kilisesi – Plan (Wulff 1903: T. V)
- Levha 62b-** Opus Sectile – Çizim (Demiriz 2002: 95)
- Levha 63a-** Koimesis Kilisesi’nin 1963’deki Durumu (Demiriz 2002: 94)
- Levha 63b-** Döşemenin 1963’deki Durumu (Demiriz 2002: 95)
- Levha 64a-** Döşemenin 1927’deki mevcut parçalarından biri (Demiriz 2002: 97)
- Levha 64b-** Döşemenin 1963 yılında kalan fragmanlarından biri (Demiriz 2002: 99)
- Levha 65a-** Döşemenin 1927’deki mevcut parçalarından biri (Demiriz 2002: 98)
- Levha 65b-** Döşemenin 1963 yılında kalan fragmanlarından biri (Demiriz 2002: 100)
- Levha 66a-** Beyler Mahallesinde Kanalizasyon Kazısı Sırasında Bulunan Mozaik (<http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25495430/>) (Haziran 2015)
- Levha 66b-** Beyler Mahallesinde Kanalizasyon Kazısı Sırasında Bulunan Mozaik – Detay (<http://www.iznikdefteri.com/haber-2078-onsanyuzlumozaikalanikamulastiriliyor>) (Haziran 2015)
- Levha 67a-** Beyler Mahallesinde Kanalizasyon Kazısı Sırasında Bulunan Mozaik – Detay (<http://www.milliyet.com.tr/kanalizasyondan-cikti-gundem-1920332/>) (Haziran 2015)
- Levha 67b-** İznik Arkeoloji Müzesi Bahçesinde Sergilenen Pano (Yazar)
- Levha 68a-** İznik Arkeoloji Müzesi Bahçesinde Sergilenen Pano – Detay (Yazar)
- Levha 68b-** İğ Motifi (Yazar)
- Levha 69a-** Yarım Daire Motifi (Yazar)
- Levha 69b-** Zig zag Motifi (Yazar)
- Levha 69c -** İçbükey Altıgen Motifi (Yazar)
- Levha 70a-** Derecik Bazilikası – Plan (Kazı Arşivi)

- Levha 70b-** Derecik Bazilikası – Üç Boyulu Modelleme (Kazı Arşivi)
- Levha 71a-** Derecik Bazilikası – Kazı Alanı (Kazı Arşivi)
- Levha 71b-** Derecik Bazilikası – Kazı Alanı (Kazı Arşivi)
- Levha 72a-** Derecik Bazilikası – Nartheks (Kazı Arşivi)
- Levha 72b-** Derecik Bazilikası - Nartheks – Refrigerium Sahnesi (Kazı Arşivi)
- Levha 72c -** Derecik Bazilikası - Nartheks – Detay (Kazı Arşivi)
- Levha 73a-** Derecik Bazilikası - Naos –Birinci Bölüm (Kazı Arşivi)
- Levha 73b-** Derecik Bazilikası - Naos –Birinci Bölüm –Detay (Kazı Arşivi)
- Levha 74a-** Derecik Bazilikası - Naos – Geçiş Döşemesi – Kesişen Daireler (Kazı Arşivi)
- Levha 74b-** Derecik Bazilikası - – İkinci Bölüm (Kazı Arşivi)
- Levha 75a-** Derecik Bazilikası – Bema (Kazı Arşivi)
- Levha 75b-** Derecik Bazilikası - Sarmaşık Motifli Bordür (Kazı Arşivi)
- Levha 76a-** Derecik Bazilikası –Güney Nef (Kazı Arşivi)
- Levha 76b-** Derecik Bazilikası –Kuzey Nef – Birinci Bölüm (Kazı Arşivi)
- Levha 77a-** Derecik Bazilikası –Kuzey Nef – Birinci Bölüm- Detay (Kazı Arşivi)
- Levha 77b-** Derecik Bazilikası –Kuzey Nef – İkinci Bölüm (Kazı Arşivi)
- Levha 78a-** Derecik Bazilikası –Güney Nef – Bordür (Kazı Arşivi)
- Levha 78b-** Bema ile Naosu Ayıran Geçişteki Yazıt (Kazı Arşivi)
- Levha 79a-** Derecik Bazilikası – Bema –Detay (Kazı Arşivi)

HARİTALAR VE PLANLAR

Harita 1 – Bithynia Bölgesi

Harita 2 –Bursa Haritası

Harita 3- Hisar Bölgesi

Harita 4 – Bursa (Uydu Görüntüsü)

Harita 5 – Büyükorhan Haritası

Plan 1 – Nikaia Kent Planı

LEVHALAR

Levha 1

FileMaker Pro Advanced - [Tez- Mozaik Formu]

File Edit View Insert Format Records Scripts Tools Window Help

Records: 2 Total (Unsorted) Show All New Record Delete Record Find Sort

Layout: Mozaik View As: Preview

Mozaik Tanımlama Formu

Güney Bithynia Bölgesi Figürlü ve Geometrik Desenli Taban Mozaikleri

Katalog No: 002 Mozaikin Adı: Yerkapı - Kuşlu Alan - Genel

Antik Bölge: Bithynia Anahtar Kelimeler: swastika, meander, gamalı haç, gıyoş, kuş, genel

Antik Kent: Prusia ad Olypium

Le Decor Karşılığı Teknik Detaylar Teknik Detaylar II Bulunduğu Yer

- P38-c : Swastika-meander of spaced swastikas with a horizontal rectangle in each space
- P70-j : Asymmetrically shaded simple guilloche, on a black ground

Figür ve Desen Tanımı Korunma Durumu Tarihlleme - Karşılaştırma Kaynakça

Doğu, batı ve güney yönden binanın beden duvarlarıyla kuşatılmış ve dışarıya da taşmaktadır. Kuzeyden, iç içe dikdörtgen ve gamalı haç biçimli meander (P38-c) motifli bir bordürle sınırlanmıştır. Ana pano; merkezinde kuş figürü bulunan iç içe dairevi şeklin etrafında, uçları bu dairenin çevresine uyumlu konkav gıyoş (P70-j) bordürlerle kuşatılmış, kalkan biçimli dört adet haç motifinden oluşmaktadır. Bu haç motiflerinin kesişme noktasında, kenarlarında konkav trapez şekiller bulunan kuş figürlü sekizgen madalyon bulunmaktadır.

DSC03383.JPG

a- Oluşturulan Veritabanı Formu

FileMaker Pro Advanced - [Tez- Mozaik Formu]

File Edit View Insert Format Records Scripts Tools Window Help

Records: 20 Total (Unsorted) Show All New Record Delete Record Find Sort

Layout: Mozaik View As: Preview

Mozaik Tanımlama Formu

Güney Bithynia Bölgesi Figürlü ve Geometrik Desenli Taban Mozaikleri

Katalog No: 020 Mozaikin Adı: Orhangazi T. - Ana Pano

Antik Bölge: Bithynia Anahtar Kelimeler: daire, volüt, antrolac, baklava, üçgen, dama, kare, bordür, radyal,

Antik Kent: Prusia ad Olypium

Le Decor Karşılığı Teknik Detaylar Teknik Detaylar II Bulunduğu Yer

Mimarî Konteks içindeki Yeri: Mozaik Tekniği: Kullanılan Materyaller

● Taban ● Opus Barbaricum □ Çakıtaşı □ Terracotta □ Cam

○ Tavan ○ Opus Tessalatum x Mermer x Taş □ Diğer

○ Duvar ○ Opus Vermiculatum

Renkler: Siyah, beyaz, kırmızı, koyu yeşil

Ölçüler: 1/4 ü Orhangazi'ye ait mezanın başucunun alt kısmında kalan 65cm. çaplı yuvarlak kesitli mermer plaka ile başlamakta, antrolac tezyinatın merkezini oluşturan üç düğümlü 98cm. çapında renkli mermer plaka ile batıya doğru 3.75 m. devam ederek kuzey-ninev dönüştürüldü üc.sıra mozaik

Figür ve Desen Tanımı Korunma Durumu Tarihlleme - Karşılaştırma Kaynakça

Bir bölümü Orhangazi'ye ait mezanın altında kalan, 65cm çapındaki siyah ve koyu yeşil damarlı plaka ile başlanmaktadır. Bu renkli plakanın çevresi beyaz mermer bir kuşakla çevrilmiş, bu çerçeve ise üç sıradan ibaret üçgen formu yeşil ve kırmızı renkli mozaiklerle kuşatılmıştır. Ancak kuşak büyük oranda noksan olup dairevi şekli tamamlayamamaktadır. Bu bezemenin güney kesimi, volüt biçimli şerit ile sınırlı antrolac bir düzenlemeye sahiptir. Antrolac'ın düğüm kısmını oluşturan koyu yeşil yuvarlak taşın çevresi üçgen taşlarla(deforme olmuş) doldurulmuş, bunu kuşatan şeridin kenarları ise koyu yeşil ortası kırmızı renkli baklava biçimli taşlarla dizayn edilmiştir. Bu şeridin orta kısmı noksan ve noksan kısımda kiremit tozu katlı horasan harç gözükmektedir. Bu da tesseraların horasan harcı üzerine dizildiğini göstermekte ve buradaki mozaiklerin yapım tekniği hakkında bizlere

foto 32 - Ana Pano.JPG

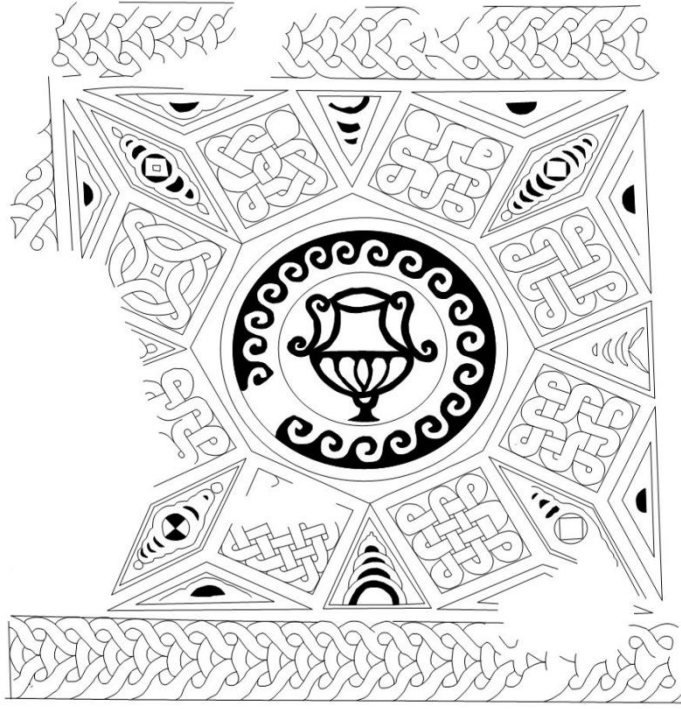
b- Oluşturulan Veritabanı Formu

a – Yerkapı Mozaiklerinin Bulunduğu Apartman

b – Koridorlu Alan

a – Kantharoslu Alan Çizimi

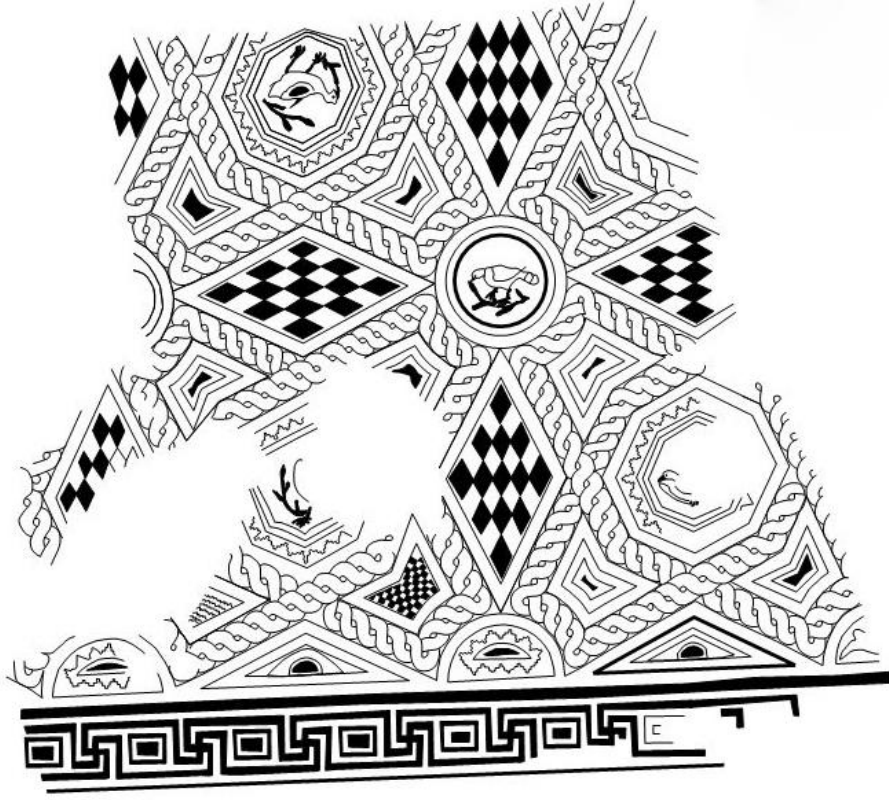
b - Kantharoslu Alan

a - Kantharoslu Alan

b - Kantharoslu Alan

a – Kuşlu Alan Çizimi

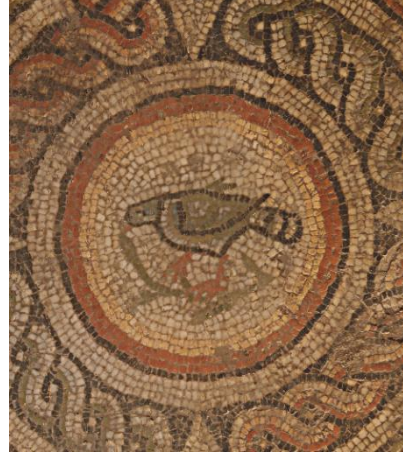
b - Kuşlu Alan

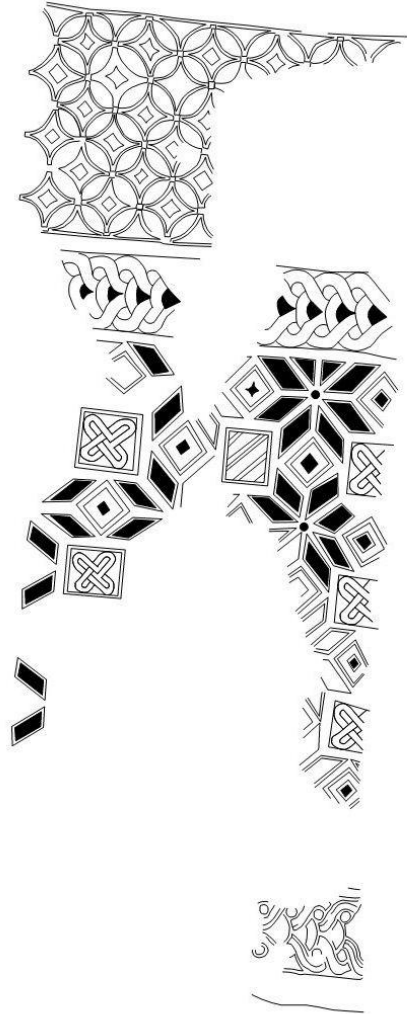
a – Koridorlu Alan - Detay

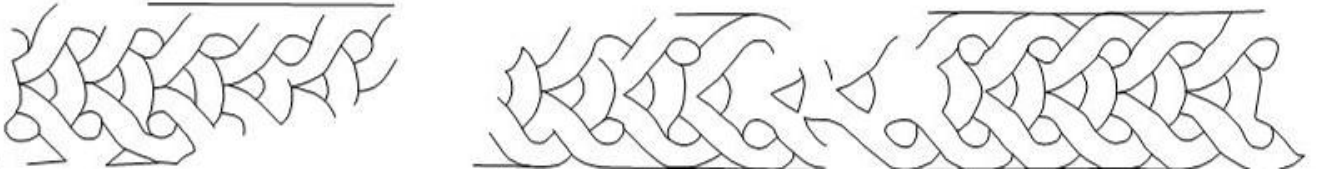
b – Kuşlu Alan

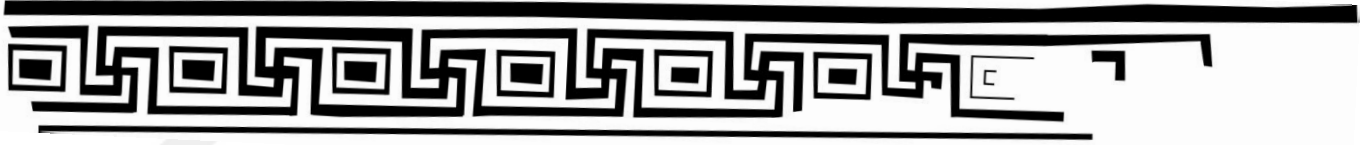
a – Kuş Figürü - Detay

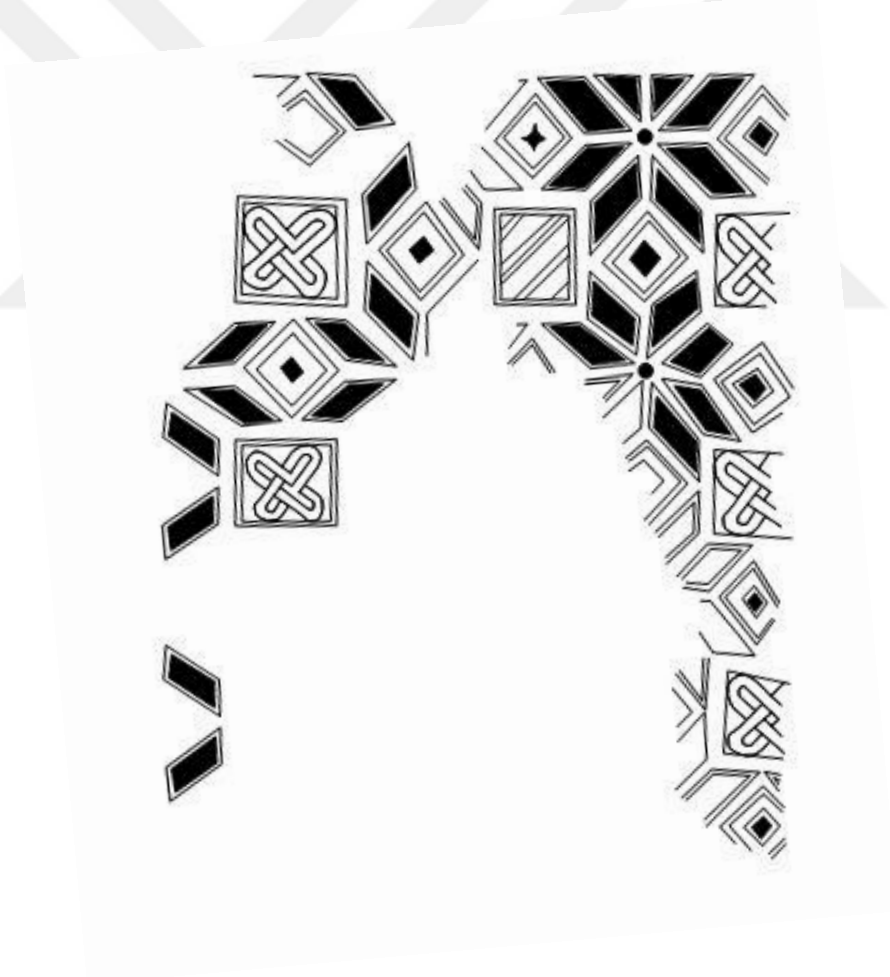
b – Koridorlu Alan

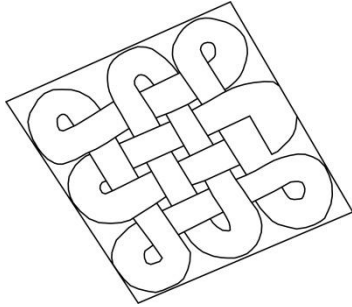
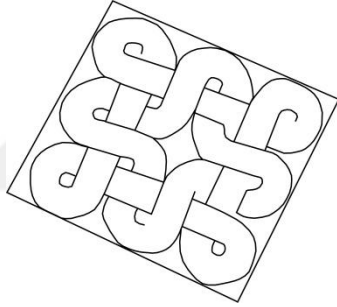
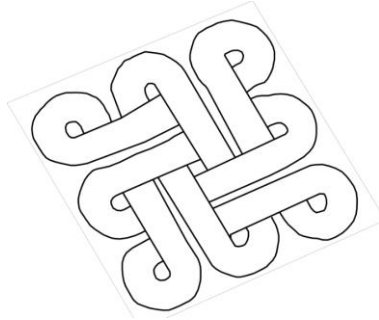
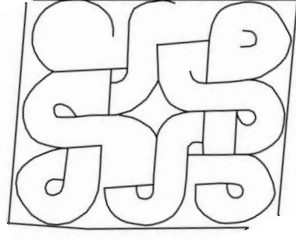
a – Örgü Bant Bordür - Detay

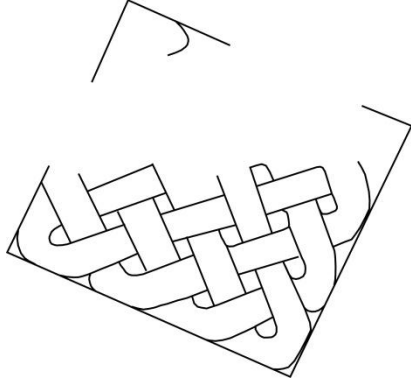
b –Meander Bordür - Detay

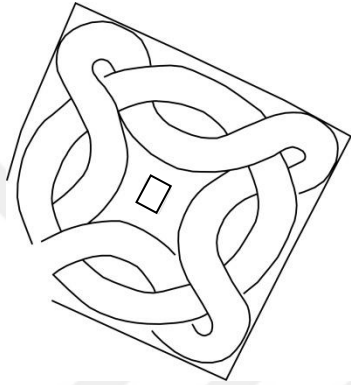
a- Koridorlu Alan - Detay

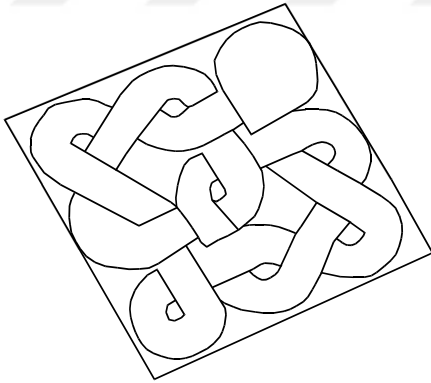
a – Süleyman Düğümü Motifi - Detay

a – Dügüm Desen - Detay

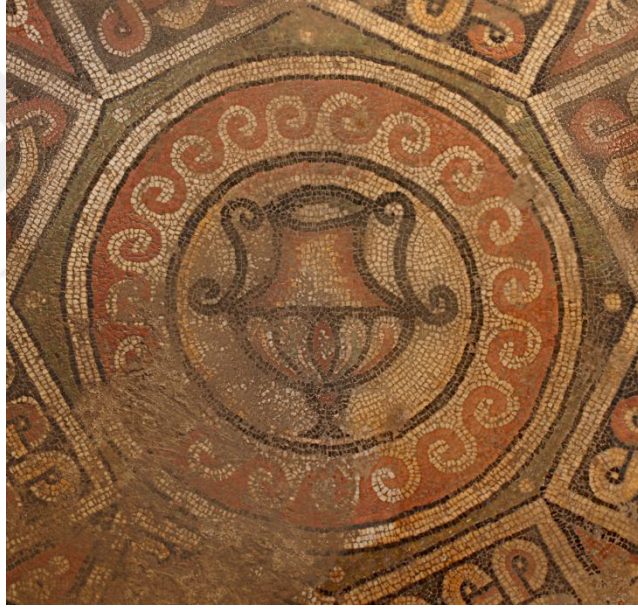
b - Dügüm Desen - Detay

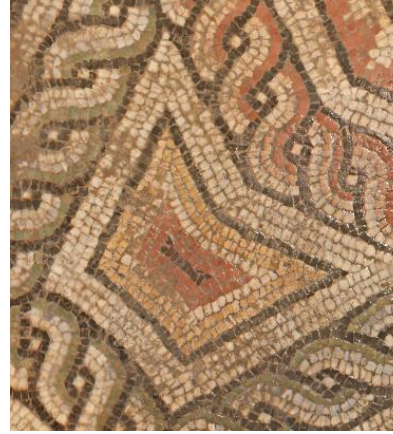
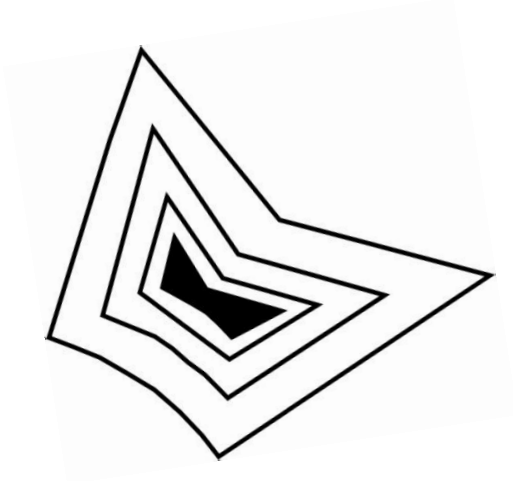
c - Dügüm Desen - Detay

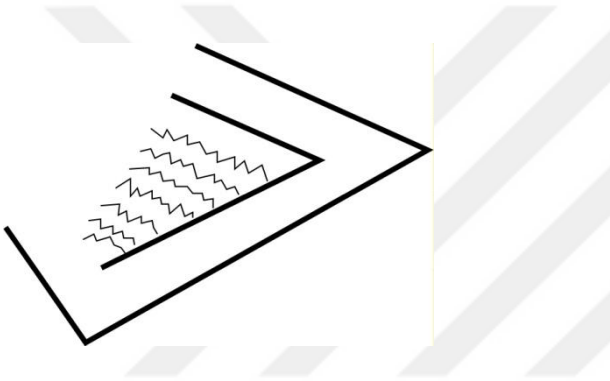
a – Sekizgen İçindeki Kuş Figürü - Detay

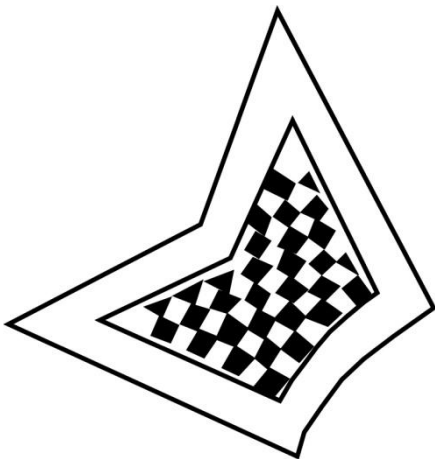
a - Sekizgen İçindeki Kantharos Motifi - Detay

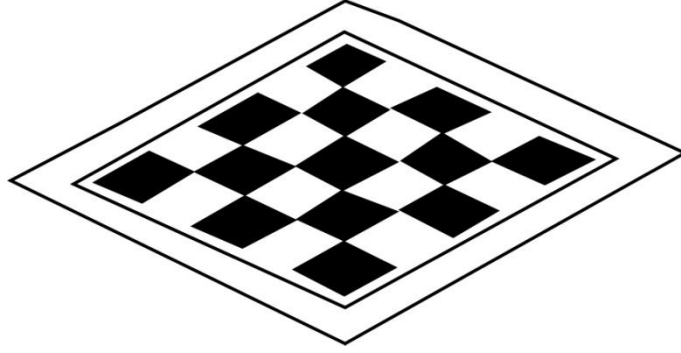
a- İçbükey Trapez Şekil - Detay

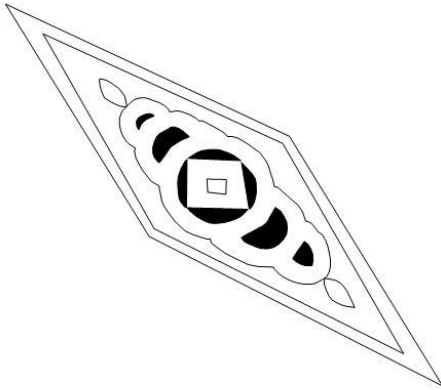
b - İçbükey Trapez Şekil - Detay

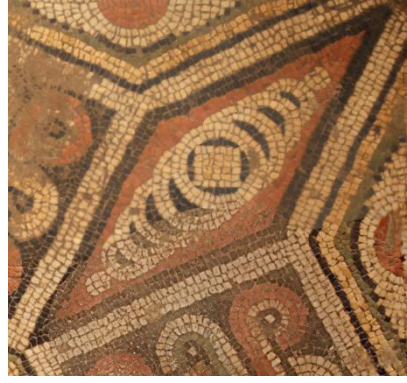
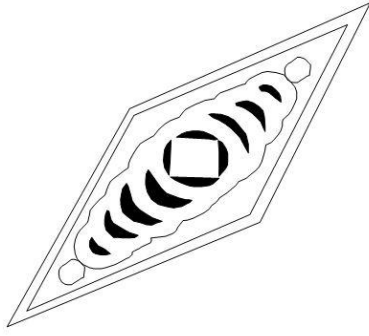
c - İçbükey Trapez Şekil – Detay

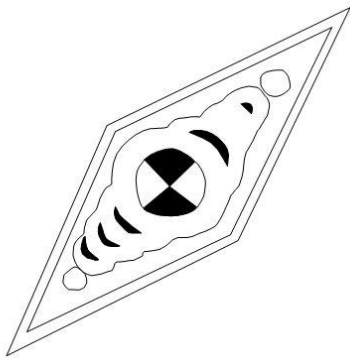
a – Eşkenar Dörtgen - Detay

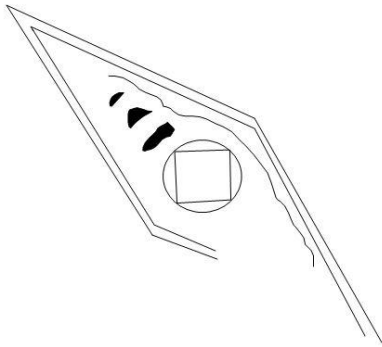
b - Eşkenar Dörtgen - Detay

a - Eşkenar Dörtgen - Detay

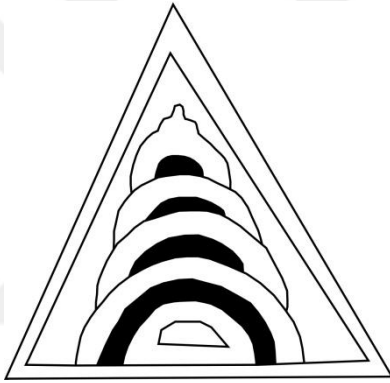
b - Eşkenar Dörtgen - Detay

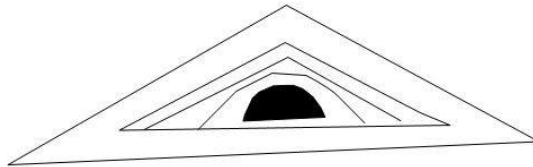
c - Eşkenar Dörtgen – Detay

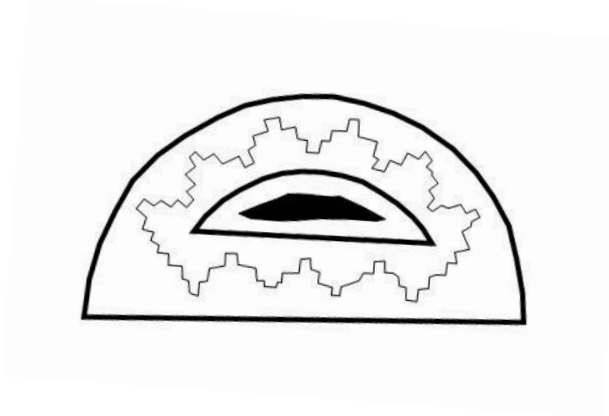
a – Eşkenar Üçgen - Detay

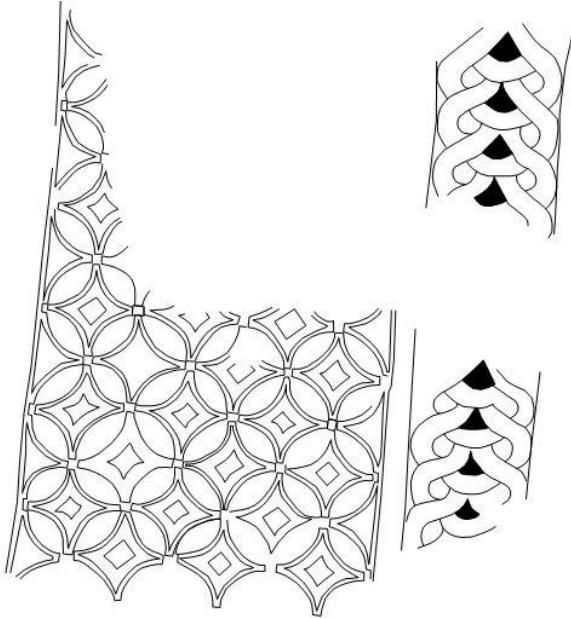
b - Eşkenar Üçgen - Detay

c - Eşkenar Üçgen - Detay

a – Yarım Daire - Detay

b- Kesişen Daireler - Detay

a – Zodyak Kuşaklı Mozaik

b – Sol Invictus ve Zodyak Kuşak

a – Sarmaşık ve Meander Bordür

b – Örgü Bant Bordür

a – Boğa Burcu

b – İkizler Burcu

a – Yengeç Burcu

b – Zodyak Kuşak - Detay

a – Yaz Mevsimi

b – Kış Mevsimi

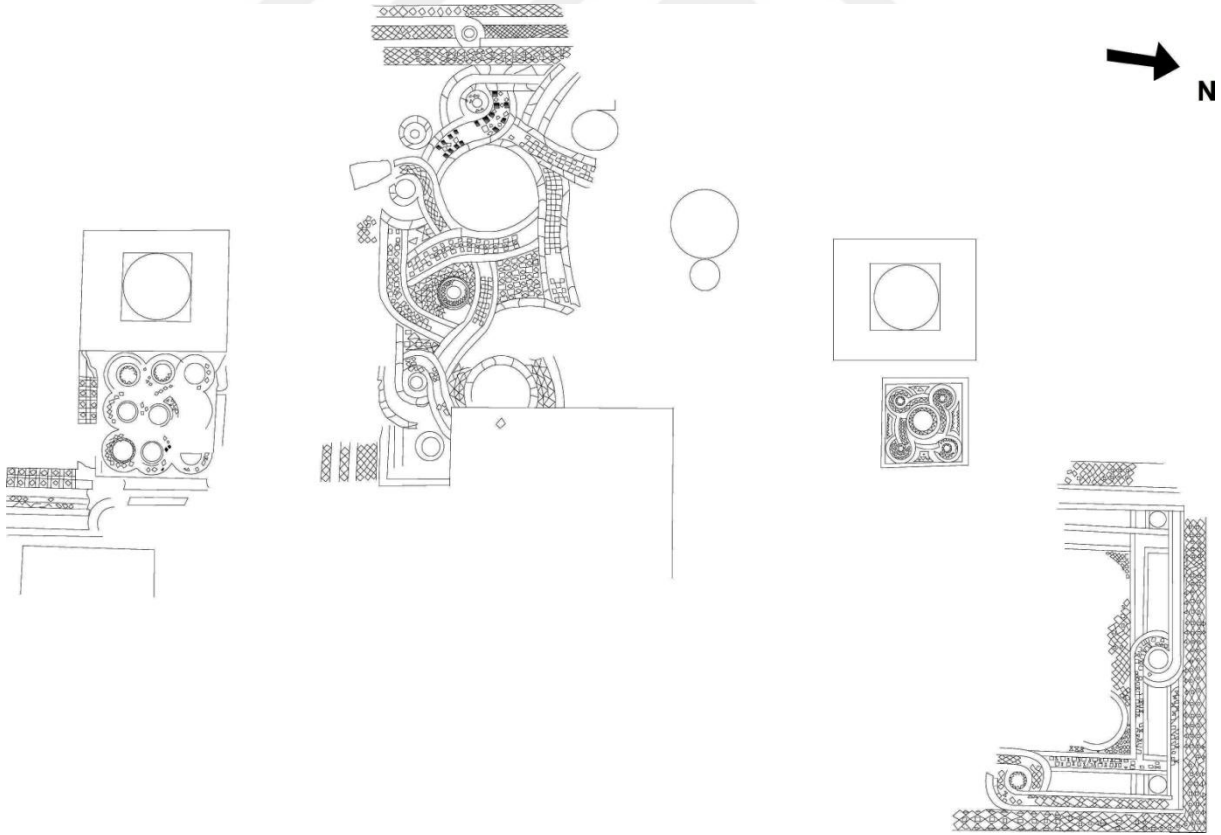
a – Horoz ve Keklik Figürleri

b – Nar Didikleyen Horoz Figürü

a- Orhan Gazi Türbesi

b – Opus Sectile Döşeme - Çizim

a – Ters L Formlu Bordür

b – Bordür - Detay

a – Düğüm Desenli Büyük Çerçeve

b - Bordür - Detay

a – Büyük Pano

b – Büyük Pano Detay

a – İçbükey Kare

b –Dışbükey Üçgen

a – Büyük Panoyu Kuşatan Bordür - Detay

b – Düğüm Desenli Küçük Çerçeve

a – Bordürlü Pano

b – Bordürlü Pano - Detay

a - Bordürlü Pano - Detay

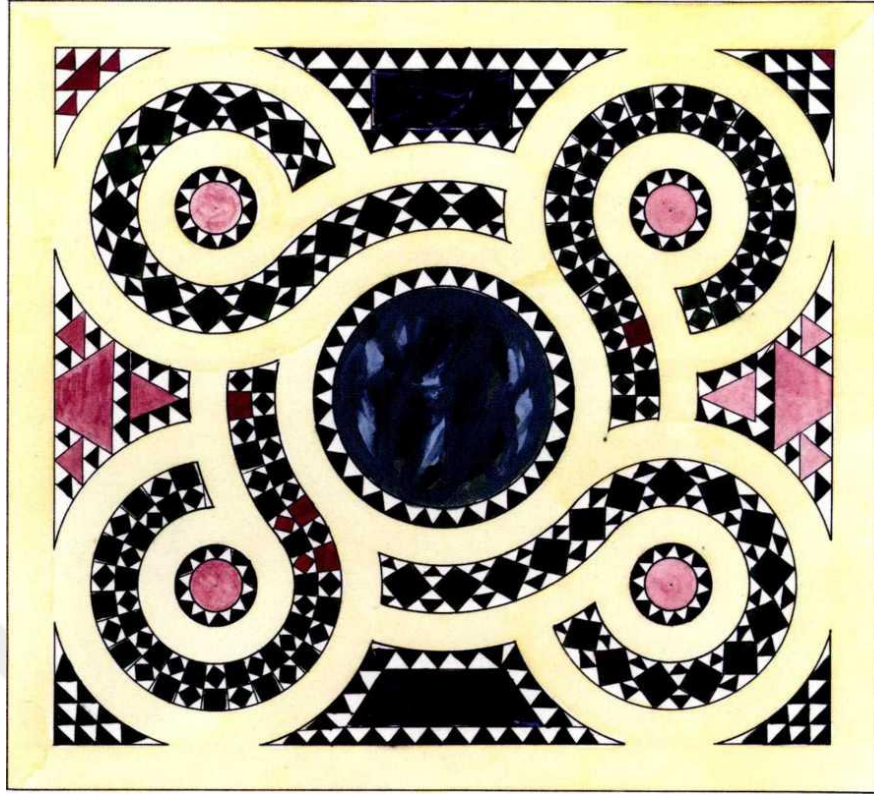
b - Bordürlü Pano - Detay

a – Doldurma Motifi Rozetler

b – Büyük Pano Restitüsyon

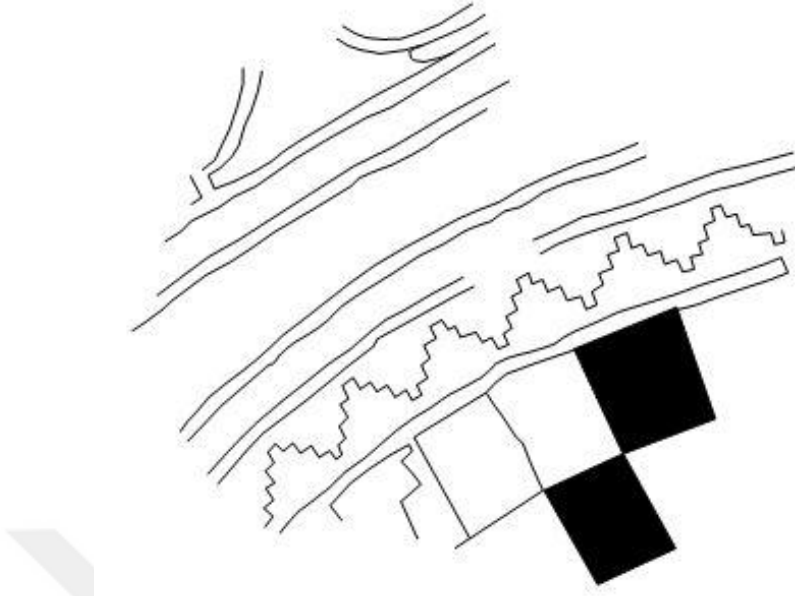
a –Düğüm Desenli Küçük Çerçeve Restitüsyon

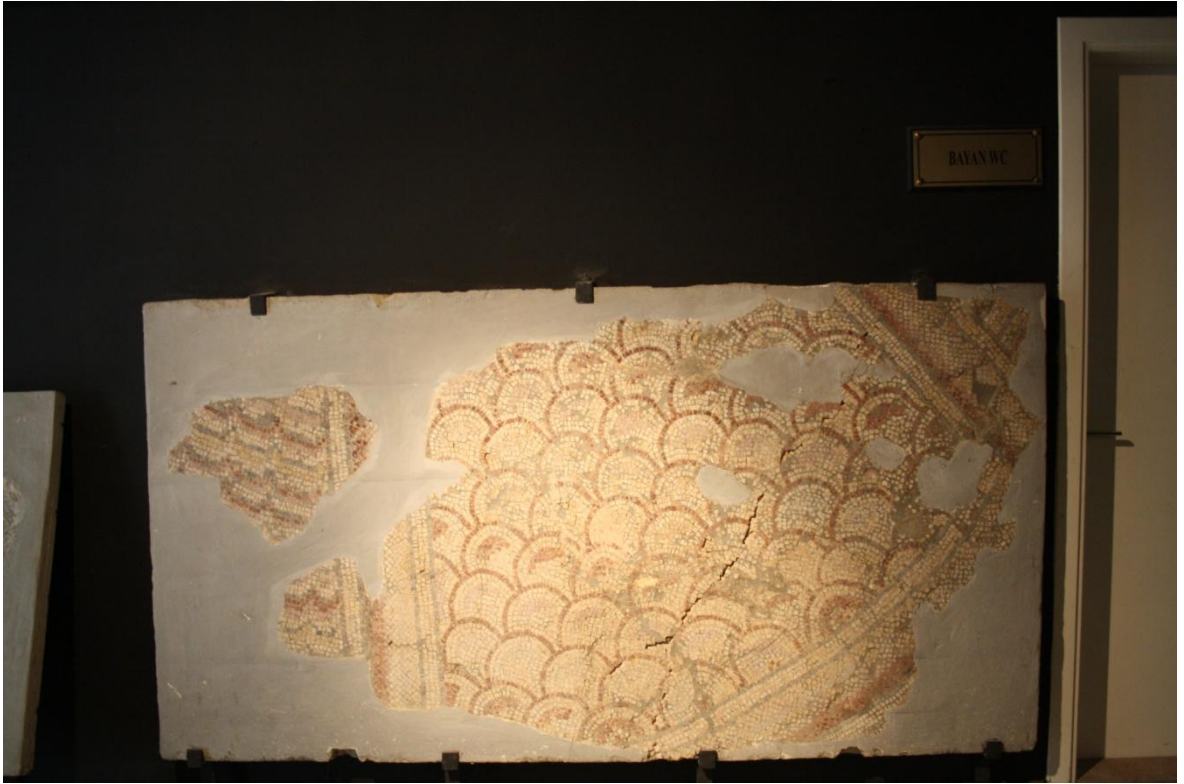
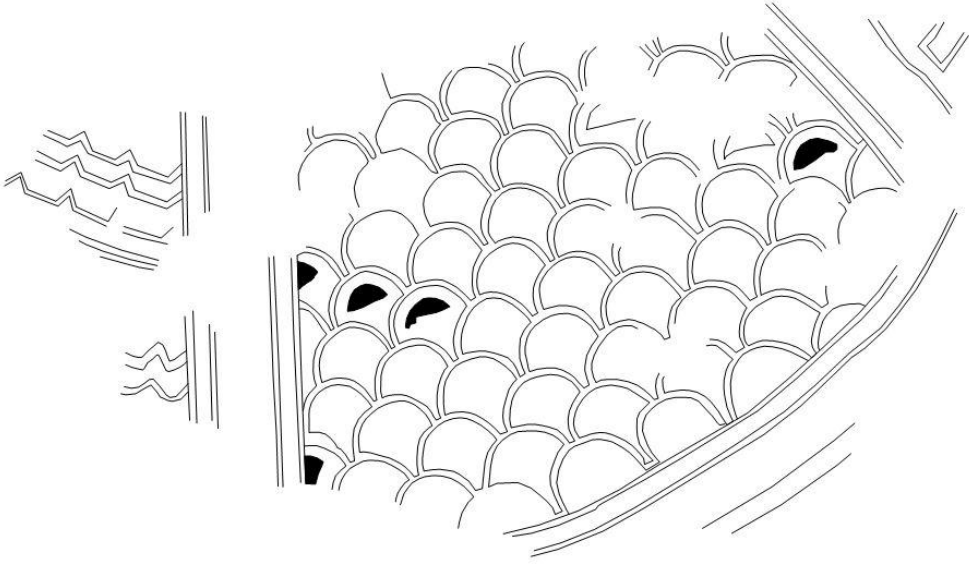
b - Düğüm Desenli Büyük Çerçeve Restitüsyon

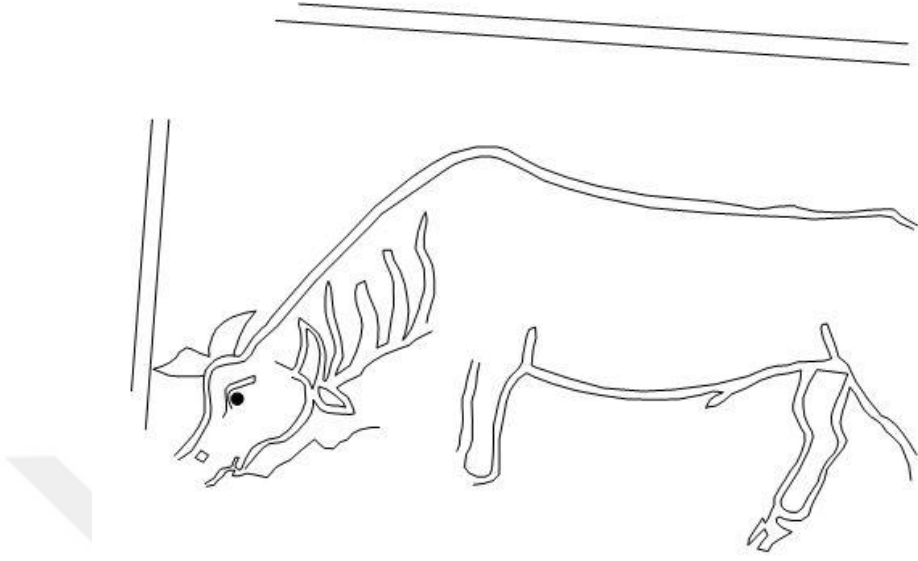
a – Bursa Arkeoloji Müzesi – Mozaiklerin Sergilendiği Koridor

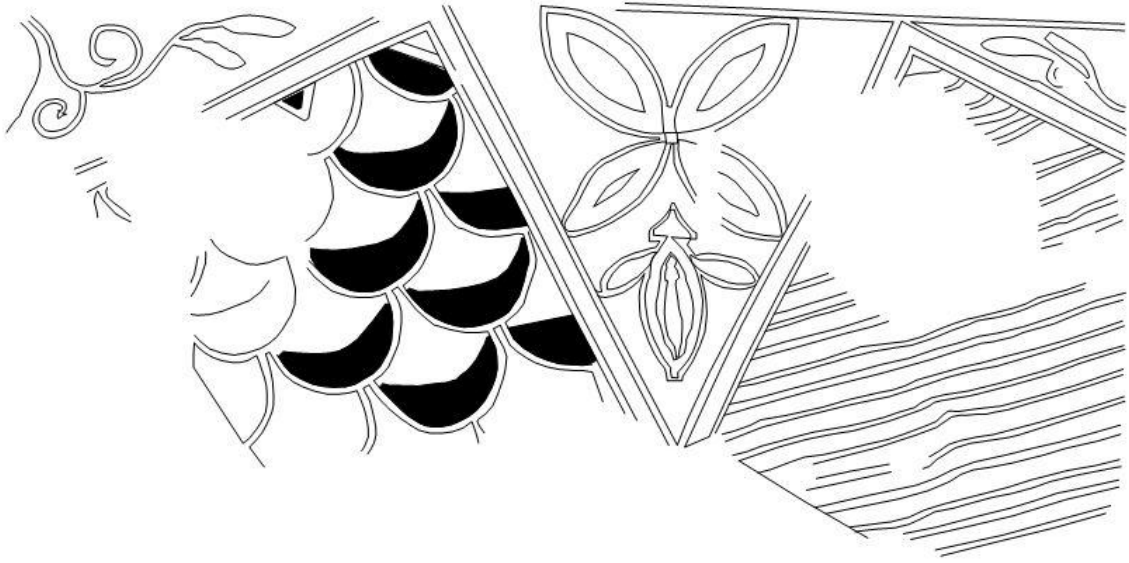
a – Bursa Arkeoloji Müzesi 1 Numaralı Pano

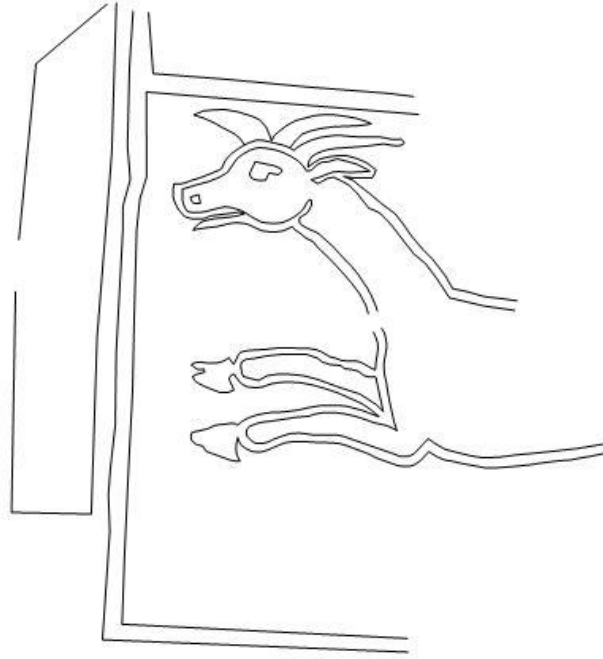
a - Bursa Arkeoloji Müzesi 2 Numaralı Pano

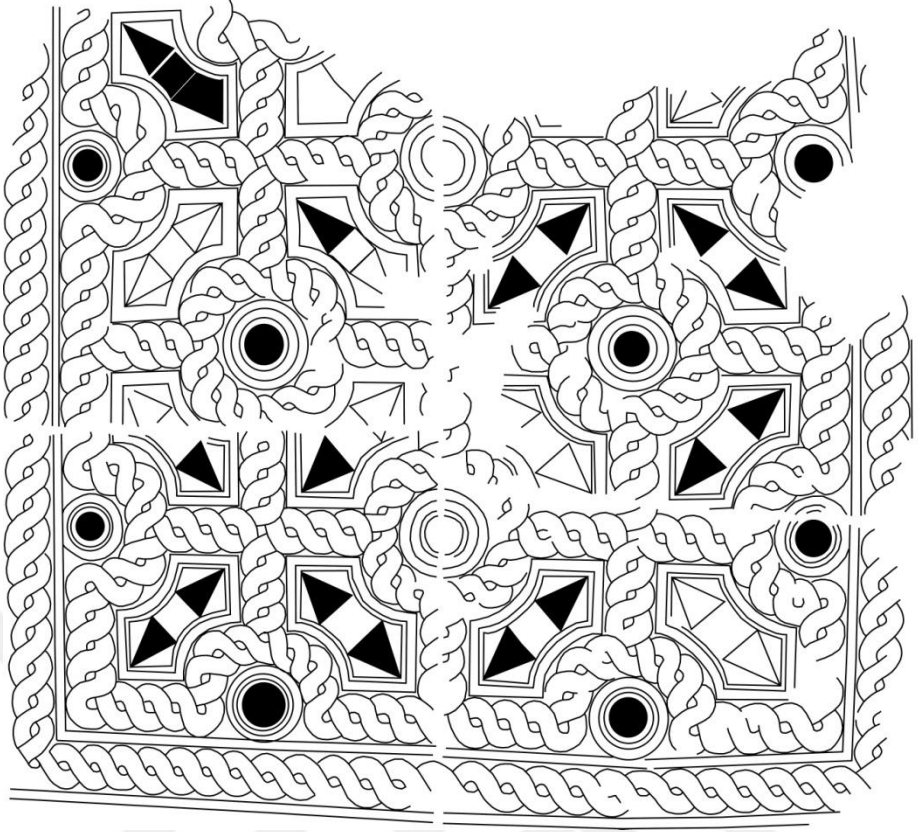
a - Bursa Arkeoloji Müzesi 3 Numaralı Pano

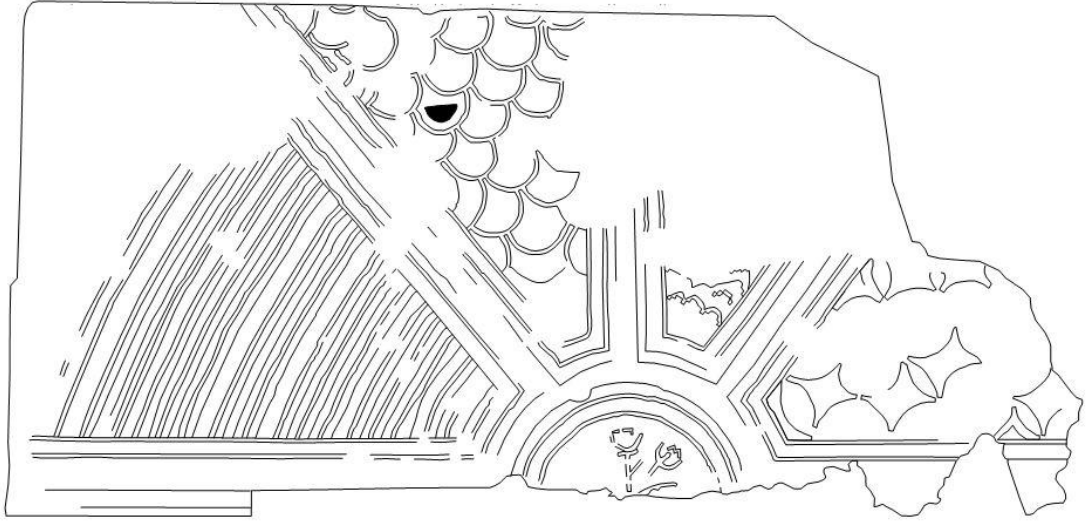
a - Bursa Arkeoloji Müzesi 4 Numaralı Pano

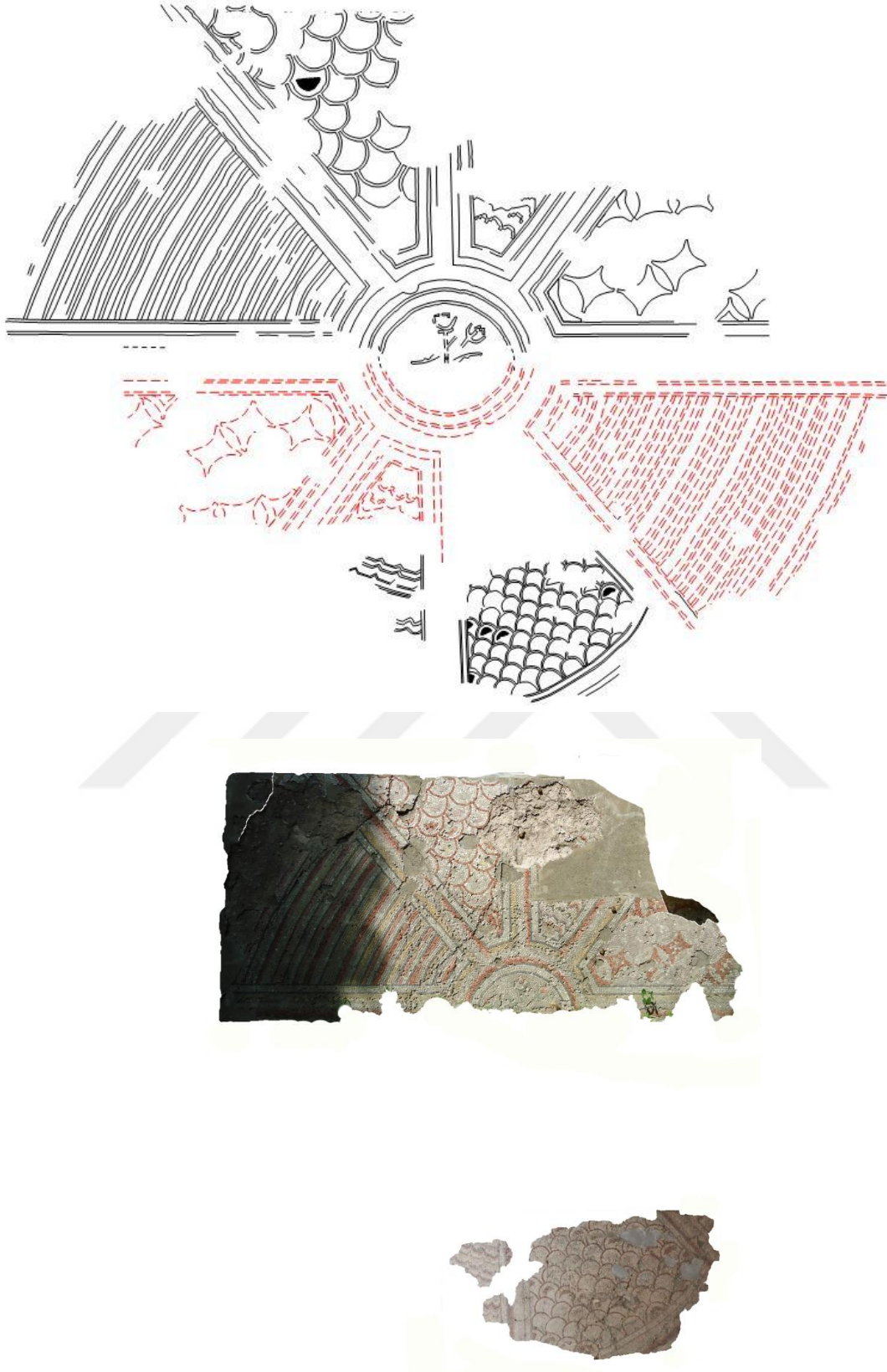
a - Bursa Arkeoloji Müzesi 5 Numaralı Pano

a - Bursa Arkeoloji Müzesi 6 Numaralı Pano

a –Muradiye Külliyesi'nin Bahçesinde Korunan Pano

a- Bursa Arkeoloji Müzesi'nden 2 numaralı pano ile Muradiye Külliyesi bahçesindeki panonun birleştirme denemesi

a – Iznik Ayasofya Camii

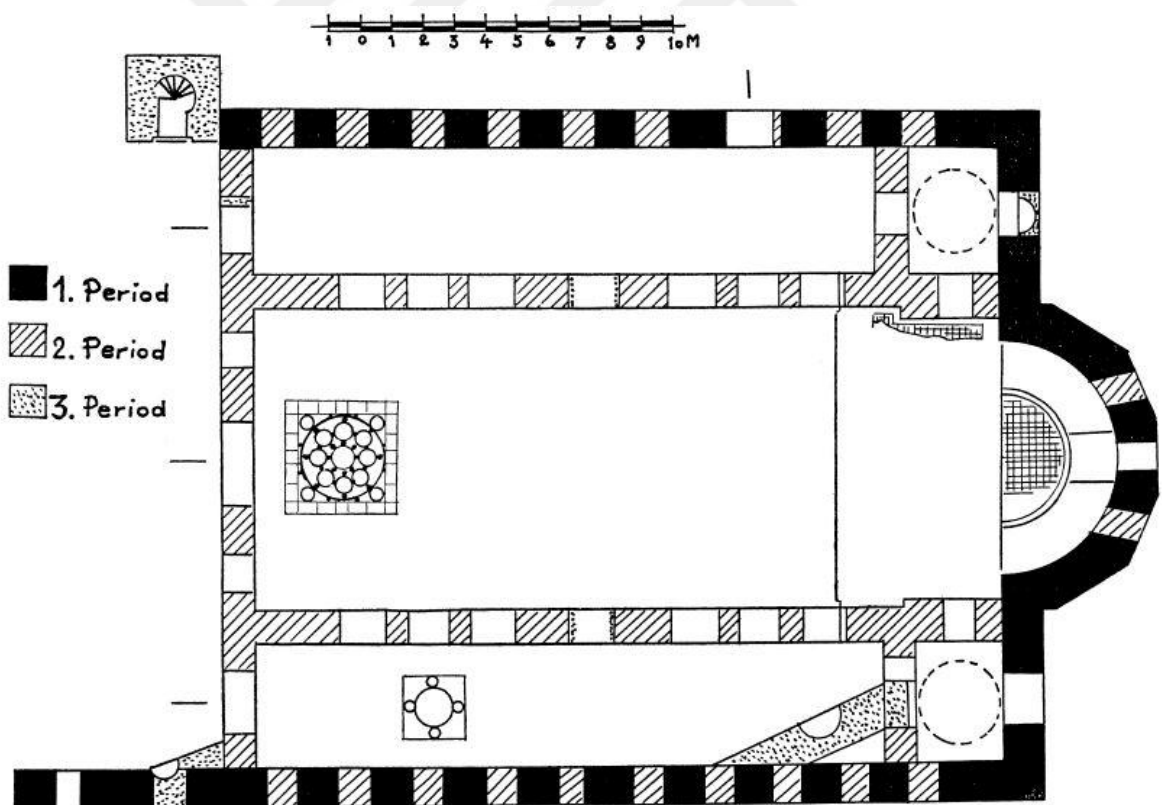
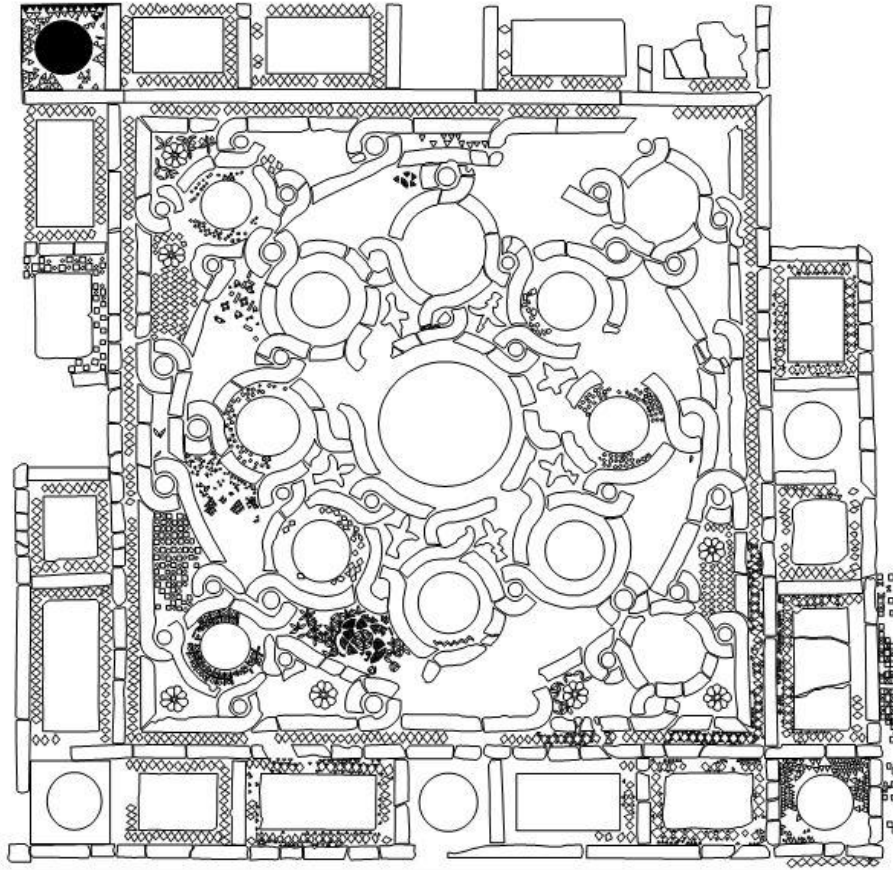

Fig. I. Iznik (Nicaea), Hagia Sophia. Ground Plan and Longitudinal Section, showing Periods of Construction

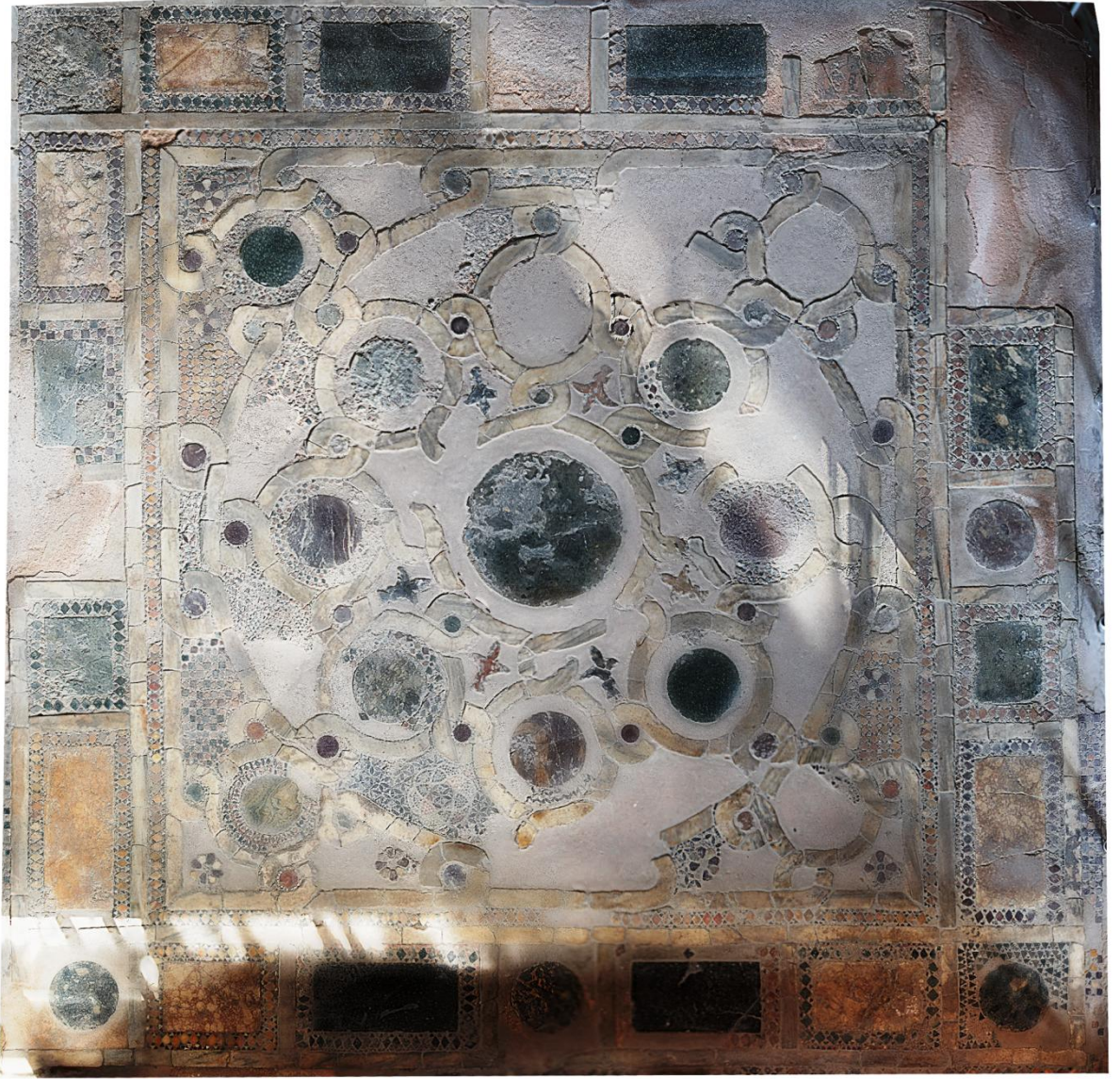
b – Iznik Ayasofya - Plan

a – Opus Sectile Döşeme - Çizim

b – Opus Sectile Döşemenin Renkli Restittüsyonu

a - Opus Sectile Döşeme

a - Opus Sectile Döşeme - Detay

b - Opus Sectile Döşeme - Detay

a – Bordür Düzenlemesi - Detay

b - Bordür Düzenlemesi – Detay

a - Bordür Düzenlemesi - Detay

b - Bordür Düzenlemesi - Detay

a - Bordür Düzenlemesi - Detay

b - Bordür Düzenlemesi - Detay

a - Bordür Düzenlemesi - Detay

b - Bordür Düzenlemesi - Detay

a - Bordür Düzenlemesi - Detay

b - Bordür Düzenlemesi - Detay

a - Bordür Düzenlemesi - Detay

b – Düğüm Desen Tasarımları - Detay

a - Dügüm Desen Tasarımları - Detay

b - Dügüm Desen Tasarımları - Detay

a - Düğüm Desen Tasarımları - Detay

b - Düğüm Desen Tasarımları - Detay

a - Dügüm Desen Tasarımları - Detay

b - Dügüm Desen Tasarımları – Detay

a - Düğüm Desen Tasarımları - Detay

b - Düğüm Desen Tasarımları - Detay

a – Çiçek Rozetler

b - Çiçek Rozetler

c - Çiçek Rozetler

d - Çiçek Rozetler

a – Doldurma Motifleri

b - Doldurma Motifleri

a - Doldurma Motifleri

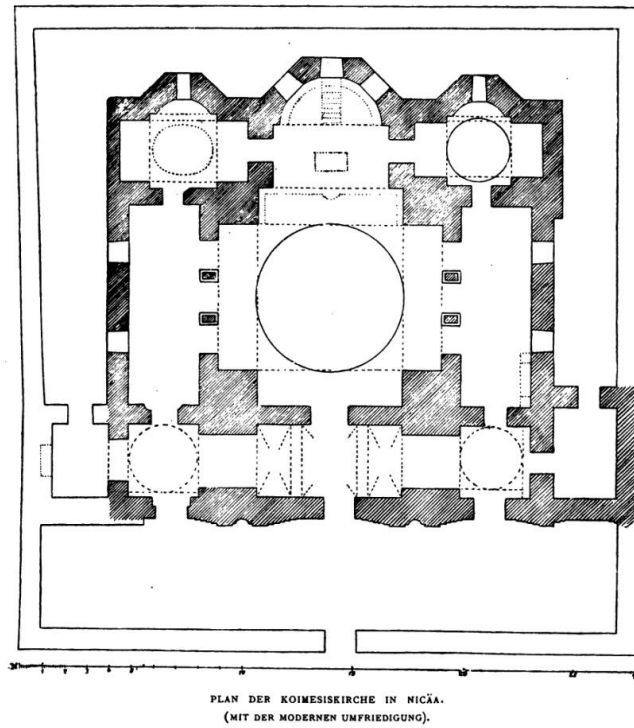
b - Doldurma Motifleri

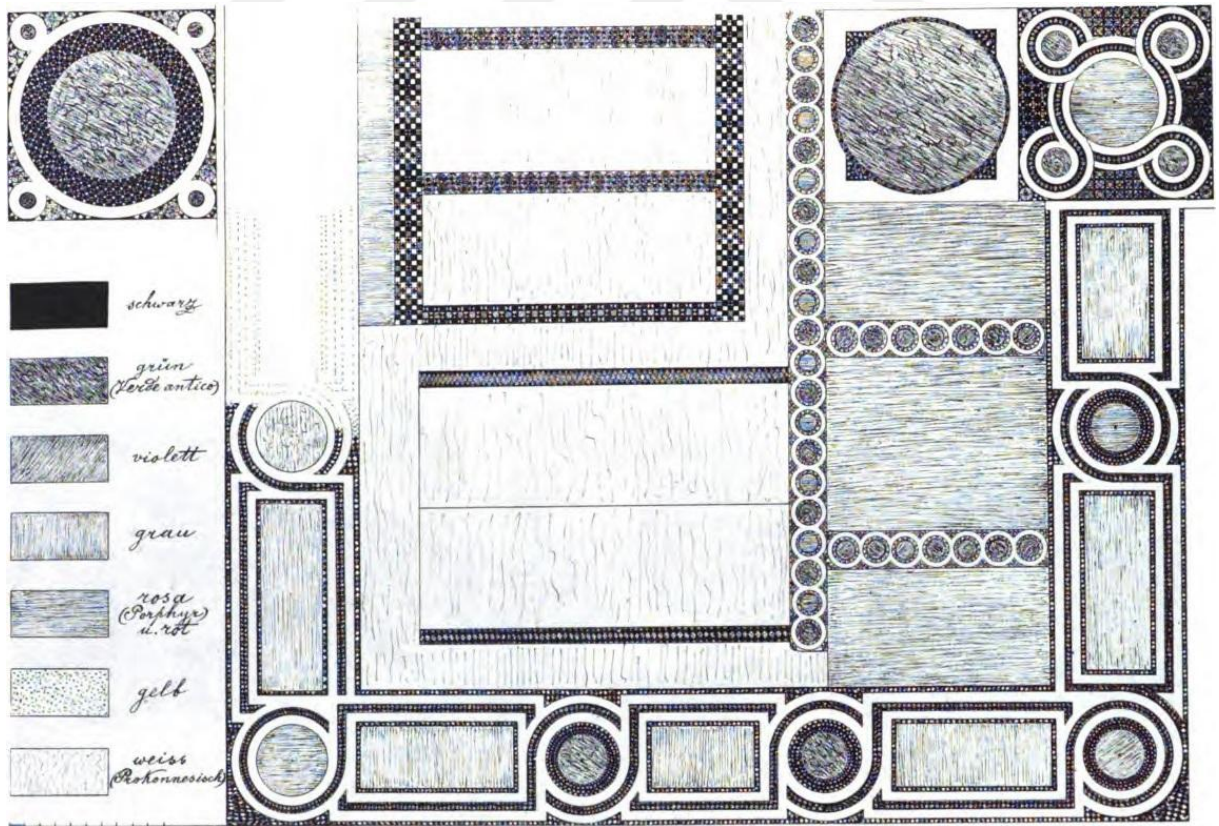
a – Koimesis Kilisesi Genel Görünüm

b - Koimesis Kilisesi Genel Görünüm

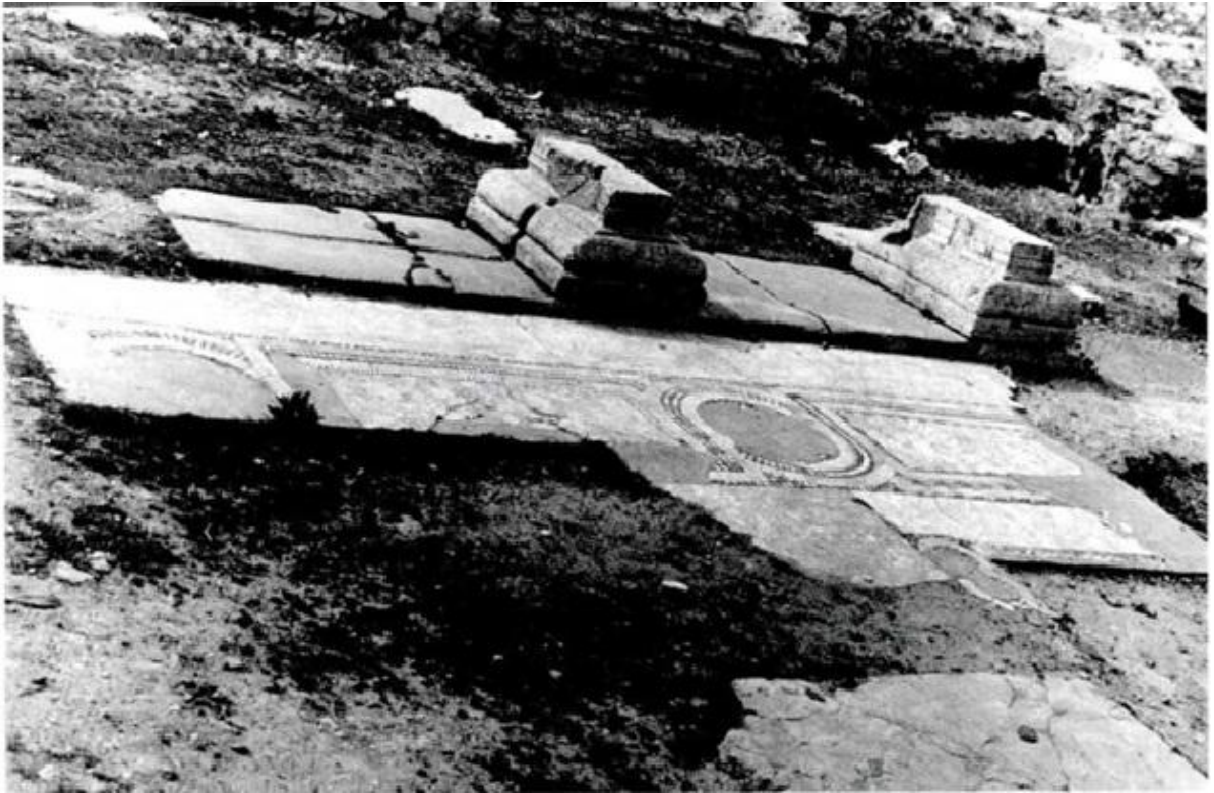
a - Koimesis Kilisesi - Plan

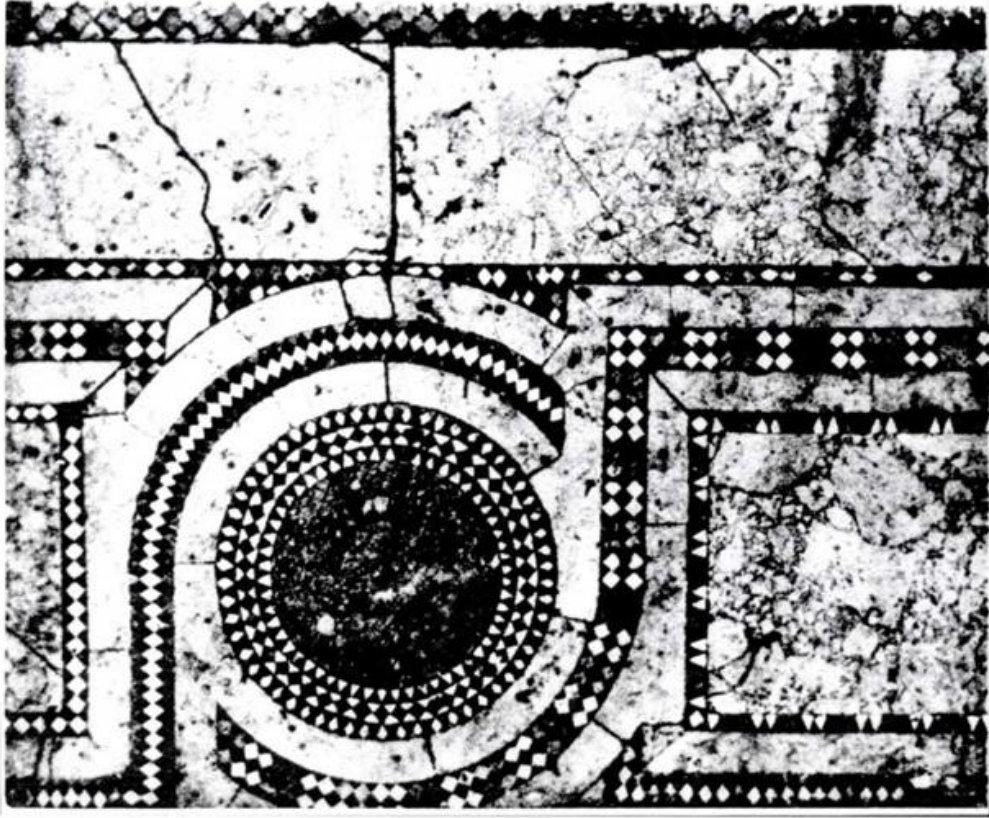
b – Opus Sectile - Çizim

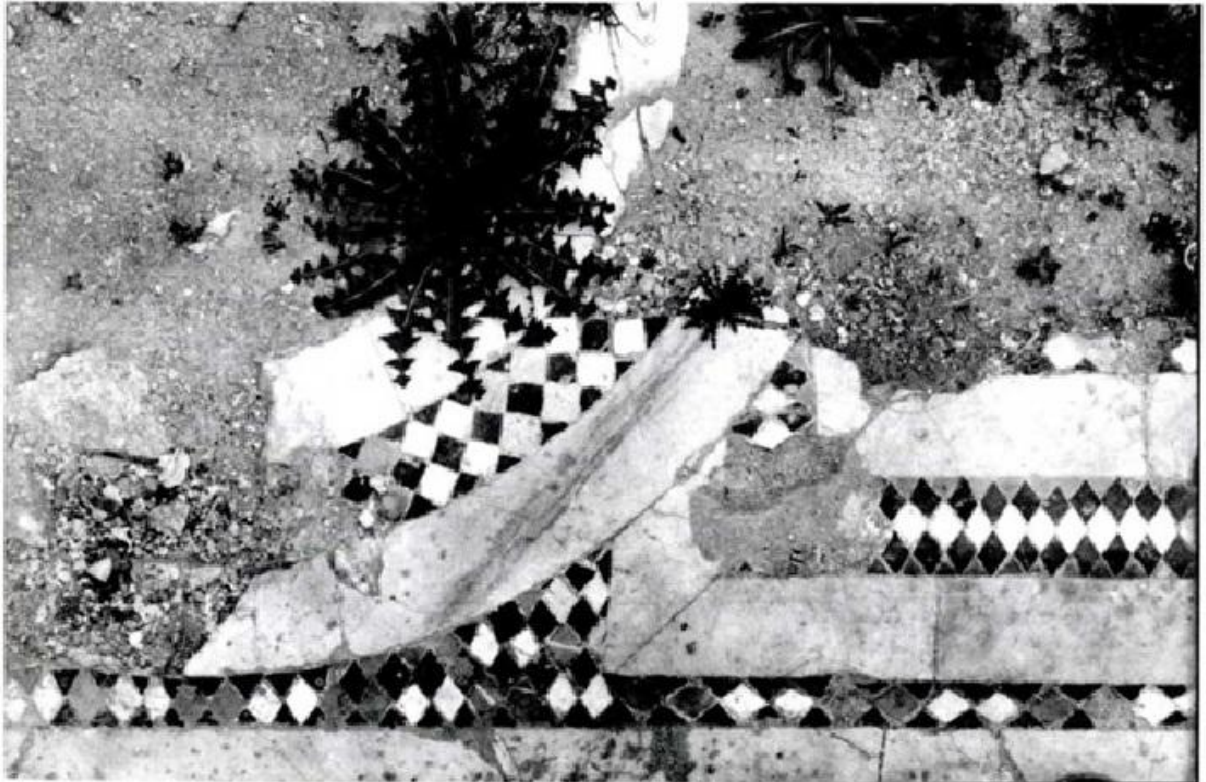
a – Koimesis Kilisesi'nin 1963'deki Durumu

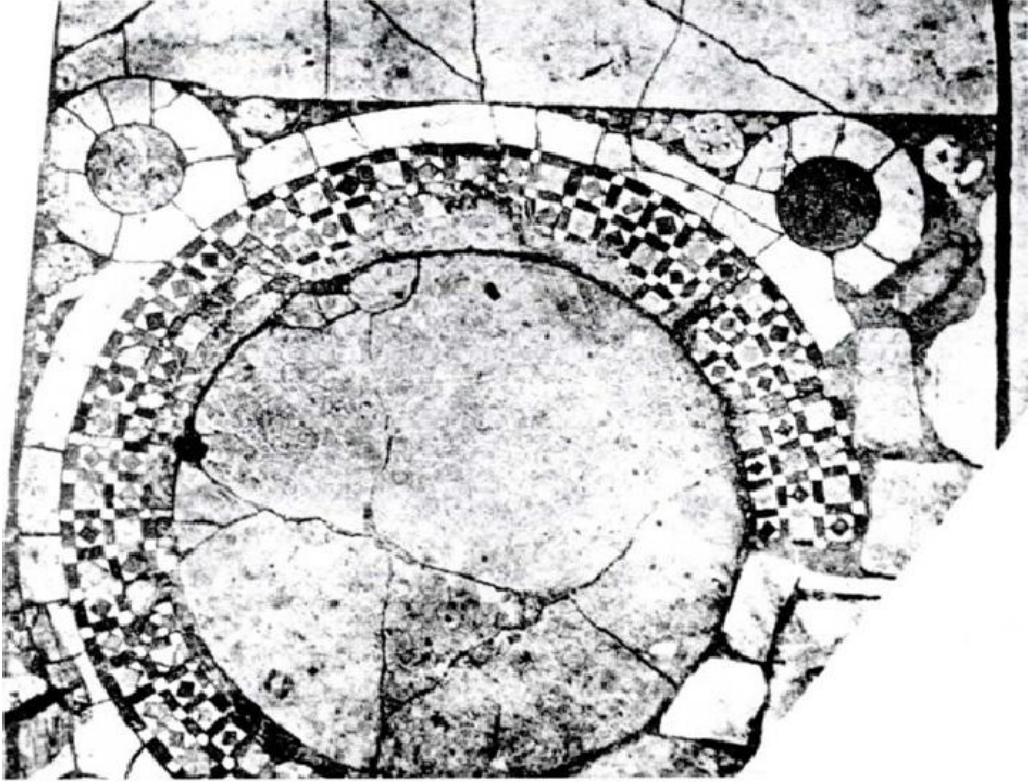
b – Döşemenin 1963'deki Durumu

a – Döşemenin 1927'deki mevcut parçalarından biri

b – Döşemenin 1963 yılında kalan fragmanlarından biri

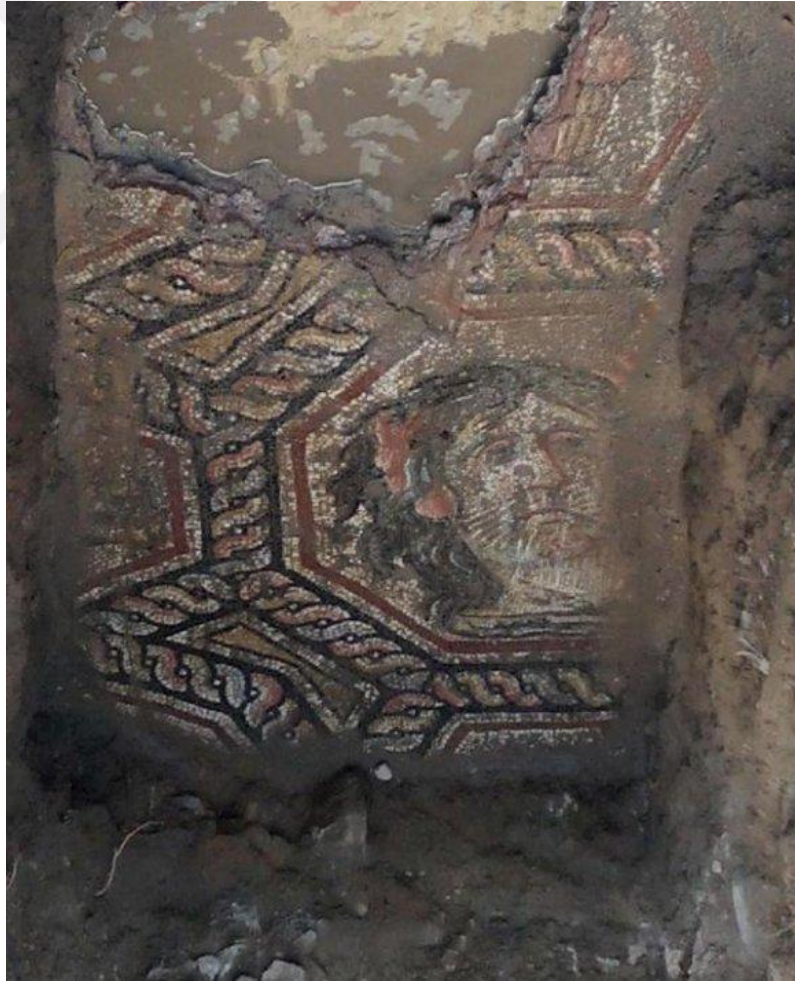
a – Döşemenin 1927'deki mevcut parçalarından biri

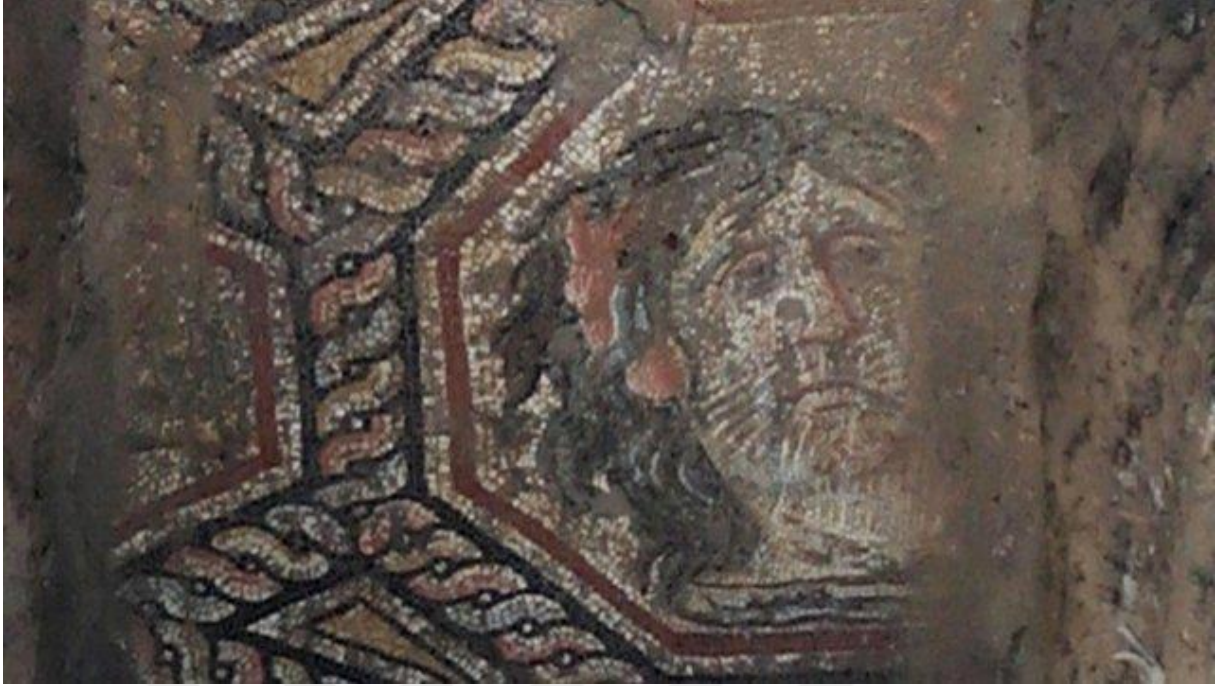
b - Döşemenin 1963 yılında kalan fragmanlarından biri

a – Beyler Mahallesinde Kanalizasyon Kazısı Sırasında Bulunan Mozaik

b - Beyler Mahallesinde Kanalizasyon Kazısı Sırasında Bulunan Mozaik - Detay

a - Beyler Mahallesiinde Kanalizasyon Kazısı Sırasında Bulunan Mozaik - Detay

b – İznik Arkeoloji Müzesi Bahçesinde Sergilenen Pano

a - İznik Arkeoloji Müzesi Bahçesinde Sergilenen Pano - Detay

b – İğ Motifi

a – Yarım Daire Motifi

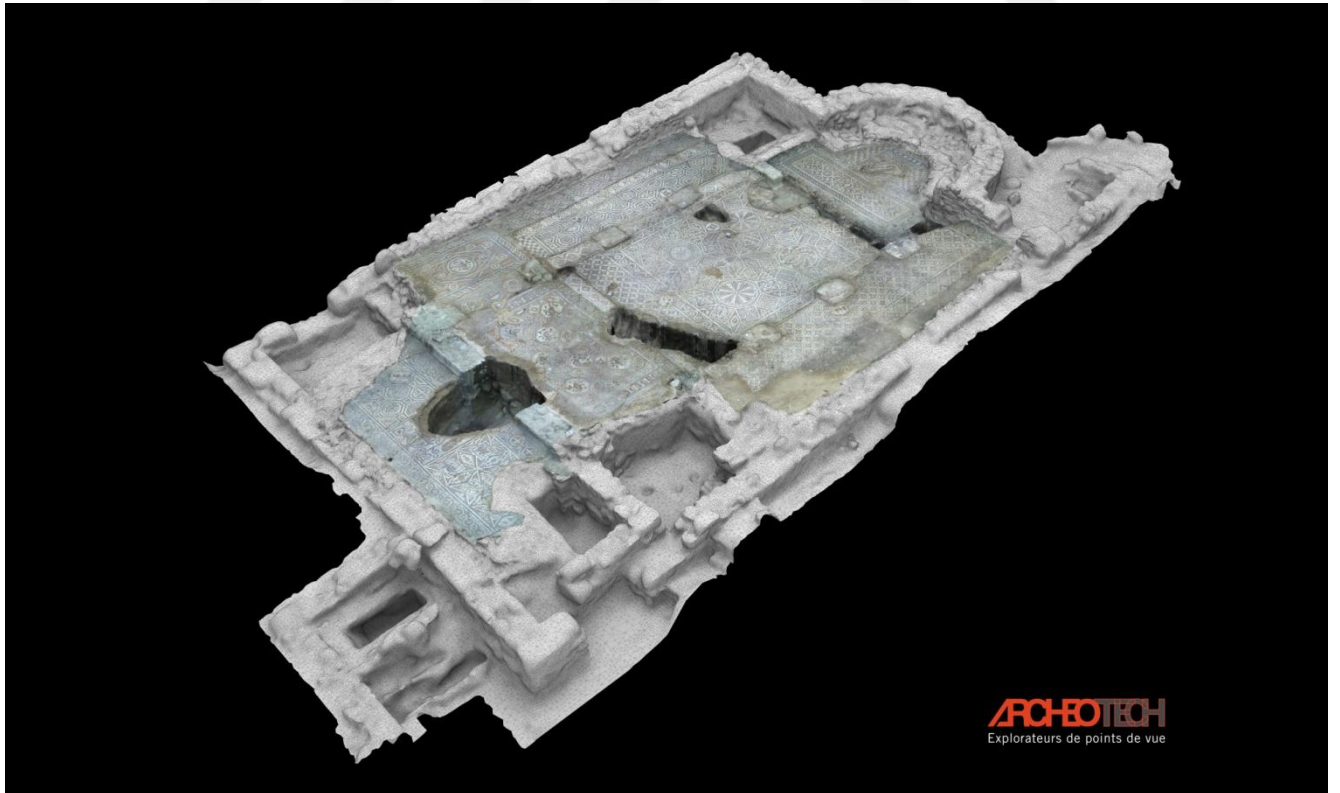
b- Zig zag Motifi

c – İçbükey Altıgen Motifi

a – Derecik Bazilikası - Plan

b – Derecik Bazilikası – Üç Boyulu Modelleme

a – Derecik Bazilikası – Kazı Alanı

b - Derecik Bazilikası – Kazı Alanı

a – Derecik Bazilikası - Nartheks

b – Derecik Bazilikası - Nartheks – Refrigerium Sahnisi

c – Derecik Bazilikası - Nartheks - Detay

a – Dericik Bazilikası - Naos –Birinci Bölüm

b - Dericik Bazilikası - Naos –Birinci Bölüm -Detay

a – Dericik Bazilikası - Naos – Geçiş– Kesişen Daireler

b – Dericik Bazilikası - Naos – İkinci Bölüm

a - Derecik Bazilikası - Bema

b - Derecik Bazilikası – Sarmaşık Motifli Bordür

a - Dericik Bazilikası –Güney Nef

b - Dericik Bazilikası –Kuzey Nef – Birinci Bölüm

a- Dericik Bazilikası –Kuzey Nef – Birinci Bölüm- Detay

b - Dericik Bazilikası –Kuzey Nef – İkinci Bölüm

a - Derecik Bazilikası –Güney Nef – Bordür

b - Bema ile Naosu Ayıran Geçişteki Yazıt

a – Dericik Bazilikası – Bema –Detay

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Hazal		Çıtakoğlu
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa		05.06.1989
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	İyi		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2007	2011	Malcılar Lisesi
Lisans	2008	2012	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2012	-	Uludağ Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2013	-	Uludağ Üniversitesi
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	hazalcitakoglu@hotmail.com		
		Tarih İmza Adı Soyadı	

